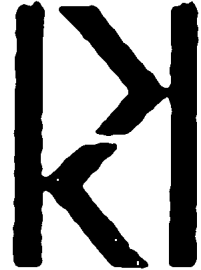

KOZMOSZ KÖNYVEK

SZŐNYI SÁNDOR

HATODIK FÖLDRÉSZ

KOZMOSZ KÖNYVEK
BUDAPEST, 1977

A BORÍTÓ KOLOSVÁRY BÁLINT MUNKÁJA

© SZŐNYI SÁNDOR, 1977
ISBN 963 211 176 1

1.

– Erősen kifelé áll már az én szekerem rúdja! – mondta mind gyakrabban Kalász Ádám épület- és műlakatos, az Angyalföldi Lakatosárugyár csoportvezetője. Középtermetű, széles vállú, erős csontozatú férfi. Rohamosan őszült, s ez leginkább a bozontos szemöldökén látszott, amely kétszárnyú, zsalus tetőként biggyeszkedett a szeme felett.

Ha nincs körülötte nyüzsgés, ha a műhelyi szerszám- és gépzajok vissza nem tartják, s ha nem kellene mindent figyelnie, legszívesebben félreülne a sarokba, s a homlokát két tenyerébe hajtva elspekulálna – miről is?... Hát arról, hogy ha minden mulandó, a *végelszámolásnál* kiderül majd, hogy az ő élete nem volt hiábavaló. Nevelt néhány igazán kiváló szakmunkást, akik jó szívvel emlékeznek majd meg róla. Szakmai posztján ugyan csak csoportvezetői magaslatig vitte, közben mások, szájalva inkább, mint a teremtő munkájuk révén, néhány grádiccsal följebb jutottak nála. Nem tesz semmit. Ez az, ami irigységet sosem fakaszthat őbenne.

Úgy van jól, ahogyan van – szokta mondani, és örömmel töltötte el, ha a mellőle feljebb kerültek lesompolyogtak hozzá, és némi köntörfalazás után, előjöttek a *fúróval:* „Te, édes komám, figyelj már ide néhány pillanatig... Itt van ez a munka, amely a rajz szerint, a mi műhelyi adottságainkat figyelembe véve, ugye nem látszik kivitelezhetőnek, te, az igazán rutinos róka, hogyan látod?... Miféle elképzelésed lenne?" Ó, ó, a kisfiú babák! Még hogy nem látszik kivitelezhetőnek... nem hát, ha nem képesek eligazodni a rajzon!

Az önérzetüket kímélve kioktatta őket, szaladtak is tovább, ő meg, mint aki bőséges elégtételt kapott, szinte hízott a jóérzéstől.

Visszatért előbbi helyére, a munkapadok végébe, ahol nem volt felszerelve satu, s méternyi területen, a kétszer két méteres deszkabódéja – szolgálati őrhely és agyaló kuckó – közelében szétterített rajzok hevertek; a kunkorodó szélekről félretolta a vasnehezéket, és ceruzával a kezében még egyszer tanulmányozta a soron levő munkát. Mindent rendbenlevőnek talált. Oldalt fordulva beosztottjain állapodott meg a tekintete. Hat – mondta magában, s elképzelte, hogy a kiadott részfeladatok hogyan állnak majd össze egésszé a hat, ővele együtt hét dolgozó munkájából. Oda kellene állni a satuhoz – jutott eszébe –, régi elve, hogy a munka akkor ég igazán az emberek kezében, ha látják, hogy az „öreg" sem kíméli magát. És ő valóban olyan, hogy a teste is megkívánja az annyi éven át megszokott foglalkoztatást.

Most azon is elspekulált, hogy ő, Kalász Ádám, amióta él, az évszakok közül mindig is a mustillatú őszt szerette. Vallotta: az felel meg jellemének, borongásra hajlásának, s életkedve arra az időszakra teljesedik ki pompázatosan; ha történetesen virágnak születik, a szeptember végére, október elejére viruló őszirózsa lett volna belőle. Ha időnként vad szél kapott a levegőbe, megérezte az őszirózsa fanyar-kesernyés illatát is, teli tüdővel beszívta, s elmerengve gondolt a lassan elérkező nyugdíjas állapotára, amikor régi vágya teljesülhet, és Irma feleségével együtt szorosabb barátkozásba kezdhet a természettel. Ó, a fák, a madarak meg a víz!...

Október végén elköszön – határozta el. Elég volt az üzemi munkából, jöjjön a pihenés – agyő, testvérek, agyő, szerszámok és tervrajzok! Agyő, anyag, többé már nem formállak: vegyen kezébe a nyomomba lépő ifjúság!...

Amikor eltökélt szándékát az illetékes vezetők tudomására hozta, azok olyan különösen nézték, mintha azt, amit meg-

illetődötten mondott nekik, éppen őtőle nem várták volna. Öreg *bútordarab*, a *verkli* vele teljes, és lám, menni akar! Hát már mindenki a nyugdíjra spekulál?... Ennek ellenére bólogattak, s végül is azt mondták, rendben van, de az elhatározását írásban is jelentse be, hogy egész szabályos legyen, és azért is, hátha közben meggondolja magát.

Benyújtotta!... Az arra szolgáló gépezet ezzel beindult. Várta, hogy hivatalosan értesítsék.

Teli volt a feje zúgató gondolattal. Augusztus után szeptember, majd október – a hátralevő időt akár guggolva is kibírja. Az érzések megint elragadták. Meg-meghatódott. Az ősz azonban a képzeletébe lopózott és felderítette. Magában dúdolta: „Káposzta, káposzta, csipkés szélű káposzta..." Az órájára pillantott: háromnegyed három – negyedóra múlva vége a munkanapnak...

Fiókjába rakta rajzait, a megannyi skiccet és feljegyzéseit, a fiókot kulcsra zárta, munkapadját ronggyal letörölte. Közben dudorászott s fütyürészett. Könnyűnek érzett most mindent, életét, eddigi sorsát; lába, karja úgy mozgott, mintha frissen olajozták volna.

Gyorsan összekapta magát, aztán ki az utcára! Kényelmesen cammog, mintha máris csak a maga ura volna; ha mód kínálkozik rá, barátkozik is ezzel-azzal, munka után, hazafelé, gyakorolja azt, amit annyira vágyott, de... Mindegy, eddig nem futotta rá az idejéből.

Nézelődött, s mindent szépnek talált – a napfényt, amely érzése szerint a délutáni időben még sosem zuhogtatta ennyire sugarait a már sárguló lombokra; az embereket, a fáradt, mogorva arcokat, az emberfürtös villamosokat és a tömött autóbuszokat; az anyákat, karjukban gyerekekkel – beleélte magát új helyzetébe, amelyben majd kivirul az élete Irmával. Siet is hozzá, aztán beszámol neki. Remélhetőleg azt mondja: hős voltál, Ádám, igazi hős!

Spekulált: milyen nap van? Csütörtök – mondta. Elhatá-

rozta, hogy néhány napig még érleli magában ezt a nyugdíjdolgot, s amikor majd úgy érzi, tökéletes és maradandó nyugalom teremtődött benne, akkor... Akkor szól a feleségének. De az is lehet, hogy visszacsinál mindent, a vezetők előtt kimagyarázza magát: elgyöngülésféle lepte meg, azt hitte, nincs tovább, begubózik – mégsem szerette volna, hogy a halottaskocsi az üzemből, mint valami gyorsan romló hulladékanyagot, egyenesen a bonctaniba vigye, azért... De kialudta az egészet, és Irma is úgy látja...

Falfehéren ért haza, a felesége gyanakodva szemlélte, de ő nem várta meg, míg faggatózik. Magától mondta, milyen rossz napja volt, a hideg is kirázta, folyton borzongott. De az ebédjét azért bevágta. Talán egy kis megfázás, a forró citromos tea jót tesz majd, hát még ha korán fekszenek; ma a televízió se érdekli, és más se, csak az ágy meg a mély álom; holnap már péntek, hétfőre kutya baja, a munkában meg nincs nyavalygás, idő sincs arra, hát még odafigyelés – jól is néznénk ki!...

A felesége gyöngédkedett vele, a cipőjét kifűzte és lefordította a lábáról, ruháját kigombolta, és meleg vizet készített neki, tisztálkodjon, aztán bújjon ágyba. Vacsorára lágy tojást adott neki, pirított vajas kenyérrel és bögre citromos teát. Azt hajtogatta, kikúrálja ő a kényes emberét, de ki ám, a szóra sem érdemes nyavalyából! S Kalász mindent eltűrt, csak hogy ne kelljen vallania.

Kalász másnap, majd azután is, végezte munkáját, és képtelen volt bátorságot venni magának ahhoz, hogy szóljon: meggondolta magát, marad. A vezetőség részéről sem szóltak, s Kalász úgy vette, rágódnak a bejelentésén, ami nem árt. De ő azért, mint aki elvesztette lába alól a talajt, mind nyugtalanabb lett. Úgy érezte, nem bírja soká. A gondolat, hogy körön kívülre fog kerülni, szinte eszét vette.

Két hét már elmúlt azóta, ismét csütörtök van, megy az idő, s jön a szombat meg a hosszú vasárnap, kettesben Irmá-

val, és a rágódás, hogy s mint lesz, ha mégis... Ha mégis bekövetkezik az, amiről otthon még mindig nem szólt.

Szombat este...

...Ezen az enyhe őszi estén Kalászék sokáig ténferegtek egymás körül a konyhában, majd a szobában a fekhelyeik körül, amely hívta őket, feküdjenek már le, attól, ami nyomja őket, egyelőre úgysem szabadulhatnak – idő kell ahhoz, míg szavakká igazodik, hogy kipakolhassák, aztán... Még sosem volt úgy, hogy valahogy ne lett volna!

Sóhajtoztak, nyögdécseltek – de különös is az ember: nélkülözhetetlen párjának sem tud idejében megnyílni; idejében, míg nem késő, hiszen két öreg csont mire számíthat még?... Viszik hát az ágyba a gondjukat, töprengenek, miközben a párna felforrósul a fejük alatt, s az álom csak nagy sokára talál rájuk.

Kalászné figyelte férje nehéz lélegzését, tenyerébe fogta volna a fejét, majd a válla mélyedésébe, ahol annyiszor fészket talált magának, és elszundikált, odafogta volna... oda, ahová tulajdonképpen már nem is illik.

Alszik – figyelte az egyenletesen lélegző urát. Szánalom ébredt benne iránta, és arra gondolt, hogy az ő furcsa emberre vajon meddig akarja még űzni az ipart. A satuknál mégsem bukhat föl, és... a még hátralevő időben őt is megilleti a pihenés. Ha jól belegondol, még a fővárost sem ismeri kellőképp. Hisz annyi esztendőn át milyen szűk volt a világa: bevillamosozott a gyárba, onnan meg haza a kuckójába, enni, fáradtságát kipihenni, hogy másnap újrakezdhesse a munkát – ennyi volt az egész... Csacsi ember, nemhogy intézkedne már, aztán örülne a közelgő, igazi szabadságnak. De nem tesz semmit. Jól látja ő, emészti magát, mellkasába, mint valami lényeget, betonlapokat rak keserűségből. Csacsi ember... idejéből bőven kitelne, fölfedezhetné maga körül a megannyi idegen földrészt, és tájékozódhatna benne, láthatná, miért dolgozott. Csacsi ember... láthatná: a fele-

sége is kibírta, hogy nyugdíjas lett, eleinte persze hogy rossz volt, kínzó, gyötrő, új helyzet, a tetűk milliárdjai sem rágnak úgy, mint ahogy az ő idegeit rágta a tudat: valaminek vége, valaminek, ami nem volt leányálom, a lábai szaggatnak a megannyi napon át tartó állástól, cipekedéstől, az emelésektől és a munkaidő végét várástól, mert hazudik az, aki a mások buzdítására naphosszakat rikácsolja, milyen üdvös ez meg az, aztán meg nyalja a száját, mert nyálzik a sok beszédtől, a termelésből azonban nem veszi ki a részét.

Álomtól kerülgetve, pilledten figyelt még egy kicsit, aztán hanyatt fordult, ne virrasszon, ha nem muszáj, mert látta, Ádám pöfékelve alszik, és ha belemelegszik, föl is veri álmából, úgy húzza a szamárbőrt.

Később Kalász Ádám riadt fel álmából. Fejét erőtlenül felemelve, nyugtalanul figyelt.

Nézte Irmát, és nem tudta rászánni magát arra, hogy felköltse. Az álom közben teljesen kiment szeméből, figyelte az ablak rolettáinál beszivárgó sötétszürke fényt, és következtette: hajnali három óra ha lehet, rendszerint a mély emberi álmok ideje, számára az üzembe menésig még két és fél órai ízes álom.

Az ágyuk végében levő dívány jutott eszébe: míg nagyocskákká nem cseperedtek, azon feküdtek a gyerekek, az egyiknek a feje erre, a másiké amarra – boldogság volt a két szuszogó lélek a lábuknál. Minden este hosszan hancúroztak, mire elaludtak. Vigalom volt az, nevetésük, mint az örökké jelenlevő fecskéké, fiatalítónak is beillett. Aztán, ahogy rendbenlevő, megnőttek. Megnőttek és kirepültek... Az isten ha tudja, hogy van ezekkel a mai gyerekekkel!... Az különösen égető kérdés, hogy az édes kölykeink mennyire hűségesek és szüleikért rajongók. Hm... a Kalász sarjadékoknak szűk volt a szoba-konyha-speiz, mindketten messzire repültek belőle – Olga és az ifjú Ádám vidéken boldogulnak, családostul, a két és fél szobás összkomfort, hitük szerint, magától

értetődő járandóságuk: egész évben jó ha egyszer-kétszer fölruccannak szüleikhez. Sóvárgó öreg létükre meg kell elégedniük az időnként tőlük érkező fényképekkel meg a kurtábbnál kurtább levélkéikkel, melyekben sebtében odakanyarított, szürke szavak vannak, telítve nyugtalansággal és hetyke dicsekvéssel – jól megy a soruk, úgy tűnik, számításaik beválnak, csak az idejük lenne több, alig jut belőle szórakozásra, pedig... Hát most kellene igazán élniük! Külföldre készülnek, a legrövidebb időn belül Spanyolországba, majd Egyiptomba – sürgősen, még mielőtt bejelentkezik hozzájuk a gyerek, kettőt szeretnének, elég annyi, minek is annál több, egy nemzedék nem viselhet minden terhet – ha ugyan nem akar beleőrülni a teherviselésbe. Világos, anyám? Egyetért velünk, apám?

És ha nem értünk egyet velük, mi van? – gondolta Kalász ingerülten. – Így is, úgy is mennek a saját fejük után. Jól van-e így, az nem gondolkoztatja el őket. Az anyjuk... Még rágondolni is rossz, szegény Irma mennyire epekedett utánuk. Most már úgy-ahogy egyenesbe került. Néha-néha még mindkettőjüket elfogja a gyerekek miatti bánat, s olykor az ágyról is nehezükre esik leszállni, mert mintha éppen az a testrészük hiányozna, amelyre rálépnének... Többek közt ez az, amiért el kellene mennie nyugdíjba – ketten, egymás közelében talán jobban megvolnának, Irma nem sopánkodna olyan keservesen, hogy a négy fal között, egész nap eszi a penész, rémeket lát, és légszomj kínozza. Viszont ha nyugdíjba megy... Igyekszik ő ezt a lehető legokosabban nézni, de hiába – sírhatnékja támad, amikor arra gondol, hogy utoljára csukja be maga mögött az üzemi vaskaput, amelyet maga elé képzelve olyan közelről lát, érzi hidegét, és szinte megfoghatná.

Egy idő múlva szemében ezzel a képpel szenderedett álomba Kalász.

A felesége rázására ébredt.

– Fáj valamid? – kérdezte Kalászné.

– Miért fájna?

– Nyögtél álmodban. Nyögtél, mint akinek a mellét nyomják. És gagyogtál valamit, a nyugdíj meg a műhely, ez meg az, hangosan összevissza kiabáltál, pontosan ki se lehetett venni, mi bolygat. – Kinyúlt az éjjeliszekrény lámpájához, felkattantotta a kapcsolót, hogy megnézhesse az órát. – Öt óra – mondta. – Szunnyadj el még, van idő mindenre.

– Hej, te Irma!...

– Ne siránkozzunk!

– A tény akkor is tény...

– És mi az a tény, Ádám?

– Csak az, hogy megvénültem.

– Mesebeszéd! A hatvan éveddel még...

– Könyörületes vagy... És általatnál. Bebeszélnéd nekem, hogy nyalka legény vagyok, s ha kell, szilaj meg minden. Ne bomolj, Irma!

– Nem általatlak és nem ugratlak, Ádám... Legény vagy te még a javából! – Elszégyelli magát, sietve hozzáteszi: – Félre ne érts... Tudod te jól, hogy nekem nem *az* a fontos... Én úgy szeretlek téged, mint... mintha az idősebbik fiam volnál, akinek tudok az erejéről, de ismerem a gyöngéit is, és óvnom kell a bajtól. Még hogy öreg... Öreg az országút! Az én Gergely bátyám, hisz jól tudod: hatvanéves elmúlt, amikor másodszor nősült. És micsoda stramm gyereket csinált annak a sápadt asszonynak!

– Ezzel mit akarsz mondani? Valami célzás talán, hogy így meg úgy, ha Gergely, akkor... Ádám se legyen alávalóbb? Fütyülök a bátyádra, Irma! Olyan, amilyen, él, ahogy él, egyszer majd, a kipukkadása előtti pillanatban, ő is megijed.

– Minden megtörténhet. Nekem azonban egy a fontos, az, hogy gyűrd le azt a mit tudom én mit, és semmit se magyarázz be magadnak.

– Öregség ellen nincs orvosság!

– Ide figyelj, Ádám: te nem arról beszélsz előttem, amiről kellene! Én nem akarom, hogy búsulj, hogy... Tudok én mindent, nemhiába kiáltozol meg nyöszörögsz álmodban.

Igaza van – gondolta Kalász –, nem szégyen, jobb volna, ha megtudná az asszony, mennyi minden nyuvaszt egy férfit, aki már megette a kenyere javát, de még nem akar betakarózni a földdel; zihál ugyan a melle, a szíve szurkál, azonban... dolga van még itt a földön, olyan biztosan tudja, mint azt, hogy most Irma mellett nyavalyog a közös fekhelyen, és hogy kettőjük közül – az utóbbi időben biztos, hogy ez a helyzet – ő Kalász Ádám a gyámoltalanabb. Jól mondta Irma: a nagy fia, a gyámolításra szoruló.

Kalászné az ura ágya szélén ült, s erősen figyelt: szemügyre vette hágyadt szemét, sápadt arcát, elvékonyodott ajkát. Szegény Ádám, jaj, szegény – mondogatta magában –, elfogta a férfibánat, attól olyan sápadt talán, de mi a fenét tehetne érte ő, aki szintén vigaszra szorul – melyik házasságban megfáradt asszony nem ilyen? –, úgyhogy hallgat inkább magáról, s hallgatja az asszonyénál mindig szánandóbb férfi nyavalygását.

Közben Kalász óvatosan leste felesége arcának változásait: lottyadt szegényke, és valami bánat rejtezkedik rajta, nyilván őmiatta... Jaj de szép ez az áldozatos asszonyoktól: ha választaniuk lehetne, képesek lennének meghalni a férjük helyett! Vagy ez is a bölcsességükre vall? Sírjon a férfi, ők *elutaznak* arra a fénytelen vidékre, ahol még madár se jár – elutaznak, s utánuk a vízözön!

Addig spekulált ezen, míg valami bosszúságféle lobbant fel benne arra a gondolatra, hogy lám, a nők leleményessége még azokban a végső, válságos órákban is túltesz a férfiakén: a kínálkozó megoldások közül a jobbikat választják – men-

nek, és fityiszt mutatnak a családi hatalom képviselőinek!

Leszállt az ágyról, rendbe szedte magát s felöltözött. Koncsorog egyet a jó levegőn, ebédre hazajön, és elcsevegnek még egy s másról.

– Merre fogsz járni? – kérdezte az asszony, épp hogy szóljon valamit.

– Amerre a szép lányok és a szép asszonyok járnak – felelte Kalász. – Látni akarom őket. Mit gondolsz, Irma?...

– Azt, hogy a magadfélének jobb, ha fekete szemüvegben sétál. Félő, hogy a két szemed többre biztatja a lelkedet meg a testedet, mint amennyire képes, s akkor... akkor csak megvan a baj; kétszeres okkal pedig kisírhatnád a szemed világát, s mit érnél el vele?

– Téged – mondta Kalász belenyugvón. – Ismerhetsz: ahhoz, hogy zökkenőmentesen érjek révbe, mindig volt tisztességes iránytűm, már ami a szépasszony- és a szép-lány-dolgokat illeti.

Kalászné megelégedetten bólogatott. Nyugodt lélekkel mondhatta: szélhámosságon, bárhogy éberkedett, sosem kaphatta az urát.

– Menj – biztatta, s büszkeséggel gondolt arra, hogy nem gyávaságból volt olyan az ura, mint amilyen volt, hanem... Nehéz ezt megmagyarázni! Mindenesetre örült, hogy az ura átváltott, és a nyögdécselést mintha elfelejtette volna, köztük most már szóra se érdemes csacsiságokról is beszél. – Mire megjössz, finom ebédet főzök.

– Sietek vissza – mondta Kalász nevetve.

A déli ebédhez magabiztosan ült le. A kacsaaprólék-levest hamar bevágta, s kenyérruhával az ölében, derűsen nézelődött. Irmáját szerette volna szórakoztatni, csak nem találta a módját. Beszédet akart kezdeni, de nem tudta, miről. Egyszer csak azt mondta:

– Te asszony! Tulajdonképpen mire nézed te a napot?

Az asszony szembefordult vele, és felelősségrevonón nézte. Kalász, mint annyiszor már az utóbbi időben, ismét megállapította róla: még igen jó állapotban levő, erőteljes asszony, a lába formás, a csípője mentes a torzító zsírpárnáktól, a mozgása... Máskor is, ha így rajta felejtette a szemét, óhatatlanul eszébe jutott: jóféle teremtés, sok gyönyörűsége tellett benne, s ki tudja, talán bűnéül róható fel, hogy mióta már, úgy nézte, mint valami szolgálatára rendelt, hosszú életű tárgyat, ami ha éppen rászorul, lábon tartó mankója is lehet.

– Mi bajod velem? – kérdezte az asszony kissé ridegen és morcosan.

„Lám, milyen könnyen megbántódik!" – gondolta Kalász. A következő mondanivaló máris a nyelvére kívánkozott. Játékosnak tetszőn mondta:

– Más férfi talán szóvá se tenné, de én... Mostanában egyáltalán nem vagy kedves hozzám.

– Hogy nem szégyelled magad! Kiszolgállak, megkapsz mindent, amire csak vásik a fogad, mindent, amire szükséged van, szinte tálcán. Nem elég?

– Na, nem mondom, tisztességgel teljesítesz, de... – igyekezett komolynak maradni – egy kis kedveskedés azért hiányzik nekem. Neked persze rám nem lehet panaszod, amennyire tőlem telik, figyelmes és tapintatos vagyok.

– Az ám, amennyire! Folyton nyögsz, és halni készülsz, szép kis tapintatosság!

Kalász mélyen hallgatott. Tessék, tudhatta volna, ha nincs a legjobb szellemi formájában, Irmával nem ajánlatos kikezdeni. Ma is... de napok óta olyan elanyátlanodott és csüggetegféle, amivel tudni való, terhes az asszony számára.

– Egy idő óta, és ez a legújabb bogarad, olyannak tűnsz a szememben, mint aki betegállományra spekulál, taposnád az SZTK lépcsőit, gyötörnéd az orvost, kunyerálnál tőle ezt-azt, mivel szerinted ez meg az a gyógyszer csudára jót

tett neked; ugyan, ember, valakit utánozol te, de ezt a szerepet, nekem elhiheted, egyáltalán nem rád szabták.

– Hetekig kahicsoltam, gyanakodtam, hogy... Egy héten át hőemelkedésem is volt, igaz, mint kiderült, idegalapon; hónapokkal ezelőtt egy kis magas vérnyomást állapított meg az orvos, a korom miatt ez se csoda, a töprengéseim persze jócskán belejátszanak; mi a rozmaringos fityfene lesz majd velem, ha akarom, ha nem akarom, csak nyugdíjba kerülök. El-elképzelem, olyan lesz majd nekem az a hidegleléses állapot, mintha színtjátszó és szemkáprázta tó műanyag burába rántottak volna, a levegőt pedig elszivattyúzták körülöttem, tudjam meg én is, milyen hitvány és embertelen valami úgy élni, úgy bizony, kívül a még jól húzó, versenyképes muftik számára hitelesített körön... Kiabálhatom: Mehr Luft! Mehr Luft! – senki se mozdul, senki az égvilágon, hagynak elsorvadni, leírt pasi vagyok, vén szivar a többi közt, kenyérpusztító, aki már a mások által megtermelt javakból akar markolni. Ki gondol arra, hogy a magamét markolnám... a jussomat, amihez több évtizedes kemény munkával jutottam, a külön garasaim is benne vannak, amit befizettem... amit befizettek utánam; semmi se jön ingyen, a nyugdíj mögött vastagon áll a fedezet... Te is tudod: a nyugdíjast a mások kartotékjától elütő kartonok fogják... arcának jegyeit, egész személyiségének jegyeit, ahol csak lehetett, kivehetetlenné mázolták, persze az idő a legfőbb szerepet vitte ebben...

– Rémisztő hülyeség! – kiáltotta Kalászné. Megremegett az arca.

– Jól tudom – mondta Kalász higgadtan. – No de attól még... különösen ha ezen jár az eszem... Azonban megnyugodhatsz: épelméjű vagyok! Látok és hallok. Miket beszélnek néha itt-ott az emberek: sok az öreg, akit el kell tartani, ez meg az, mondhatom, undorító. A tudatlanok és a szűk látókörűek, ó, az embertelenül buták!...

– Ádám, kérlek, ne ingerelj ilyesmivel. Egyél inkább. A kedvedért voltam a nagycsarnokban, vettem kacsát, olyan szélesen gömbölyű fenekű tojót, amilyet szeretsz, kedvedre valón, hasábkrumplival elkészítettem, rizling bort hoztam mellé, mégis... Csak a levest faltad be, a többihez hozzá se nyúlsz; még csak meg se bökdösöd a villával. A legszívesebben elindulnál az SZTK-ba, ücsörögni és hallgatózni a mindenféle nyafka ember között a fehér padon. Eszedbe se jut, hogy azok közt a legtöbb spekuláns meg begyulladt kényeskedő. Mondtam már, az ő szerepüket nem rád szabták. – Azt dehogy említette volna, hogy miután az ura zsebre való pasztillával jött meg az orvostól, fölkereste őt, és kifaggatta: tulajdonképpen mi baja az ő besavanyodott emberének? Megtudta tőle: az öregúr lelkileg gyötrődik; aggasztja őt a tudat, hogy nyugdíjas lesz – nem egyedi eset, mások is összeomlanak egy időre, de aztán átvészelik az ideiglenes megrázkódtatást, és hozzászoknak az új életformához; nem könnyű... sokan a betegségbe menekülnek, lényegében úgy is kezelik őket, mint a betegeket; akiknél nincs lappangási idő, rögtön a krízissel kell számolni – mintha bedőltek volna a tömérdek panasznak, sablonos gyógyszereket nyeletnek velük.

– Nem ismerek rád – mondta Kalász. – Lehengerlő vagy és nyers. Mintha abban a hajdani világban élnénk, és te lennél a... mondjuk a méltóságos öreg grófné, a házsártos, én meg a gróf úr púpos komornyikja, elpaterolnál már a háztól, de az öreg bútort erős gyökerek fogják. – Tudta jól, bolondságokat beszél, de most olyan jó volt évődnie az egyetlennel, aki nélkül elképzelhetetlen az élete. – Afféle hátulgombolós nadrágban járó taknyosnak képzelsz néha - folytatta –, fogni kell még a kezemet, bökdösni a vállamat, hogy helyes irányba haladjak, letorkolni, mert lefetyelek és okoskodok, mintha bizony én találtam volna föl a langyos vizet... szót se szólj,

a tested sugárzása alapján is jól tudom, mi a véleményed rólam.

– Tökkelütött! – legyintett Kalászné. – Bántani akarsz... Gróféknál én szolgáltam, és nem te. Micsoda szerencséd volt! Ha akkor, azon a ronda esős napon nem én engedlek be az ajtón, hanem a szakácsnő, könnyen lehet, hogy most nem engem macerálnál, hanem azt a kövérkés töltöttkáposztaspecialistát.

– Direkt elrontottad a wertheimzárat, mert tudtad, hogy én megyek ki a hívásra. Mindegy, feledhetetlenül szép nap volt az, és te, Irma, igazán a fogamra való. Hogy befogtál, azóta sem bánom.

– Nagyjából aláírom, amit mondtál. De minek feszegetni az ilyesmit? Az a fontos, hogy összekerültünk, a többi... – Zúgón sóhajtott. – Egyél végre. Egyél, mielőtt kihűl az étel.

Kalász nyeszetelt a húsból, s bekapott egy darabkát.

– Fáin íze van – mondta. – Nem élünk úgy, mint a te hajdani grófodék éltek, de dicsekvés nélkül állíthatjuk, van mit aprítanunk a tejbe. Persze nem fürödhetünk tejben-vajban, még fenyőillatú fürdőben sem lehet részünk, mivel a közfürdőkben ilyesmi nincs, mi pedig, hetente egyszer, oda járunk. – Nagyot nyelt a húsból, aztán arra gondolt, amit már jó ideje végérvényesnek hittek Irmával: nekik már sose lehet fürdőszobájuk ebben a világban, kell az a fiataloknak meg a vénülő szerencsésebbeknek, akik megütik a lottófőnyereményt, vagy ki tudja, milyen módszerrel, kopott forintocskát vetnek, és ropogós százezreket aratnak, abból meg kacsalábon forgó öröklakásokat fiadztatnak, és azt álmodják, hogy ezzel hitet is nyernek, belépővel az örök életre... Kalász Ádám mindezen csak csodálkozik, de nem lázong, mivel biztosan tudja: egyszer mindenkinek meg kell halnia, és ő már most büszke arra, hogy ha eljön az ideje, és beteszik abba a bizonyos egyszínű fadobozba, az ünneplő ruhájában is ráismernek az emberek: proletár volt ő, és az is maradt!

Tányérját félretolta, s felállt az asztaltól. Feleségéhez lépett, s mint étkezés után mindig, megköszönte az ebédet. Kiegyenesedve, töprengőnek látszón mondta:

– Ne félj semmitől, mi ketten csudaszépen elrendezünk mindent...

– Ámen – mondta Kalászné nagyon szelíden. Könnyezve nyúlt férje repedezett ujjaiért, s megszorította.

– Látod, Irma, ez a jó – mondta Kalász. – Te még azt is tudod, mitől lélegzek nehezebben, és azt is megsejted, mitől forró a sóhajtásom...

Hétfő reggelre Kalász úgy érezte, mindent elegyengetett magában. De már a zsúfolt villamoson, majd a villamostól az üzemig vezető úton rájött: azt várja, hogy ne engedjék, ha menni akar. Hazudják, mennyire szükségük van őrá, és biztosak benne: amennyiben nem tágít elhatározásától, és kitenné lábát az üzemből, beborulna felettük az ég, fullasztóvá válna a levegő, a gépeket mozgató motorok akadoznának, a munka utáni korsó sör, amit rendszerint lenyelnek hazafelé, olyanná válna szájukban, mint az undorítóan keserű epe, a mindennapi kenyerük lenyelhetetlenné, a szeretőikkel váltott csókjuk...

Sietve öltözött át munkaruhájába, majd munkapadjának végébe húzódott; a rajzok fölé hajolt, s elmerülten silabizálta a körívű vagy egymást keresztező vonalakat, spekulált, mit és hogyan, az eddigi elgondolások a legalkalmasabbak-e, nincs-e azoknál gazdaságosabb és egyszerűbb – a beosztottjai a munkában is találják meg örömüket, mert... öröm nélkül a munka olyan, mint a férficsók viszonzás nélkül: unalom, várjuk, hogy vége szakadjon.

Délelőtt a főmérnök állított be Kalász részlegéhez. Ritka vendég Rácországban, ugyan mi dolga itt?... Kalásznál sosem kell a szállítási határidő miatt sürgetni, minőségi hibák

miatt leckéztetni. Talán megtudta, hogy be akarja mondani az unalmast? Agyő, minden jót, eleget szolgáltam!

A főmérnök bizonytalankodva állt az ajtóban, és nézelődött.

Jóképű kölyök – mondta magában Kalász –, élete virágjában, pufók és piros, majd kicsattan az egészségtől; a szeme mint a sasé, ott is lát valamit, ahova nem néz; vezetői erények! Ötvenhat előtt tanítványa volt, nála egyengette-faragta a vasat, de fiatal segéd korában is volt miért leszedni róla a keresztvizet. Különösen akkor, ha időnként, mintha kifulladt volna a munkában, szerszámmal a kezében megállt és merengett. Hátba kellett verni, tudja meg, hogy órabérben nem álmodozhat. Aztán, amikor jött, hogy tovább akar tanulni, támogatta a kérését. Azóta...

Jól látta, amint a főmérnök feléje integet, de úgy tett, mintha nem vette volna észre. Ha akar valamit, majd megtalálja a Kalászhoz vezető legrövidebb utat.

– Jó reggelt, Kalász szaki! – állt meg a főmérnök Kalász mellett.

– Jó reggelt! Erő és izom – fűzte hozzá, mert éreztetni akarta vele: a magasabb üzemi rangja ellenére cimborának is tekinti. Tenyerét levette a kiterített rajzról, amely összetekeredve elperdült tőle, aztán tájékoztatni akarta felettesét, hogyan állnak a munkával, de a főmérnök közbevágott:

– Látom! Hogy van, Kalász szaki?

„Különös – gondolta Kalász –, eszébe se jut elvtársnak szólítani."

– Hogy vagyok? Amint az ábra mutatja, egyben.

– Valami bántja? Olyan harapós mostanában.

– Valami... a hatvan év! Mutasson olyan melóst, aki ebben a korban nem olyan, mint valami bolhás kutya. De vigyázzon a fehér köpenyével: még majd rozsdás lesz!

– Szép világos ez a műhely.

– Napozhatnánk is, ha volna rá időnk.

– Idegileg jól áll, az a fontos... Higgadt, bölcs ember, számunkra komoly érték.

– Idegileg... Csak ne borzolná föl mindig valami.

– Sorolja, mi borzolja.

– Mint pártvezetőségi tag kérdezi?

– Ez is, az is...

– Hát nézze: elfut a méreg, amikor látom, hogy a szakmunkáslétszám hétről hétre csökken, elhalnak, kilépnek, átváltanak más pályákra, még a színészek létszámát is gyarapítjuk kitanított ipari munkásokkal, szóval fogyunk és kopunk, de az adminisztrációs posztok változatlanul fennállnak; sőt időnként még gyarapodnak is egy-egy protekcióssal.

– Na...

– Ne mondja, hogy nem tudja; két hete sincs, felvettek egy úgynevezett termelési irányítót vagy szervezőt, a nyű ha pontosan tudja, mifélének, havi háromezer-négyért; íróasztalt már kapott, állítólag titkárnője is lesz, szóval... Eggyel több, akinek a bérét csökkent létszámú ipari gárdával kell megkeresnünk. Minek ez, hogy szabad?...

– Nehéz... Szól a telefon, ajánlanak valakit, és mivel az ilyesmi a telefonban parancsnak hangzik, ajánlatos igent mondani.

– Fájdalom...

– Pusztán ez ne szegje kedvét. Örüljön... örüljön, hogy egészséges, és jó erőben van... Alkotó jó erőben. Ván még valami szóra érdemes dolog?

– Azzal vagyok kitömve.

– Ne felejtse: tanítványa vagyok! Panaszkodni sose tanított, úgyhogy...

– Azóta sok minden megváltozott, meg ám a helyzeti energiánk... más lett az öné, és egészen más az enyém.

– Tudom. Abban a korábbi helyzetben magának állt a zászló, minden lehetett volna, vagy legalábbis majdnem

minden. Szóba került igazgatóként, de rebesgettek egyebet is, magas posztot a közigazgatásban, és ki tudja...

– Azok már a zűrzavar hónapjai voltak; ismét észrevettek, és kétségtelen, szóba kerültem erre-arra, menteni a menthetőt, de... Én ki mertem mondani: késő, elvtársak, lelkileg megnyomorodtam, és alkalmatlanná váltam arra, hogy mint valami sáros cipőt, a hivatalosan rendszeresített dobozból elővegyenek, kisuvickoljanak, és oda a posztra!

– Emlékszem, nem vállalta...

– Nem hát! Pedig a kezdeti, hősi korszakot sose felejtettem el, és nem is fogom elfelejteni soha... Földet osztottam, államosítottam, szerveztem, s egyszerre csak rám sütötték: balos vagyok.

– Később meg, hogy valamicskét jobbra igazodott.

– Ez volt a legcsúfosabb bélyeg, amit a homlokomra nyomtak; azt hiszem, ezzel tartanak nyilván ma is.

– A szocializmus megmaradt, és az mindennél lényegesebb.

– Egyéb híján maga is kivágja az adut: a szocializmus!...

– Nehéz idők... – A főmérnök jelezte, hogy a maga részéről befejezte a beszélgetést. Fázósan mosolygott. – Egyszer már le kellene ülnünk, alaposan kibeszélgetni magunkat. – Kalász vállára veregetett. – Nekem fontos a barátsága.

– Beosztott vagyok, iparkodok. – Fejet hajtott, aztán firtatón nézte a továbbforduló férfit. Mi a fészkes fenét akart őtőle a főmérnök?...

Valamivel később az igazgató látogatott le a műhelybe a szakszervezeti elnökkel. A zajban kezüket magasba emelve összefogták, s úgy köszöntek, mint a győztes bokszolók a ringben.

Mi ez, búcsújárás? – gondolta Kalász. Mire újra felnézett munkájából, a látogatók továbbmentek. Nem tudta kivenni, melyikük szavát hallotta:

– Helyes... Próbáljuk meg vele.

Kalász megremegett: a fene megeszi! Megkeseredett a szá-

ja: de hát valóban, egy Kalász Ádámot el lehet küldeni?... Kezébe nyomni a munkakönyvet meg a kiállított egyéb papírokat, menjen, meg sem kell várnia a helyére kiszemelt utódját, sompolyogjon ki a vaskapun, és vissza se nézzen, csak szedje a lábát?... Igaz, néha nagy szája volt és fölényeskedő, hivalkodott a szaktudásával, a vezetőkre rápirított, mert mire azok a fejüket vakarva kettőt fordultak a tengelyük körül, mit és hogyan, Kalász már csinálta is... Eh, szégyelljék magukat!

– Ez a helyzet – mondta dühösen. S az, hogy a főmérnök után az igazgató is lelátogatott a műhelybe a szakszervezeti elnökkel, nem ment ki a fejéből. És valamelyiknek a szavai: „Helyes, próbáljuk meg vele!" – mind jobban nyugtalanította. „Csak nem eszi meg a fene? Csak nem?..."

Dél lett. Ebédidei csendesség borult a műhelyre. Kalász immel-ámmal falatozott, nem esett jól neki az étel, alig bírta magába gyűrni a tegnapi kacsasült maradékát zöldpaprikával. Hamarosan félre is tolta, aztán nyugtalanul nézelődött, majd hogy valamivel elüsse a még hátralevő ebédidőt, kihúzta asztalának fiókját, amelyben egy idő óta újságjait gyűjtögette, hogy ezt ezért, azt meg amazért még egyszer átböngésszе. Kivette a legfelsőt, megnézte a dátumát: 1966. augusztus 27. Lapozott benne, szeme megakadt az egyik híradáson: – Peking a „nagy, proletár kulturális forradalom" sodrában – olvasta. Csóválta a fejét. – Érthetetlen, mit akarnak – mondta.

Faliórája az ebédidő végét jelezte. Összecsomagolta maradék ételét, fiókjába lökte újságjait, s folytatta munkáját. Fejében most együtt kavargott a világpolitika a saját egyéni gondjával.

Miközben Kalász Ádámnak minduntalan a nyugdíj ügye járt a fejében, és az, hogy a gyár vezetői talán a műhely szemrevételezése végett jártak az ő részlegénél: úgy, ahogy van, megfelel-e majd annak, akit utódjának kiszemeltek, a főváros egyik gimnáziumában már jó ideje lecsengették az osztályfőnöki órát, a diákok azonban nem mozdultak helyükről. Birtalan osztályfőnök ismertetését hallgatták, hogy s mint is lesz majd, ha a rendelkezéseknek megfelelően, diákjai nemsokára elkezdik a politechnikai munkát – a fiúk angyalföldi lakatosüzemben, a lányok valószínűleg nyomdában. Ez még nem dőlt el, rendelet ugyan van, de nem könnyű befogadó üzemeket találni; a vezetők általában idegenkednek a számukra egyelőre túlontúl újszerűnek tetsző döntéstől – a fiatalok egész hadát bebocsátani termelőrészlegekbe, ahol a milliós értékű gépeken nők és férfiak tervet teljesítenek, kiszámított minden pillanatuk, a kíváncsi vagy bámész lábatlankodókat nem viselhetik el maguk körül, legyenek egyébként bármily megértők.

Arról nem is szólva, hogy az oktatásra üzemekbe tódult fiatalság nem a hivatását látja majd a munkahelyeken, azt ott nem is keresi, nyilvánvalóan egész másra készülnek, és könnyen lehet, hogy így kinek a játék, kinek a huncutság fog az eszében járni, amivel kiteszi magát a balesetveszélynek. A mozgó gépek közt minden lehetséges, egyetlen szemvillanás kihagyása alatt megvan a baj, s kész a többszörös tragédia, amit követ a büntető eljárás meg az anyagi felelősség, és ki tudja, mi minden még, aminek a következménye nem csupán a vezetők, hanem valamennyi dolgozó hátán csattan.

– Malatics, kérem, magát ez nem érdekli? – kérdezte az osztályfőnök emelt hangon. Felelősségre vonó pillantást vetett aztán az ablakok melletti padsor közepére, ahol a régi értelemben véve fiúsra nyírt, homokszőke hajú, babaarcú

lány ült, és szemezett Malaticcsal. – És maga is, Dull Terézia... a saját ügyük talán sürgősebb annál, amiről itt szó van?

Előbb Malatics állt föl, aztán vonakodónak látszóan Dull Teréz. Mindketten vörösödtek, és magukban pukkadozva méltatlankodtak, amiért Birtalan tanár úr azt a csekélységet is szóvá tette, hogy ők...

– Elnézését kérem, tanár úr – mondta hetykének tetszőn Malatics. Éreztetni akarta, hogy nagyon jól tudja, a katedráról mindent észre lehet venni, de azért a szerelmesek egymásra pillantásakor némi megértést elvárna a diáknép a katedrán ülőtől...

– Üljenek le, kérem! – Birtalan szeme végigfutott az osztályon, kivétel nélkül mindannyian vigyorogtak. Szerelem vagy afféle ez a Dull–Malatics-szövődmény, legjobb tudomása szerint a második iskolaév során a kétnapos aggteleki kiránduláson kezdődött. Azóta, mint akik ikrekként születtek, sülve-főve együtt vannak, jelenlegi állapotuk szerint nincsenek rossz hatással egymásra, különleges bonyodalmakat sem okoznak, osztálytársaik pedig, úgy látszik, tiszteletben tartják egymás iránti, szilárdulni tetsző érzelmeiket, de azért... Na, hadd vigyorogjanak csak, elvégre az ifjúság nem ecetben pácolt torma, és nem is egymás mellé sorakoztatott savanyú uborka, hanem öntörvényű élőlények egymás vonzásában vagy taszításában – amint általában az emberek! Tíz ujjával asztalára támaszkodott; fejét lógatva spekulált, hol is hagyta abba a tájékoztatást. – Mindjárt befejezem – mondta. – És egyenek, aki éhes, megeheti a tízóraiját.

Mérsékelt mozgolódás támadt, kinél-kinél banán, narancs, alma, vajas zsemlye került a pad tetejére; figyelve majszoltak, és fesztelenül tekingettek padszomszédjukra vagy távolabb, oda, ahol az érdeklődésüknek megfelelő társuk ült.

Igen – nyelt nagyot Birtalan, és nem tehetett róla, a szájába patakzó nyál ismét nyelésre késztette. Fejét magasra

tartva az ajtó melletti padsor közepén akadt meg a tekintete. Herkó Ödönt figyelte, azt az időnként lázongó, sőt lázító természetű mókamestert, aki mindenkinél fegyelmezettebben ült a helyén, s mint akit az óra alatt valami helyrehozhatatlan természeti csapás ért, szomorúságféle rítt le róla. El kellett mosolyodnia.

– Látják, kérem, még a mi Herkónk is... a változás előtti helyzethez méltón komoly.

Herkó, mint akit pezsdítő sugarak pásztáztak végig, felélénkült – szereplésre kapott alkalmat, élt hát vele:

– A szabály az szabály, tanár úr, kérem, és a parancs az parancs, el kell tűrni, mi több, a lehetséges mértékig alkalmazkodni hozzá! Ezt már édesapámtól megtanultam...

– Opportunista! – hangzott valahonnan.

– Már ez is!... – mondta valaki más.

– Itt a végromlás ideje, már Herkó is züllik, belerágott a kukac, és a javulás útjára tért! – mondta Noszek. S hogy szavaira felzúgott a röhögés, egykedvűen elviselte. – Ami igaz, igaz – folytatta aztán –, aki egyik percről a másikra százhetvenfokos fordulattal képes megváltozni, számomra gyanús.

– Színleli – mondta a kerek képű Kutas. – Várd ki a végét!

Az osztályfőnök felemelte mindkét kezét, hogy a szerinte még lényeges dologról ejtsen néhány szót.

– Még talán csak annyit, hogy sok utánjárásba került, mire ott, Angyalföldön végre kimondták az igent. Némi túlzással azt is mondhatnám, örömöt éreztettek a lehetőségre, hogy őhozzájuk egy regiment fiatalember teszi be a lábát, friss levegőt hoznak magukkal, termékenyítőt, ami elkel, egy kicsit legalább meglebbenti az áporodottságot itt-ott a zugokban.

– Naiv lelkek – dörmögte Herkó.

– Tessék? – kérdezte az osztályfőnök.

– Hát, tanár úr, azok ott kint nem tudják, hol élnek!

Azok nemcsak üzemi vakságban szenvednek, hanem tévhitben is: szerintük a diákember, már hogy a diák, ugye, szeret korán fölkelni és kivágtatni hozzájuk, örömét lelni.

– Herkó ne agitáljon... Herkó még akkor se hirdesse téveszméit, ha azt hiszi, igaza van.

– Bocsánat, tanár úr, nem szeretném, ha az, amit elnyögdicsélek, szemtelenkedésnek tűnne. Távol áll tőlem, de az igazságot nem érdemes elhallgatni, és elnyomni sem érdemes. És rájöttem már: az elnyomott igazság olyan, mint a gőz, irtózatos a feszítőereje.

– Köszönöm, Herkó, nem rossz, amit mond! Ha a társadalmi eszmék fejlődéséről is olyan folyékonyan és meggyőzően tudna beszélni, nem lehetetlen, hogy az osztály egyik legjelesebb diákja lenne. – A biztonság kedvéért feléje emelte a tenyerét, ne szóljon, semmi értelme fitogtatnia a rombolón felvilágosult eszét. – Tanuljon és bírjon elviselni a magáén kívül korszerűbb gondolkodást és tudásanyagot.

A többiekkel meg volt elégedve, fegyelmezetten ültek helyükön, és figyelték. A lakatosüzemre fordult vissza a gondolata. – Kérem, mondhatom, hogy a lehető legjobb benyomásokat szereztem odakint. Hangulata van, remek atmoszférája az egésznek! Egy szervezet, amelyben minden mozdulatnak jelentősége van. Felfoghatják költészetnek is a szavaimat, nem bánom, én, aki még ilyen közelségben sosem jártam olyan helyen, ujjongok. Engem megfogott, amit tapasztaltam. Szeretném, ha maguk is... és a lányok majd a nyomdában, elfogultság nélkül néznének körül. Kérem magukat: hagyják hatni magukra az új helyzet élményeit, és a kis rezdüléseknek is tulajdonítsanak fontosságot. Adják át magukat, különben nem érdemes, különben semmi értelme. Még nincs kijelölve az a szakember, aki majd tanít bennünket, de sor kerül rá hamarosan, a vállalat igazgatója megígérte. Majd telefonálnak nekünk, ha mehetünk.

– Lélekben készen állunk – szólt Noszek.

– A hozzátoldott sóhajtása – mondta az osztályfőnök – szerény véleményem szerint mást sejtet.

– A véletlen műve volt.

– Elvárom! Ott kint is a segítőtársamat szeretném látni mindannyiukban, kivétel nélkül, ne kelljen pironkodnunk, netalán elkotródnunk onnan.

Hirtelen fölmarkolta az osztálykönyvet. Bőségesen elegendő az előkészítés – gondolta, s remélte, hogy Herkót nem torkolta le jobban a kelleténél, s hogy azt a két, viszonylag szerény szerelmest sem bántotta meg; mértéktartó volt mindenkivel szemben. Lassan fordult, s kiment az osztályból.

Az osztály fölpattant helyéről. Nagy zsibongás támadt, ricsajoztak, ami bömbölésbe csapott át, és megtorpantotta Birtalant.

– Hazánk fiai és ti, honleányok, figyelem: hasznos buli lesz az a műhelyi gyakorlatra járás! Az év végén segédlevelet kapunk, és kiválthatjuk a munkakönyvünket. „Másodállásban," úgy értem, suli után, mondjuk kettőtől hétig, dolgozhatunk, és akár tizenöt forintos órabért is leszakíthatunk. Miért ne, nincs elegendő szakmunkás, tárt karokkal fogadnak, nekünk meg kell a dohány, a fene egye, nemsokára – mi az a három-négy év! – húszévesek leszünk, és mikor éljünk, ha már nem most rögtön?

Ez a nagyszájú – figyelt fel Birtalan –, otthon elnyomott, őszszemű Horváth; este nyolcra, akár a könnyelműségre hajlamos lányoknak, otthon kell lennie, különben fejbe kólintják, és óraszám faggatják, el akar-e zülleni, mint annyi korabeli társa. Az anyja dicsekvése szerint nemrég elfenekelték fakanállal – ordas disznóságot csinált: villamoson felszedett lánnyal csókolózott a házuk közelében, a „korrekt" szomszédok meglátták a rossz útra bicsaklott kölyköt. Villamosismeretség, aminek az ártatlan szülők isszák meg a levét!

Aztán szemét lehunyva maga elé képzelte az osztályt, úgy, ahogy látta a katedráról, Horváth mellé padtársát a karika-

lábú, birkatürelmű Kardost, mögéjük a bögölyszemű muzsikust, Molnárt, annak padtársát, a stréber Solymárt, aki minden osztálytársán túl akar tenni, és újabban magánszorgalomból már görögöt is tanul, mert valószínű, hogy irodalomtörténész lesz! Kérkedései miatt időnként rajzszöget raknak a feneke alá, ragasztóval kenik be a padját – amit persze senkire sem lehet rábizonyítani. A lányokat – még a legigénytelenebbeket is – azzal fenyegetik, hogy ha elfelejtenek változatos tízórait hozni, Solymárt akasztják a nyakukba, kezdjenek vele, amit csak tudnak. A főszerepet Solymár ellen a kajla fülű, lovagi testtartású Hoffmann Árpád viszi; nem tagadja, hogy néha bizony rámászik, de azt állítja, Solymár provokálja – tanár úr, kérem, önérzetes vagyok, és nem hagyom magam. Úgyhogy...

Birtalan nézte a gyerekeket, és mint annyiszor már, most is eszébe jutott: az iskola egy folyton erjedő-fortyogó, miniatűr társadalom; ami a falain kívül nagyban, az belül kicsiben pontosan megtalálható. Hellyel-közzel következtetni is lehet, ki hová, merre majd belőle – ezért nemcsak ideget őrlő munka, szórakoztató tevékenység is a tanítás, hát még egy osztály gazdájának, főnökének lenni, és nap mint nap szinte górcső alatt tartani annyi eszes gyereket...

A tanári szoba előtt Birtalannak meg kellett állnia, mert Petrás Tiborné fizikatanárnő éppen akkor lökte ki az ajtót, s fordult ki előtte a folyosóra. Köszönésben megelőzte:

– Jó napot, Lajos! – Kimért volt, Birtalan számára gőgösködő is. Mi lelte, nem ilyen szokott lenni, inkább szelíd, sorsát, perceit a mások érdekeinek alárendelő, áldozatos. Igaz, az utóbbi időben van oka a pattogásra, mert a kollégák csipkelődő természete és fékezhetetlen nyelve szerint: a hervadása előtti, utolsó pillanatában, példátlan időérzékkel úgy döntött, hogy alapos kertészi műveletekkel meghosszabbítja a fiatalságát – nem marad vénlány! Azóta is firtatják, vajon alkalmas kertészt választott-e magának?

– Kezit... – hökkent meg Birtalan –, csak nem bántottam meg valamivel?

Petrásné lefékezte iramát.

– Maga is olyan, mint a többi! – mondta fojtott indulattal. – Mindig csak a móka, az ilyen-olyan zsírosszájúság, nem ismernek magánügyet, belemarnak-beleharapnak a kötéli-degzetűekbe is, és kikezdik. Míg lány voltam, még hízelgett is, hogy foglalkoznak velem, de hát... Most már asszony vagyok, vegyenek le hát a napirendről.

– No de Ildikó kedves, ebben én nem lehetek címzett; vagy talán nekem mondja, de másoknak szól?

– Most órára sietek, de majd visszatérek a sérelmeimre.

Birtalan fejet hajtott, aztán az elviharzó tanárnő után nézett. Jólesett látnia fürge lábainak ollózását, hallania cipőjének zaját. Csípőjének ringására is felfigyelt – formás nő, így látni őt csupa harmónia. Milyen különös, a hatására Bach-zene csendült a fülében. Szív mélyére hatoló, csak a tanítványok meg ne tudják! És a családja se tudja meg, mindenekelőtt a finom ösztönű felesége, Magdolna, aki apáca volt. A rendjük a háború utáni átalakulás során feloszlott; gyermeknevelést vállalt egy újgazdagnál, Duditséknál.

Az újgazdag úgy döntött, hogy egy férfi tanár is kell a házhoz, olyan, aki kellőképp járatos az irodalomban, történelemtudományban és a társadalmi kérdésekben – szociológia, politika –, táguljon a két rakoncátlan fia esze.

Így került Birtalan a Dudits családhoz, ott szövődött barátsága Magdolnával, ott érlelődött a gondolata is: a *véletlen* kijelölte az ő házastársát.

Könnyű volt elhatározásra jutnia, mert akkor már fülig szerelmes volt. Viharos gyorsan döntött: társául kéri őt, aztán elviszi Duditséktól, és ha kell, kenyéren és vizen fognak együtt élni. Azóta egy fiuk és egy lányuk született, tizenegy és tizennégy évesek, házaséletük szép beteljesedései.

A téglalap alakú, jókora tanári, ahol Birtalan elgondolkod-

va ült, kongott az ürességtől. A csöndet odakintről élénk beszéd és döngő léptek zaja bolygatta meg. Jönnek – mondta magában Birtalan. Úgy helyezkedett el megszokott helyén, hogy a belépőket jól láthassa. Petrás tanárnőt, Ildikót várta türelmetlenül. Az volt az érzése, el kell oszlatni gyanúját, megnyugtatni őt s ígéretét venni, hogy őrá nem gyanakszik.

– Szervusz! – köszönt rá Vigál tornatanár, aki elsőként érkezett.

– Szervusz – mondta Birtalan. – Szervusz, Előd.

– Lyukasórád volt?

– Lyukas, akár a békebeli hatos – mókázott Birtalan. – Rám fért...

– Mit érsz vele, ha itt gubbasztasz savanyodva. Keringve a levegőn egészen más.

– Itt is elszórakoztatom magamat, bőven van mivel foglalkoznom. De hisz te is tudod: új feladat, a politechnika...

– Igen, igen, ki a prérire! Nem irigyellek. – Vigál le s föl járt az asztal előtt, kétlépésenként megszagolta valamelyik vázában a szegfűt, rózsát. – Te – mondta –, mit szólsz hozzá, megnősülök!

– Na, már megint? Előd, kérlek, hogy bírod ezt szusszal meg lelkesedéssel?

– Öregem, az energia nem vész el, neked magyarázzam!

Sovány, mint valami szolgálaton kívüli agár – mustrálta Birtalan –, a pofacsontja körül mély homorulat, a nyaka csupa ín, két szeme mélyen ülő, ha nem volna közhírűen olyan szívós és munkabíró, a girhessége miatt ráfoghatnák: a tüdejének van valami baja; még egy tavaszt, talán lucskos őszt ha megér. – Volt már kitűzött esküvőd is – mondta szemrehányón.

– Aktív sportoló koromban... Bűn lett volna lehorgonyoznom.

– Jól van, Előd, tedd a magadét. Az esküvődön majd én is ott leszek.

Jöttek a tanárok egymás után. Zsibongással és elektromossággal telt meg a helyiség, beszélgettek és pörlekedtek, mert azok a túlontúl fölszabadult kölykök, a társadalom gyöngyszemei és a mamlasz szülők nagyra hivatott kedvencei, bele se néznek a könyvekbe, a házi feladatokat úgy-ahogy összevágják, de mind tovább akar tanulni azzal a nulla fölött egy vonásnyi tudással. A nyavalyások... mind a szerencséjében bízik!

Voltak, akiket különösen bosszantott az egyik tanár erősebb kifakadása, széles ívben továbbkerültek mellette; a tekintetük is elárulta véleményüket: mire jó ez? Maximalista vagy, nem formál már a történelmi levegő, fel sem fogod talán, hol élsz, hogy láthatnál be hát a diákfejekbe? Mondd, hogyan, te kopaszodó matematikus, akit az ezer kilométerekről ideható „légköri zavarok" sem érintenek meg?... Ej, ej, tisztelt kollégánk, egyébként egy falat kenyérre kenhető, jóságos Ábrahám Dániel!

Belesápadt a „kenetes-éles" dorgálásba, az orrát két ujja közé csípve csavargatta a keserűségtől, hogy őt sosem értik, furcsa valami ez. Érthetetlen!

– Tanár urak! – kiáltott a „kazáni", és csonkult jobb kezét a feje mellé emelte. – Mit szóltok a közel-keleti eseményekhez?

– Fájdalmas tűzfészek! – mondták többen is.

– Bár tűzoltókészülékkel lehetne közbeavatkozni, már holnap reggel oltanám – mondta Vigál Előd, s tűrte, hogy a szellemtelensége miatt végigmérjék, és elforduljanak tőle.

– Disztingválni, bármily nehéz, tudni kell – mormogta Birtalan. Szúró szemmel leckéztette Vigált. – A fiatalság nem mentség, az sem, hogy valaki kizárólag a sportot isteníti, minden egyéb mellékes a számára.

– Köszönöm, Lajoskám – mondta a kazáni –, te mindig tudod, hova, miként és mivel kell ütni. – Szokásához híven, mint mindig, ha valaki nagyon kedvére tett, túláradó örö-

mében odanyújtotta csonkult jobbját Birtalannak. – Tedd rá...

– Jól van, kazáni – mosolygott Birtalan.

Vigál mit sem törődve a neki szánt fricskával, legyintett, és hátrafordult a „fekete sarok" felé, ahonnan ingerlő kávéillat hömpölygött a férfinépség irányába. – Misézünk, misézünk, drága madonnák?! – kiáltotta. – És kihagyják a szenteket, meg sem kérdik: ugrifüles Vigál, inna-e egy csésze kávét? Szép, így kezdődik a züllés a testületben.

– Eszik, iszik és mókázgat – fordult Vigál után a kazáni. Figyelte a csacsogó nőkoszorút a fekete sarokban s Vigál táncos lépteit, ahogy közeledett hozzájuk. Magán érezte Birtalan szemét; magában el-elismételte: Lajos mértéktartó, korszerű tudású, és véleménye is van. Ő volt az, aki kezdettől fogva, ahogy az iskolához került, szívébe fogadta és segítette eligazodni a kezdő tanár számára eleinte mindig gyötrődéssel járó nyavalyákban; őneki, a *tengerfenékről* érkezettnek a főnyereményt jelentette – keserűen mélázott el hajdani sorsán, valamikor bányász volt, s a széncsaták idején a gyutacs hamarabb robbant a kelleténél, és leszakította három ujját a jobb kezéről. Oda a szép kereset, oda a Munka Hőse brigádja, az álma – mindene odaveszett. Gyógyulása után „szaladj ide, fuss oda" ember lett belőle, míg a bányavezetőség úgy döntött: tanuljon! Félúton volt a húsz és a harminc között, előbb gimnáziumi érettségit szerzett, aztán kiküldték a Szovjetunióba. A kazáni egyetem történelem szakán tanári diplomát szerzett kitüntetéssel. Őnála jobban senki se tudta az orosz történelmet, de a hazai történelmet – nincs itt mit szépítgetni – felületesen ismerte. Birtalan tanár úr halk szóval figyelmeztette a pótolnivalókra... Az első tanítási napját azzal kezdte az iskolában, hogy elmondta, ki fia-borja, s hol végzett. A kazáni szó maradt meg leginkább a diákokban; attól fogva az iskola apraja-nagyja szemében csak a „kazáni" lett.

Vigál a tanárnők körül forgolódott, és feketekávéért nyavalygott.

– Fizetek érte! – mondta harsányan; mély nadrágzsebében könyékig kotorászott, de nem találta meg a pénzét. – Ha a kis hölgyek kivételesen pénz nélkül adnak abból a löttyből, csinálok egy gyertyaszerűen egyenes kézállást.

Ekkor lépett a helyiségbe Petrásné. Birtalan felemelt kézzel jelezte, hogy várja. Petrásné visszaintett, hogy jön, és mutatta, hogy előbb a fekete sarokba látogat.

Petrásné csészével a kezében indult Birtalanhoz.

– Valamit közölni szeretnék magával – mondta, és leült melléje.

– Mit akar rám bizonyítani?

– Nem magára! – Kiitta feketéjét, aztán ölébe fektette a kis kézitáskáját, de mielőtt kinyitotta volna, körülnézett. – Maga az egyedüli, akinek ezt a csúfságot meg merem mutatni. Szégyellem... Azt hiszem, lánykoromban sem adtam bátorítást senkinek ebben a testületben arra, hogy engem így ábrázoljanak, hogy effféleképp adják tudtomra... Nem is tudom!

Rajzot vett elő, jól kidolgozott vonalakkal, a kellő helyeken satírozva.

Birtalan felismerte a rajzban Ildikót: lomposító, bő bundabugyiban ábrázolva, de igen kecses testtartással, vonzón.

– Szép – állapította meg, s elmélyülten tanulmányozta a rajzot. Önkéntelenül elmosolyodott. Eszébe jutott: ha hosszú szárral rajzolják ezt a nadrágot, ki lehetne nevezni a réges-régi, buggyos *bosnyák* nadrágnak – na persze akkor mélypiros színűre kellett volna kifesteni! Kibuggyant a nevetése.

– Ez talán humor magának? – Petrásné föl akart ugrani, hogy faképnél hagyja Birtalant.

– Ugyan, Ildikó! – Megmarkolta az asszony csuklóját.

Ildikó Birtalanra függesztette a szemét, s áthatóan fürkészte az arcát.

– Kollégák vagyunk – mondta belevörösödve.

– És jó barátok!

– Azért jöttem magához, mondja meg: melyikük műve ez a rajz? Talán Vigál?...

– Tanár ezt nem tehette.

– Ábrahámra is gyanakszom. Keserű, vén agglegény...

– Botkezű ő a rajzhoz. A legtöbb, ami kitelik tőle, az is fehér krétával a fekete táblán: formás matematikai jelek.

– Valamelyik kolléganő?

– Ez férfi műve!

– Borzasztó... Képzelje el, ha az uram kezébe kerül ez a nyavalyás rajz mit mondok neki? Látja az aláírást? „A leheletfinom Ildikónak: X Y."

– Ez valamelyik tehetséges diák műve. Várjon csak: az iskolában ennyire tehetséges fiú csak egyetlenegy van, éspedig az én osztályomban! – Mint a villám ötlött Birtalan eszébe Noszek Antal. Jó nevű festő fia, maga is remek talentum, nagy ígéret, hacsak el nem csúszik valami banánhéjon. – Hogy bukkant rá? – kérdezte.

– Tegnap, otthonról jövet a kosztümöm zsebében a kezembe akadt...

Akármilyen vigyázva beszéltek is, Ildikó fojtott szavaira felfigyeltek a többiek, és oda-odanéztek, vajon miről susmotolnak olyan bizalmasan.

Birtalan hátradőlt székén. Megint Noszek jutott eszébe, ki fogja belőle csiklandozni a beismerést!

A szünetnek vége lett, és órakezdést jelzett a csengő. A tanárok szedelőzködtek, és indultak osztályaikba.

Petrásné is felállt, és kérte vissza a rajzot Birtalantól.

– A bűnjelet hagyja nálam, szükséges a vizsgálódás lefolytatásához! Ígéretét kérem: ha a tettest megtalálom, nem követeli a fejét.

– Amennyiben valamelyik tanítvány...

– Arra én mérget veszek!

– De a nevét megtudhatom?

– Értelmetlen volna. Minek a bonyodalom, minek a feszültség diák és tanár között?

– És ha ártani akarás van mögötte?

– A barátságunkra esküszöm, hogy e mögött csupán a legszebb érzések vannak. – Ellágyultan mosolygott, s állta Ildikó kíváncsi fürkészését. „Szerelem és megkívánás van mögötte – gondolta. – Akad diák, aki az eszményképét a tanárnőjében találja meg. De hát akkor miért bundabugyiban ábrázolja?..."

Magukhoz vették irományaikat, aztán a többiek után ballagtak. Miközben a széles, hosszú folyosó fordulójához közeledtek, Birtalan megszólalt:

– Tudja, hány éves koromban voltam én felejthetetlenül szerelmes? – Láthatta, Ildikó összerezzent. – Ne féljen, ebben nincs érintve a személye! Hatéves múltam... Első elemibe jártam, és csodálatos tanító nénim volt, talán sosem tudta meg, de lehet, hogy sejtette, mert... maguk, nők csodálatos érzékkel bírnak ehhez! Olthatatlan tüzet fogtam iránta. Halason – ó, bölcsőm, Halas! –, az első elemi első elindító hónapjában... Csak én akartam felelni, csak én akartam a közelében lenni, letörölni helyette a táblát, kezébe adni a krétát, megfésülni a nagyon szép, hullámos, barna haját, amelyből csillagok lobbantak fel, ha rásütött a nap... Megfésülni, mint anyám haját, amikor megengedte, hogy babrálhassak a fején, szépítsem, hogy mire apa hazajön, szép legyen... És amikor az iskola udvarán játszva, a kis bandától vagy tíz méterre megállt, s a két kezét elénk tartva elkiáltotta magát: „Ki szeret engem?"– én bambaságomban késve iramodtam hozzá, de másvalaki már megelőzött... Az ezt követő éjszakán felsírtam álmomban, és reggel anyámnak vallottam meg, nyakát szorosra fogva, mennyire

szeretem őt – anyámban a tanító nénit! Ma... ma úgy emlékszem, kámforillat volt a közelében, felejthetetlen puhaság a tenyerében, káprázta tó csillagok a szemében...

Az osztálya előtt kezét nyújtotta Ildikónak.

– Ennyi... Mese a fiúgyermek komoly szerelméről.

– Megértettem.

– Annak ellenére nyomozni fogok...

3.

Hála az égnek, múlik az idő, és már szeptember első heténck végét mutatja a naptár – gondolta Kalász. Repesett az örömtől, amiért a nyugdíjaztatását illetően csönd volt körülötte. Nem szólnak, hogy ez meg az, és ez a jó! Belátta, nincs más megoldás az ő számára: dolgozni, részt venni a termelőmunkában, amíg csak megfelelően mozogni tud, különben sorvadásnak indul. A bejelentésétől eltelt időszak a próbatétel időszaka volt – a próbát kiállta, és úgy látszik, titkon remélt vágya teljesül, marad!

Csütörtök délután volt, a munkaidő a vége felé járt, amikor Kalász kis kuckójában megszólalt a telefon. Kelletlenül ment a készülékhez – mit akarnak? Felemelte a kagylót, az igazgató titkárnője csengetett le hozzá, és kérte, menjen fel, az igazgató kéreti. Kétszer is megkérdezte, nem tévedésről van-e szó, mert őt nem szokták raportra rendelni, az igazgatót... Őt sokkal alacsonyabb szinten tartják számon! Kalász Ádám lakatos csoportvezetőt legföljebb a főmérnök kéreti magához, és akkor, ha szorul a cég kapcája, és azt hiszi, hogy egy csoportvezetővel szemben alkalmazott lelki masszázs mindent megold: szállítási késedelmet, minőségi problémát, kivitelezési hebehurgyaságot – mindent, mindent, s a cég kimászhat a slamasztikából, amibe önhibája folytán került.

– Tessék már utánanézni, biztos-e, hogy éppen Kalász Ádámot?...

Közben a remegés is átfutott a mellkasán: hátha az útilaput akarják a talpára kötni! A saját baromsága folytán, menjen hát a maga választotta úton, a következő elsején vagy korábban, ha tetszik, itt az igazgatói, elismerő dicsérő levél, csupa szósszal a több évtizedes munkáról és a helytállásról, jókívánságok a nyugdíjas évekre – sablon a köbön, ahogy történni szokott –, aztán *jatt* a *jattba*, és az elbúcsúztatottat vállára tett kézzel ki az ajtón, előre csak, szakikám, a boldog pihenésbe, igazgatói kívánság, s vagy jár vele néhány száz forint, vagy nem, kitüntetés... Azt nem a Kalász Ádámok kapják!

– Semmi tévedés – mondta a titkárnő nevetgélve –, tessék csak jönni, az igazgató elvtárs várja. – A telefonkagylót lezuhantatta, csönd lett, nyomasztó csend Kalász fülében.

„Megyek" – mondta magában. Volt ő rang nélküli, szaros kis katona is, fölötte a csillagos ég magasságában az aranymezős ilyen-olyanok, épp hogy nem haraptak, mint a nyers hússal etetett bestiák, azoktól sem félt, egy élete, egy halála, meg aztán szél ellen egy sima parolinos... De azért az igazgató jobb időt is választhatott volna magának! Pont fájront előtt negyedórával jut eszébe, hogy valamit akar egy ici-pici vállalati embertől, egy pititől, aki... Mi az ördög bújt belé? Hm... ezek a mai vezetők kiismerhetetlenek!

Kezet mosott, megigazította a haját, és sietve indult. „Még majd előbb küldenek, mint szeretném!... Egy ilyen erkölcsi pofon épp elkelne!" – futotta át újra a remegés, s teli volt balsejtelemmel.

Az igazgató titkárnője – isten bocsássa meg: jó anyagból való, szemet hizlaló nőszemély! – percig sem várakoztatta, beengedte.

„Nocsak: két csésze fekete az igazgató előtt! Még majd megkínál..."

– Jöjjön, jöjjön, Kalász szaktárs! Ne haragudjék, hogy

valamivel három előtt hívom, de most van időm és... A maga számára igen fontos és megtisztelő dologról van szó.

„Etet az ifjú titán, etet – gondolta Kalász. – Gyerünk, rukkolj ki a farbával! Elő a lényeggel!..."

– Tessék leülni, aztán... Előbb hörpintse ki a kávéját!

„A kávémat? – mondta magában. – Úgy is lehet mondani.– Leült az íróasztal elé. – Emberi tulajdonság, hogy folyton pukkadunk valamiért, vádolunk és gyanúsítunk: az én kávémat isszák odafönt, az én munkámból urizálnak meg ilyesmi... forralja az ember vérét, megkeseríti a száját, ködösíti a szemét, még Kalász Ádámét is, aki pedig csoportvezető, az egyszerű emberek felett egy fokkal, ami forintban alig jelent valamit, felelősségben és hivatástudatban annál többet."

A kávét egy hajtásra magába öntötte, majd megköszönte. „Halljuk a fő tételt! Megy az idő..." – járt a fejében.

Meglepődött, amint az igazgató kibökte:

– Kalász szaktárs, magára esett a választásunk... Azt szeretnénk, ha legalább egy iskolaév idejére elvállalná a gimnazisták politechnikai oktatását. Ez természetesen azt is jelenti, hogy elhalasztja a nyugdíjba menést...

Torkát összerántotta az izgalom. Nagyot fordult vele a szoba. Egy iskolaévre?... S megint az első, még nyavalygástól mentes elhatározása jutott eszébe – lám, ilyen az ember! –, amint a bőre alá is befészkelte magát a mustillatú ősz, az erdővel, ligettel, kis csapásokkal, melyek bíbor és rőt lombok sátrai közt visznek fölfelé, az oromra... Ott aztán metszően friss a levegő!

– Gilt, Kalász szaktárs?

Huszonnégy órai gondolkodási időt kért – meg kell ezt fontolni, újfajta feladat, tervébe vág, meg aztán a felesége is beleszólhat – nem kotnyelesen, hanem okosan!

A műhelyig vezető úton csak az járt a fejében: még hogy ő, egy egész iskolai évre tanár legyen, azaz pedagógus és – tanítson! Káprázatos lehetőség, csak igent kell mondania...

Nem is tudta, hogy talált ki az üzemből és szállt villamosra. Arra sem emlékezett, miként került felesége elé, a lakásba. Ültek egymással szemben, és tanakodtak. Felesége azt feszegette, szabad-e s való-e, amikor már a nyugdíjaztatás mellett döntött. Kalász hallgatott, de el volt szánva: ha Irma ellene szól, küzd... Addig sorolja elgondolásait, míg Irma be nem adja a derekát. Tekintélyről is szó van itt! Ha az ifjúság őrá szorul, mondhat-e nemet? Ugyan!...

– Te tudod, Ádám – mondta végül a felesége; kezéért nyúlt, alig érintve, ahogy a szeretetben megöregedett asszonyok teszik, végtelen puhán fogta meg az ura kezét. Sírni tudott volna az örömtől, és ki tudná, hogy még mitől! – Te tudod... Ha ez boldogít, csináld. Talán szép lesz, és örömöd leled benne.

Pörkölt volt vacsorára, krumplival. Ettek. Aztán, mivel olyan simán dűlőre jutottak, s mert életük új irányba fordulását illik megünnepelni, Kalász rábírta feleségét, kapjon magára jobb ruhát, s menjenek a közeli kerthelyiségbe. A pörkölt sört, a forró torok hűsítést kíván!

Egy korsóból kettő lett. Dudorászva indultak hazafelé.

– Zsibong a fejem – mondta Kalász.

– Nekem a lábam zsibbadt el.

– Egy lityi sör megteszi a magáét. – Dúdolgatott. – Te asszony, azt hiszem, boldog vagyok. – Ezerféle ötlet rohanta meg. Feleségének magyarázta, hogyan indítja be az első órát, s azokkal a művelt, ifjú gimnazistákkal miként bánik majd, hogy panasz ne érhesse a ház elejét. – Gimnázium!... Irma, gondold meg: az már magasabb szint a tanulásban!

Az asszony csak nézte az urát. Mióta már szuszogó öregnek könyvelte el, aki pihenni akar, s önmagába begubózni, nincs már és nem is lehet, ami fölfűti és elragadja, és itt van!

– Érted ezt, Irmám?

– Hogy a fenébe ne érteném! – Kicsit unta az ura túlzottnak ható lelkendezését. A sör lefelé húzta a fejét; bújt volna az ágyba aludni.

– Ez új életünk kezdete – mondta Kalász. – Rám vonatkoztatva hogy is mondanák az elméleti emberek? A mennyiség minőségi változásba csapott át... A sok éven át produkált tömérdek jó munka pördít rajtam egyet: pe-da-gó-gus leszek!

– Jól van – mondta az asszony. Gyanakvón nézte az urát: csak nem megy az agyára az öröm?

– De hűvös lettél! – ámult Kalász. – Hát téged csak egy-két pillanatra mozgatott meg a nem várt fordulat?

Az asszony szembefordult vele.

– Örülök – mondta. – Mindig is örültem, ha valahol megbecsültek. De az asszonynak többek közt az a dolga, hogy józan maradjon. Józanabb a túlságosan hiszékeny férjénél. Mi is lenne, ha mindketten csak az orrunkig látnánk? – Szúrón nézett, megpendítse-e a szerinte a köznapi örömök fölé növő lényeget. – Ádám – szólt halkan –, és a pénz?...

– Ez most mennyiben tartozik ide?

Az asszony elszántan lökte jobb kezét az ura elé: hüvelykujját mutatóujjához dörzsölve is jelezte, hogy szerinte mi miért kerül szóba. – Ez a szép megtiszteltetés valami kis pénzt hoz-e, Ádám? Vagy csak úgy, társadalmi munkában csinálod?

Ez nagy ünneprontás volt az asszony részéről. Kalász lehiggadt s elkomorult. Csüggedten lógatta fejét, s halkan mormolta maga elé:

– Lehet, hogy csak társadalmi megbecsülés lesz mögötte, és az eddigi kereset változatlan marad. – Többletre nem gondolt... ez miért is jutott volna eszébe?

Az asszony vállat vont.

– Na látod – mondta –, nem tudsz körültekintő lenni! Megelégszel azzal, hogy kiszemelnek, eszedbe se jut szólni: mondják meg kerek perec, a munkádért, a megbecsülés mellé, mit tesznek a borítékba! Piacról élsz, mint a többi, akinek ugyancsak egy szája és egy gyomra van, de valamivel mégis jobban osztanak nekik a forintból...

– Én szégyellnék odapofátlankodni...
– Jellemző! Akkor csak pedagóguskodj úgy puffra!
– Feküdjünk le – szólt Kalász leverten.
– Megsértődtél?
– Nyom a sör.
– Az én fejemből máris kiment az egész. Eszerint kár volt... Kidobtunk harminc forintot.

Lényegében – gondolta Kalász – az örömével neheztelést kiváltó okot hozott haza a lakásba. Az asszony fúj, s talán érthető: új lehetőség, magasabb rendű munka, és amint elvárható, gyarapodniuk kellene általa, büszkélkedniük az életszínvonaluk megugrásával, és tessék – anyagiakkal még csak nem is kecsegtetheti Irmát.

Mielőtt elkattintotta a villanyt, mintegy biztonságként, az éjszakai békesség és saját lelki nyugalma érdekében megkérdezte:

– De azért, remélem, nem haragszol?
– Mindig élhetetlen voltál – motyogta az asszony. – Ismerlek, mint a rossz pénzt... Már semmi sem lep meg.

Fájtak az asszony szavai, de igazak voltak, és az igazság ellen mit tehetne?... Józan ember, meghajlik a tények előtt.

– Nyugodj meg, majd tájékozódom – mondta végül. Nyugalmat akart maga körül, legfőképpen a feleségében, mert ezáltal a békés fészek nyugalma teremtődik meg számára. – Amit lehet, kipréselek belőlük. Meg kell érteniük: szerelemből nem lehet... Aki azt állítja, hogy lehet, az be akarja csapni a másikat.
– Legyen magadhoz való eszed...

Reggel, amint átöltözött munkaruhájába, felment az igazgatóhoz. Bejelentette, hogy feleségével megtanácskozta az új helyzetet, rendben van, bár elég nehezen ment a dolog.

– Örülök – mondta az igazgató. – Meglátja, milyen szép munka lesz...

Kezet ráztak.

Erősen nézett az igazgató szemébe, talán észreveszi kívánságát: a minőségi változásnak anyagi ellenértékben is kell jelentkeznie... Mivel az nem szólt, ő megkockáztatta: – Természetesen a fizetésem marad?

– Hát... hogy gondolja, Kalász szaktárs?

– A termelőmunkából ugye bizonyos fokig kiválok, forintban talán nem lesz értékelhető a munkám úgy, mint eddig... Eddig ugye a tervteljesítésben és vele a vállalati eredményben mindig benne volt a tisztességes százalékom.

– Legyen egész nyugodt: nem károsodhat! – mondta az igazgató.

– Óriási!

Az igazgató elképedt.

– Mire gondolt?

– A feleségemnek megmondhatom: marad, ami volt!

– Magától értetődik.

– Az asszonyok számára nem egészen. Őket meg kell nyugtatni, különben megsanyargatnak.

Az igazgató nevetett, de azért látszott, valami komolyabb dolgot is forgat a fejében. Idegesen mondta:

– Az asszonyok, Kalász szaktárs, a pénz dolgában általában egyforma természetűek.

– Meg vagyok nyugodva – mondta Kalász. – Összevénül az ember a párjával és... Meg vagyok nyugodva!

„Fizetésjavítást, bárhogy szeretnék, nem adhatok – jutott az igazgató eszébe. – Ilyesmire nincs keret! Ha valahogy mégis, bérfeszültséget okozna. Ki értené meg, hogy a könnyebb munkáért Kalász Ádám több pénzt érdemel?"

– Szaktársam – mondta –, elfelejtettem említeni: amennyiben beválik, módomban lesz többszöri jutalmazásra...

„Mindegy, milyen címen – gondolta Kalász –, Irmának különösen mindegy, csak legyen!"

– Kérem – mondta –, a pénz sose jön rosszkor. – Fontosnak tartotta tisztázni: – Erre ugye írásos megállapodásunk nem lesz, de a szó... A feleségemnek jelenthetem?

– Jelentse, Kalász szaktárs! A szavamat eddig még sose szívtam vissza.

Ettől fogva Kalász csupa ünnepi pillanatot élt át. Az sem hozta ki sodrából, hogy újabb beszámolójára a felesége lemondón legyintett, és azt mondta:

– Megőszültél, tudhatnád, nyugtával kell dicsérni a napot! A remélhető összeg nagysága felől faggatta szívósan, szinte megszállottan: ha lesz, mennyi lesz az a pénz? Tanítani: csupa áldozat! Meg aztán: ma a helyén van az az ember, holnap pedig röpül. Foglalják írásba, mennyit adnak majd havonta...

Hogy az asszonyt leszerelje, azt mondta: a szakszervezeti elnök majd segít. Az a garancia mindenre. Harcos ember és haver.

– Öltözz! – mondta. – Ma is nyeljünk le egy korsóval.

Karon fogta a kissé ellenkező asszonyt, s húzta, menjenek, könnyebb lesz örülniük.

– Gyere, ne húzasd magad! – szólt a vonakodó asszonyra. – Azt hiszed, még ma is feszülök az erőtől, és ha nem jönnél, hát a karomba kapva vinnélek?

Nevetett, vaskos tenyere a rakoncátlanul felkunkorodó hajtincseire lapult, nyomkodta, simította. Ezután majd különösen pedánsnak kell lennie! Kihúzta magát, s a fejtartását próbálgatta: se gőg, se nagyképűség, se lámpaláz ne látszhasson rajta, hanem egyszerűség, komolyság és biztonság.

– Irma, kérlek – mondta fontoskodón –, valahol a fiókban van nekem egy zsebbe való, használatlan noteszom, keresd majd elő; szükségem lesz rá, a gyerekek neve kerül bele, és

ami kell, megannyi fontos adat; értékelnem is kell ám azokat a fiúkat! Irma... egyáltalán tudod, miről van szó?

– Mindent értek! Csak azt ne várd, hogy azonnal röpdössek az örömtől, túrjam föl a lakást, mifene, hajszoljam a noteszodat.

Az asszony féloldalasan, nagyokat zöttyenve baktatott férjével, aki akaratlanul is meg-megrántotta; emiatt ingerülten szólt rá:

– Na, ember! Tépd ki a karomat. Rántsd csak ki nyugodtan, hisz ezután talán mosnom sem kell rád.

– Húsz évvel kellene fiatalabbnak lennem – mondta Kalász.

– Ellelkesedted...

– Melyik akkumulátor nem merül ki egyszer? Fel kell tölteni, és tovább üzemel. Így vagyok én is. Értsd meg ezt.

– Akkumulátor! – legyintett az asszony. – Fölösleges dolgokra pazaroltál belőle... Húztál, húztál, de mit és hová? Itt állsz hatvanévesen, és bumm, észrevették, hogy értékek szunnyadnak benned, adj hát át belőle az ifjúságnak. Óriási! Még azt sem mondják, mennyiért, csak adj! Na bumm, és most vessen szét bennünket az öröm?

Kalász legszívesebben visszafordult volna. Felesége élesen fejére zuhogó szavai elkeserítették és gyengítették. Ment csak, mint aki hetek óta kutyagol, és a remény élteti, hogy a fullasztó forróságból majd csak beér valamilyen menedékbe, árnyas fák alá, és a jószívű emberek hűsítő itallal kínálják.

– Pukkadsz? – kérdezte az asszony.

Kalász üres tekintettel meredt előre, és csak azt tudta mondani:

– A csúnya beszédnek sosincs létjogosultsága.

– Az ész diktálta érvek neked csúnya beszéd?

– Az ész fontos – mondta Kalász. – Az ész nélkülözhetetlen!

Az asszony pillanatig szentül hitte, hogy az ura meghibbant. Eléje hajolva figyelte táskásodó, fáradt arcát. „Agyára ment

az öröm – gondolta. – Ezelőtt sose kívánta az affektált beszédet..."

A szemük találkozott.

– Talán bizony haragszol? – kérdezte az asszony.

– Te haragszol – mondta Kalász nyugodt hangon.

Ezzel mintha mára kimerültek volna, megitták söradagjukat, a habját letörölték szájukról, fizettek és hazaindultak. Nyelvükön volt, de képtelenek voltak kimondani: ez a sör ma nem esett jól!

Az asszony azon rágódott, mi a fene bújt őbelé, ami annyira fékezhetetlenül furkálja, és emiatt oda-oda kell mondogatnia a kamaszosan lelkesedő urának; és mindhiába, mert attól, aki hatvan évére annyi lett, amennyi lett, mit akarhat? A bőréből úgysem bújhat ki.

Kalász pedig azon morfondírozott, hogy életének ez az újabb változása megmutatja: élettársa kimozdíthatatlanul betokosodott! A nagyobb és biztosabb ennivaló az izgatója, annak rendeli alá testét-lelkét. Ej, ha belegondol, talán sose szárnyalt vele ez az asszony úgy igazán.

Hosszan spekulált, aztán megrázta a fejét: nem a! Ebben nincs igaza. Minőségi asszony volt a felesége, csak hát... az ő akkumulátora, úgy látszik, az övénél is jobban kimerült, és a szerkezet... hogy is na?

Odasomfordált a nagyon csöndessé vált asszonyhoz, s okos enged alapon, bocsánatot kért tőle, keserűséget ne vigyen az ágyba. Tudja ő: az éj leforgása alatt a családi keserűség a párnán bánattá erjed.

– Bánom is én, mit teszel – mondta az asszony. – Ha neked olyan fontos az, taníts! Én csak a te érdekedben mozgatnálak... Értékes munkásember vagy, fizessenek meg! A mai fiatalok közt van-e párod? Ha volna, azt választanák a posztra...

Kalász elmerülten rendezkedett a kijelölt műhelyben, ahova majd a gimnazisták bevonulnak, s ahol kölcsönösen okítják egymást, sokszor anélkül is, hogy a szavak erre irányulnának. Mert ugye, tanulnak egymástól – tanulnak emberséget is! Az ám...

A fiatalabb és idősebb szakmunkásokat, ipari tanulókat előre is arra kérte, ha bármi dolguk akad majd a politechnikai műhelyben, a tapintat, a jó modor és a mértéktartás legyen a fő szabályuk. Magától értetődik: ha valaki belép a műhelybe, gondolkodás nélkül őt keresse, és mondja meg, mi járatban...

Eleinte mosolyogva nézték, de aztán megértették: Kalász szaktárs tervezi és berendezi a maga birodalmát. Elcsodálkoztak tűnődő tekintetén, fényes szemén, kifinomuló arcvonásain.

– Szaki – szóltak hozzá egyszer-másszor komolyan –, mivel eteti Irma néni? Mostanában olyan szépen kisimult az arca...

– Főleg száraz babbal – felelte Kalász derűsen. – Persze szál kolbásszal, oldalassal, kerül beléje jócskán. Csupa bőrfinomító, tessék kipróbálni!

Került-fordult, s felfedezte, mi nem való a műhelybe. Segédmunkásokat kért, s kivitette velük a sok limlomot, amit a műhely közepére hányt – tisztuljon a levegő, nőjön a tágasság, mivel a fiataloknak, tudja ő, terület kell, különben afféle kezüket-lábukat vesztett óriásoknak érzik magukat.

Megszólította az igazgatót:

– Tessék nézni, tágítom nekik a helyet.

Az igazgató helyeselt. El volt ragadtatva.

– Piszkosak a falak – mondta Kalász.

– Műhely – mondta az igazgató; összehúzott szemmel nézegette Kalászt, mi járhat a fejében.

– Nem úgy van az – mondta Kalász. – Mire jönnek, ki kellene meszelni.

– Arra nem költünk – mondta az igazgató. – Fölösleges kiadás és fölösleges anyagpocsékolás lenne. Így, ahogy van, a műhely jó otthonuk lesz azoknak a fiúknak.

Kalász csüggedt lett: csak ő érezné azt, amiről itt szó van, más nem? Különös...

– Úgyis átütne az olaj – mondta az igazgató. – Értelmetlen volna megmutatni a meszet a falnak. Be nem venné, hisz tudja maga, Kalász szaktárs.

Tudta, de mégis! Ami meszet bevennének a téglák, bevennék. A friss mészillat a tiszta otthon illatát jelenti. Megadón mondta:

– Csak gondoltam, mivel... Meszelés nélkül ugyan elleszünk, attól még a nap is süt ránk, az étvágyunk is megmarad, dicséretesen is dolgozhatunk, de a gondos gazda, kérem...

Különös – gondolta az igazgató. Kezet nyújtott; hosszan rázta Kalász érdes, kemény kezét. Továbblépve visszanézett. Ebben az öregben valóban egy jó gazda kallódott el. Maradék képessége most a romjaiból is kivirágzik. Örült, hogy jól választott: Kalász pedáns, megszállott apjuk lesz a diákoknak! Közben eszébe jutott: az öreg kimehetne az iskolába, nézzen körül, mielőtt elkezdi az oktatást. Mondta is:

– Szakikám! Ha készen áll a tanítványok fogadására, valamelyik délelőtt látogassa meg őket. Barátkozzon velük, ismerje meg az osztályfőnöküket.

Kalász meglepődött.

– Mi értelme volna? – kérdezte visszahőkölten. – Még majd elkapatjuk őket.

– Egy kis figyelmességgel? Csak ámulnának, hogy ilyesmi is van: eléjük megyünk!

– Váratlanul állítsak be?

– De mennyire! Hivatalosan megy, a megbízottunk. Nézzen csak a szemükbe, és szippantson abból az iskolai levegőből, használni fog.

– Persze ünneplőben...

– És sima arccal! – nevetett az igazgató. Élvezte Kalász zavarát. – Menjen csak, megbeszéltük, kilépőcédula nem kell hozzá, új munkájában önálló ember, legjobb belátása szerint cselekszik, és időnként beszámol.

4.

Kalász napokig készült az iskolai látogatásra. Mintha isten tudja, milyen sorsdöntő lépésre szánná el magát, hozzá kellett szoknia a gondolathoz, hogy ő, a csoportvezető lakatos, belép a gimnázium kapuján, keresi Birtalan osztályfőnökét, akivel majd tárgyalásba kezd, és ebben-abban megállapodásra jut; bekukkant leendő diákjainak tantermébe, szemügyre veszi a nebulókat, legyen valami fogalma arról, hogy úgy első pillantásra kifélék, vonzanak-e, vagy szelídítésre váró vadócok, teli bizalmatlansággal, hetykeséggel és huncutsággal. Nyugtalanságának ellensúlyozására azt mondta:

– A diákok zömét, ide a rozsdás bökőt, egykettőre meghódítom! A néhány meghódíthatatlannak pedig kipödröm a bajuszát, orruk alá fölkötöm a Gáspár-féle bajuszkötőt, oroszlánkörmeiket lereszelem...

Felnevetett, amint elképzelte a beígért fegyelmező műveletek szertartásos lezajlását. S nyomban megígérte az alkalmazkodni látszó diákoknak: amennyire őtőle telhet, megértő és játékos lesz valahánnyal szemben, érezzék jól magukat a műhelyben. Hosszan bólogatott, és sóhajtva gondolta el, milyen szép is elmélyülten tenni a magunkét, aztán időnként, szinte a megrészegedés mértékéig játszani. Ez az, amiben őneki alig volt része, de hát afféle fekete nemzedék tagja volt ő a játékra legalkalmasabb kor idején, mindig csak a kötelesség és áldozatvállalás jutott ki, napi kenyerükkel és

tányér levesükkel is ezt nyelték magukba, és inkább gyász fakadt belőle, mint kedv a játékra... Hogy mégis tették a magukét, ember mivoltuk eredménye – dolgoztak, szerettek, gyermeket nemzettek, és rendezettebb világot akartak utódaikra örökíteni, se átok, se szemrehányás ne érhesse majd őket. Remélhetőleg sikerült... Ha ugyan az anyagi jólétet élvező legújabb nemzedék nem kér majd számon valami lehetetlent, amit mégis elmulasztott volna. Minden lehetséges! Erről is okvetlenül beszél majd a gimnazistákkal. Mindenesetre a legfontosabbal kezdi holnap reggel a munkanapját: bemegy az iskolába, és a maga részéről leteszi a garast.

Péntek reggel a szokásos időben kelt fel, s csak amikor a nevetségesen kis aktatáskáját kivette a nyikorgó ajtajú szekrényből, és a hóna alá vágta, szólt a feleségének, hogy ma nem az üzemben, hanem a *suliban* kezd, a sikeres együttműködéshez ugyanis, eldöntötte, ő teszi meg az első lépéseket.

Az asszony hümgetett, aztán elmotyogta, mennyire figyelte az ura készülődését, a hosszas pancsolását a lavórban, a még hosszabb borotválkozását, ruhakefélését meg minden, már abban volt, hogy na, itt valami kutya van a kertben! Ádám is, mint annyi vénség mostanában, kivetett hálóba tévedt, vergődik benne, míg segítségért nem kiált: ments meg, Irma, elfogyott a dugipénzem, huncut a menyecske, még huncutabb a lány, pénz nélkül már nem szeret!

– Humorodnál vagy – jegyezte meg Kalász. – A fanyar humorodnál, mintha álmodban makkot falatoztál volna. – Ezzel fordult is, hogy megy, akármilyen korán is van még. – Szevasz – köszönt szokatlanul, s őt magát is megütötte ez a kölykös viselkedés, de hát izgalom fűti. Ujjain puszit dobott az asszonynak, aztán eliramodott.

– Szia! – mondta Kalászné kissé élesen. – Szia fiú!

Gyönyörű napos idő volt, s enyhe szellő simogatott.

– Csoda! – mondta Kalász ujjongón, ahogy a kapu előtt

megállt, arcát az égnek vetette: mosdassa a friss levegő, két szeme pedig teljék meg az ég színével. Körülötte sietö emberek szapora léptei kopogtak. Jó volt tudnia, hogy őneki ma nem sürgős a dolga, tömérdek ideje van, s jó, hogy ez a helyzet, tanulmányúton senki se lohol, és nem is hebehurgyáskodik, fejnek és léleknek egyaránt készen kell lenni a tapasztalatok befogadására.

Nyolc órakor érkezett az iskola kapujához. Előbb csak néhány lépés távolságból nézte az öreg, tiszteletet parancsoló épületet.

A kapubejárattal szemben, a járdaszegélynél feltűnt neki a vascsövekből készült rács. „Aha! – villanyozódott fel. – A csikófogó, hogy a patkolatlanok ne rohanhassanak a járművek alá."

Tétován nézelődött. Föllépve a bejárati kőre, izgatottan állapította meg, jó helyen jár, csak megítélése szerint – korán van még. Az első órát el sem kezdték a tanárok, diákok, nem illik rájuk törni, melegedjenek bele a munkába, aztán...

A néhány lépcső fölött a vas csapóajtó szinte ösztökélte, menjen beljebb, lökje meg legalább az egyik szárnyát, aztán be a széles folyosóra.

„Eléggé elfuserálták – mondta szemérmesen az egymástól elütő méretűnek látszó ajtószárnyakat mustrálva. – Az egyik lóg, a másik följebb van, kétoldalt a fogódzók sem egyformák... Suszter volt a mestere!"

Még semmiképp sem akart bemenni, mégis beljebb lépett a kapualjba. Aranybetűkkel telis-teli vésett márványtáblákat vett észre a fal két oldalán, a mennyezettől le a földig. Szemüvegét az orrára biggyesztve olvasta a kezdősorokat: „1914–18. Hősi halottaink..." S megannyi név egymás alatt, föntről le a földig. Kalász megindultan olvasta a neveket, s amikor a tábla aljához ért, hörgésszerűen sóhajtotta: „És mennyi még, akiket az egyéb kapualjakba kellene felvésni csillogóbbnál csillogóbb aranybetűkkel! És hol vannak a má-

sodik világháború áldozatainak nevei? Van-e annyi márvány, amennyire fölférnének, és vannak-e olyan tartós betonfalak, amelyek elbírnák a rettenetes súlyt?"

Hirtelen megfordult, és ki a kapun, hogy lófráljon még egyet kilencig.

Kicsit még elfogódottan és feldobbanó szívvel, de már úgy lépett be újra az iskola kapuján, és baktatott föl a néhány lépcsőn, mint aki ismerős helyen jár, tudja a járást, és különösebb meglepetés már nem érheti.

A folyosóra belépve előbb a ricsajozó diákokra figyelt fel. Innen szaladt egy fiú, onnan egy lány tornaruhában, lobogó fekete hajjal, combja, két karja, nyaka, duzzadt mellének hajlatai olyan fehérnek tetszettek – Kalász úgy érezte, égetnek a fehérségükkel. Szégyenérzet vett erőt rajta, úgy sejtette, hogy arcátlanul szemtelenedett a gyerekek otthonába, bújna is el, falak vagy függönyök mögé, s ahogy illik, megvárná, amíg a lányok elvágtatnak a dolgukra, tornára talán a tornaterembe vagy kosárlabdázni – igen, ezt kellene csinálni...

A szemközti ablakmélyedésben, a falnak dőlve, karba tett kezekkel három fiút és velük szemben két lányt vett észre; ha ugyan nem fordítva áll a dolog – gondolta –, és akiket fiúknak lát, azok a lányok, és viszont...

Azt is észrevette, hogy a folyosó jobb oldalán a kapus kuckója van, és a kapus a keskeny keretű ablaknál áll, mégis az ablakmélyedésben csevegő diákokhoz lépett. A hozzá közelebb álló karját megérintve köszönt:

– Jó napot kívánok! – Meglepetéssel látta, hogy akit lánynak vélt, az fiú. Kitűnt az rögtön a férfias, kemény arcéléből, de még inkább éles tekintetéből s abból is, ahogy fegyelmezetten összekapta magát.

– Jó napot kívánok!

– Engedelmet, fiatal barátom... Megmondaná, hol talá-

lom meg Birtalan Lajos tanár urat? – Észrevette a diák karján a széles, piros szalagot, és az jutott eszébe, hogy az valami szolgálati jelzés, fegyelmet parancsoló a többiekkel szemben.

– Most éppen a könyvtárban tetszik megtalálni – mondta a diák. – Első emelet jobbra.

– Köszönöm – hajtott fejet Kalász, s úgy szeretett volna beszédbe elegyedni a fiatalemberrel, akinek hosszan lecsüngő, göndör haja, akár a pulikutyán a szőrzet, fél szemét, fél arcát eltakarta. Annyi baj legyen – gondolta –, nem éppen az ilyen-olyan szőrzet teszi az embert! Ezt a diákot pedig talán a legkevésbé, hiszen olyan készségesnek érzi őt, hogy ha szólna neki: kérem, nehezen kapok levegőt, és mivel lift nincs ebben az ódon épületben, a lépcső pedig tömérdek, nem valószínű, hogy följutok az emeletre, talán ölbe venné, és fölvágtatna vele; vagy szólna a cimborájának, adja a karját, és gólya viszi a fiát alapon... – Jobbra... értem – mondta jobb híján.

– A sarokban, mindjárt a lépcső közelében...

Kalász arrébb moccant, de nehezen tudott elszakadni a fiútól és a társaitól, akik érdeklődéssel figyeltek. Lépésnyi távolságból mindenképpen meg kellett kérdeznie:

– Közelebbről ismeri Birtalan tanár urat?

– Osztályfőnököm.

Óriási! – lelkesedett magában Kalász. – Akkor ezt a diákot máris a tanítványának tekintheti. Még tájékozódott volna, de gyorsan belátta, máris túl sokáig idétlenkedett a gyerekek előtt, s még majd maflának tartják – öreg maflának a majdani tanárukat! Vigyázat hát, a gyerek könyörtelen és szókimondó, az előtte rosszul vizsgázót könnyedén lebőgeti.

Továbbcsoszogott, és nagyon sajnálta, hogy csupán pillanatokig állhatott a diákok előtt, s még a szemükbe se nézhetett úgy igazán, ahogy várakozásteljesen az ő lelke diktálja. Az első lépcsősor közepén megállt, és fontoskodón visszanézett.

A diákok felfigyeltek rá.

– Segíthetünk valamiben? – kérdezte az előbbi karszalagos. Oldalt nyúlt, és egy szemre nyilvánvalóan lány karját fogta meg. – Eredj, kísérd fel a bácsit...

– Szó sem lehet róla! – tiltakozott Kalász. – Csak azt az egyet kérdezném: az a kis közösség ott a szolgálatosok csapata?

– Igen. Az R-gárda. Ezen a héten a mi osztályunk van soron.

– Nem igazoltattak! – mondta Kalász mókázón.

– Mert nem tetszett rendetlenkedni.

– És ha valami rossz szándékkal jöttem volna, suttyomban?

A diákok összenéztek, miféle csodabogárral van dolguk. Játékossággal és kötekedéssel telítődött a tekintetük.

– Az ördög még azért nem halt ki, és sosem alszik – mondta Kalász mutatóujját billegtetve.

– De nem tudja leplezni magát – nevetett az egyik lány. – Nincs az az ördög, akinek ne volnának áruló jegyei. Fülön fognánk, elbánnánk vele.

Kalász erre két kézzel integetett, éreztetni akarta, hogy meg van elégedve a diákok szereplésével. Megelégedéssel töltötte el, hogy önmagával is meg lehet elégedve, hiszen akár a diákok, ő is feltalálta magát.

A folyosói fordulókban táblákat talált rajzokkal és magyar motívumú díszítésekkel, feliratokat tanulmányi versenyekről, matematikai, fizikai, irodalmi előadásokról, a lemezklub felhívásáról, kultúrdélutánról.

„Tanári könyvtár" – olvasta az ajtókeret tetejére csavarozott, fakó bádogtáblán a feliratot. Köszörült néhányat a torkán, meghúzogatta kabátjának szárnyait, aztán gyengén bekopogott. Semmi nesz, semmi válasz. Kis várakozás után óvatosan megnyitotta az ajtót.

Fürge járású, közepes magasságú, feltűnően sápadt homlokú férfi sietett hozzá a belső, tágasabb helyiségből, állán

fekete szakállal, amitől még inkább kiütközött sápadtsága. Gyöngédnek tetszett a mozdulataival, s megnyerően előzékenynek, ahogy kérdezte:

– Kit tetszik keresni? – Aztán suttogva hozzátette: – Jó napot kívánok.

– Ide irányítottak a diákok... Kalász Ádám vagyok, és Birtalan tanár úr a jövetelem célja.

– Lukács László tanár – mondta; Kalász karjáért nyúlt, hogy beljebb tessékelje.

– Örvendek – hajtott fejet Kalász, s a homályban is láthatta Lukács tanár arcán a barátságos mosolyt. Nyugtatta magát: kifogástalanul viselkedett, mert tagadhatatlan, egy kicsit elfogódott. „Hát, tisztelt tanár öcsém – mondta magában, amint a tágas és világos helyiségbe értek, és jobban szemügyre vehette Lukács szakállát, magas homlokát és dús fürtjeit –, épp eléggé porcukros már a szőrzeted; ennyire fehéredve aligha tekinthetnélek fiam korabelinek."

De ekkorra már, nevének hallatára, kíváncsian jött eléjük az osztályfőnök, s méregette Kalászt.

– Íme – szólt Lukács –, Birtalan osztályfőnök úr! – Ezzel ment is a dolgára.

Mivel eddig még sosem találkoztak, Kalász derülve, hogy Birtalan hosszú nyakú, jókora ember, és tüzetesen firtat, Birtalan meg, hogy Kalász olyan simára fésült, mint hajdanán az illemtudó figarók, a szeme meg, legalábbis az első pillantásra, keresztbe álló, a kelleténél hosszabban mustrálták egymást.

„Mi járatban? Kérdezd hát!" – mondta magában Kalász.

– Parancsoljon – szólt Birtalan, s nyújtotta a kezét.

– A lakatosüzemből jöttem...

– Jaj, bocsáss meg! Megelőztél. Tyű, de szégyellem! – Kalász kezéért kapott, és két tenyerébe fogta. – Napok óta készültem hozzátok, de úgy visz az idő...

– Nem tesz semmit, jöttem én; olyan mindegy, melyikünk

tájékozódik előbb. – Hagyta, Birtalan karolja, és tessékelje a belső szobába. „Jaj, csak a tegeződéssel lesz baja!" – gondolta. – A helyetek készen van, rendbe tettem mindent, falak, szerszámok, a vezetőség, várnak benneteket, jöhettek és jöjjetek. – Mustrálta Birtalant. „Jó fej lehet – gondolta. Csodálta boltozatos homlokát, ábrándosnak ható tekintetét és azt, hogy milyen sűrűn nyalja meg a száját. – Nem kétséges – összegezte a tapasztalatokat –, ő is zavarban van."

– Kollégánk – mutatta be Birtalan Lukácsnak. – Tudod, említettem már, az angyalföldi lakatosüzemből...

– Örülök – mondta Lukács –, szép szakma az. Ha néhanéha lesz egy lyukasórám, még én is szívesen kiszaladok oda, és beállok tanulni, ha ugyan befogadnak! A szerszámmal bánni tudni már önmagában is haszon, a csináld magad kényszerű mozgalom idején pedig szinte lottófőnyeremény. Kulcs kellene, nincs lakatos; szerelő kellene, eltűnt a láthatárról.

– Jöjjön, tanár úr, a fiúkkal vagy akár külön is, megtanítjuk néhány szakmai fogásra – szólt Kalász. Nagy nyugalom szállta meg; ahol már a szakmáról esnek elismerő szavak, elmondhatja: helyben vagyunk, uraim! Kalász Ádám számára ez az a fix pont, amelynél fogva sarkaiból képes kifordítani a világot.

Csönd lett, a két tanár érdeklődőn, mosolyogva figyelt. Mit mondjon még, amivel figyelmet kelthet? – gondolta Kalász.

– Nem árt kimozdulni egy kicsit – mondta zavartan, és felfelé nézett a természetes fény irányába, a félkörű utcai ablakok poros üvegeire, amelyeken át ecetfák ritkás ágai figyeltek be a tömérdek könyvre. – Mindig a könyvek között, gondolom, fárasztó. – Két kézzel intett körbe, kisgyereknek való aktatáskája harangozott a markában. – Bár – mondta – van ebben valami irigylésre méltó is; már ahogy a magamfajta üzemi ember látja, fejében a szerkezeti rajzokkal, határidők-

kel, meg hogy mit kire bízzon... folytonos mozgás, szerszámzaj, miegymás.

Abból, hogy a két tanár leste a szavát, Kalász megállapította: nem kell szégyenkeznie, bemutatkozásként jól szerepel.

– Ejnye – szólt Birtalan –, még csak le sem ültetünk! Állunk itt, mint akiket erre köteleztek.

– Oda a fotelba – mutatott Lukács az ablak alá, ahol kerek asztalka állt, rajta rojtos bordó terítő, azon meg üvegváza, benne művirág. – Egy kicsit legalább, mivel sajnos sok időnk úgysincs, hisz nemsokára csöngetnek, és mennünk kell az órára.

Mire az asztalkáig értek, megszólalt a csengő. Kalász áhítattal hallgatta az éles hangokat.

– Tanár urak – mondta –, ez semmit sem változott, pont olyan, mint volt az én gyermekkoromban. Ha egész őszinte akarnék lenni, talán ez egy csöppet harsányabb... akarom mondani, hetykébb és szabadszájúbb.

– Mai csengő – jegyezte meg Birtalan. Javasolta, induljanak, a gyerekek ne érezzék magukat gazdátlanoknak. – Benézel az osztályba? – fordult Kalászhoz.

– Nem akarok zavarni. Leviziteltem, megyek a dolgomra. Jelentem az igazgatónak, hogy minden a legnagyobb rendben.

– Egy pillanatra gondoltam, tekints végig rajtuk, és mérd fel magadnak őket – mondta Birtalan.

Kalász már eldöntötte magában: megy ő, persze hogy megy. Látni szeretné, milyen arcot vágnak a srácok. Mintha másként nem is történhetne, eltökélten lépegetett a két tanár között. A katedrára azért nem áll fel, á, dehogy áll, túlzás volna! – mondta magában. – Szerencsére ő az az ember, aki bármilyen helyzetbe került, tudott mértéket tartani. Bántotta Lukács hallgatagsága, ezért hozzá fordult.

– Tanár úrnak mi a szaktárgya?

– Mindenekelőtt az irodalom. De afféle fregoli vagyok,

a könyvtár mellett történelmet is tanítok; ha pedig szorul a kapca, és mondjuk influenza gyötri a tanári kart, vagy egyéb járvány tizedel köztünk, biológus is vagyok.

Kalász ámult. Gondolhatta volna: Lukács tanár úr szerénysége mögött alapos, sokoldalú képzettség van.

– Nem egyedi – nevetett Lukács. – Így vagyunk nagyjából mindannyian. Ki, ahol tudja, hasznosítja magát.

A széles folyosón baktattak.

– Szép itt nálatok! – tört ki Kalászból, s nyomban visszaszippantotta volna elragadtatásának szavait, mert...

– Talán csak újdonság – mondta Lukács. – Amint az üzemi légkör a mi számunkra, amikor majd először nyitunk be az ajtótokon. Elárulom: valamikor, nagyapám példáján felbuzdulva, iparos szerettem volna lenni; kádár vagy kovács. Uradalmi ember volt, teremtő, szép tehetséggel, keze alól az óriási hordók mellett hintók és parasztszekerek kerültek ki. Hogy tudta gusztálni a remekeit!... Az maga volt a költészet. „Te Laci madár – volt a szavajárása –, ha boldog is akarsz lenni az életben, ilyeneket fabrikálj; ha tudsz, ennél különbeket is, díszes rajzolatokkal és könnyűeket, röpíthessék a lovak." Azt akarta, hogy az unokája túltegyen rajta. De hát jött a történelmi fordulat, és a forradalmi helyzet azt kívánta, hogy az unoka tanuljon, ameddig csak képes. Gondolom, ez sem szenzáció... a kötelesség se, aminek ki-ki képességei és tiszta lelkiismerete szerint jól vagy rosszabbul megfelel.

– Szép – mondta Kalász. – Érdemes volt közétek jönnöm.

– Nagyapám akkori szavainak hatása lehet: amióta meghalt, sűrűn álmodok felőle, áll a kocsiút szélén, tekintete a távolban fölkavarodott alföldi homok füstfellegébe fúrva, higgadtságra és türelemre int: mindjárt előbukkan az én lovam a pacsirtákkal díszített, könnyű hintóval...

A folyosó közepén Birtalan megállt, Lukács hadd fejezze be a történetet. Osztályának ajtajában diákjai várták.

– A hetesek – mondta Kalásznak –, még majd azt hiszik, elvesztem.

– És az a különös, hogy álmomban mindig zöld lovat látok – folytatta Lukács. – Kibontakozik a gomolygó porfellegből, tajtékzón vágtat, mégis hihetetlenül lassan közeledik felém; lassított sportfilmeken látni olyan mozgást, mint annak a lónak van, a szügye bársonyos, a sörénye lobog a szélben, két füle hátrasunyva, mint a harapósaké; pedig szelíd az, maga a jóság, és az én lovam, a saját tulajdonom. Egyszer, ha a hátára ülhetnék, hátára annak az álombeli paripámnak!...

Birtalan elköszönt Lukácstól, majd Kalászba karolt.

– Viszontlátásra – mondta Kalász.

– Szervusz – mondta Lukács. – Egyszer majd valóban kimegyek hozzátok. Ha mód lesz rá, és megengeded, bemutatom a kovácsolási tudományomat, lásd, hogyan tanultam meg melegvassal bánni a nagyapámtól. – Magát kihúzva, fejét a mennyezet felé fordította; bóklászón haladt.

Odafönt is, a mennyezet fehér falán – gondolta Kalász – azt a bizonyos zöld lovat keresi. Boldog ember: szép álmai vannak!

A hetesek ekkor fordultak meg és nyitottak be az osztályba; zsivaj hangzott ki, de láttukra pillanat alatt el is halt. Templomi csend – jutott Kalász eszébe; idegesség cikázott át rajta. Csak a padok előtt – jutott eszébe megint –, a katedráról szó sem lehet! Hagyta, hogy Birtalan maga elé irányítsa, de azért vigyázott, hogy az osztályfőnök őnélküle jusson fel a katedrára.

A diákok nagy robajjal felugrottak a helyükről. A hetes harsány hangon a létszámot jelentette, majd azt, hogy kik a hiányzók.

Szép ez a megtiszteltetés – gondolta meghatottan Kalász, s azon, hogy akármilyen különös, ez már őneki is szól, elérzékenyült. Azon pedig végtelenül csodálkozott, hogy bár

nyitott szemmel lépett az osztályterembe, most fedezi csak fel a lányokat az ablak melletti padsorokban. Nyomban megszámolta őket: tizenkettő! A két hiányzót is számba véve, az összlétszám tehát harminchat. Népes mezőny, a lányok természetesen nem alkalmasak a lakatosmunkára!

Birtalan, mint valami karmester, két kézzel intett a diákoknak, üljenek le.

Megint a nagy robaj, fészkelődés és padnyikorgás. Ez is olyan, mint hajdanán, az ő korában. Birtalan szavai zökkentették ki szemlélődéséből:

– Ádám, kérlek. Ádám, legyél szíves idefáradni. – Lenyúlt Kalász karjáért, hogy felsegítse a bal oldalához.

„Mit csináljak – gondolta Kalász –, nem ott a helyem, de hát... a diákjai előtt ki hozna zavarba egy osztályfőnököt? Lejáratni a tekintélyét..."

Kis aktatáskáját oldalához zárva fellépett hát Birtalan mellé, cipőjének orra megakadt a deszka szélében, majd orra bukott, nevetséges lehetett, de nem nevettek rajta; még csak mosolyt se látott a diákok arcán. Megnyerőek – mustrálta a kíváncsi tekintetű fiúkat, lányokat, és önmagának is ígérte: jó barátok leszünk! A bejárati ajtó mellett észrevette azt a pulikutya-hajzatú, kellemes modorú fiút, akit megszólított a földszinti ablakmélyedésben, s aki útbaigazította. Megbiccentette a fejét, mire a fiú finoman elmosolyodott. Tessék – gondolta Kalász –, ez máris barátság! Birtalanra nézett: ugyan, mi következik ezután? „Rajtad a sor" – mondta volna neki.

– Az idő miatt most csak egész röviden – szólt Birtalan. – Bemutatom maguknak Kalász Ádám tanár urat. Mint már tudják, rövidesen elkezdjük a lakatosüzemi munkagyakorlatainkat Angyalföldön. Elnézést, hibásan mondom: a fiúk kezdik el, míg a lányok valamelyik nyomdai kötészetbe fognak járni.

Dörmögő férfihang hallatszott:

– Állva fogunk aludni a villamoson...

Birtalan nyaknyújtogatva kereste a dörmögőt. Úgy látszott, egykettőre meg is találta – vagy talán keresés nélkül is tudta, ki nyilvánított olyan arcpirítón becsmérlő véleményt. Valószínű, Kalásznak legalábbis úgy tűnt, mert az osztályfőnök rögtön és hosszan egyazon pontra nézett.

– Herkó, kérem, maga is ki fogja bírni – szólt Birtalan; csóválta a fejét, szorosra zárta a száját. – Lassan férfikorba lép, és fél egy csöpp emberi megpróbáltatástól... sajnálja ott hagyni a maga fogalmazása szerinti „szamárfészket".

Harsogó nevetés támadt. A lányok egy része a tenyerét tartotta a szája elé.

– Herkó Ödön! Álljon fel, kérem! Már azt is elfelejti, hogy mi a kötelessége, ha a tanára magához beszél.

Nagyon kelletlenül, nagy fejű, borzas, hosszú nyakú fiú állt fel a padsor közepén. Mozdulatlan két szeme mintha üvegből lett volna, egyet se rebbent, látszott, ha néz is vele, aligha lát. A szája majd a füléig ért a vigyortól.

– Hm... a rendbontó! – mondta Birtalan, s Kalászra pillantott, mit vehet észre az arcán. Komolynak s fürkésznek találta. – Bocsánatot kell kérnünk Kalász tanár úrtól, amiért máris egy kis fegyelmezetlenséget tapasztalt. Na, nem égbekiáltót, de mégiscsak... hiszen Herkó Ödön nem tudta fékezni magát, és a maga kis meggondolatlanságát beleköpte a közösség tányérjába; nem tudta megállni, le ne tegye a maga egyéni bélyegét. Üljön le, kérem, és akármilyen nehezére esik, mától fogva legalább gondolkozzék. A lefekvéshez pedig majd idejében készülődjön, hogy reggel fel tudjon kelni, a villamoson pedig el ne aludjon állva. A munkába menő emberek, a megannyi szülő undorodik ám, amikor életerős fiatalembert lát aludni a villamoson...

– Valahogy ez a helyzet – jegyezte meg Kalász, s a lányokat megtapsolni szerette volna a feneketlen jókedvükért. S azt, hogy ez a Herkó, minden nyeglesége ellenére a kedvencük,

biztosra vette; de azt is, hogy ha bármiféle dologban komolyra fordul a helyzetük, egyetlen fillér erejéig sem esküsznek rá; legföljebb azt mondják: jópofa srác, aki csak arra jó, hogy szívből nagyokat röhögjenek rajta. – A magam részéről – folytatta – ez után a bemutatkozás után azt kérem a kedves diákoktól, hogy bizalommal jöjjenek majd hozzánk. Ne legyenek, hogy úgy mondjam, fenntartásaik meg előítéleteik; amennyire ez egyáltalán lehetséges.

Megütődött a nagy csendtől, az arcára szegeződő pillantásoktól. „Még, tanár úr... tessék még beszélni, tovább, tovább, érdekes, újszerű számunkra..."

Fejét oldalt fordította: Birtalan osztályfőnök úr hogyan vélekedik a kéretlen szerepléséről? Derűt érzékelt felőle, és szelíd várakozást.

– Befejezem és megyek – mondta. – Önmagukat hozzák majd, azt az önmagukat, amelyhez aztán, míg csak élnek, hűek is szeretnének lenni! – Fejet hajtott.

Taps csattant fel. Kalász két tenyerével, aktatáskásan az arcához kapott.

– Jaj, ne hozzanak zavarba! Ne, mert nagyon kellemetlen, mert... úgy érzem magam, mint akit érdemén felül értékelnek, és én biztos, hogy akaratuk ellenére, de... megszégyenülök! Engedelmet már, hogy illőbb védekezés nem jutott eszembe!

Kalász hiába nem akarta, a diákok megint csak megtapsolták, mire gyorsan kezet nyújtott Birtalannak, aki vele együtt fordult az ajtó irányába, hogy kikísérje.

– Rövidesen kitelefonálok hozzád – mondta Birtalan a megnyitott ajtóban.

– Várom a hívásodat...

5.

A környező gyárak éppen dudáltak, amikor Kalász szemlét tartott a műhelyben. Minden készen állt a diákok fogadására. Benyitott a szomszédos műhelybe, ahol már csattogtak a hajtószíjak, percegtek a motorok, s az emberek munkához készülődtek.

Már az ünneplő ruhájával feltűnést keltett. Aki legelőször meglátta, éleset füttyentett, nézzék csak a szakit, milyen nagyban viszi a rongyszedést! Kalapáccsal pöccintgették meg a gépeket, satukat; úgy szólt, mint valami gyakorló zenekar; újabb éles füttyre pedig csend lett, s csak a motorok neszezése hallatszott. Valaki kiáltott:

– Ejha!

A többiek rá:

– Ejha!

Kalász arcát elöntötte a forróság, de uralkodott magán; úgy tett, mintha észre sem venné, hogy a szaktársak őmiatta mókáznak. Az ottani részlegvezetőhöz tartott; úgy vélte, helyes, ha még egyszer felhívja figyelmét: mától fogva illemből is példát kell adniuk a diákoknak! És az első alkalommal leginkább, hiszen köztudott: a friss szemű embereket egy életre megfogja az, amit elsőre tapasztalnak.

Amerre elhaladt, *prof*nak mondták.

– Szevasz, prof! Tyű, de elegáns vagy!

– Mi az, prof, át se öltözöl?

– Ejha, prof, ezután már csak urizálunk?

Bár az önérzetét megborzolták, nevetnie kellett a sok kedves csacsiságon. Még inkább vigyázott: higgyék, érti a mókát, s a csípős szavak, mint a falra hányt borsó, lepattognak róla. Kihúzta magát. Hol ide, hol oda bólintott, némelyiknek odaintett, másoknak gyöngéden szólt:

– Te, te bolond Jakab! Mi lelt, elment a jó dolgod? Talán öregapádból csinálnál bohócot?

– Jól van, professzor úr, bocsásd meg a mi vétkeinket...

– Most még beszélhettek, akár zsírosat is, és mit tudom én, hogyan, ahogy telik tőletek, a tartalék tudományotokat is megmutathatjátok, elröhögök rajta, de egy órán belül át kell vedlenetek, akármilyen nehezetekre esik is. Kizárólag szorgos munkát akarok látni!

– Na nézd – mondta az egyik –, kisül, hogy a mi Kalász szakink tánc- és illemtanárrá változott! Ez aztán a karrier!

– Mi azért nem vedlünk át – mondta egy másik. – Mit tegyünk, ha akaratunk ellenére valami szaftos dolog kicsúszik a szánkon?

– Szereltess cipzárat a szádra, szakikám – mondta Kalász. – És fegyelmezd magad. Szép szó és fegyelem... A diákok ugyanerre tanítanak majd benneteket.

– Vacakolsz, öreg...

– Esküszöm nektek!

– A mindenét, megértük, hogy férfizárda, kolostor lett a műhelyből!

– Prof! Lányok is jönnek?

– Még az hiányzik! Folyton az ablaknál lebzselnétek, a munka meg dögöljön.

Kántor részlegvezető, puha arcú, huncut szemű, köpcös ember, kezet nyújtott Kalásznak.

– Rájuk se hederíts! Tudhatod: csak a szájuk jár. – Mustrálta Kalászt, látszott, valami huncutság forog az ő fejében is, épp hogy kíméletes. – Izgulsz? – kérdezte.

– Mi jut eszedbe? Nem vagyok kezdő diák.

– Új szerep – mondta a részlegvezető. – Valóban tanár lettél...

– Hagyd el. Legalább te ne erőltesd ezt a címet. Nem illik ez énrám, magad is tudod. – Arca felragyogott, szeme kéjesen hunyorgott; a részlegvezetőnek úgy tűnt, Kalász bandzsít.

– Mit álmodtál? – kérdezte a részlegvezető.

– Mit? Majd meglátod, ha eléred a hatvanat; ebben a korban az ember izgalmas dolgokat álmodik, mind gömbölyű, éppen azért reggelre mind elgurul. Az íze persze megmarad! – Mosolygott. „Kifizettelek – gondolta. – Legbensőbb dolgaimat nem köthetem az orrodra!"

– Tudod – mondta a részlegvezető –, a gyerek meg az idős ember, persze nem rólad van szó, egy s másban közös nevezőn vannak. Az egyiknek még sok mindent nem szabad, a másiknak meg már nem lehet. Álmodni azonban korlátlanul álmodhatunk.

– Köszönöm – mondta Kalász. – Értem én, miről beszélsz. Gyenge vigaszom, hogy te is belépsz majd az én cipőmbe, és korlátlanul álmodhatsz...

– Köszönöm az átkot! – mondta a részlegvezető. – Tedd rá! – Kezet nyújtott. – Nincs harag, és légy egész nyugodt, a segítségedre leszünk! – Néhány lépést tett Kalász után, de az már nem figyelt rá. Fejét leszegve haladt a gépzajban, s nem vette észre, hogy innen-onnan szóltak hozzá:

– Professzor úr!

– Professzorkám, sok sikert!

Mire leért a kapuhoz megnézni, jönnek-e már a gimnazisták, háromnegyed nyolc lett. Kikukkantott a vasajtón: távolabb fiatalok csapatát vette észre, ricsajozva közeledtek. Mintegy előőrsként, az üzemhez jóval közelebb, diákforma, bámészkodó fiúkra lett figyelmes, akik a házszámokat nézték.

– Ezek azok! – mondta.

Nyugtalanság kerítette hatalmába. – Visszahúzódott a kapuból, bemegy ő a helyére, elvégre nem leskelődhet, jönnek-e már; a növendékeknek nyolcra így is, úgy is jönniük kell! A mesteri-pedagógusi tekintélyét kockáztatni, magát lejáratni – ugyan!

Beballagott kis kuckójába; nyakkendőjéhez kapott, ha-

ját lesimította, cipőjét megnézte, elég fényes-e. Rendben talált magán mindent; a környezetében is. Kinézett a kis ablakon. „Az első fecske! – állapította meg. – Ide, ide, növendékem!" – kiáltotta volna szívesen.

Vékonydongájú, hosszú nyakú fiú forgolódott idegenül a friss festésű, zöld vasajtón belül.

Érdekes – gondolta Kalász –, az ajtó nem is nyikordult, mint máskor szokott! Ejha, úgy látszik, még a vasajtó is ünnepi áhítatba esett! Találgatta, a múltkor látta-e az ifjút az iskolában, de nem emlékezett pontosan; a férfiasodás küszöbén álló, megannyi férfipalánta bukkant fel az emlékezetében. Az egyik szőke volt, mint ez itt, a másik barna, fekete vagy vörös, mind firtató és kötekedő szemű, az álluk hegyes, akár a kaptafa, az orruk, akár a sas csőre vagy a nevettetően mókás újkrumpli – kedves gyerekek, mintha más-más apától származón, féltestvérek lettek volna, de hogy ez az első fecske köztük volt-e, ő ezt meg nem mondhatja.

Mindenesetre meg kellene kérdezni az ifjút: ugyan mi járatban? Nyomban kilépett az udvarra.

A fiú azonnal köszönt, s fejet is hajtott.

„Príma! – gondolta Kalász. – Ez az imponáló jó modor, amivel máris bevágódtál nálam." Visszaköszönt:

– Jó reggelt!

A fiú érdeklődött, jó helyen jár-e.

– Kérem, a lehető legjobb helyen. Én magam, Kalász Ádám vagyok, a maguk politechnikai oktatója, illetve a tanáruk.

A fiú mosolygott, s egy fokkal mintha tartózkodóbbá és bizonytalanabbá vált volna.

Se munkaruha, se semmi – gondolta Kalász. – Szép gálaruhában az olajba, a rozsdás vasak közé. De jóképű gyerek! Nagy szemét csodálta leginkább meg a hosszú nyakát. Valamikor a lányok születtek ilyennek, a hattyúnyakú, őzszemű lányok.

Pillanatra kísértésbe esett: kezet nyújt a fiúnak. De aztán mégsem tette meg, mert felnyikordult a vasajtó – lám, most jelez!

Egymás után hatan is benyomakodtak az udvarra. Udvariasan köszöntek, és jelentkeztek Kalásznál, aki büszkén észlelte: felismerték őbenne a tanárjukat.

– Helyes, kérem! – mondta. – Örülök. Remélem, nem lesz hiba a kréta körül, és ahogy mondani szokás: mindenben közös nevezőn leszünk.

Tartózkodón állt, derékban alig meghajolva, két keze kissé hátul, nehogy megfeledkezzék magáról; ha az egyiknek nem adott kezet, a másiknak se adhat!

Pillanatok alatt szoros gyűrű vette körül, s még mindig jöttek, és mind közelebb nyomakodtak, itt-ott hozzá is értek.

– Helyes, kérem, pontosan jönnek. – Órájára pillantott. Tíz perc hiányzott a nyolchoz. – Majd összerázódunk. Tudom én, hogyan van az ember, amikor valami egészen újba kezd: első ízben szimatolunk, tájékozódunk csak... Hát még maguk, akiknek ez a munka nem jelenti majd a kenyerüket; legalábbis nem úgy indultak az életnek. A város közepéről ide ki!...

Némelyek halkan megjegyezték, hogy bizony messzire kell jönniük, az iskola találhatott volna közelebb is műhelyt, ha már a vasasszakmába kell belekóstolniuk. Kalász azonban úgy tett, mintha meg sem hallotta volna; kis szünet után mondta tovább a magáét, tudva, hogy úgyis az a fontos, amit ő mond; hogy közbe lehet vetni valamit, természetes, a demokrácia vívmánya, a diákgyerekek a társadalom megbecsült emberkéi, akiket számba veszünk, és építünk rájuk; helyesen, mert nem is olyan sokára nyomunkba lépnek. Messzi van a műhely? Oda se neki! A reggeli villamosozásba még senki se halt bele, hacsak nem a lépcsőn lógott, és valami jármű lesodorta...

– Maguk legénynek való palánták, méghozzá nem is akár-

milyenek! – mondta. Hol ide, hol oda nézett. Hallotta a nevüket, ahogy bemutatkoztak, de egy sem maradt meg a fejében.

Ennyi fiú! Egy biztos: arcra máris mind ismerős. Ha bárhol a városban összeakad velük, megismeri őket mind.

Terelte a fiúkat az öltözőbe, öltözzenek át, az utcai ruhájukat még az első napon se nyúzzák, a szülők áldozata van azokban, kímélni kell olajtól, rozsdafolttól, miegymás – örökre nyomot hagynak...

– Nincs munkaruhánk! – mondták a fiúk. Hangjuk szinte ujjongásként csapta meg Kalászt.

– Nincs? Ejnye, kérem – mondta, mintha eddig nem fedezte volna fel, hogy bizony parádés ruhában, üres kézzel jöttek a műhelybe. – Tudomásom szerint felhívták a figyelmüket...

– Majd hozunk, tanár úr, kérem.

– Helyes, úgy legyen! – mondta Kalász. A legelsőnek betoppanó, hattyúnyakú fiút kereste szemével, hová tűnt a tömegben. Megtalálta: hátrább szorulva, unott arccal tekingetett szét. Na, talán máris jóllakott a műhely világával. Vagy talán álmos még?

– Kérem – mondta menet közben –, egyet máris figyelmükbe ajánlanék: az aluszékony ember sosem volt az én zsánerem! Élénk, tettre kész emberek, nyitott szem, nyitott fül, világos agyvelő, hogy kétszer semmit se kelljen mondanom! A hét lusták sem kedvenceim. A reggelente elalvók és a késve munkába sietők se. Vekker, kérem! Az ágy mellé, szolgálatba kell állítani!

Nem bírt ellenállni a kísértésnek: az egyik szorosan mellette lépdelő, kerek képű fiú vállára tette a kezét.

– Horváth, ugye, ha jól emlékszem?

– Kutas, tanár úr, kérem!

– Persze... Fog ez menni.

Az öltözőbe irányította őket, ki-ki válassza ki és jegyezze meg a szekrényét.

Megérkezett Birtalan osztályfőnök is.

Helyes – gondolta Kalász, amint meglátta a tanárt –, itt a helye a fiai közt, kijár majd rendszeresen a diákokkal; no nem azért, hogy ellenőrizze a politechnikai oktatást, meg hogy valamibe is beleszóljon. A teljes jogú, önállóan felelős gazda itt Kalász Ádám. A fiúkért viszont Birtalan a százszázalékosan felelős vezető, látnia kell, fiai hogy szerepelnek, azaz milyen előmenetelt tanúsítanak.

Ellépett a körülötte hullámzó, gomolygó fiúáradattól, s a tanár felé igyekezett. Meglökték innen, taszítottak rajta onnan, egyensúlyozva magát hol ide, hol oda billent, s olyasmit érzett, hogy ez a tüzet sugárzó fiatal sereg magába akarja olvasztani – nem is volna bolondság, hogy aztán olyan középarányos életkorral belőlük sarjadna újjá az élete!

Birtalan délcegen lépkedett, s élénken fürkészte a terepet; szeme állásán látszott: pillanatok alatt meglátott és felmért mindent, ami a számára sokatmondó, és intézkedést igényel. Nagynak találta a zsivajt meg a nyüzsgést; szája zordan illeszkedett, de ahogy Kalászhoz igyekezett, csupa sugárzás lett a tekintete; meggyorsította lépteit. Vigyázzban állt meg Kalász előtt, majd fejet hajtott.

– Szervusz, Ádám!

Kalász biccentett, miközben eldöntötte: nincs más teendő, tegeződnie kell!

– Szervusz...

Melegen ráztak kezet, és jó együttműködést kívántak egymásnak.

– Remélem... – mondta Kalász.

– Azon leszünk, hogy ne csalatkozz bennünk. – Elmosolyodott. – A süvölvényeink – mutatott a diákokra – máris túlságosan otthon érzik magukat. Mint valami új honfoglalók, azt hiszik, övék a világ.

– Majd belekomolyodnak a feladatokba! – legyintett Kalász. – Olyanok, akár a frissen bevonult újoncok, még civilben, szinte habzik belőlük az izgalommal vegyes jókedv; emlékszel talán? Aztán már a ruharaktárban kifoszlik belőlük a nagy vigalom, legalábbis egyelőre, amint dobálják nekik: egy gatya, egy nadrág... talán emlékszel még *diadalaink* bevezetőjére?

A nyavalya se emlékszik ilyesmire – gondolta Birtalan –, karpaszományoséknál azért nem ment ilyen ridegen a dolog... no, ott sem kezdődött menyasszonytánccal meg konyakos felköszöntőkkel, de a kedvcsúfító keservekből mindjárt nem adagoltak! Egy gatya, egy nadrág...

– Nini, az a nagy hajú, fekete fiú! – szakította félbe Kalász Birtalan emlékezését. – Milyen kiszámítottan jön, majdnem elkésett.

Noszek Antal csukta be maga mögött a vasajtót, s kellemetlenül közeledett.

– Néhány tartalék perc pedig szükséges – mondta Kalász. – Kifújni magunkat, felkészülni, áthangolódni. – S úgy nézte Noszekot, mint régi ismerősét, akivel már bőségesen váltott szót, s akivel, ha sor kerül rá, el fog tudni beszélgetni. Milyen figyelmes volt, amikor az iskolai folyosón, ott a porta előtti ablakmélyedésben útbaigazította, hol találhatja meg Birtalan osztályfőnök urat. Igaz, szolgálatban volt, de akkor is!

– Első nap – szólt Birtalan – a járást tanulják még; legközelebb már... Meglásd, hamar belerázódnak!

Közben ismét nyílt a kapu. Herkó perdült be az udvarra, de sietséget ő sem árult el.

Birtalan megnézte az óráját.

– Gondolhattam volna – mondta fejét ingatva. – Öntudatos férfiú sem előbb, sem később nem érkezik; hajszálpontosan csak, hadd lássák a többiek, hogyan kell.

Megnyújtott lépteivel Herkó beérte Noszekot. Mindketten harsányan köszöntek.

– Jó reggelt! – mondta rá egybehangzón a két tanár.

Kalász Herkó után fordult: nagydarab, lomha fiatalember. Ez – gondolta – kitűnt már a tanítási órán, amikor bent járt tiszteletét tenni és tájékozódni az iskolában.

Hagyták, menjen a többiek közé.

– Unott arcú gyerek – jegyezte meg Kalász.

– Elkapatott.

– De azért jóképű, jó megjelenésű.

– Ez az egyik baja. Úgy érzi, hogy pusztán abból az iskolán kívüli életben is megél majd.

– A lányok szeme rajta...

– Lekezeli azokat a butuskákat.

– A lányok szeme annál inkább rajta, ez már ősrégi szabály.

Birtalan Kalászba karolt, menjenek hát a fiúkhoz, vegyék számba őket, és történjen meg köztük az első eligazítás.

– Ha úgy gondolod, fogd be őket máris – mondta. – Az első perctől fogva tudják meg, hogy nem üdülőhelyre érkeztek; a munkahely még a növendék csikóknak sem üdülőhely!

– Az ő számukra felfrissítő kiruccanás lesz ez – mondta Kalász. – Már ahogyan én képzelem; bárcsak így fognák fel ők is a mai nappal kezdődő műhelyi foglalkozásokat, még boldogok is lehetnének, kölcsönösen nagyon boldogok!

– Az irányításoddal, Ádám. Nem szeretném, ha éretlen hízelkedésnek vennéd, de én bízom benned! Eddig is olyan sok szépet hallottam rólad, ami feljogosít arra, hogy bízzak, hogy várakozással nézzek az oktatói munkád elé. – Észrevette Kalász pillanatnyi elfehéredését. Drukkol – gondolta –, ami érthető.

– Ne ülj fel senkinek – mondta Kalász. – *Te* hogyan fogsz megítélni, számomra az lesz a döntő.

A diákok Birtalan közelébe kerültek. Kórusban hangzott:

– Jó reggelt kívánok!

– Jó reggelt, fiúk!

Noszek létszámot jelentett, s azt is, hogy senki se hiányzik.

– Szép – mondta Birtalan. – Teljes a létszám. Így illik, de így is kell. – Kalászhoz fordult, hogy már a rend kedvéért is átnyújtsa neki a jelenlevő diákok névsorát. – Tudnod szükséges, kikkel számolj; az se lesz majd rendkívüli, ha egy darabig névsort olvasol, és a szólított jelennel válaszol, amíg név szerint meg nem ismered őket, bár a mindenkori hetesben megbízhatsz, olyan az, mint valami hivatalos közeg, akit az esküje is köt.

Kalász kezében zizegett a lista. Tart ő névsorolvasást eleinte, de mennyire hogy tart – attól még a hetes feszesen jelenthet –, és csak mondják jó hangosan azt a *jelent*; hangosan, mintha ő, Kalász Ádám lenne az a bizonyos félsüket őrmester, aki nem elég, hogy nagyothall, még passziózik is az istenadta!

– Gondolom, Ádám – súgta Birtalan –, a srácok elkezdhetnék a foglalkozást.

Kalász sebtében szóba hozta még a munkaruhát, mire Birtalan megjegyezte:

– Arra nem kényszeríthetjük őket, hogy overallt húzzanak magukra. A figyelmüket felhívtuk, de ha maguktól nem látják be, hogy az utcai ruha nem alkalmas a műhelyi gyakorlaton... – Közelebb hajolt Kalászhoz, majd belekarolt, és magával húzta. – Egy sem szegény szülők gyereke, nyilván úgy gondolkodnak: ha használhatatlanná koszolódik ez a ruhájuk, kiakasztanak a szekrényből egy másikat. A legfontosabb, hogy a srácok ráharapjanak a munkára. Be kell látniuk, hogy ez is van; hogy ezt milyen ruhában teszik, ne legyen a mi gondunk! Nézd, tudnod kell, hogy némely szülő nem tapsikol ennek a műhelyi munkának, s mi több, egyesek kifejezetten fújnak emiatt – még hogy az ő nagyra hivatott fiacskájuk szerszámot fogjon!... Morognak, kérlek, anélkül hogy utánanéznének, tájékozódnának, milyen üdvös dologról van szó, biztos, hogy átkozódnak is, de hát szél ellen...

Elképzelhető, hogy az otthonukban, a négy fal között kinek-kinek mi a véleménye, s mit hall tőlük a gyerek, s már pusztán emiatt mit kell leküzdeni, jobb esetben ellensúlyozni a gyerekben. Szerencsére régi tapasztalat: mind a két fülével a szülők szavára se nagyon figyel a gyerek! Abból, amit mindenáron belepréselnének, feléből-harmadából se marad benne; s ami ugyancsak nem utolsó: a gyerekeknek van saját elképzelésük és törekvésük is! Így hát a szülők, szájuk íze szerint, fél diadalt sem arathatnak.

Hallatlanul érdekes! – gondolta Kalász. – Az osztályfőnök úr, annak ellenére, hogy őt alig ismeri, milyen bátran mond véleményt!

– Kérlek – szólt lelkesen –, meglátszik rajtad, helyesebben érződik a szavaidon, illetve kiviláglik a gondolataidból, hogy fő szakod a történelem. Az egységes társadalomszemléleted, akarom mondani... Érted talán, mire célzok?

Nyakát behúzva, fél szemmel sandított Birtalanra, mosolyog-e a hebegésén, milyen a szeme állása, gúnyt, lélekölő fölényt nem éreztet-e övele. A fenébe! Egy új arcát mutogatja ennek a tanárnak – új ez önmagának is, hiszen eddig még olyasmi nemigen fordult elő az életében, hogy amit megforgatott a fejében, ne tudta volna azon melegiben szavakká formálni és kifejezni, akár a magasságos Úristen előtt is!

– A szemléleted, kérlek – mondta még Kalász elbicsakló nyelvvel –, meg az ítéleted imponál...

Birtalan egy darabig szótlanul lógatta a fejét, majd alig érzékelhetően, két tenyerével elhárító mozdulatot tett. Nagyon szerénynek hatón mondta:

– A bizalmadat szeretném megnyerni. De eszem ágában sincs elkápráztatni téged. Viszont kedves vagy. Félek azonban, hogy túlértékelsz. – Vonzó melegséggel mosolygott, aztán Kalász számára eddig elképzelhetetlen gyöngédséggel megfogta a karját. – A szerénységed, engedd meg, hogy ezt

kifejezésre juttassam, nekem máris szintén imponál. A mi pályánkon is az ilyen emberekből szükséges minél több!

Tapintatos ember – villanyozódott fel Kalász. „A mi pályánkon..." Tehát elismeri, tehát maga mellé fogadta!

– A pályátokon ugye... – kockáztatta meg, mert úgy érezte, megfúl a kíváncsiságtól, ha ezt a témát legalább egy csöppet nem feszegetheti – ...a pályátokon, ahova, jóllehet csak egyetlen tanévre, én is föltolakodtam... Diploma nélkül! – tette hozzá hangsúlyosan, de tartózkodón.

– De nem érdemtelenül! – mondta rá Birtalan, felfogva, mi fordult meg Kalász fejében, álmokkal, sarkalló becsvággyal keveredve. – A *te diplomádnak* aranyfedezete van...

– Sose törtettem – motyogta Kalász. – Ha valamiben rám esett a választás, nem vonakodtam. Hogy magamban hányszor tettem fel a kérdést: „Kalász, alkalmas vagy-e arra, amire kiszemeltek?" – egészen más kérdés. – Az órára pillantott. – Hűha! – A gyerekek dongása, ricsajozása még inkább feleszméltette. – A bárányaink igen magukra maradtak – mondta.

– Be kell melegíteni – mondta Birtalan. – Gondolom, ezek afféle adminisztrációt helyettesítő percek is. Irkálhatnánk, listát fektethetnénk fel erről-arról, ilyen meg olyan felfogásban, de mi fontosabb dolgokban teremtünk rendet...

– Kishitű azért nem vagyok – mondta Kalász indokolatlanul.

Birtalan a kezét nyújtotta.

– Ez egy pillanatra se jutott eszembe!

Erőteljesen kezet ráztak. Aki látta őket, úgy vehette, fontos szövetséget kötöttek egymással.

– Gyere! – mondta Kalász Birtalannak. – Fogjuk össze a báránykáinkat. – Ahogy hirtelen megfordult, tekintete a műhelyeket elválasztó, nagy, kockás üvegfalra esett: bámész fejek buktak lejjebb az ablakokból. Fél szemmel Birtalanra lesett, látta-e a kíváncsiskodó szaktársakat. Nem lehetett

kétsége: látta, mert ő is az ablakkockákat nézte. – Még szenzáció nekik ez a zsivaj... Majd megszokják!

Aztán ahogy eléjük állt, és a tenyerét összeütötte, így szólt:

– Kedves fiúk! Figyelmet kérek. – Szíve a torkában vert. A tekintetek rátapadtak. „Nevelni izgalmas, szép feladat" – gondolta, majd ahogy a szájára jött, a munka meg a szerszámok dicséretébe fogott; röviden, akár katonáéknál, amikor az újoncok kezébe először adnak fegyvert. Hogy szavainak súlyt is adjon, úgy képzelte, helyes, ha egy kis bemutatót is tart mindjárt bemelegítőnek, reszelővel és kalapáccsal, a vasidomok elnevezését is sorolva.

S egyszerre megijedt: a néhány perc alatt szinte minden alapvető dolgot elmondott – kifulladt, kimerült; alig maradt valami a tarsolyában. Derűt mímelve megfordult, érces hangon kérdezte:

– Érthető volt, amit mondtam?

– Igen! – felelték rá kórusban.

– Fránya dolognak tűnik a vasasmesterség?

– Nem!

Széttárva a két karját, boldogan mosolygott.

– Szemre – mondta. – Nézni egészen más ám, mint csinálni, ezt az igazságot tapasztalni fogják.

Helyes, magázni fogja őket! – gondolta. – Ezzel is szelídít rajtuk. Biztatta őket, jöjjenek valamivel közelebb hozzá, fogják markukba a szerszámokat, és állapítsák meg saját maguk: tegező viszonyba kerülhetnek-e például a brummogó hangot adó nagy reszelővel? A nevetések felszították örömét: jó nyomon jár!

– Kérem – mondta –, ne tűnjön badarságnak: nemcsak az emberek lelkéhez-szívéhez, a szerszámhoz is alkalmazkodni kell! Bizony ám, tapasztalni fogják! A meghódításukhoz szükséges képesség pedig, remélem, magukban lakozik. Egy kis indítás, akármekkora a talentumuk, mindenképp kell hozzá. Ígérhetem: ezt meg fogják kapni tőlem.

Ismét nyomasztó csönd állt közé és a diákok közé. „Jaj, istenem – gondolta –, de nehéz ezt szusszal bírni!" Alig van már itt mit mondania. Aztán a rászegeződő friss tekintetek hatására arra gondolt: a srácokat máris lényeges dolgokba vezette be, növendékeivé avatódtak; a többi az ő képességeiktől függ.

– Odaadó figyelem, szorgalom és bőséges gyakorlás a segítőtársaink – mondta. – És ami ugyancsak nem utolsó: ha a szakma iránti rajongás nem is vesz majd erőt magukon, egy kis vonzalom, egy kis... hogy érezzék, mi az, ami nélkül kín vagy sorvasztó unalom minden, amibe fognak... Vonzalom, mondtam; kimondom hozzá: szerelemféle! Értik-e?

Áhítatos csend lett. „Értik-e?" – csengett vissza fülébe előbbi kérdése. Melege lett. Hogyan is értenék, amikor a kérdező maga is zavarban van; mi a csuda fogant meg a fejében, s bukott is ki nyomban a száján? Helyes ez, érzi, de néhány szóval közérthetővé bontani ezt a halhatatlan, ősi fogalmat egy szakmával kapcsolatban, legalábbis olyan hirtelen, mint most kellene, nem tudja.

– Látom, csodálkoznak a kijelentésemen – folytatta mélázva. – Meg is értem a csodálkozásukat. – Emésztő szomjúságot érzett. Alaposan belegubancolódott a gondolatba mindenképpen ki kell vágnia magát. Előbb azonban egy pohár friss víz, ha volna. Ha hideg, savanykás fröccsöt ihatna...

Felnézett. Birtalan osztályfőnök urat kereste tekintetével. Meg is találta tőle jobbra, a fiúk mögött; mintha összehúzta volna magát a nagy várakozásban: „Na, öreg Kalász, mi lesz azzal a szerelemféle dologgal, hogyan vágod ki a rezet?"

„Mindjárt, Birtalan barátom! – mondta magában lázasan.– Sikerülni fog ez, csak bízzál bennem."

– Szerelemféle, kérem, szerelem... – Felbukkant, rezgett s újra elmerült benne a szó, mintha súlyos nehezék szorította volna le, és sisteregve az alól szabadult volna. – Szerelem...

Birtalan mosolygott, s Kalász hitte, fejbiccentéssel biztatja: „Helyes, pajtás, jó nyomon jársz, és szépen fogalmazol, tovább csak, vidd a gondolatot, ki ne hűlhessen a gyerekekben!"

– Kérlek – az osztályfőnökhöz intézte szavait –, volt valamikor egy tanítómesterem, bizonyos Babák András... – Nagyot nyelt, s a név, amiért ilyen beállításban szerepeltette, mintha megakadt volna a torkán, megköhögtette; hát hogyne: Babák András sosem volt mester! – Ügyes kezű, képzelőerőtől duzzadó segéd volt, akinek keze alatt a vas, akár a vaj, engedelmesen hajolt a kívánt formában; ha valahova vasból virág, parádés sírlámpa, vasból való virágokból összefont kereszt vagy díszes kapu kellett, az Babák munkája lett; annyi borravalót kapott a megrendelőktől, hogy frakkot is csináltatott magának. Ha elkapta valami bolondság, mint akinek naponta friss halottja van, estétől reggelig ivott egymagában. Nemegyszer frakkban, zsebre tett kézzel állított be a műhelybe, szótlanul járt fel s le, és az idősebb segédeket kis öcsémnek, a fiatalokat öregapámnak szólította. Ilyenkor nem nyúlt a szerszámhoz, az abbahagyott munkát azonban hosszan nézegette, és mint valami karmester, álomállapotában jeleket húzott, és ütemet ejtett a levegőbe; kába fejjel álmodta tovább a félig kész virágokat a sírlámpán, a fiatalon elhunyt lány kovácsolt futórózsából összeálló keresztjén. Ha jött a mester, és Babákot így találta, nem zavarta meg, tudta, hogy a „szeszélyes" Babák András kancsal szemmel, lábon álmodik, s holnapra haszna lesz belőle. Ha Babák észrevette a főnököt, halkan ráköszönt: „Csókolom... Csak körülnéztem. Holnap jövök."

„Aludd ki magad" – mondta a mester; irigyelte és csodálta, remélte, Babák előbb-utóbb családot alapít, s benő a feje lágya. A tehetségét ország-világ előtt legszívesebben megvette volna örök áron, hogy míg a műhelye fennáll, őt szolgálja.

– Babák – mondta Kalász, s kihúzta magát; körülnézett, a fiúk mind egy szálig figyelik-e. Figyelték! – Ugye, már a neve is különös? Külsőre afféle jelentéktelen ember volt, vékonydongájú, kis fejű; a haja gyengén bodorított árvalányhaj, a legkisebb fuvallatra is fölágaskodott. Egy szó, mint száz, ennek a Babák mesternek volt a szavajárása: odaadóan kell szeretni a mesterséget! Szeretni az anyagot, amelyben minden benne van, amit a jóakaratú emberek valaha is megálmodhatnak... szinte szerelemmel, hogy az jöjjön ki belőle, ami minden szemnek gyönyörűség...

– Szép! – mondta Birtalan elragadtatással.

A fiúk várták, Kalász meséljen még. Új volt számukra a környezet, s benne varázslatos, amit a nagyon egyszerűnek tetsző mester szájából hallottak. A távolabb állók közül valamelyik megjegyezte:

– Hol vannak ma már a Babák-féle mesterek!

Mindannyian felkapták a fejüket, s hátranéztek. Úgy tetszett, az illető nagy igazságot pendített meg. A pillantások aztán Kalászra szegeződtek, akit a megjegyzés nemhogy nem hozott ki a sodrából, hanem inspirált.

– Kérem – szólt –, nagyrészt osztom a nézetét. „Hol vannak a Babák-féle mesterek?" A kérdés jogos.

Birtalan megérezve, hogy nincs baj, kutatta a kérdést feltevő fiút.

– Lássuk, ki volt a vitaindító?

Távolabb egy kéz emelkedett a magasba; aki felnyújtotta, elveszett a magasabbak között.

– Emeljétek fel! – szólt valamelyik. Nevetés támadt, de az ötletet nyomban tett követte: hárman vérpiros képű, megilletődött, lányos hajú fiút emeltek a fejek fölé. Dühvel mondta:

– Ne marhuljatok!

Orkánként zúgott a nevetés.

– Aha, Balla – mondta Birtalan.

Kalász ámulva bólogatott. „Mit nem tesznek ezek a diákok!" – mondta magában zavartan és idegesen, attól tartva, hogy mindez a pedagógus tekintélyének rovására mehet. Mennyi lelemény!

– A kérdés jogos – ismételte meg.

– Tegyétek le! – szólt Birtalan.

Ballát lábra állították.

– Megnyugtatom a kérdezőt – mondta, s szégyenkezett, hogy az apró termetű fiú neve máris kihullott fejéből –, megnyugtatom, hogy azért vannak. – Jobb kezének öt ujja a mellkasa felé görbült. – Ha megengedik, módosítom a szavaimat: vagyunk még, kérem! Hogy kevés a látszata, az más kérdés, de a hiba nem bennünk van! A közvetlen és elkerülhetetlen szükséglet az irányadó, ma kizárólag erre figyelünk.

– Bravó! – mondta Birtalan. – Költői eszmefuttatást hallottunk.

Pezsdítő zsibongás támadt.

– Szóval Babák András mesterből kiindulva is, a szakmából szerettem volna megsejtetni valamit. – Elindult a munkapadtól, s tenyerét összeütötte. – A bevezető után kezdjük el a munkát – mondta még.

Számba vette a satukat, kijelölte az állandó munkahelyeket. Kóstolónak bemutatta a vas egyengetését, majd az alapállást a reszeléshez és a fűrészeléshez.

– Tessék gyakorolni! – Meg volt elégedve magával. Óriási kerülővel ugyan, de eljutott a lényeghez: beindította a munkát, méghozzá úgy, hogy a tekintélyét – remélte, hogy ez száz százalékig így van – meg is alapozta.

Birtalan melléje állt.

– Remek érzékkel csináltad – mondta.

Kalász került-fordult, s észrevette, hogy némelyeknek lankad a figyelme – az ő gondolkodásuk szerint: máris unják a banánt. Jobbra-balra kóválygott; ráakadtak a kézzel hajtható fúrógépre, megfogták s megpörgették a hajtókere-

két; majd a lábbal hajtható fújtatót gusztálták, míg rá nem jöttek, mit lehet vele csinálni. Nagy robajjal meghajtották, zörgött a szerkezet, mintha darabjaira akarna szétrázódni. Hagyta egy ideig, tapasztalják csak ki, mivel mit lehet csinálni, s amikor látta, hogy Birtalan nyugtalanul forgolódik, nem tetszik neki, hogy a fiúk csak úgy mindenhez hozzányúlnak, újra összeverte a tenyerét, és figyelmet kért.

– Van itt minden – mondta. – Olyan ez, mint egy igazi kisipari műhely, ahol a teremtő munka csínját-bínját meg lehet tanulni. Sor is kerül mindenre, legyenek türelemmel; de már most azt is figyelmükbe ajánlom: a szerszámokat becsülni kell...

Eszébe villant: nem vitte körbe a srácokat, és nem mutatta be nekik, mi micsoda, azért nyúlnak hozzá ehhez is, ahhoz is. De most már nem akarta megbontani a megindult folyamatot, menjenek a dolgok úgy, ahogy beindultak, lesz még idő mindenre, amivel reméli, felkelti a diákok érdeklődését, és szép lelki izgalmakat is szerez nekik; a lakatoskodás hobbijukká válik, és ki tudja...

Később szemet szúrt neki a mozgó gépek közt megengedhetetlenül hosszú haj, amitől a megmunkálandó anyagot nem láthatják, nem tudta megállni szó nélkül:

– Kis barátaim! Az a kívánságom, ne vegyék egy öregedő, úgymond konzervatív atyafi kötekedésének, de azokat a lányos frizurákat valahogy kordában kellene tartani. Erre vezetői kötelezettségemből, de köz- és magánérdekből is fel kell hívnom a figyelmüket. Kérem, a mozgó-forgó gép pillanatok alatt leskalpolhatja valamelyiküket! Képzeljék el magukat bőr nélküli koponyával... képzeljék el, mit szólnának a szoknyás játszótársaik!

Ahogy várta, a fiúk vihogtak. Igaz viszont: jóval hamarabb lett csend a szavai után, mint elképzelte. Hatott hát. Meglepte, milyen várakozással meredtek rá, szóljon még

valamit erről a skalpolási dologról. De mit mondjon? Előfordulhat, annyi nem elegendő?

– Na nem azért, mintha szabályrágók volnánk, de a gyakorlat azt mutatja, hogy vannak dolgok, amelyekről nem lehet eleget beszélni, a veszély, kérem, fiataloknak s idősödőnek egyaránt a tarkója körül ólálkodik, és egyszer csak bele is harap, és a megesett bajt többé nem lehet meg nem történtté tenni. Azt javasolom hát, kössék be a fejüket valami kendőféleséggel.

– Nem vagyunk mi lányok – jegyezte meg Noszek Antal, s szerényen, vörösödő arccal a többiek mögé húzódott, onnan figyelt Birtalan tanár úrra, aki az ujját az ajka elé állítva intette őt nyugalomra.

– Aláírom – mondta Kalász –, egytől egyig valamennyien belevaló fiúk, ha eladó lányom volna, tudnék választani maguk közül a számára.

Huhogó röhögéssel adtak kifejezést a tetszésüknek.

– Föl hát a babos kendőket! – mondta Herkó.

– Hátraköthetik éntőlem pántlikával is vagy spárgával, nylonzsineggel.

– Szép jövő vár ránk – mondta Balla, akit az előtte álló magas fiúktól megint nem lehetett látni, s a hangját elváltoztatva szólt, hogy ne ismerjék fel azonnal. – Mint valami előkelő csíragyűjtemény, feszíthetünk a világ szeme előtt.

– Balla, kérem! – mondta Birtalan, amint rájött, hogy ki bölcselkedik. – Van magának ennél sokkal egészségesebb humora is, ha már feszeng magában valami, rukkoljon ki azzal. – Kalászhoz fordult, és elnézést kért, majd megígérte, hogy az elgondolásai szerint fognak cselekedni a diákjai, akiknek a fő jellemzőjük: a fegyelem. – Igaz-e, kedves fiúk?

– Igenis, tanár úr! – zúgták, aztán pukkadozva röhögtek. Itt-ott mondogatták még, hogy maguk közül kit fognak ezután, babos kendővel a fején, Juliskának, Zsuzsának, Zsófinak, Pankának meg Mariskának szólítani, aztán a pezsgés

ebben is alábbhagyott, ki-ki satuhoz állt, befogta a gyakorlás céljából kezébe kapott vasdarabot, és gyakorolt. Mások az üllőhöz mentek, s az ott talált kisebb és nagyobb kalapácsokkal pöcögtették a csilingelő hangokat adó acélt. Ez a szerszám rögtön szép sikert aratott a diákok körében. Körülállták, kapkodták a kalapácsot egymás kezéből, s azon buzgólkodtak, hogy a legújabb slágereket csalogassák elő belőle. Dúdoltak is hozzá, mint valami kedvükre való kiránduláson, ezt azonban Birtalan lefújta.

– Fiúk, fiúk, nem kaszinó ez, és nem is báli helyiség! Hogy képzelik?! Tőlünk néhány méterre termelőmunka folyik, és Kalász tanár urat elővehetik, mert nem tartja féken magukat. Kérem, ne hozzanak szégyent a fejemre, és ne éljenek vissza a már eddig is tapasztalt messzemenő jóindulattal, ami...

Észrevette Herkót, amint távolabb sompolyog Malatics Dezsővel, arcukon fásultság, tekintetükben unalom. Rájuk szólt:

– Maguk ketten ott! Mint két előkelő idegen, ne különüljenek el; találják fel magukat!

Azt jól sejtette, Malaticsnak mi hiányzik, de hogy Herkó miért olyan búvalbélelt, nem tudta volna megmondani. Ő az a fiú, akinek – legalábbis a tudtával – nincs szívbéli választottja az iskolában, savanyúskodásra hát ilyesmi miatt nincs oka.

– Jöjjenek a többiek közé. És jegyezzék meg maguknak: már a férfifélét is az jellemzi, hogy képes uralkodni magán, és tisztában van azzal, hogy mindenütt nem mutogathatja ki a foga fehérjét – azt se túlságosan, hogy ez vagy az nincs nagyon az ínyére!

Amint a két diák visszakullogott hozzá, közéjük fordult, hátukra paskolt, s gyöngéden mondta:

– Maguk jó előmenetelű diákok, mondhatom, példaképek is, úgyhogy a jól felfogott érdeküknek megfelelően itt, a

műhelyben is érezzék otthon magukat. Malatics, kérem! Gondolja, hogy Teréz nem fog fittyet hányni magára, ha megemlítem neki, hogy férfi létére, az egyedüllét érzésétől mennyire el volt kámpicsorodva?

Malatics elvigyorodott.

– Nagyon friss ez még – mondta –, biztos, eleinte minden srác így van ezzel, állandóan a lányon tartaná a szemét, fogná a kezét meg miegymás.

– Gyorsan egy kis munkát ellene! – mondta Birtalan.

– Nagyon be van csavarodva – mondta Herkó. – Hogy mivel etette meg az a Dull Teréz?

– Ez az ő magánügyük! – mondta Birtalan, s visszahúzódott Kalászhoz, ejtsenek szót valami idetartozó érdemes dologról.

– Hallatlan! – mondta Kalász Birtalannak őszintén csodálkozva. – Alig fordultunk néhányat a tengelyünk körül, máris vége a munkaidőnek. Hajlamos vagyok azt hinni, hogy valami csalás vagy ámítás van ebben. Mi a véleményed, tanár úr? – Fél szemmel figyelte, milyen hatást tett Birtalanra. – Tudod – folytatta –, bennetek, igazi tanárokban az a szép, hogy az eszetekkel átfogjátok a dolgokat, és amikor szükséges, készen áll hozzá a szebbnél szebb szavatok. De hát kell is! A nyílt eszű diákok szomjasak a tudásra, és mohók is: a pedagógus ember legyen a talpán, ha helyt akar állni köztük. – „Na, ez egy kicsit megint után hangozhatott" – gondolta, s pirult magában.

– Rutin – mondta Birtalan. – Sok-sok évi gyakorlat.

– Hozzávehetjük: elkötelezettség – felelte Kalász bátortalanul, szinte a szavai után nyúlva, hogy azok csak óvatosan érjenek Birtalan füléhez. Hej, csak helyeselje, amit mondott!

Birtalan megemelte a fejét. Kalász rajongása megfogta. Sóhajtott, majd a tanári pályán vén rókának mondta magát,

aki azért, lám, kibillen a megszokottból, amikor valaki részéről ekkora lelkesültséget tapasztal.

– Igen, igen – mondta. – A lényegét tekintve elkötelezettség! De a szükséges rutin nélkül csupa botladozás ám.

Kalászban határtalan öröm futkározott: ugye, ugye, ha megszorítják, gondolatébresztő is tud lenni – művelt ember társaságában!

– A mi szakmánk is jó példa erre – mondta. – Rutin... de ha az ember nemcsak favágó akar lenni, mi mindent kell még adnia magából! Az a Babák is, akiről beszéltem, művész volt, kiteljesedett egyéniség, egyszeri és utánozhatatlan! Mesélek én még nektek ilyen nagyszerű emberről!

– Magadról is mesélj majd.

– Egyszerű élet az enyém. Százmillió van belőle, vagy jóval több. De várj! – Riadtan pillantott a bejárati ajtó feletti órára, amely delet mutatott. – Harangozok hát a fiúknak.

Elmenőben, kicsit visszafordulva mondta:

– Gidres-gödrös szürke élet, némi fényességgel... – A falba erősített szögvason lógó síndarabhoz lépett, hogy kalapáccsal megkongassa.

Ahogy tudta, megcifrázta. Kalapácsát le s föl, előrehátra futtatta a rezgő, sikító, dohogó, pengő és csilingelő acélon. A diákok élénken figyeltek. Az acél csilingelő akkordjai a levegőben úsztak.

– Mit szóltok? – kérdezték egymást a fiúk.

– Az öreg nagy művész...

Az öregezést Kalász nem szívesen hallotta, de azért elnézte. Úgy gondolta, lelkesedésükben a fiúk nem is tudják, mit beszélnek. S hogy ő „művész"... mégiscsak komoly értékelés! Magában megígérte a fiúknak: elkápráztatja még őket! S úgy járnak majd hozzá a műhelybe, mint az otthonukba meg a felüdülést adó templomukba.

A diákok kicsodálkozták magukat, aztán futottak a mosdóba, majd elköszöntek:

– Jó napot kívánok, tanár úr!

– Viszontlátásra! Vigyázat: a tanultakat nem elfelejteni! – Birtalanhoz fordult. – Merre?

– A villamoshoz.

– Mehetünk együtt?

– Semmi akadálya.

Kalász útközben megkérdezte Birtalant, jó nyomon jár-e a diákokkal, tanári mértékkel mérve az alkalmazott módszere kielégíti-e, és a foglalkozást elég tartalmasnak ítéli-e.

– El vagyok ragadtatva! – mondta Birtalan. – Végtelenül örülök, hogy te lettél a mesterünk.

– Vigyázz, az égig magasztalsz, érdemtelenül! Tudod, a magamféle szégyelli ezt.

Birtalan belekarolt.

– Esküszöm neked: még én is sokat tanulok tőled. Ha nem akarnám is, valami ragad rám.

– Kösz, igazán kedves vagy.

– Őszinte is.

Villamosra szálltak. Az őszi nap melegen sütött, s Birtalannak a szőlőt juttatta eszébe.

– Remek szőlőtermésünk lesz – mondta.

– Legalább leve is lesz bőséggel – mondta rá Kalász.

– Szereted?

– Módjával. Egészséges ember vagyok, szégyellném magam, ha alkalomadtán el nem szopogatnám a szerény részemet. Kérlek, ha rajtam múlna, kik legyenek a felső vezetők, nagyon megnézném, hogyan állnak az embert jellemző természetes tulajdonságokkal és szokásokkal. Aki például fanyalog azon, hogy az emberek közt az egyiknél főhelyen áll a szerelem meg a jókedvet fellobbantó, csínján szopogatott borocska, hát... megbírálnám, és azt mondanám: az ilyen felfogású csupán afféle háttérben buzgólkodó segéderő lehet, és az emberi dolgokhoz beleszólási jogot nem nyerhet!

– Való igaz! – mondta Birtalan.

A Nyugatinál leszálltak, s a Körútig együtt mentek.

Kalász hirtelen megállt, arccal a lehajló nap felé fordultan, mélyet szippantott a levegőből.

– Érzed, kérlek? Igazi mustillatú ősz! Ez az én kedvenc évszakom...

Birtalan Kalászt utánozva a levegőbe szimatolt, és nem érzett semmiféle mustillatot. Ez orr kérdése – jutott eszébe. Az örömtől ittas Kalászt látva, sokért nem adta volna, ha orrának illatérzékelő képességei vetekedhettek volna az övével. Mustillatú ősz... Boldog ember, képes ilyet érzékelni!

– Szervusz, Ádám! – mondta elragadtatással.

Kalász egy pillanatig elmélyülten nézte Birtalant: a keresztnevén szólította! Hát akkor... S ő is kimondta:

– Szervusz, Lajos!

6.

A következő óráján, a lakatosműhely hangulatával és Kalász arcával az emlékezetében, Birtalan megkérdezte tanítványait, miféle benyomásokat szereztek a műhelyi gyakorlatokon. A lányok jelentkeztek először, s azt kérdezték, szabad-e őszintén nyilatkozniuk.

– Csak őszintén! – mondta Birtalan. – Különben fityfenét sem ér az egész. Vagy talán azt akarják bizonyítani, hogy ebben az iskolában az igazság elfojtására nevelődnek a növendékek?

– Dehogy, tanár úr! Csak tetszik tudni, hogy van az... ami rózsaszínű, szívesebben hallgatják az illetékesek, meg a lelkendezést, hogy ilyen még sose volt, mi találtuk föl a spanyolviaszt, öreganyánk kínját és így tovább.

Ez a szabadszájú Hajdú Valéria – mondta magában Birtalan –, ha történetesen nem tizenhét esztendős, és valamiféle

funkci előtt beszél, megégethetné a száját; azt mondanák rá: süket demagóg, otthon tanulta a fitogtatott szemléletét, apja, anyja szellemi örökségét szórja szanaszét, mint a mérget – s ebben van is némi igazság. Volt már szerencséje a szüleihez, és bizony, enyhén szólva van valamicske hiba...

– Nos, csak a tényeket, Valéria, hogy ne csússzunk át kínos vágányokra. A tények, jó néhányszor mondtam már, kizárólag a tények, ezenkívül semmi szósz és semmi líra, remélhetőleg ismerik már a felfogásomat.

– Szóval, tanár úr, kérem, a lányok megmondhatják, hogy igazat beszélek: az a kötészeti munka hülyítő valami, butító és hülyítő! Olyan szalagrendszer. Mozdulatot kihagyni, isten ments, akkor kimarad a soron levő ív, és kész a selejt. Mi nem így képzeltük a kötészeti munkát.

– Tömegtermelés folyik – mondta Birtalan. – Szalagrendszerrel állíthatják elő az olcsó könyveket, amikből sok kell, mindenütt az országban, s ez érthető. Régimódi technikával, gondolják el, hová jutnánk. – S most még jobban örült annak, hogy a fiúkkal lakatosüzembe sikerült kerülnie.

– Csakhogy, tanár úr – mondta Hajdú Valéria –, láttunk ott egy olyan régi kötészetet is, kis helyiségben egyetlen ember dolgozgatott, volt mindenféle kéziszerszámja, csinált bőrkötést, valódi bőrből és műbőrből, csinált aranynyomásos könyvfedelet, és azt mondta: kizárólag reprezentációs célra! Ebbe a hivatalba meg abba, ennek a nagy embernek meg annak, könyvgyűjtők, mi fene, szükség van a jóindulatukra, néhány díszkötésű könyv sokat nyom a latba... Tanár úr, kérem, a szalagrendszer butító meg hülyítő, de ez a szemlélet fojtogató!

– Biztosan eltúlozza – mondta Birtalan. – Először járt ott...

– Éppen ezért: még nem szenvedhetünk üzemi vakságban!

– Ezt is ott tanulta, mindjárt az első nap?

– Felvetették, a lányok tanúsíthatják!

– Ne menjünk bele. Nekünk sokkal jobbak a tapasztalataink, igaz-e fiúk? – Végignézett a padsorokon, ugyan ki volna hajlandó néhány szót mondani a tapasztalatairól. Hosszabban időzött tekintetével Herkón, Malaticson, majd Noszekon. Biztatásként mosolygott is; nocsak, elő néhány lelkes szóval, elő vele, ne maradjon benne a slamasztikában. – A személy, aki foglalkozik velünk, s az az egész légkör, azt hiszem, máris maradandó nyomot hagyott az érdekeltekben. Bár a lányok alkalmasak volnának arra a munkára, helyet szorítanánk nekik. Igaz-e, Malatics?

– Nem volna bolondság – mondta Malatics. – Alakíthatnánk legalább vegyes brigádot, és versengenénk.

– Brigád – kavart a levegőbe Birtalan –, jó ötlet. Majd megemlítem Kalász tanár úrnak, hátha kezdhet vele valamit. De most jut eszembe: nem beszélhettem még Petrásné tanárnővel... Hogy intéződött el az a bizonyos osztálybonyodalom? Dull Teréz és Noszek: szent a béke?

Noszek oldalt nézett Terézre, aki rögtön felállt, és azt mondta: Petrásné tanárnőt kiengesztelték, úgy váltak el tőle, hogy minden rendben, s ez biztos, hogy így van, mert a lányokkal ő volt a nyomdai kötészetben, jókedvű, figyelmes és nagyon baráti volt. Akkor a tanáriban, tévedésből-e vagy mi, Noszek is kapott tőle egy puszit – tévedésből történt, az majdnem biztos.

– Na látják, így kell! – mondta Birtalan, mosolyogva az orra alatt, mert nagyon is jól tudta ő, hogyan intéződött el az a kis affér, csak napirenden akarta tartani egy kicsit, a gyerekek ne higgyék, hogy vihart kavarhatnak úgy, hogy annak aztán nyoma se marad, és könnyen feledésbe merülhet.

– Herkó, kérem, mondjon valamit a műhelyi eseményekről, a magára tett hatásáról, és mit tudom én, mondjon, amit tud és akar. Őszintén megmondom: ha én lennék a magyartanáruk, dolgozatot íratnék arról az első napról.

Herkó felállt.

– Kivételesen ülve legyen szíves. Csak minél feszteleneb-bül, a maga érzékletes, színes nyelve alkalmas arra, hogy a kissé vakokat is látóvá segítse.

A lányok kuncogtak, de ez csak inspirálta Herkót.

– Én is csak őszintén – mondta Herkó. – Ismernek: ami a szívemen, az a számon! Az én számomra nem volt valami nagy szám az az egész micsoda... Köztudott, hogy nem vagyok egy „Barkács Jani", és mindenféle szerszámtól viszket a tenyerem. Egy azonban kétségtelen: hangulata van annak a műhelynek, és az oktatónk csípni való figura. Már ott megfordult a fejemben: addig fog buzgólkodni, míg majd visszük is valamire a keze alatt...

– Noszek?

– Tanár úr, kérem, én megkedveltem azt az egészet, úgy, ahogy van. Már tervem is van: majd ha már megmelegedtünk, megkérem Kalász tanár urat, tanítson meg nyársat csinálni. Apám imádja a nyárson sült csirkét, tetszik tudni, izzó faszén felett forgatni a nyársra húzott csirkét, megtűzdelve füstölt szalonnával, isteni! A születésnapjára meglepem majd... Gondolom, Kalász tanár úr nem fog elzárkózni, a hozzá való vasanyagot természetesen megveszem.

– Nem fog elzárkózni – dörmögte Birtalan. – Kalász tanár úr maga a megtestesült jó szándék. S maga, Malatics?

– Én, tanár úr, kérem? Nem is tudom... Azt hiszem, meg fogom szokni.

– Ennyi nekem elegendő – mondta rá Birtalan. Széttárta két karját. – Nem volt hiábavaló ez a kis közvélemény-kutatás. Mindenesetre azoknak, akik az első pillanattól kezdve megadták magukat a sorsuknak, feltalálták magukat, és rögtön serénykedtek, külön köszönöm. Neveket említenem fölösleges, a többségről van szó, és ez a fő. Az a brigádgondolat viszont remek, Malatics! Még sikert arathatunk vele, s babért, egész koszorúval!

– Csipegetünk belőle a lányoknak – mondta Malatics.

– Amennyiben igénylik! Teréznek mindenképpen, mert... Nyilván inspirálta erre és... A barátaink mindenekelőtt!

– Megszavazzuk neki! – mondták többen is. – Ékeskedjen vele.

Birtalan fölállt, mire a tanítványok nagy robajjal kiléptek padjaikból, és vigyázzba merevedtek.

– Meg vagyok elégedve magukkal – mondta. – Az új helyzetben eddig még úgy viselkedtek, ahogy érettnek mondható állampolgároktól elvárja az ember. Kérem, hogy továbbra is... Ne feledjék, kölcsönösen felelősek vagyunk egymásért, és az örömünk is úgy lehet kölcsönös, ha tudomásul vesszük az értünk való szabályokat, amelyek közt élnünk lehetséges. – Osztálykönyvét magához vette, s jobb kezében a combjához eresztette. Mosolyogva bólogatott, mire a diákjai is mosolyogtak.

Mint annyiszor, már most is eszébe jutott: jövőre még, az érettségiig „gardírozza" ezt a megszokott és megszeretett társaságot, aztán... erőltethetik, két évig nem vállal osztályfőnökséget; egy kicsit pihenni akar, és újra felejteni, mert négy év alatt annyira a szívéhez nő ez a garnitúra, hogy képes megsiratni őket – bolond természet, rámondhatják, de hát... mit csináljon, ő már ilyen. Csak a hátralevő időben ne történjen már valami rendkívüli! Valami, amit az érzelmek szövevénye szab meg – vis maior, nincs isten, aki útját állhatná, és befolyásolni se tudja! – Minden jót!

Könnyítő jóérzések töltötték el, mint mindig, amikor azzal a tudattal indult hazafelé, hogy ma talán maradéktalanul elvégezte a munkáját – nem úgy dolgozott, mint valami kiszabott feladatát ellátó tisztviselő, hanem úgy, amint az a tanárembertől elvárható: a családfői kötelesség érzetével egész idegrendszerében. Hogy is lehetne másként, hiszen a diákjainak atyja is lassan három éve!

A lakatosüzem villant eszébe Kalásszal. Elmosolyodott: hogy milyen jó hatással volt rá az ott töltött délelőtt, mi sem

bizonyítja jobban, mint az, hogy aznap este otthon, vacsora után, elővette a régóta nyugalomba helyezett hárfáját, kibontotta vászontokjából, és alaposan megtisztogatta. Amikor tenyerét a húrokra fektette, családja ámulva nézett, nem tudták, mit gondoljanak az utóbbi időben befelé fordult s szemlátomást komoruló édesapáról.

7.

Kalász az utóbbi időben mindig túláradó örömmel állított haza.

– Szervusz, mama! – kiáltotta, s karját széttárta, felesége röppenjen hozzá. Az asszony, fejét magasra tartva, csak állt a konyha végében, kicsit gyanakvón és ijedten is, mert az ura valósággal berontott az ajtón, lármásan és olyan furcsán, mint aki ivott. Csak nem?... A *tanári* poszt megkergítette volna; az új poszttal kártékony tulajdonságra szoktató bandába került... áldomást ittak, összebarátkoztatót?

– Szervusz – viszonozta halkan. Kalásznak úgy tetszett, az asszony őt várva, állva aludt és felriadt; teljesen még nem tért magához.

– Mama – szólt Kalász –, csak nem forgatsz valami rosszat a fejedben?

Az asszony épp hogy megmozgatta a fejét. Kifordították ezt az embert... Fiatal szerelmes korában nézett olyan kancsalul, mint ahogy most néz. Ugyan... Vén csontok ők! Mióta már, nyugodtak és megbékéltek, mint a fák... Termésüket meghozták, titkaikat az utolsó szóig elkotyogták egymásnak és a szélnek is, vigye, vigye...

Csak elmosolyodott. Az ura elé lépdelt, csókolják meg egymást szokás szerint.

Kalász köréje zárta karját. Az asszony nyögött s köhögött egyet.

– Mi lelt? – kérdezte. – Olyan különös vagy.

– Milyen?

– Erős vagy mi... Talán házszámot tévesztettél?

– Vakon is csak idetalálok.

Lapult az ura mellén, és mint aki újra ízlelni kezdi az édesedő férfiszót, elbágyadt. Hagyta, férje hadd futtassa puha száját a fején, arcán, nyaka táján. Ilyen rajongó volt kezdetben, amikor reggelig ki sem pihenhette magát, fél ötkor rázörgött a vekker, és föl, ki a világ végébe; mindig messzi dolgozott – mire a gyár dudált, készen állt a padjánál. Fiatalon szikár, inas ember volt, ha lopva hosszan nézte, fájt érte a szíve: olyan bolondságra gondolt, hogy szegény egyszer csak egész kiszikkad s elszárad. Emiatt még az ölelésről is lebeszélte volna, de Ádám, akár az izmai, szívós volt, amire vágyakozott, nem engedte el. S hogy föltüzelődött!... Álom nem jött a szemére. Mesélt, mesélt a mesterségéről...

„Fordulj oldalt, és aludj" – hányszor kérlelte.

„Ha alszom, nem mesélhetek neked."

„Mindjárt pitymallik... Alvás nélkül tönkremész."

Éjfél elmúlt, mire álomba fészkelte magát. Így ment ez évekig.

– Ádám – szólt Kalászné –, mi lesz velünk itt a konyha közepén? – Mert az ura, ujjain a kiszálkásodott, repedezett, alumínium dróttal összefűzött aktatáskájával, csak ölelte, a táska a hátán lapult, és nem mozdult. – Még majd gyökeret eresztünk a kőbe...

Elengedte feleségét.

– Te, az az érzésem, hogy kicserélődtem. Emlékezhetsz: az utóbbi időben, akár valami eltömődött szerkezet, olykor alig kaptam levegőt. Szelelt az orrom, mégis... Az orvos tömte belém a pasztillákat: sárgát, rózsaszínűt, csokoládébarnát, gömbölyűt, laposat, mindhiába... Éreztem én: ami

bajom van, arra nem tudnak orvosságot keverni a patikusok. Az fájt nekem, hogy hatvanéves lettem... A keserű búbánat, ha elfogja az embert... Nem tapasztaltad még?

– Nem!

– Hirtelen feleltél, Irma!

Irma! – gondolta az asszony. – Ez is jellemző az urára: ha ünnepélyes lélekkel van iránta, és gyöngédségét éreztetné, azt mondja: Irma!

– Előfordult veled is, hogy búbánatba estél...

– Asszonnyal megesik. De ahogy jön, elmegy, és minden rendben lesz.

– Olyankor ferde szemmel néztél rám; azt gondolhattad: velem aztán öregségedre melléfogtál.

Kalászné nevetett.

– Miért nem akkor faggattál?

– Hogyne! Nekifogtál volna sírdogálni.

– Együtt vénültünk meg, ennyi legyen elég – mondta Kalászné.

Kalász ellépett feleségétől, aktatáskáját az asztal melletti hokedlire tette.

Felesége a lavórért hajolt, hogy vizet eresszen urának a csapból.

– Gyere, Ádám, moss kezet. Tálalok, egyél.

– Megértetted azt, amit mondtam? – kérdezte Kalász.

– Kicseréltek...

– Úgy érzem.

– Jobb újságot nem hozhattál volna.

Kalászné tálalt. Krumplilevest főzött, kolbásszal, bőséges zellerlevéllel, ahogy az ura szereti. Az étel illata gyönyörérzést fakasztó, láthatatlan lepkeként szállongott. Kalász orrát megcsiklandozta. Nagyokat nyelt, s vidulva nézte a leves bíborszínét.

– Tudod, Irma – mondta Kalász –, a főztjeiddel is, ahogy a gusztusomat annyi éven át kielégítetted, mondhatom, va-

rázsló voltál. Hej, a mindenét, ha vannak is még királyok fényes udvartartással, vajon milyen leves jut nekik?

Az asszony úgy gondolta, főzött ő már ennél a levesnél dicséretesebbet is, az ura naphosszat áradozott egy-egy ünnepi ebéd után – rétesfélék, ínyenceket kielégítő húsok –, de a pénz... Annyira egyetlen asszony se varázsló, hogy a semmiből terülj asztalkámat teremtsen elő. Istenem, de megkérdezné újra: Ádám, az örömödet remélhetőleg az is fokozza, hogy az új megbízatás vastagabb borítékot eredményez?

– Mama, te nem eszel?

– Jaj, dehogynem! Ha téged enni látlak, nem tudok ellenállni a kísértésnek.

Kalász kanalaz, és képzeletben kint jár a műhelyben: annyi fiatal egy rakáson! Tűz süt azokból. Erejük feléje áramlik, beléje lopózik, s az avasodásnak indult világát megforgatja. Csuda jó a közelükben! Ha félt is valaha – igen, az utóbbi időben félelem is bénította a könyörtelen vénség miatt, a velejáró nyavalyáktól és kíntól –, a fiúk közt ennek nyoma sincs. Olyasmi jut eszébe, hogy rájuk építeni lehet, hogy ők majd rendbe tesznek mindent, ami a véneknek nem sikerült...

– Irma – szólt –, az ember olyan magabízó lesz köztük... A levegő is az erős emberekre jellemző tűzzel van teli, muszáj változni. Elkámpicsorodott vagy? Ők helyrebillentik a lelki egyensúlyodat, aztán mosolyogsz és bízol.

Ezután az osztályfőnököt említette: nem akármilyen ember! Fő elve, hogy akivel egy munkaterületen tevékenykedik, azzal egyenrangú. Nem kellett vele pertut inni. Magától értetődőn azt mondta: „Figyelj ide, Ádám..." Osztályfőnök: felelősségteljes poszt. Kalapot le előtte!

Ez a lelkesedés egy kicsit már sok volt Kalásznénak. Kételkedőn figyelt. A fenébe az egészet pénz nélkül! Hátha még az ura meg is kergül tőle!

Kalász felelősségtudattól áthatva újságolta: az iskolában is meg kell majd jelennie! A szülői értekezleteken, ahogy a fő-fő

tantárgyak tanárai, ő is beszámol majd, és útmutatást meg jelzést ad a szülőknek, akik ugye mind-mind angyalnak látják a csemetéjüket...

– Képzeld el, be kell mennem a gimnáziumba, szerepelni. Nem kis dolog... Nem is szívesen teszem. Minek is a pofafürdő, de hát szükséges, elvárnak oda az orvosok, ügyvédek és mérnökemberek... Elképzelheted: nem lesz egyszerű. Azt hiszem, a szülők fölvágnak majd. Fölvágnak, de nekem méltósággal kell a szemükbe néznem.

Később, ahogy közösen rendet teremtettek a konyhában, Kalász azt mondta a feleségének:

– Irma: a mai sok izgalmat le kellene hűteni... Valami rendesebb helyre menjünk el egy pohár borra.

Az asszony vállat vont.

– Jó – mondta. – Úgyis elég régen vittél valahova. Már azt sem tudom, hogy fest egy jobbfajta vendéglő a zajongókkal. Mondd: cigányzenekar játszik még a vendéglőkben?

– Népi zenekar... Meg dzsessz.

– Honnan tudod?

– Hallod! Ennyit csak tud az ember anélkül, hogy odajárna dőzsölni!

– Pénzed van-e? – kérdezte az asszony.

– Nálad a bukszám, nézd meg hamar!

Kalászné került-fordult. Ráadásul ő fizessen! Eh, üsse kő!... Öröm szaladt át rajta: tanár lett az urából? Mielőtt borozni indulnának, megy, és eldicsekszik a felvágós szomszédasszonynak, hadd pukkadjon – őkelme azt hiszi, csak az ő ura kerülhet magas polcra, merthogy negyven alatt van, és marxi-lenini főiskolát végezhet, és természetes, hogy fölfelé lépik egyet; négyezret keres havonta, dicsekszik, pedig az ember semmit se néz ki belőle. Azonkívül, hogy asszonyostul alaposan kihízott, semminek se látszik. Autón jár – hol A betűsön, hol B betűsön... Őt nem izgatta, mi lesz a villamosjegy árával, s hogy kombinált bérletet váltson-e száz-

tízért vagy villamost negyvenötért. Hm, totyognak a jómódtól, a nagy hasukat – gömbölyű csomag – csak úgy tolják maguk előtt.

Az ura hiába mondta: „Állj meg, Irma, mondok valamit!... Ne csapj lármát, reklámot se" – elfutott. „Ej, ej – méltatlankodott Kalász –, a feleségem elfelejti, hogy feltűnés nélkül szeretek élni!"

Elképzelte, hogy a pöffeszkedő szomszédok faggatóznak majd, hogy és mint történt... Úristen, még majd átjárnak törleszkedni, holott – főleg az utóbbi időben – már találkozni se szeretett velük a lépcsőházban. Az utcán elnéztek a fejük felett, vagy úgy tettek, mint akik a nagy beszélgetésben nem vehették észre idős szomszédaikat.

Kalászné hosszan csöngetett. A folyosón is hallani lehetett a belső, erős zörejt.

Nagy sokára nyitották az ajtót. Kalászné „nagy hírt hozok" kiáltással hangosan újságolta:

– Az uramat kinevezték! Tanárrá!...

A házaspár tréningruhában, megrökönyödve állt az ajtóban. Kezükben vastag könyv, táblájával Kalászné felé, lássa, ők nem tétlenkednek.

– Tanárrá? – ámultak. – Hogyhogy?...

– Annyi éven át el volt nyomva – mondta Kalászné. – A történők elállták az útját, levegőt is alig kapott.

A házaspár még szorosabban állt az ajtóba, hogy a „vénasszony be ne merészkedhessen", mert észrevették, hogy keresi mellettük a rést, ahol beosonhatna otthonukba – talán be is szivárogna, akár a víz...

– Elnyomás? – mordult a férfi. – A mi társadalmi rendszerünk ilyesmit nem ismer!

– Úgy van! – sipította Fodorné. – Ne tessék valótlant mondani.

Kalászné érezte fullánkjukat, a feléje lövellt mérgüket még inkább. De hiszen ő is csípni akart rajtuk, ha mérget

nem is lövellne beléjük! S úgy gondolta, még nem végzett – nem, mert lám, mintha tisztességesen meg sem hallották volna, hogy az ő tehetséges ura tanárrá lett!

– De kedveseim, itt valami félreértés történt... Komoly félreértés. Nem hajbakapni jöttem, hanem megosztani örömömet.

– Elnyomással tetszett kezdeni – mondta Fodor.

– A mi fülünk kényes az ilyesmire – mondta Fodorné.

– Kedveseim, először is: a maguk feje frissebb, no meg csiszoltabb...

A házapár szája vigyorra húzódott.

– Elnyomás – motyogta Kalászné –, tudom én, hisz az uram szünet nélkül okít erre: elméletben nincs! Még csak az kellene... De időnként a főhelyeken állapítják meg, hogy némely vezetők visszaélnek a rájuk bízott hatalommal, beosztottjaikkal úgy bánnak, akár a hajdani basák. Ez, kérem, szerintem elnyomás!

– Miféle tanárrá lett? – kérdezte Fodor. Az orra, akár a tajtékos csődöré, tágult és szűkült. Zordan nézett.

Kalászné mindent észrevett. „Pukkadj, puffadt fiam, pukkadj!" – gondolta. Amilyen szerénynek csak mutathatta magát, topogott a küszöb előtt, és összetöpörödni látszott.

– Képzeljék: gimnáziumban...

Az asszony pukkadozott a nevetéstől.

– Ez jó! Csuda jó!

Fodor villámló szemmel nézett.

– Ott még nem tartunk – mondta. – Van utánpótlás dögivel. Évente százával eresztjük ki fiainkat az egyetemekről; ha kell, elárasztjuk a pályát...

– Kedveseim – színlelt rémületet Kalászné –, nem hajba kapni... Örömmel jöttem. Az uram annyi évi munka után...

– Tanár lett! – sípolta az asszony.

– Gimnáziumban – mondta Kalászné. – A fizetését rendezni fogják. Meg leszünk elégedve.

– Jó! Mi nem érünk rá ilyesmivel foglalkozni – mondta Fodor. – A mi fejünk másra kell. – Szúrósan nézte az öregasszonyt, hátha... De a bolondnak... ebben ő járatos, frontkatona is volt, szanitéc, elég tébolyultat látott: arca, mint a kelő tészta, megereszkedik, a szeme, akár a riadt bogár, ide-oda ugrál.

– Kedveseim – szólt Kalászné szelíden –, én meg is esküszöm... Isten bizony!

A házaspár hátrált. Szabad kezükkel Kalászné felé kaptak.

– Hagyja el ezt a klerikális izét! – mondta Fodorné felindultan. Az urára tekintett, meddig strázsáljanak még az ajtóban. – Nekem tanulnom kell! – mondta. Férjét arrébb taszította: menjen hát, menjen!

– Kedveseim...

– Kíméljen meg! – mondta Fodorné. – A mi energiánk másra kell!

Most Fodor lökött egyet a feleségén, s az ajtót nagy gyorsan becsapta Kalászné orra előtt.

– Epe – mormogta Kalászné. – Visszaröppent az urához, aki az ajtó mögött hallgatózva várta. – Megadtam a szájuk ízét... Azt hiszik, csak nekik áll zöldre az útjelző.

– Ellenséget csinálsz belőlük – mondta Kalász.

– Ezt te nem érted – mondta Kalászné. – Két kivakaródzott pulyka, nem tudnak mit kezdeni magukkal. Végre rázhattam egy kicsit a rongyot előttük... Mi csak afféle *egyszerű prolik* vagyunk a szemükben, ők meg... Ha időnként nem kongatod meg a fejüket, fölfuvalkodnak, és különbnek tartják magukat tenálad.

Hűha! – sóhajtott Kalász. – Mi szabadult el az ő Irmájában? Az árnyékként meghúzódó, félszeg, szerény lélek elgaloppírozza magát!

– Eddig nem lázongtál! – mondta. – Tőled ugyan iparkodhattak az emberek, és hihettek magukról, amit csak akartak, bölcsen nézted és hallgattad őket.

– Azt hittem, az a jó, ha mindenki a fejünkre nő. Most látom: az a gyalázat!

Kalász tágra meresztette a szemét. Ebből is látható – gondolta –, valami nagyon lényeges dolog történt ővele. Remélte, bajhoz nem vezet. Feleségével mind közelebb kerülnek a földhöz, s lassan itt az idő, amikor árnyéknál nesztelenebbül is hasalnak, aztán bele...

– Gyere hát, Irma, igyunk egyet!

Kalászné a szekrényhez ment pénzért. Kivett ötven forintot, s átnyújtotta a férjének.

– Nesze! Úgy illik, hogy a férfi fizessen. – Melegen nézte sápadt emberét: gratulálnia kellene, jutott eszébe. – Ádám, most mondom: örülök... Gratulálok neked!

– Ne bolondozz! – mondta Kalász. – Azért nem olyan nagy ügy ez. Nem volt más: rám esett a választás.

Beszélhetett, amit akart, feleségét már nem billenthette ki meggyőződéséből: az ura kitűnő ember! Egyedülálló megbecsülésben részesül, amiben ott az ő érdeme is, amiről azonban hallgat. Minek is szólna arról, ami természetes?

Bisztróba mentek, mivel az esett hozzájuk a legközelebb. A terem belső részében egy gömbölyű asztalkához ültek le. Kalászné férje eres, duzzadt keze fejére borította tenyerét az asztalon, és simogatta. Hétdecis muskotályt ittak – *Misket*et. „Lágy, mint az alföldi boraink" – mondta Kalász, mire az asszony azt mondta, bánja is ő, miféle, az a fontos, hogy ízlik!

Fél tizenegykor fizettek és hazaindultak. A tőlük hosszú ideje elpártolt s most visszatalált jóérzések dagasztották őket. Mintha az éjszakának nem előtte, hanem utána lettek volna, frissek és elégedettek voltak. Kalászné érezte: boldog. Néhány pillanatig kísértésben volt: jó lenne ezt kimondani! Aztán szorosan az urába karolt, és azt gondolta: őnáluk ez nem szokás. Vannak dolgok, amikről nem szabad beszélni.

– Siess lefeküdni – mondta az urának.

Kalász mosolygott. Dúdolni kezdte: „Rózsabokor a domboldalon..."

– Ez nem is igaz! – sóhajtott fel Kalászné. Beledünnyögött az ura énekébe.

Lefeküdtek, de még jó ideig nem bírtak elaludni.

– Az a bolgár muskotály ébren tartó bor – mondta Kalász.

– Ádám – szólt az asszony –, tudod, mi jár az eszemben?

– Majd megmondod.

– Valamikor olyan mesélő ember voltál... Be sem állt a szád, egyik történet a másik után... Mióta már, hallgató ember lettél. Mint valami öreg. Pedig te még...

Kalász megütődött: igaza van a feleségének! Hajdanán sokat mesélt – gyönyörködtetni akart.

– Azt hittem, meguntad – mondta.

– Hogy mondhatsz ilyet?

– Amikor abbahagytam, nem unszoltál. Hagytad, hogy elcsendesedjek, és mind csendesebbé váljak. Ezt is megszoktuk.

– Nagyon bánom...

– Most, hogy szóltál, valóban, én is lelkiismeret-furdalást érzek. Nem lett volna szabad belenyugodnom...

– Mióta már, hazajöttél, nyögtél néhányat, keserűen forgolódtál, és bújtál az ágyba.

Elraktározta magában – gondolta Kalász.

– Az elmúlt évek, tudod... A mi generációnknak alaposan kijutott. Mennyi mindenre nemcsak koronatanúk vagyunk, hanem megszenvedett résztvevők is! Hol vitorlák voltunk, amelybe a viharos szél fogódzott, hol magunk voltunk a vihar...

– Én a szavaiddal fordultam álomba. Nekünk, asszonyoknak a szó olyan nagyon fontos...

– Igazad van! Az elmúlt idő alatt, sajnos a mesék is, mintha belém feketedtek volna.

Az asszony kibillent ringatós nyugalmából. Fejét meg-

emelte a párnán. Nagyon figyelt, mit mond még az ura. S mivel hallgatott, megkérdezte:

– Miattam... miattam feketedtek beléd?...

– Ugyan! Te társam voltál, a biztos rév.

Az asszony meghatódott: sose akart más lenni!

Nem tudták, mikor nyomta el őket az álom. A vekker öt órakor jelzett. Felijedtek.

– Van még negyedórád, ne siess – mondta az asszony. – Gyors vagy, akár félórát is behozol. Aludj még, majd én őrködöm.

– Nem lehet – mondta Kalász. – Az idő reggel fut leginkább. Borotválkoznom is kell.

– Tegnap borotválkoztál...

– Most naponta kell! Ma ugyan nincs tanítás a műhelyben, azonban... Sose tudhatom, valamelyik diák nem állít-e be hozzám ezért-azért, és borostás arccal hogy állhatnék eléje? Ne felejtsd el: a tanárnak mindig kívül-belül tisztaságot kell árasztania. – Nyögve tápászkodott. Fáradtnak érezte magát. „Nem az öregségtől – gondolta. – Négyórai alvás a vasszervezetnek sem elegendő!" – Tudod – mondta –, a diák fel akar nézni a tanárjára. Fel akar...

8.

Fog rajtuk a szó – szemlélődött Kalász a műhelyajtóban, majd fordult egy kört befelé és újra ki, amint csoportosan tódultak az öltöző felé a diákok, s udvart betöltő erős hangon jó reggelt köszöntek neki. Kézfelemeléssel és biccentéssel viszonozta ezt, és olyan látszatot igyekezett kelteni, mintha ezekben a pillanatokban egészen másutt járna az esze, és a munkaidő megkezdéséig dehogy érdekelnék őt a zsivajozó ifjú emberek.

Pedig nagyon is figyelte őket, egyiknél-másiknál elmélyülten spekulált, hogyan is hívják, s ekkor vagy akkor miféle dolguk is volt már egymással. Bosszankodott, amikor az illető neve sehogy sem jutott az eszébe. Rendszerint azzal vigasztalta magát: az arcukat és a figurájukat már úgy magába itta a két szemével. Világéletében jó megfigyelő hírében állt. Egy valamirevaló, rajzok alapján dolgozó iparos bajosan lehetne más! Magába itta járásukat, taglejtéseiket, melyek után egy világhódító regimentből tévedés nélkül kiválogatná őket. A hangjuk színéről pedig akár csukott szemmel rámutatna: az én diákom, ide vele!

Jóleső érzések cirógálták a mellkasát. „Fog rajtuk a szó, és idomulnak – mondta újabb fordulatában –, s ez már önmagában is diadal! A hajuk – talán ez a legnagyobb siker; ki-ki levágatott belőle, mások igazíttattak rajta, kisebb és veszélytelenebb legyen fejükön a lobonc." A felismerés olyan jólesett neki, hogy kuncoghatnékja támadt. Elfordult, s újabb sétakört írt le, a fiúk észre ne vehessék, milyen jókedve támadt. Félreérthetnék, gúnyolódásnak vehetnék – igen, a fiatalok is érzékenyek meg hiúk is, és mire megtanulják a nagy igazságot, hogy a hiúság csak zavart és keserves bonyodalmakat okoz, megfehéredik vagy kihullik a hajuk...

Annak is örült, hogy kevés kivétellel már átöltöztek a tanítványai, ilyen-olyan, munkaruhának nevezhető göncökbe bújtak, amelyekről ugyancsak lerítt: egykor egészen másféle környezetben használták – gazdáik szolgálatában jobb napokat láttak. S hogy a hajukat összefogták valamiféle zsineggel, és nylonhálót húztak rá, szinte gyönyörűséggel töltötte el. Ezekben a pillanatokban nem lehetett volna olyan vétkük, amit meg ne bocsátott volna nekik – miért ne, amikor olyan jók és alkalmazkodók. Hogy néha-néha olyanok, mint a patkolatlan kis ördögök... Lehiggadva jóváteszik – addig halmozzák a megannyi jót, míg az ember felülemelkedik a saját kicsiségén, és változtat a korábbi, elmarasztaló ítéletén.

Szülőnek s nevelőnek lehet-e ennél fontosabb dolga amellett, hogy ismereteket igyekszik plántálni a rászoruló fejekbe?

Alighogy bevezette az újabb munkanapot, kiadta az elvégezendő munkát, s azt, aki rászorult, ellátta tanáccsal, félrehúzódni igyekezett figyelőhelyére, a műhely bejárati részén levő sarokba. Birtalan osztályfőnök még nem érkezett meg – annyi baj legyen, ráér jönni, majd megérkezik, hosszú a délelőtt, nézelődhet még eleget, bele is unhat, egyéb dolga meg nincs, hacsak az nem, hogy jön-megy és érdeklődik: „Mondd, Ádám, mit gondolsz, ez meg az, a brigádmozgalmat például helyesnek tartod-e a diákokkal? Tudod, említettem, hogy véletlen módon felmerült..."

„Hogyne, Lajosom, nem felejtettem el, a dolgon töröm a fejemet, rövidesen kiagyalom, hogyan valósítsuk meg... Alapos terv kell hozzá, a fejesek ne húzhassák az orrukat. És főleg nemet ne mondhassanak, csak igent, méghozzá tapsolva, mint amikor a saját életrevaló ötleteiket hallják vissza, és elvárják, ellenkezés ne legyen, ilyesmi még csak fel se merüljön. A brigádmozgalom, Lajoskám, politikailag és gazdaságilag egyaránt fontos, és ennek megfelelően kell foglalkozni vele; az eddigi országos eredmények tiszteletet parancsolók, már a puszta elképzelésünkkel méltónak kell lennünk, úgyhogy... Bízd rám a dolgot. Bízzál bennem!"

Munkaasztalához érve rendezkedett. A háta mögül bátran és hangosan megszólították:

– Drága mester!

Nagyon meglepődött – mi a manó! Egy kicsit mintha meg is ijedt volna. Megfordult.

Noszek Antal állt előtte: a fémegyengetés fortélyairól szeretett volna tájékozódni s néhány alkalmas szakmai fogást elsajátítani, mert a laposvasat bármint üti, egyre görbébb lesz; ahogy a mester mondja: az a nyíves vas a keze alatt büdösül vetemedik! Ami még hagyján, de rúg is kegyetlenül – visszarúg, amint ráver a kalapáccsal! Tenyere és

a csontjai már irgalmatlanul fájnak tőle. Ebből így bőségesen elég volt – megelégelte, s talán nem csoda.

– Nem nyafogás ez, nem is kényeskedés, drága mester, szeretném, ha megértene, illetve...

Kalász hátrább moccant, fehér drótkeretes szemüvegét az orra hegyére húzta, s hátrafelé görbített hüvelykujjával homlokát megbökdöste. „Drága mester!..."

Melege lett. „Nana, gyerek! – intette magában. – Nana, éretlen tökfilkó! Itt nem játszunk, itt..." Fújt egyet. Máris... csak nem gúny van a gyerek megszólításában?

Nézte az előtte hanyagul megálló, szürke arcú, szavakat kereső diákot, és várta, ugyan mi kerekedik ki a szerinte elítélendő komázásból. Mindenesetre a kölyköt alaposan kioktatja majd; megrovásban részesíti, és beírja az „osztálykönyvbe"!

– Igen – mondta nyomatékkal. Köszörült a torkán, s egy tapodtat hátra, aztán kettőt visszatopogott.

Meglepőn szúrós nézésével Noszekot szinte odaszögezte a munkapadhoz. Talán őt jegyezte meg eddig a legjobban, mégis megkérdezte:

– Magát hogy hívják? – S a belső zsebébe nyúlt az „osztálykönyvért", amit munka idején tárcája mellett tartott, hogy kéznél legyen. Fontos feljegyzéseit őrizte az a könyvecske: osztályzatainak s a diákok munkához való viszonyára és jellemére vonatkozó véleményének foglalatát, a nap bármely szakában készen arra, hogy annak alapján akár a szülőknek, akár az osztályfőnöknek beszámoljon. Hogyne, a szülőknek is!... Mint bármely pedagógus, aki a hivatását komolyan veszi! Százszázalékos tárgyilagosság... Híven az igazsághoz...

Noszek zaklató szigort érezve a mester darabos modora mögött, hanyagul, de összekapta magát, s elhadarta a nevét.

– Egy kis türelmet kérek – szólt Kalász. Széthajtotta olajfoltos, kockás papírból álló osztálykönyvét; vastag, görbe mutatóujjával kétszer is végigszemezte a névsort, mire rá-

akadt Noszek nevére. „Tiszta lap" – gondolta magában, látva, hogy még semmit sem jegyzett be a gyerek neve mellé. – Noszek Antal... – motyogta. – Megmondhatná: miért vagyok én magának *drága mester?*

– Kérem szépen – dadogta Noszek, s egyik lábáról a másikra állt, halvány színe rózsaszínűre váltódott. A mester félreértette az ő tiszta szándékát! Apja festő, anyja szobrásznő, a náluk megfordult megannyi művészt általában *mesternek* szólítják. – Tanár úr, nálunk ez a szokás – mondta. – A híres embereket így tiszteljük. Bocsánat, ha netán...

– A híres embereket! – mormogta Kalász.

Noszek biccentett. Talán gondolnia kellett volna arra, hogy a mester csípést fedezhet fel a megszólításában? De hát elvtársat nem mondhat; úrnak szólítani egyáltalán nem korszerű. Önmagától kínálkozott a ráillő megszólítás: drága mester.

– Ugye maga komoly ember? – kérdezte Kalász.

– Igen! – mondta gyorsan Noszek.

– Én is komoly embernek tartom magam – mondta Kalász. Magában hozzátette: „A tekintélyemre kényes vagyok. Ez hivatali kötelességem is, nem hagyhatom megnyirbálni!" – Nos hát miben segíthetek? – kérdezte.

Noszek körülményesen panaszolta, hogy a vas, a kalapács és az ő keze, akaratán kívül, rossz viszonyban vannak; emiatt nem engedelmeskednek egymásnak. Tudni való – erről a tanár úr is beszélt –, vannak kezdeti nehézségek, de hát annyi idő óta...

Kalász a helyére igazgatta szemüvegét, s az osztálykönyvet még egyszer megnézte, majd Noszektól elfordulva, a gidresgödrös, szálkás munkapadra hajolt. Hosszas fontolgatás után Noszek neve mellé bejegyezte: Illemtudó. Tintaceruzáját pörgetve a papíron, fejében az forgott: beírna Noszeknek egy jó osztályzatot is, de hát ha úgy osztályozná, hogy a képességeiről nem győződött meg alaposan, csalás volna – az

ő felfogásától idegen. Potya osztályzatot a világon őtőle senki sem kaphat!

– Jöjjön, Noszek! – szólt. A diák vállára tette a kezét. Elindultak a fal melletti, hosszabbik munkapadhoz, ahol Noszek dolgozott. A vékonydongájú gyerek botladozva és összehúzva magát úgy festett, mint akit valami miatt fülön fogtak. A többiek bámulták. Egyik-másik megjegyezte:

– Stréber! Haverkodik a mesterrel.

– Dehogyis! Lógni akar. Bemutatót kért a mestertől.

Kalász hallotta a megjegyzéseket, s nem tetszett neki, de arra gondolt, hogy mindent nem lehet egyszerre. Lassan majd megfaragja ezeket a kezére bízott, eleven legényeket.

– Noszek, kérem, őszintén mondja meg: milyen jegyei vannak az egyéb tantárgyakból?

– Jól állok mindenből. – Nyelt egyet, s helyesbített: – A fizikát kivéve. De majd azt is megemésztem.

– Nagyon ajánlatos – mondta Kalász.

Noszek vállát fogva elfordult, s a „kajla fülűhöz" tartott, aki a szomszédja orra előtt most éppen kalapáccsal hadonászott. Mutatóujjával megütötte a hátát. A kajla fülű hátranézett. Hanyagul összekapta magát.

– Fiam! Azt akarom mondani, hogy igen kifogásolnivalóan viselkedik. Mi végből? Az előbb ugye láttam, amint ülepébe rúgott annak az imponáló szorgalommal dolgozó osztálytársának.

A kajla fülű elvörösödött.

– Bocsánat, tanár úr. Miköztünk az ilyesmi sosem komoly dolog. Ügyet nem csinálunk belőle... Az előbb történt, de Solymár talán már nem is emlékszik rá. Ha igen, hát... Valamikor biztosan visszakapom tőle.

– Hohó! Maguknál ez nem komoly, de minálunk! – mondta Kalász.

A fiút mustrálva arra gondolt, hogy amikor ő inas volt ugyancsak kivette a részét, enyhén szólva, a fenékrugdosásból;

kapott eleget, de adott ő is bőven. Állát leszegte, spekulált, eléggé finoman, helyes értelemmel és tanítványaihoz méltón fogalmazta-e meg ezt az izét... Leckéztetés céljából összecsődítené őket a műhely sarkába, és kifejtené véleményét erről a huligán izéről – ülőgumónak lábbal erőteljesen történő érintéséről munkahelyen; olyan kerek egészet tudna mondani, hogy nem tehetne szóvá senki semmit. Hm... beszélhetne erről akár a szülői értekezleten is – jobb híján –, amikor a kölykök magatartása kerül szóba. Hm... a szülőkkel is válogatott szavakkal kell beszélni! A gimnazistákkal különösen, hisz a fejük máris telítve van a sokféle tudományág szépségeivel; okosság villog a szemükben, az orrukon túl látnak... Latint tanulnak! Cicero, Néró meg Julius Caesar! – hallhatja, idézik mondásaikat. Néró... tőlük tudja, csinált néhány disznóságot!

Markolta az állát, s fejét lehajtva gondolkodott. Észrevette a kajla fülű összeillesztődött cipőit. Nérót véres költőnek nevezték... Őrült volt és kegyetlen zsarnok. Már akkor is! Lám, megtanul ezektől mindent!

– Pihenj – mondta a kajla fülűnek, aki a móka kedvéért még mindig vigyázzban állt, a háta azonban olyan görbe volt, mint akinek gumitömlőből van a gerince, és ereszt. Hosszú, fehér ujjai széttárva legyezőként, csöves nadrágjához fonódtak. – Mi is az ön neve?

– Hoffman – mondta a fiú. – A keresztnevem Árpád.

Különös – gondolta Kalász –, mintha úgy nem mondhatta volna Hoffman Árpád. Miért kell ez a bonyolult gondolkodás, amikor az egyszerűbb sokkal célravezetőbb? Elővette osztálykönyvét, silabizált a nevek között. Még ennek sincs semmi bejegyezve... Felnézett Hoffmanra, aki mosolygott. Mókázik – gondolta.

– Több komolyságot kérek – szólt rá. Lépett volna tovább, amikor eszébe jutott, hogy az előbbi témát még nem zárta le. Az a bizonyos ülepdolog... – Kérem – közelebb

lépett Hoffmannhoz –, azt azért ne akarja velem elhitetni, hogy az a szőke fiatalember, akit ön a cipőjével... szóval hogy alkalmas helyzetben hasonlóképpen cselekedne. Végtelenül szelíd ember az; éppen azért tehette vele, amit tett...

Ekkorra már többen köréjük szállingóztak, és szájtátva, nagy érdeklődéssel hallgatóztak.

– Mindenki a helyére! – mondta Kalász. – Nincs itt semmiféle szenzáció. – Eszébe jutott, hogy figyelmezteti őket: mindjárt körbemegy, ellenőrzi, ki mit és hogyan csinál, de aztán arra gondolt, minek a parancsoló sok beszéd. Noszek karját megfogva továbbindult. A háta mögött hallotta ugyan, hogy a fiúk taszigálódnak, zuhogást is hallott – döngették egymás hátát, de nem fordult vissza. Á, ezeknek nem hivatásuk a fizikai munka! Kóstolgatják csak, mert törvény mondja ki, hogy közel kell kerülniük a fizikai munkához, s mélyet kell szippantaniuk a műhelyek levegőjéből. A szülők nagy része megalapozza az ország kenyerét és becsületét, de önekik eszükbe sem jut a munkában megfeszülni. Viszont a fiatalságuk és a mindig forrponton levő huncutságuk feszíti őket – taszigálódjanak... majd úgy tesz, mintha észre sem venné, mit művelnek a háta mögött.

Megmutatta Noszeknak, hogyan kell vasat egyengetni, aztán visszaadta neki a kalapácsot, csinálja utána. Fájt néznie Noszek sutaságát; vasasnak nem való ez a mimóza! Mintha hajlékony fából volna a karja meg a dereka...

– Ugye, nagyon nehéz magának az a kalapács?

– Dehogy! – mondta Noszek. – Csak az a baj, hogy a levegőben félrebicsaklik, és mire leér...

– Minek készül? – kérdezte Kalász.

– Ha minden jól megy, festőnek. Ha megengedi, drága mester, hozok be a rajzaimból. Megmutatnám...

– Nincs kifogásom ellene, de... Akármilyen jól rajzol, itt azért valamennyire helyt kell állnia.

– Természetesen, drága mester.

Kalász alig érezhetően végighúzta kezét Noszek vállán – simogatás volt ez, megelégedésének kifejezése: derék fiú, csak épp nem vasasnak szülték. Visszafordulva megigazította szemüvegét, s szemrevételezte a műhelyt. Forrásban levőnek látszott minden a sok pelyhes állú gyerektől. Akár valami szerepre becsődített, suta színészek, úgy tűnt, buzgalommal imitálják a munkát. De azért zuhogtak a kalapácsok, brummogtak és sírtak a reszelők, csörömpölve lezuhantak a satuk súlyos fogantyúi.

S mialatt Kalász beleszokott új beosztásába, s egy idő után úgy érezte, nincs az a felettes, aki kívánnivalót találhatna a munkájában, ismét észrevette, hogy a régi üzemi társai, idősebb és fiatal szaktársak, megint a csodájára járnak, bebámulnak hozzá az ablakon, s minden óvatoskodás nélkül megjegyzéseket tesznek a „nemrég még avas színű Kalász"-ra, hogy átvedlett, hogy pózol és finomkodik. Haj, megérik még a csodát: monoklit fog hordani, és lángvörös csokornyakkendőt, akár a fenevadak idomítói...

Felfedezték, hogy egy idő óta kis bajuszkát növesztett – afféle angol bajuszt! Nyiltan ugratták: „Ádám apó, szürkül a ragasztott bajuszod!"

Orra alá kapott és röstelkedett. Néhány évvel ezelőtt állandóan viselt bajuszt – angolosat, mit csináljon, nem ő találta ki! Az érett, önmagára adó, gondozott férfi bajuszt növeszt – mondta valamikor, s az életük delén túllépett csupasz szájúakat nem tartotta teljes értékű férfiembereknek.

Imperialista bajusz! – mókáztak vele. – Legalább tarka ne lenne. Tarka, mint az *Old Sam* pepita nadrágjából szabott csík.

Elkergette őket, menjenek a helyükre, az ő részlegében ne fertőzzék a levegőt; keze alatt kifinomult, művelt diákemberek fejlődnek...

– Füstölögsz? – kérdezték. – Professzor vagy, mérsékeld magad!

A legkézenfekvőbb érvekkel védekezett:

– A posztot s a vele járó címet nem kerestem magamnak. Kiszemeltek. Szükség volt rám, megtaláltak anélkül, hogy a képes felemet előtérbe nyomtam volna. Bajusz... Miféle gyerekes dolgokat hoztok fel!

Szelíd, mégis annyira határozott volt, szaktársait meglepte. Egyenként elszállingóztak mellőle. Megszállott emberré változott – gondolták. A megszállott emberről lepereg a csipkelődés, és még elszántabbá lesz!

Amint nézték, hozzászelídültek. Egy kis ellenkezés ugyan még ágaskodott bennük, de türtőztették magukat.

– Fontos, hogy boldog vagy – mondták.

– Örömömet lelem a tanításban, és ez nekem elég!

Magára hagyták. Visszakullogtak helyükre, és nagyon irigyelték. Mondogatták is, hogy ők képtelenek lennének ennyire elragadtatottan élni és a fejüket annyira nekiadni valaminek. Valószínű: Kalásszal ellentétben ők kiégett, fáradt lelkek. Vagy talán beléjük nem szorult abból az élesztőből annyi, amennyi az öreget dagasztja?

Figyelték: peckesen jár, a háta mostanában sosem görbe. Tekintete, amint a porondon körülnéz, a céltudatos, büszke kapitányé, aki minden viharban ura a helyzetnek.

Azt azonban nem értették, hogy Kalász miért nem veszi észre, hogy a műhelyi, olajos sapka nem illik hozzá, abban van egész nap! Annyi év alatt fejéhez nőtt a munkaruhadarab, úgy látszik, nem tud meglenni nélküle. Kérdés: ez a sapka az ifjak szemében nem fokoz-e le a tekintélyéből? Szólni kellene neki: „Ádám bátyó! Nem régimódi vegyeskereskedő maga! Vegye le a fejéről azt a sapkát"

A szomszédos részleg csoportvezetője, Kántor, akivel folytatott már elmélyültebb beszélgetést is, s akinek olyan vérmes reményei vannak, hogy ha Kalász nyugalomba vonul,

ő lesz az utódja, átsettenkedett hozzá. Azzal kezdte: reméli, Kalász szaktárs nem szívja mellre az ártatlan évődést, úgy veszi, ahogy kell: játék az egyhangúság ellen. Ki akar megmulyulni? Mindenki tudja, aki érti a szakmát: a mechanikusan ismétlődő mozdulatok sora egész napon át elfásít... Az egészséges ember menekül ettől, s ahol teheti, köszörüli az eszét.

– Légy nyugodt – mondta Kalász –, én mindent a megfelelő helyre teszek. A gépies munkát is. Értem, mire célzol... Ha nem érteném, rátok másznék, letolnálak benneteket a sárga földig, mert komázni azért nem mindenkivel szükséges, és nem is helyénvaló.

„Aha – gondolta Kántor –, a szálka csak benne maradt!"

– Akárhogy van – mondta –, mi nagyra tartunk és becsülünk téged.

„Ezt komolyan mondta" – gondolta Kalász. Felderült.

– Szégyellném magam, ha nem így volna – mondta. – Amit teszek, nem éppen magamért teszem! A szakma... És még valami, aminek nagyon nehéz nevet adni... benned is megvan, figyeld majd meg. Alaposan figyeld, hisz alkalomadtán, jól pedzetted, te lépsz majd a helyemre. Szent igaz, egyedül te jöhetsz számításba!

Kántor elvörösödött.

– Nyugodj meg, mókáztam – mondta. – Mókáztam, mint a többiek.

– Megengedem, hogy ez a pillanatnyi helyzet, de neked is voltak és vannak álmaid, amelyek teljes egészében nem hajlandók mesékké kerekedni, tehetsz ellenük bármit, nem hajlandók, és arra szorítanak, hogy törd magad, hajszolódj, hogy közülük a legjava megvalósuljon!

Kántor tiltakozni akart.

– Hallgass, öcsém! – szólt rá Kalász. – Azt tagadnád, ami van? Az embert mozgatja valami... A fejét ki akarja emelni

a sűrű emberfejerdőből, föl, aztán mind följebb, mert többek közt ez a dolga. Helyesebben: ez a kötelessége!

Kántor tétovázón moccant arrébb.

– Jó munkát!

Kalász rábólintott.

– Még csak annyit, hogy a részlegednél elkelne egy kis agymosás – mondta. – Idehallatszik, amikor káromkodnak meg disznólkodnak; fel nem fogják, hogy tőlük méterekre diákok tanulnak.

– Arra gondolsz, hogy odafönt tilos a csúnya beszéd? – kérdezte Kántor.

– Tilos, az csak természetes! Figyelmeztesd a többieket, az egy réteg üvegen minden áthallatszik, és látni a viselkedésüket. Kérlek: követelj tőlük kulturált magatartást.

– Meggyőztél.

– Ezek után rajtad a sor. Remélem, holnaptól fogva vége a szenzációnak.

Kántor buzgón s szinte alázatoskodva tett ígéretet arra, hogy lakatot tesz a beosztottjai szájára. Úgy történtett tovább, hinni lehetett az igazában. De hiába, mert a szaktársak ezután is – bár jóval tapintatosabban – tudtára adták, hogy számukra továbbra is csak újdonságot jelent a nyüzsgő népes *tanműhely* az eleven gimnazistákkal.

Észre sem vette, mikor s honnan termettek a háta mögött, suttogó szavakra figyelt fel.

– Ádám bátyám! Engedelmeddel behatoltam a birodalmadba...

– A manó! – mondta. – A földből bújtál elő? – Szembehelyezkedett az illetővel, és a szemével is tolta kifelé: hamar, hátrálj, komám, utat s helyet tévesztettél!

– Semmit se akarok – mondta a látogató. – Körülnézek...

– Körül, ugye, hívatlan látogató?

– Beállnék diáknak...

– Elkéstél.

A látogató hátrált. Kalász követte.

– Minden jót! – köszönt neki, s figyelte, felfogja-e az illető, milyen finoman tette ki a szűrét. Szájára kívánkozott: „Ha be is tolakodsz ide, legalább a lábadat töröld le alaposan, mielőtt az ajtón belépsz..."

– Újdonsült professzor! – mondták neki az üvegen át. Figyelték magabiztosságát. – Idomító a kölyöktigrisek közt.

A híre tovább nőtt: pompás fegyelmet tart! Imponáló a méltósága.

„Légy büszke" – mondja Irma, de ez az, amire képtelen! Otthon sem. Igaz, néha, amikor Irmát elfogja a pulykaméreg a jövedelemgyarapodás elmaradása miatt, percekre csak, szembekerülnek. Aztán se harag, se egyéb, ami kettejüket elválasztaná. „Ejnye" – mondja csak, mire a felesége:

– Te diplomata!

– Irma, légy méltó... Kívülem van még néhány hat X-es az üzemben, egy szóra vállalták volna a megbízatást, de rám esett a választás. Ez az én erkölcsi bizonyítványom.

– Valld be, elvesztetted a fejedet.

– Ellenkezőleg: megtaláltam!

– Jó! Itthon mégse diplomatáskodj.

– Irma!

– Nézd meg a szomszédainkat: eszik a betűt meg minden, de van is látszata! Ketten a hétezret megkeresik. Elméleti alapon te miért nem tudsz? Te is légy realista! Ma azt tartják: aki megél a puszta lelkesedésből, az annyit is ér.

A szavak megütötték, nyomasztó súlyukat érezte. „Valami igaza van – gondolta. – A rangkórság ideje tényleg lejárt, azt is nézni kellene, miből élünk jobban. No de: egy Kalász?..." Felesége szemébe szerette volna mondani: „Te asszony, mindent elfelejtesz? Elfelejted, hogy ember és ember között micsoda különbségek vannak? Hej, asszony, ez ok is lehetne a perpatvarra meg a szomorkodásra!"

– Éljen az ötletgazda! – fogadta a következő foglalkozásra becammogó Malatics Dezsőt Birtalan.

Már percek óta tanácskoztak Kalásszal, hogy is legyen hát a brigádok megalakulásával. Diákokkal nem szokás, megérdeklődte ő alaposan, mint vadonatúj gondolat szöget ütött egyesek fejébe, mondhatni, felborzolta vele a kedélyeket. Így van ez bármiféle újjal, míg meg nem szokják, viszket tőle az érdekeltek háta. No de ha diákok találták ki, és annyira akarják? És amennyiben az üzem érdekével is összevág ez az akarat?... Nincs kitérés: az érdekeket muszáj összehangolni!

Birtalan Kalász elé irányította Malaticsot:

– Íme, Ádám, itt a fiunk!

– De tanár úr, kérem – mentegetőzött volna Malatics, amire azonban nem kerülhetett sor, mert Kalász tovább mondta a magáét:

– Derék dolog ez a brigádgondolat.

Malatics hápogni látszott, ártatlan ő mindenben, ott volt a nyelve hegyén, mondta volna, de Birtalan a válláért nyúlt.

– Köszönöm, Dezső! Kérem, öltözzön át – és gyöngéden továbbfordította, miközben az órájára is pillantott. – Van még tíz percük, sok is a lélekben felkészüléshez, aztán nekifogunk valami újnak és közhasznúnak. – Maga sem tudta, mit ért ezen, de bízott Kalászban, akinek a vezetésével itt, Angyalföldön csak jó irányban haladhatnak.

Malaticsot nagy zúgás fogadta az öltözőben: így lesz valakiből pápa, így születnek az apró istenségek! – hallatszott a kiabálás.

Birtalan arrébb húzódott az öltözőajtóból, s olyasmi jutott eszébe, hogy talán erőltette ezt a dolgot, várni kellett volna, amíg a *tömeg* akaratából érik tetté a kezdeményezés. Ahhoz azonban több idő szükséges, fel-felvetése az igények-

nek, beszélni róla, megforgatni innen-onnan, míg kivilágosodik, aztán azt lehet mondani, nincs mire várni, a siker biztos.

A diákok kiszállingóztak az udvarra – nekik öt perc is tömérdek idő! –, gumilabda került elő valamelyik zsebéből, és heves fejelésbe kezdtek, passzolták a labdát, sarokkal adogattak. Herkó kimagaslott a labdázók közül, hangosságban is ő uralta a mezőnyt.

– Tamás – szólt Kardosnak –, ha velem lasztizol, zárd össze a karikalábadat.

– Te meg zárd össze a szádat, el ne nyelhesd a labdát! – igyekezett visszavágni Kardos. A karikaláb érzékeny pontja volt, ezzel lehetett a leghamarabb megbántani, félre is kullogott. – Lapaj! – sziszegte távolról Herkónak.

Mások csoportokba verődve a tegnap esti tévéműsorról beszéltek, szapulták a híg műsort, remélték, hogy a hétvégi sportközvetítések jók lesznek, s a kedvenc futballcsapataik kitesznek magukért. A Fradi, az Újpest, a Vasas és a Honvéd teljesítményeit latolgatták.

Az idő letelőben volt, Kalász Birtalannal a műhelybe tartott.

– Tudod – mondta már vagy harmadszor Kalász –, benne vagyunk a negyedik negyedben, és ez az idő különösen a ráhúzások ideje... Most meg egy terven felül befutott, mondhatnám ránk erőszakolt vállalást is teljesítenünk kell. Nem az első, itt-ott előfordul, hogy a jobb kéz nem tudja, mit csinál a bal, fölhúzzák az épületet, közel az átadás ideje, és kisül, hogy nem rendelték meg a szellőzőberendezést. Hiányoznak az ilyen-olyan, vasból készítendő tartozékok – díszlámpa a kapu két oldaláról, a kapubejárat fölül az oda tervezett, díszes kivitelű zászlótartó és így tovább, s akkor aztán, uccu neki, vesd el magad, kit kényszerítsünk az előállítására? Mennek a felettes irányító szervhez panaszkodni, sírni, a levegőben lógó botrányra hivatkoznak – emiatt nem lesz nyereségrészesedésük, fegyelmit kell adniuk egy ötgyermekes,

egyébként lángeszű és főnyereményt jelentő vezetőnek. Füllentések a négyzeten, mindenki tudja, de hát ki kell segíteni őket, majd máskor körültekintőbbek lesznek. Szóval...

Birtalan már a többit is kívülről tudta: három tanonc, akik alkalmasak már a termelőmunkára, a mesterükkel együtt betelepülnek a gimnaziták műhelyébe, és szellőzőberendezések, valamint egyéb vasszerkezeti gyártmányok munkálatait végzik – az elképzelés szerint a gimnazistákkal összefogva, brigádban! Lesz még kovácsolási munka is, úgyhogy a fiúk sokoldalú kiképzésben részesülhetnek.

– Mindenekelőtt fegyelmezett magatartást kérek! – mondta Kalász, amint a diákokkal ismertette elképzeléseit. – Ez, gondolom, önöknek nem kerül megerőltetésükbe, mert eddig is... Komoly, gondolkodó fiúk, s mindig a jó oldalukat mutatták. A magam részéről: teli vagyok várakozással és reményekkel.

Itt megakadt, és azon spekulált, kimondja-e a diákok előtt, amit az igazgatója kilátásba helyezett: buzgó, lelkiismeretes munka esetén pénzjutalomban részesíti a diákbrigád tagjait. Fizetést ugye nem adhat, az ellenkezne is az oktatásukra előírt feltételekkel, hogy úgy mondja, amint valóban van: összeférhetetlen volna, de a jutalom... kérem, az mehet!

Kalász úgy döntött, egyelőre nem szól, miért ajzza fel őket előre, esetleg – mit lehet tudni! – miért röhigcséljenek a „drága mester" naivságán, mert ahogy elnézi ezeket a srácokat, egy-két kivétellel tehetős szülők gyerekei, mit ezeknek két-, három- vagy négyszáz froncsi! Vagy talán bolondságok járnak a fejében? Ez is lehetséges meg az is. A lényeg az, hogy előre nem harangozza be az ígéretet. Majd menet közben bedobja, frissítő injekcióként, vagy...

Kalászt meglepte, hogy a diákjai se nem lelkesedtek, se nem brummogtak. Egy kis fagyosságot érzett a szemük állásából. Szentül hitte, hogy ki kell mondania:

– Kérem, önök itt nem rabok, szabad emberek, mondják

meg, ha valami nyomja a bögyüket. A véleményük... Mondott szóból ért az ember.

Nyíltan néztek a szemébe. Látszott, csodálkoznak Kalász szavain. Vállat vontak, egyik-másik fintort vágott.

– Dolgozni akarunk – mondta Noszek.

– Lássuk, mi a munkánk – szólt Herkó. – Ha brigád, brigád, csinálunk valamit. Hol vagy, te ötletgazda? – kereste Malaticsot. – Kiötölsz valamit, aztán a függöny mögé bújsz.

– Döntöttünk – mondta Malatics távolabbról. – A többi szervezés kérdése, nem ránk tartozik.

– Na látják, ez a tiszta sor! – mondta Kalász.

Birtalan intett Kalásznak, és súgta is, hogy az ebédidőről meg ne feledkezzen, tizenegy órában állapodtak meg – félóra időtartam, bőven jut belőle hancúrozásra is.

Mire ezzel végeztek, megjelent a három lakatostanonc, mögöttük a mesterükkel. A mester: Kővágó Elemér, negyvenöt év körüli, kopaszodó, barna férfi, őszülő szakállal, mindenkinek bemutatkozott; tenyerét összezárva, öklét fordította oda kézfogásra.

– Elnézést, nincs idő kézmosásra... elnézést – mondogatta. A diákoknak azt mondta még; – Szevasztok, azt hiszem, jó cimborák leszünk.

A tanoncok Birtalan felé fejet hajtottak, majd tenyerük élét a homlokukhoz állítva mosolyogtak a diákokra.

– Szevasztok!

– Szevasztok, srácok!

Nyüzsgés támadt. A fiúk mustrálták egymást, és helyezkedtek, a tanárok tanácskoztak.

– Hogy hívnak benneteket? – kérdezte Herkó a tanoncokat, akik egyébként feltették a kezüket, s mondták:

– Mihály...

Keménykötésű kölyök – mérték végig.

– Laci...

Karvalyorrú – mondták magukban.

– Feri...

Citromszínű a haja és hosszú – lepődtek meg –, csak nem festi a hárját?

– Egyszerűen csak az utónevünkön, hogy ne hihessünk magunkról többet, mint amennyik vagyunk – mondta Mihály.

– Te bunyós vagy? – kérdezte Mihályt Noszek, mert észrevette a törött fülét, nyomott orrát és élénk, ravaszkás nézését, mintha az ellenfél öklét lesné, és azt, hogy hol talál egy kis rést, amelyen beverhet. Csak vigyorgott, és nem válaszolt.

– Diákok! – szólt Kalász. – Megyünk nyersanyagért a raktárba: szögvas, laposvas és társai. Mihály fiam, szaladj a kiskocsiért!

Zsivajogva tódultak ki az udvarra, lássák a kiskocsit, amelyért elnyargalt Mihály, s hozta is rögtön a kapu mellől. A rúdjánál fogva húzta a gumikerekein nesztelenül gördülő tákolmányt. A kocsi széles lapján rozsdanyomok és szálkásodás, de mit számított az a diákoknak, megrohanták, tülekedve helyet szorítottak maguknak rajta, ki állt, ki ült, a kocsi meg gördült – lehetőség a mókára és a vigalomra, esztelen, aki ki nem használja! Némelyek daloltak:

– Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára...

Birtalan a két mester után cammogott, s mivel azok hagyták a gyerekeket, hadd vigadjanak, beletörődött a rendetlenségbe – van, ahogy van, az elve minden efféle helyzetben változatlan: hatáskört nem sért! De hogy a mindig finomkodó és tartózkodó, „görögös" Solymárt is a kocsin látta, megrökönyödött. Tessék, az a szelíd, szőke fiatalember egész megbolydul! Tüzel a szeme... És a gyámoltalan, kalapáccsal folyton a kezére verő, lovagi testtartású, kajla fülű Hoffmann! Libahangja talán az utcára is kihallatszik:

– Megy a gőzös, megy a gőzös Kanizsára...

– Csak higgadtan fiúk! – mondta Kalász.

Hamarosan megrakodtak vasanyaggal, aztán fordultak

vissza s be a műhelybe, a munkapadokhoz. Részben a földre, részben a padokra rakták a leszabni való vasat.

Kalász rendelkezett:

– A délelőtt folyamán szögvas kereteket csinálunk. Ami időnk még marad, kovácsolással töltjük.

Satuba fogta az egyik szögvasat, s méret szerint bejelölte a hajtás miatt kivágandó részeket.

– Ez a minta – mondta. – Fűrészt neki! Milyen háromszög esik majd ki a fűrészeléssel, ki mondaná meg nekem?

– Derékszögű háromszög – mondta Noszek Kalász háta mögül.

– Világos, drága barátom! Csakis azáltal lehet majd *vinklibe* hajlítani ezt az engedelmes, jámbor vasat. Persze... azért hogy jámbor, még eszi ám a fűrészlapot, úgyhogy ügyesen és higgadtan a fűrész húzásával-tolásával. De ezzel együtt látni fogják: egyáltalán nem ördöngös munka ez; ha szakszerűen végzik, szavamra mondom, még örömük is telik benne. A keretekből nyolcvan darab szükséges, de hát annyian vannak hozzá, mint fűszál a réten, s ha jól odafigyelnek, menni fog ez, mint ideggyönge csemetéknek az ágyba pisilés.

Harsogón röhögtek körülötte. Észbe kapott: kicsúszott – mondta magában –, régi-régi beidegződés az ilyesmi, a fene se érti, hogyan van az, de egyszer csak útjára kívánkozik egy-egy ilyen szó, és nem lehet visszatartani, kisiklik, mintha beolajozódott volna.

– Bocsássák meg nekem ezt a kis szabadszájúságot, érzékletes akartam lenni.

Körbenézett. A vigyorgástól zsírosaknak látta a diákok száját.

– Meg vagyok nyugodva – mondta –, ahogy látom, valahányan szalicillel a fejükön indultak el hazulról, úgyhogy rontás kizárva! No de félre a tréfát, lássanak munkához!

A satukhoz beosztotta Noszekot, Herkót, Malaticsot, Hoffmannt és Molnárt. Melléjük adta a „bunyós", mokány

tanoncot, Mihályt, hogy segítsen nekik, ha megakadnának valamiben. A méreteket természetesen – eleinte ugyebár! ellenőrizze. Egyetlen darab vasat sem szabhatnak el! A munkában senkinek sem kell megszakadnia, de folyamatos munkát kér. A kezdő négy diákot, különösen ha maguk is úgy akarják, egy óra múlva felválthatja másik négy.

Magához hívott újabb négy diákot, akiknek majd kellő előkészítés után az lesz a feladatuk, hogy a kifűrészelt szögvasakat meghajlítsák, hogy összeálljon a kívánt keret. Melléjük adta a „karvalyorrú, zenészhomlokú" tanoncot, Lacit. Fölhívta a figyelmüket: a vasat nem szabad agyonpüfölni, mert megnyúlik és deformálódik. A vágási éleket – magyarázta – reszelővel lesimítják, és úgy adják tovább. A hajtásoknál hegeszteni fogják – megint egy olyan művelet, amit még nem láttak!

A még munka és megbízatás nélkül állongókat Kővágó mesterhez irányította, aki már az üllőnél állt a harmadik tanonccal, a másik kettőhöz hasonlóan nagy hajú Ferivel, fején nylon főkötővel és női hajkapcsokkal. Rendezgették a laposvasakat, hogy majd leszabhassák a kovácsoláshoz; nekik zászlórúdtartókhoz, virágsziromszerű végződésekkel, oldalvasakat kellett kovácsolniuk.

– Kérlek, Elemér: itt hozom neked a jobbnál jobb munkaerőket, fogd majd be őket. Tapasztalni fogod, milyen használható emberek, s milyen nyugtalanok, ha tétlenkedésre kényszerülnek. Egyik-másik derekába fájdalom áll a munkátlanságtól; mintha csak magunkat látnám siheder korunkban!

Kővágó kevés beszédű, hallgatag ember, firtatóan nézett végig a köréje gyűlt fiúkon, aztán bólintott.

– Jól van, Ádám bácsi, majd meglátjuk, mire megyünk egymással. – Máris a dolgával törődött, kezébe vette a nyeles vágót, fölemelt a földről egy szál vasat, majd intett Ferinek, kapja derékon a ráverő kalapácsot, leszabnak néhány darab kovácsolnivalót.

Kalász elégedettnek látszott, bár magában azért brummogott Kővágó bácsizása miatt – valami ideillőbb megszólítást találhatott volna! Igaz viszont: Kővágó – hühü, rég volt, igaz se volt talán – a tanítványai sorába tartozott, mi más megszólítást találhatott volna? Tanár úr? Kettőjük viszonyában túlzás, és még gúnyszámba is mehet. Szakikám? Mester? Ez meg a diákok miatt nem fogadható el.

Öntudatlanul legyintett egyet: jól van úgy, ahogy van!

Elfordultában azt mondta:

– Ifjú mesterek! A brigádjuk megalakulásáról szóló papírt csinálják majd meg. Olyan jegyzőkönyv-féleképpen, hadd legyen egész hivatalos jellege a dolognak. És lám, majd elfelejtettem megkérdezni: KISZ-tagok maguk?

Solymár állt a legközelebb hozzá, az válaszolt hát:

– Szinte mindannyian, tanár úr, kérem! Talán ketten... Lázár nem, mivel ő orgonista és nyelvzseni, sok idejét veszi el a különtanulás. Meg a kis Balla, akinek a hegedű a szenvedélye, vagy inkább talán a szüleié, és ő is... az utóbbi időben nagyon ráfeküdt az idegen nyelvekre, na meg a matematikára, szakkörökre jár, és a KISZ-t már nem bírja el, nem érti meg, hogy... De ezt inkább ő tudná megindokolni. Lehet, hogy igaza van: nem szakadhat ezerfelé! Bár tulajdonképpen a jó tanulás is KISZ-feladat!

– Ez nekem így is szép bizonyítvány – mondta Kalász –, húszból csak kettő nem... igen szép arány. Javasolom: a brigádjuknak az Ifjúsági brigád elnevezést adjuk, amennyiben egyetértenek velem!

Visszament Birtalanhoz, aki a műhely túlsó sarkába húzódva állt, és szomorúnak látszott – mint valami vert hadvezér, akinek maradék seregét már mások hatalma alá sorolták.

– Csak nem bánkódsz? – kérdezte Kalász.

– Nyogodt vagyok – felelte Birtalan. – Egész nyugodt...

A műhelyben pedig mindenütt lázas munka folyt, a nagy buzgalomban egyik-másik diák megizzadt, kabátjának

vagy pulóverének ujjába törölte homlokát, és nagyokat fújt.

– Ez kell nekik – mondta Kalász –, a lekötöttség, az elmerülés a tennivalókban. Fizikai munka is, alkotás is... Azt hiszem, jó ideggyógyszer.

S Kalász jó véleményén mit sem változtatott az, hogy a vártnál többször jelentették neki: „Tanár úr, kérem, bocsánat érte, megint elszakadt a fűrészlap, véletlen műve, igazán nem tehetünk róla." Okította őket, hogy s mint azzal a fránya fűrésszel, ne kelljen annyit cserélni, pénz annak minden szála, s ha fogyóeszköz is, túl gyorsan semmilyen körülmények között sem kell fogynia – no, ezt csak úgy mellékesen, mert megsúgom: meg vagyok elégedve magukkal!

Egy kis felfordulást később csak az okozott, hogy a két balkezes meg a balfácán Solymár – előzetes magyarázat után – arra kapott utasítást Kővágó mestertől, hogy a kovácsoláshoz használt, lábhajtással működő fújtatóban csináljon tüzet. Megmutatták neki a „mogyorókokszot" a bádogedényben, a forgácsot és a puhafát, amit használhat a tűzfészek kialakításához. Megmutatták a két, félkörű „fékpofát" is, amelyek között majd a koksznak izzania kell.

– Érti, miről van szó? – kérdezte végül Kővágó.

– Igenis! – felelte büszkén Solymár. – Egyszerű, mint a pofon.

– Gyufája van-e?

Solymár a nadrágzsebéhez kapott, mélyen beletúrt.

– Ejnye, éppen kifogyott.

Kővágó adott neki gyufát, gazdálkodjon vele.

Solymár nagyon büszkének látszott – önállóan működhet a fújtatónál!

A tűz hamarosan nagy lánggal lobogott, Kővágó odaszólt Solymárnak:

– A bajuszát le ne égesse!

Hogy a felcsapó lángot lefékezze, Solymár bőven dobált kokszot a még gyenge faparázsra. Elfojtott vele minden tüzet,

s csak a füst dőlt bőséggel a koksz alól. Solymár pillanatokig tehetetlennek érezte magát, de aztán, ahogy a zseniális felfedezőkkel gyakran megesik, egy villanás, egy isteni szikra a lángeszükben, s a fényénél meglátják az utat, amelyen haladniuk üdvös – felfedezte a méternyi távolságban levő fúrógépet, állványán az olajoskannával. Mivel azokban a pillanatokban önállónak hitte magát, és bízott elhatározó képességében, pillanatig sem habozott, ellépett az olajoskannáért, megelégedésére teli volt, s minden teketória nélkül alaposan belötykölte olajjal a felmelegedett kokszot. Azt, hogy nem lobbant rögtön lángra, természetesnek találta. Azt is, hogy erős petróleumszag terjengett, amiből arra következtetett, hogy az olaj petróleummal vegyített, s mivel nem tudhatta, hogy ez így helyes, füstölgött egyet magában, és csirkefogó csalóknak nevezte azokat, akik az ilyesféle keveréseket végzik. Már az olajjal is, barátom!... Így csap be vállalat vállalatot, ami engedelmet, mégiscsak szörnyű skandalum.

Míg a gyufáért nyúlt a zsebébe, el is felejtette, min bosszankodott olyan vérnyomást emelőn. A műveletre koncentrált, elképzelte, milyen hatásos lesz az általa teremtett tűz. A minél teljesebb siker érdekében még egy adagot lötykölt a petróleumos olajból, a kannát valahogy rosszul tartotta, félre is billent, az öklére és az alsókarjára is jócskán folyt belőle.

A lángok majd a mennyezetig csaptak. Solymár hátrahőkölt, a legszívesebben kifutott volna a világból, annyira megijedt. Egy szabadon fityegő hajtincsén fölfelé szaladt a láng, megmarkolta, s így a nagy ijedtségén kívül nagyobb baja nem esett.

Kővágó a lángokban álló fújtatóhoz ugrott, s úgy állt meg ott, mint aki a testével védi azt a bolondos diákot.

– Ember! – kiáltott torkaszakadtából. A kétségbeeséstől szinte nem látott, nem hallott. – Mit művel?! Magának még a pöcse is csupa olaj!

A dermesztő csöndet falakat verő röhögés váltotta fel. Még hogy a Solymár micsodája!...

Ez adta vissza Kővágó higgadtságát. Görnyedt testtartást vett fel, és sompolygón ment Kalászhoz meg Birtalanhoz panaszkodni. Mert képzeljék el az urak: ha az a fiú égési sebeket szenved, és megindul a hivatalos eljárás, az isten se moshatja ki a jelenlevő felelősöket a slamasztikából... s oda vele a prémium, oda a nyereségrészesedés! Oda a pénz, amire úgy vár a család, mint zsidók a Messiásra! Ilyet... Hát miért nem érdeklődik, ha nem tudja, mi a teendő? Egy diákember!

Amíg Kővágó méltatlankodott, Kalász el is rendelte Solymárt a tűzcsinálástól, és helyébe a „busa fejű, karikalábú" Kardost küldte, akinek úgyis magasak a satuk, egyébként élénk tekintetű és imponálóan érdeklődő.

– Egy kis zavar – mondta aztán Kalász Birtalannak – a legprecízebb gépezettel is megesik. Mindenesetre oda kell figyelni! Ez is arra int, hogy még éberebben, mert nincs olyan biztonságos helyzet, amelybe a mennykő nem csaphat bele. – Birtalan csuklóján észrevette az órát. – Nálad mennyi az idő? – kérdezte.

– Nemsokára tíz óra. Rémes, itt nálatok mintha hajtanák az időt!

– Hamarosan ebédre kongatok a gyerekeknek. Befalják, amijük van, aztán ki az udvarra ricsajozni, rúgni a labdát és ugrani kecskebakot. Kecskebakot, mint amikor mi voltunk srácok! Nagy idők voltak, akármilyen szegényesek is. Te tanár úr, kérlek, elképzelem, hogy egyszer majd, ha mi már alulról szagoljuk az ibolyát, valahol valamilyen körülmények közt ezek a fiúk mondják majd – méghozzá abban a világban, amelyet már ők munkáltak olyanná, amilyenné lett. Remélhetőleg az ő kedélyállapotuk legalább olyan jó lesz, mint a miénk, és a szájuk sose áll majd picsogásra – sose, forduljon bármilyen irányba a sorsuk!

Kalász csodálkozva látta, hogy a félórai uzsonna-ebéd szünet alatt fiai sokkal jobban kihevülnek, mint a munkában: a fejük főtt rák színű, és gőzölög a most már mind hűvösebb levegőn. A nyakuk töve pedig csatakos a verejtéktől. De micsoda kedvük van, úristen, és milyen önfeledtek! Ahogy hajkurásszák egymást, ahogy száguldanak és pattannak, akár a gumilabdák, magával ragadó. Kis híján arra indították őt, hogy kerekedjen fel, fogja meg a kezüket, s velük pörögjön. És biztassa őket: hajrá, fiúk, neki csak, neki, gyorsabban, még gyorsabban, körbe-körbe, fogócskázzunk; közbe-közbe ugorjunk kecskebakot... Ó, fiatalság, fiatalság, te gyorsan múló s visszavarázsolhatatlan bohóság! Szent részegség, benne az élet sava-borsa!...

Amint kicsodálkozta, kilelkesedte magát, elhűlve jött rá, hogy ő és Birtalan falatozott ugyan, de a diákok nem ettek. Ez a felismerés nagyon fájdalmasan érintette – ejnye, hát hogy képzelik ezek az örök mozgók?... A kazánba semmit se rakni, csak hajrá, míg orra nem buknak. Ej, hogy erre nem hamarabb terjedt ki a figyelme!

Szégyenkezőn ballagott a műhelyajtóhoz, hogy kongasson a szünet utáni munkakezdésre. Az első zenei hangokra megszakadt a nagy zsivaj. A diákok csodálkozva néztek össze – nem akartak hinni az érzékszerveiknek: már vége? Ilyen hamar, nincs itt valami tévedés? Testtartásuk ernyedtté vált. Rövid bizonytalankodás után lomhán kullogtak a műhely bejárati vasajtajához, ahol Kalász tanár úr állt, s mintha bűntudat kínozta volna, nagyon csavargatta a nyakát.

– Édes fiaim, már megbocsássanak, hogy ennyire bizalmaskodón szólok, az, amit ma tapasztaltam, többé nem fordulhat elő.

„Hogy tudnak nézni! – futott át rajta az öröm. – Kicsit ámulva, kicsit szuggerálón, megejtő!"

– Holnaptól fogva mindenkinél legyen egy kis harapnivaló, amit a szünetben bekaphat. Üres gyomorral, kérem, még

a gonosztevőket sem dolgoztatják a börtönben! Remélem, értenek engem? Bár megkínálhattam volna magukat az enyémből, most nem kellene szégyellnem magam, amiért... Kétségtelen: nem voltam eléggé körültekintő.

A diákok mosolyogtak és igeneltek – igenis, tanár úr, hozzunk valami harapnivalót... Igenis, tanár úr, minden rendben lesz, minden, ahogy kívánni tetszik.

„Szeretnek – állapította meg Kalász. – És jól érzik magukat a környezetemben. Kell-e ennél több?"

Maga köré gyűjtötte azokat, akiknek a kovácsolás alapelemeit szerette volna tanítani – egy kis bemutatót ebből-abból, a megfelelő kovácstűz gyors elkészítése, a szerszámok bemutatása – kis, vezető kalapács, nagy ráverő kalapács, mindenféle tűzfogó, a szerszámok fogása, a munkához odaállás és megannyi más, ami hirtelenjében eszébe sem jut, de amikre munka közben sor kerül.

– Bocsáss meg – szólt Kővágóhoz –, néhány percre átveszem a munkát. A fiúknak megígértem, hogy ma még kovácsolunk is, ne érezzék hát magukat becsapva...

Kővágó félreállt, s kalapácsát az üllőn hagyta, Kalásznak legyen mivel cifrázni a szép hangú acélon.

Kalász nem is késlekedett, előbb levert néhány ütemet az üllőn, aztán felvett a földről egy darab megmunkált vasat, s arról magyarázta az elvégzett munkafolyamatokat.

– Kővágó barátom is művésze ám a kovácsolásnak! – mondta. – Nézzék csak! – S az ujjaival simogatón mutatta meg a kikovácsolt virágszirom erezéseit. – Így kell ezt, így bizony! Ki tagadhatná, hogy ez már művészet?

Megmelegített magának egy darab vasat, a hosszú csőrű tűzi fogóval kiemelte a fehéren izzó tűzből – fehéren izzott a vas is –, aztán Kővágó segítőjével ráveretett a nagy kalapáccsal, előnyújtotta a további munkálatokhoz. Élvezetes volt, ahogy a kis kalapáccsal irányította a nagy kalapáccsal ráverő Ferit: ide csak, ide csak, még ide, még ide – mondatta a kis

kalapáccsal, és mutatta is vele a helyet, pontosan a kívánt helyre ütve. S aztán tovább a csengő-bongó üllőn, csilingelve serkentett: nocsak, nocsak, üssed, üssed, üsd tovább!... Ide, ide, ide még... nocsak, nocsak, pajtás, pajtás, ide hát...

A diákok gyönyörködtek benne, s rögtön kalapácsot fogtak volna, de Kalász arra biztatta őket, figyeljenek még, s ha nem is szó szerint véve, igyák magukba, amit látnak – igyák magukba a fogásokat, a ritmust, hogy aztán valóban kalapácsot foghassanak a kezükbe.

Később a tűzcsinálásra oktatta fiait, úgy ne járjanak, mint Solymár, akinek ha bajusza van, biztos otthagyja az olajos-petróleumos lángok közt.

Amikor a kalapácsot visszaadta Kővágónak, hangosan mondta:

– Köszönöm, szakikám!

Kővágótól elfordulva vállon fogta, s dicsérte a munkáját:

– Szépen csinálod. Elhiheted, őszintén mondom: fénykoromban sem csináltam különbül.

– Köszönöm, Ádám bácsi – biccentgetett Kővágó.

„Már megint ez a bácsizás!" – horkant magában Kalász, s Birtalanhoz tartott, aki a parádés kovácsolási tudomány bemutatására a közelébe húzódott, s méternyi távolságból gyönyörködött.

– Tudod, Ádám – szólt Birtalan –, hangulata van ennek a munkának. Az atmoszféra hatalmába keríti az embert, és nem is tudom, annyira újszerű ez, egy kicsit legalább meg kell szoknom, hogy közérthetőbben áradozhassak. Egy biztos: nagyon érted a dolgodat, azok az acélhangok s az az összhang a kalapácsok munkájában, az én számomra muzsikaszó... az alkotó munka zenéje!

– Ősi mesterség, ragyogó múlttal. Ősi mesterség, sorvadóban! – fűzte hozzá Kalász. Egy pillanatra elkomorult, s kihúzva magát messzire nézett, valahova túl a falakon, a po-

raiból felragyogó emlékek tárházába. – Azt hiszem, ma igazán termékeny napunk volt – mondta aztán felderülve.

– Termékenyítő alkotó nap, tanúsíthatom – mondta rá Birtalan. Megnézte óráját, s megkérdezte, mehetnének-e együtt hazafelé.

Kalász sajnálkozott, hogy ma valamivel később indul, mert át kell vizsgálnia a diákok kezéből kikerült munkát – ami az ő részlegében készült, annak meg kell felelnie a legszigorúbb követelményeknek. Minőségi hiba, még csak az hiányzik! Amit szívesen tenne: azt a szolid, szerény fiút, azt a Kardos gyereket maga mellett tartaná egyórai időtartamra, és megtanítaná, minőségileg miként vizsgálja a késznek jelentett terméket. No de ami késik, nem múlik, befogja majd – ő lesz a diákmunka meósa! Fontos poszt, remélhetőleg megbecsüli az a gyerek, és a többiek nem akarják majd megenni, ha a munkáikban hibát talál.

10.

– Mokány fiatalember – mondta Birtalannak Kalász az egyik foglalkozás reggelén, állával Malatics Dezső felé bökve.

– Az – mondta rá Birtalan. – És nem tehetségtelen, csak túlteng benne az önérzet.

– Ha van miért önérzeteskednie, akkor hagyján, ember és Isten egyaránt elnézi neki.

– Hogy van-e, attól függ, ki ítéli meg. Egy ilyen fiatalember eget s teret követel magának. Hát még ha sikeresen gyakorló szerelmes is.

– Ugyan, ez az ifjú talán máris?... – nézett nagyot Kalász. – Ugyan ne mondd, hiszen a korát tekintve a tojáshéj még a fenekén van! Csak azt ne mondd, hogy nős ember!

– Papírforma szerint nem az. De az, hogy rendszeres

házaséletet él, köztudott. Az is, hogy a házaséletének kezdetén jelentősen leromlott a magatartása és annak megfelően a tanulmányi eredménye. Türelmi időt kapott, kerek egy hónapot, szerelmi láz így vagy úgy, szedje össze magát, s a lánynyal együtt emelkedjék ki a válságból. Nagyjából ez megtörtént, s most már megbízható; tartja a képességei szerint tőle elvárható tanulmányi szintet, és a közösségnek is biztos támasza. Hogy olykor még megfeledkezik magáról, és önérzeteskedik, istenem, nemcsak az ő hibája. Kis kakas, ereje teljében, fogják és irányítják az indulatai; biztos benne: egyes-egyedül is képes volna világot hódítani, hát még a szerelmével együtt.

Látva Kalász ámulását, töprengett, elmondja-e azt a legutóbbi bonyodalmat, aminek végül is az egész osztály és Petres tanárnő is részese lett.

– Különös – merengett Kalász. – Tudod, megmondom őszintén: akarva-akaratlanul sok mindent kifüleltem a diákokkal eddig eltöltött idő alatt, ami az én számomra érdekes és néha meghökkentő is volt, de úgy gondoltam, vigye kánya, beszéljenek, legalább valami újat tanulok tőlük. Ez azonban, amit most hallok, számomra egészen új. Már a harmadik gimnáziumban...

Birtalan figyelte Kalász gyakori szemhunyorítását, és úgy döntött, elmondja azt a történetet, hiszen jelenleg Kalász is a testülethez tartozik, miért ne ismerhetné meg ő is a diákok teljesebb életét?

– Tudod – kezdte –, a diák a tanár számára sem nyitott könyv, nem tudhat róla mindent. Én is sok mindent véletlenül hallok meg, például ezt a legutóbbit, az iskolai folyosó könyvtár melletti szögletéből, ahol kupacban álltak a lányok... Megindítóan hangzott Dull lírai sóhajtása: „Jaj, szerelem, szerelem, bajjal jársz!" Csak ennyit hallottam, mert amikor észrevettek, előbb tengermély csend lett, majd felszabadult kacagás. Meglepett a diáklány mélyről jött sóhaja,

s elhatároztam, utánajárok, meg kell tudnom, mi történt. Az innen-onnan szerzett információk alapján össze is állt a történet. Nos, hallgasd csak! Az eset előzménye az volt, hogy a gyerekek, lányok és fiúk, kivételesen együtt gyakorlatoztak a tornateremben, s az utolsó pillanatig dobálták a labdát, hancúroztak, végül pedig döntöttek a diákok-tanárok kosárlabda-mérkőzésének idejéről; ripsz-ropsz rendbe szedték magukat, és uzsgyi, föl a tanterembe, mert a tornát fizikaóra követte. Dull is lóhalálában készült, mégis csúnyán lemaradt. A fésülködésnél hökkent meg a halálos csendtől – juj, egyedül maradt! Haját gereblyézve futott az ajtóhoz, átlesni a fiúk öltözőjébe, remélve, még ott van Malatics, és várja. De nem látta sehol.

Piszokság! Ez a hála, ez a fiúi esküvés: a szememet mindig rajtad tartom, számíts rám a leglehetetlenebb helyzetekben is. Elkeseredett, s legszívesebben világgá ment volna, neki a hegyeknek, át a nagy folyón, és bömbölni, átkozni a hűtlenséget, és vissza se fordulni, bárhogy loholna utána Dezső, esküdözve, hogy sosem volt hűtlen, és nem is akar az lenni, egy kis bambaság okozta az egészet – elpilledt a heves játéktól, ellenállhatatlan volt, háromszor talált kosárba, mindenki tudja, ha megkaparintja a labdát, becselezi magát a kosárhoz, nincs isten, aki fogni tudná.

„Meg akart várni – pityeredett el Dull Teréz. – Meg hát!" Ez már legalább az ötödik eset... az ötödik keserű lecke! Ez az, amiben Dezső szavahihetőségét illetően néha kétségei támadnak. Csak azt tudná megközelítő pontossággal, hogy ez a szerinte csekélység jellembeli hiba-e, vagy csupán afféle fiús felületesség, amiből egy kis szigorral kinevelhető! Csak azt tudná!... De őneki még semmi gyakorlati tapasztalata nincs, Dezső az első, akivel „összeborult", számára is váratlanul, és csuda gyorsan ment, ma sem érti, hogy történt, elég az hozzá, hogy megtörtént. Az okos és a taktikus lányok hiába mondták: „Állj meg egy szóra, hová rohansz annyira,

és miért olyan sürgős, hát nem látod, hogy a Dezső mennyire csíp téged? Ha intenél neki, kövessen, kilépne utánad az ablakon, és le az emeletről." Nem hitt nekik, azt gondolta, irigylik tőle, és amint félrenéz, elölelik a fiút, ő meg, a csőbe húzott, nézhet megkövülten, és törölheti a szemét... Átokrossz lett volna, végiggondolta alaposan, kifosztott lány, aki leginkább ott sír, ahol senki se látja. Azóta nincs megállás. Jól mondták a tapasztaltabb lányok: ha elkezded, magadra vess, az önerőd kevés ahhoz, hogy megtartóztasd magad, Dezsőtől pedig vagy mástól, hiába várnál kegyelmet – hiába, ha egyszer meggondolnád magad, és azt mondanád: tékozló voltál eddig, érdemtelenre pazaroltad azt, amiről tulajdonképpen nem is tudtad, miféle érték. Jaj, bizony, a szerelem a gyermekért van, az ő érdekében kell vigyázni rá, ki ne égjen a testedből, nem valami tízóraira szolgáló szendvics az, amivel ha a pénzedből futja, megkínálod a fiúpajtásodat és viszont...

Ilyenkor eszébe jut Dezső minden, vacakabbnál vacakabb tulajdonsága – rendetlennek is látja, gombja leszakadva az ingén, kabátján, a cipője koszos, a fogmosást néha kihagyja... Ráadásul azt mondja, meg akarta várni, de nem várta meg. S legalább lenne valaki, akivel a mostani vagy az ehhez hasonló állapotában beszélhetne, aki... de nincs! Magában áll az ember, ez az, amit mindenki nagyon korán megtanul. Egyedül, tévelyegve, a csiszolatlan eszére, a még fejletlen ösztönére hagyatkozva. Megállj, Dezső, nem vártál meg!... Nem vártál meg, és legalább fizikaóra ne lenne most!

Balsejtelemmel állt meg az osztály hatalmasnak tűnő, zöldesszürke ajtaja előtt. Kétszer is nekifohászkodott, mire bátortalanul bekopogott. Petrásné tanárnőtől, „Ildi nénitől" mindig tartott, nem tudta volna megmondani, miért. Talán azért, mert némely vonásában hasonlít az édesanyjára – összeszerezzenve fedezte fel ezt még a múlt év során, talán azért... Erről még Dezsőnek sem szólt, miért is szólt volna, éppen

elég, ha az ő lelkiismeretét megbirizgálja, amikor Ildi nénivel szemben állnak egymással. Meg aztán olyan... olyan különösen szigorú; az első pillanatokban úgy tesz, mintha lágyszívű, engedékeny volna, de aztán, ahogy a sarkára áll, nyomban kiderül: nem, szó sincs őnála engedékenységről! Távolságtartó, bár azért a maga módján kedves, épp hogy nem anyás, de nem is haverkodó. Nem csoda: sokáig volt öreglány, s a gyöngédsége meg a beleérző-képessége a lányok lelki életébe eltompult. Ezért hát hiába fog eléje állni esendőn, ordító szánom-bánomot mutatva, nem fog meghatódni, fel sem fogja, mi viharzik őbenne.

Állt az osztály ajtaja előtt, mély lélegzetet vett, aztán bekopogott, de a kopogásra semmi választ nem kapott – nagyon jellemző!

Megint egy nagyot kopogott – egyetlen, erős ütés volt –, és nagy garral beperdült az ajtón.

Petrás tanárnő éppen rajzolt a táblán, keze megtorpant a krétával, s a fejét épp csak az ajtó irányába vetette.

– Jó napot, Dull Teréz! – mondta. – Ha nem tévedek, már percek óta fizikaórát tartunk... Hol és miért lógta el az időt?

Dull Teréz! Csak ezt ne mondta volna olyan vitriolos hangsúllyal! Mindenki röhög ezen, talán még Malatics Dezső is, akinek pedig ő a kedvese – már ahogy a maga feje után elkönyveli a kettőjük viszonyát. Ő meg csak áll a katedra sarkánál, citeráznak a térdei – nem gyávaságból, sosem volt gyáva, és ma miért volna gyáva egy diák, amikor... ezt Ildi néni is jól tudja, védelemben részesítik, és le sem tolják túlságosan, a nevelésen van a hangsúly, a jövő nemzedéket nem ledorongolni, sokkal inkább pátyolgatni kell!

– Hol kószált, Dull Teréz?

Már megint: Dull Teréz!

– Tanárnő, kérem, sehol nem kószáltam... Iparkodtam, és mégis elkéstem. Nagyon szégyellem, ez még sosem fordult elő velem.

– Menjen a helyére! Felelni fog. Előbb azonban adja ide a kis könyvecskéjét, beírom, tudják meg a szülei is, hogy megfeledkezik a kötelességeiről. Ha én pontos vagyok...

„A majdnem bocsánatkérés sem elég neki! Azt akarja, hogy öljem meg magam? Beír a kis könyvecskébe, feleltet – hányszorosan akar fegyelmezni? Száját összeharapva, durcásan fordult meg, s karját lecsüngetve indult a helyére. Sorsverte ember ő, s ráadásul szerelmes... átkozottul szerelmes!

– A tanítás pedig megakad – mondta a tanárnő. – De Dull Terézt ez mit sem érdekli... Az sem érdekli, hogy tanárának az idegeit rongálja, elvégre, úgy hiszi, a tanár azért van, és megfizetik...

Itt-ott mormogtak, mire való a tanárnő szigorkodása, jól van, Dull valóban elkésett az óráról, de érthetően megmondta: szégyelli, hogy így történt; ennyi megbánás miért nem elegendő?

Dull felnézett, talán az ő Dezsője háborog, de az csak meresztette a szemét, vörösödött a méregtől, és összeszorította a fogát – mindig így tesz tehetetlenségében, de az most édeskevés. Ahogy most viselkedik, nem férfias viselkedés. Az egész osztály tudja, hogy ők... békén is hagyják kettőjüket, bárhol a sarkokban vagy a félreeső zugokban.

– Ne vánszorogjon, Dull Teréz! – szólt a tanárnő. – Gyorsan, ide azt a könyvecskét, és feleljen!

– Bal lábbal kelt fel – hallatszott. A tanárnő meghallotta, fürkészte, ki lehetett az a meggondolatlan.

– Fegyelmezzék magukat! – mondta pattogósan. – Dull egyébként sem igényel pártfogókat.

Dull előkotorta ellenőrző könyvecskéjét, és lehorgasztott fejjel megindult vele a katedrához. Feszült csend lett. Az ujjai közt forgatott krétát az asztalra dobta a tanárnő, orra reszketni látszott a méregtől.

– Fel sem fogja, hogy tönkretette az órát – mondta a ta-

nárnő. A könyvecskét kikapta Dull kezéből. – Álljon a tábla elé. – Maga alá húzta a széket, és írni kezdett a könyvecskébe. A diákok láthatták: nagyon dühös. Amikor végzett a beírással, a könyvecskét az asztal sarkára dobta, s az lesiklott onnan a földre. A busa fejű, karikalábú Kardos Tamás ugrott ki az első padból, és felkapta.

– Tessék, tanárnő, kérem.

– Szolgalélek! – mondta a büszke tartású Kovács a hátsó padból.

– Csöndet kérek! – szólt a tanárnő. – Köszönöm, Kardos! – biccentett a pipacsvörössé változott Kardosnak, mire hangos röhögés támadt. A tanárnő ekkor érezte meg, hogy túllőtt a célon; de most már úgy találta, nem visszakozhat, végig kell csinálnia azt, amit megkezdett, legföljebb az óra végén kegyet gyakorol Dullal szemben, oldódjanak fel a kedélyek. – Nos, Dull, lássuk, hogyan készült mára!

– Készültem, de így nem tudok...

– Nem hajlandó felelni?

– Most az egyszer, tanárnő, kérem! A történtek után olyan kuszált vagyok... Más alkalommal, akár ötször is egymás után, minden kihívás nélkül jövök ki a táblához.

– Tessék megkegyelmezni neki – szólt Herkó Ödön.

– Csönd legyen! És ne akarjon holmi reformokat bevezetni. Megkegyelmezni!... – Dull ideges – jutott eszébe, és a legszívesebben kimenekült volna az osztályból. Ma valahogy ő is teli van feszültséggel, ingerült és... Amióta magzatot hord a testében, mind sűrűbben fordul elő, hogy elveszti a fejét, és kevésbé megértő, mint azelőtt volt. – Nos? – szólt szelídnek szánva a szót, Dull érezze, nem ellensége. De most meg szándéka ellenére, gúnyosra sikerült a kérdés, és hetykének is, a tanár *hatalmi* pozíciójából a mind dacosabbá keményedő diáklánnyal szemben.

Dull Teréz elsírta magát. Fejét peckesen tartva Malatics Dezső tekintetét kereste, hogy vádolhassa: őmiatta került

ilyen pácba, még sincs egyetlen szava, egyetlen bátorító hunyorítása sem, amivel jelezné: nincs egyedül a bajában, ha kell, az egész osztály melléáll.

– Menjen a helyére, Dull! Majd meggondolom, hogyan értékeljem a mai viselkedését.

Dull vállat rántott, fordult, és lelépett a katedráról.

– Senki sincs hiba nélkül – mormogta. – Azért még nem szükséges megölni...

A tanárnő csak szófoszlányokat hallott ugyan, de neki azok is épp eleget mondtak; s ez már több volt számára a kelleténél. Fölállt, s úgy nézte a lomha testtartással cammogó lányt. Megvárta, amíg a padjához ér, akkor szólt neki:

– Dull, kérem... – Az külön bosszantotta, hogy a többiek szinte valamennyien vigyorognak; mintha bizony az elmúlt percek a lány diadalát eredményezték volna. A kutyafáját!

Dull állt a padjánál, dac égett a tekintetében, és várta, mi következik még, amit el kell viselnie.

– Az utóbbi modortalansága és látványosnak szánt viselkedése miatt, kérem, hagyja el a tantermet! Az óra végéig az ajtónál várjon.

Sokan felmorajlottak: újabb, további fegyelmezés!

Dull összecsatolta reteszes aktatáskáját, és a hóna alá vágta.

– A táskája ott marad! Táska nélkül legyen szíves!

– A táska az enyém – mondta a lány higgadtan –, jogom van hozzá.

– Az ő táskája – mondta Malatics Dezső –, miért ne vihetné magával? Büntetésre büntetés, tanárnő, kérem, ne tessék haragudni, bántja az igazságérzetünket!

„Végre őkelme is ki meri nyitni a száját!" – forrósult át a lány.

– Talán én hibáztam, és visszaéltem a maguk bizalmával?

Malatics csak hápogott. Két kézzel a levegőbe kapott, legalább azt szerette volna kimondani, hogy a tanárnőt senki

se akarta felingerelni, és Teréz szelíd és jó szándékú; csodák is kitelnek tőle, csak méltányosan bánjanak vele.

A lány gyámoltalanul kifelé indult.

– A táska marad! – kiáltotta a tanárnő; reszketett az ajka, s úgy érezte, összeroskad a gyengeségtől.

A loboncos hajú Noszek Antal magasba nyújtotta a kezét. Izgatottan nézett körül.

– Tanárnő, kérem – szólt –, ne tessék... Teréz, tedd vissza a táskádat a padra!

– Noszek, maga túlságosan jóhiszemű – mondta a tanárnő. – Magának azok a jók, akik forradalmasdit játszanak, akik próbálkoznak, hátha diadalt arathatnak.

Dull Teréz a könnyein át is jól látta: Noszek szavai óta a tanárnő feszületként áll az első pad szélénél. Ó, csak felszólítaná: „Teréz, kérem, menjen szépen vissza a helyére!" De megérezte, hogy ehhez már a tanárnőnek nincs ereje, bánja is ő, mit csinál Dull Teréz, mit Malatics és a többiek!

– Téved, nagyon is téved, Noszek! – A tanárnő elsírta magát, és fölkapta az osztálykönyvet, kifutott az osztályból – ő akár soha többé nem teszi be a lábát ebbe az osztályba, a konok diákok gyűjtőhelye ez, az áthelyezését fogja kérni, van iskola, ahol tárt karokkal fogadják majd!

Amint az ajtóig törtetett, és megfogta a kilincset, taps csattant föl. Egyvalaki tapsolt-e, tíz vagy az egész osztály, nem tudhatta, csak azt, hogy tapsoltak, s dehogy fordult volna az osztály felé, hogy meggyőződjön róla, kik azok, akiknek olyan öröme telik abban, hogy a látszat szerint ő maradt alul, és megfutamodik. Ezt szigorú számonkérés követi, fenyegetésként úgy, de úgy odakiáltotta volna a tapsos kihívásra, de... Fojtogatta a sírás, és az a még alig magzat a hasában, akármilyen furcsa, úgy érezte, meghúzódva reszketett – figyelmeztetés volt az tőle, kerülje a zaklató eseményeket, és fusson a megértő Birtalanhoz. A berántva nagyot dörrenő ajtón át hallotta még néhány fiú és lány

csataordításszerű bömbölését – a felügyelet nélkül maradt, fegyelmezetlen nyáj tombolása ez, maradnia kellett volna, belátta, de...

Hátát s tarkóját verte a lárma, s csupán az vigasztalta valamennyire, hogy nem az egész osztály tapsolt távozásának, s nem is az egész osztály zajong olyan élesen, csak néhány meggondolatlan lányról s fiúról lehet szó.

A tanári közelében járt már, s egyre inkább érezte: visszsa kellene fordulnia, benyitni a tanítványokhoz – igen, megtörölni könnyes arcát, rendbe tenni kócossá lett haját, egy pillanatra megállni a becsukott ajtó előtt, és derűt éreztetni, alig felfedezhetőn rájuk mosolyogni, sejtsék meg: némán dorgálja őket, azt mondja rájuk, haszontalanok, folytassuk az órát... Fölpattannának helyükről, és megint tapsolnának. Magához hívná Dull Terézt a katedrára, és békejobbot nyújtana a lánynak. Természetesen az ellenőrző könyvecskéjébe írottakat semmisnek minősítené.

Tépelődve nyitotta meg a tanári szoba ajtaját, s remélte, bent találja Birtalan osztályfőnököt, akinek rögtön megvallhatja a gyerekek viselkedését és az ő komolynak érzett, első baklövését a tanári pályán – a „higgadt Ildi néni" bizony elvesztette a fejét!

Egyedül a kazánit találta ott, aki jegyzeteibe merülve készült a következő órájára; úgy látszott, észre sem vette, hogy Petrásné belépett az ajtón, mert fel sem nézett. A köszönésre sem figyelt fel, pedig hangosan hangzott:

– Jó napot, Józsi!

Csak akkor rezzent fel elmerültségéből, amikor Petrásné ismét szólt:

– Kalamán Józsi, jó napot!

– Kezcs... Bocsánat, higgye el, nem bugrisságból.. Nemsokára órám lesz, és előtte szeretném átrágni magam az anyagon, fürdőztetni benne az agyamat, valamit, ami nincs és sohase lehet a könyvekben, hozzágondolni, vonzóvá tenni

a tanulnivalót. Önmagamon tapasztaltam: a tanár varázsa, az az egyéni szín, amit adagolni képes, szinte beleragasztja az anyagot a diákok fejébe...

Petrásné rábólintott – van benne igazság!

– Nagy múltam még nem lehet – mondta Kalamán –, a tapasztalatoknak még igen híjával vagyok, de a gyakorlat tanít meg igazán látni.

– Igen – mondta Petrásné, s félrehúzódott a saját nyomasztó problémáival. A hosszú asztal végéből szólt vissza: – A maga szakterületén valamivel könnyebb az egyéni brillírozás... Bezzeg amely szakág alaptörvényekből épül fel, nem tűri az egyéni brillírozást.

„Tévedsz, szép asszony!" – gondolta Kalamán, de ezt nem mondta volna ki – nő kollégát sose bánt meg! De azért sajnálta, hogy legalább egy kicsit nem ellenkezhet Petrásnéval, aki máris messzire húzódott tőle, s mintha éreztetni akarta volna, hogy nincs több témája, amiről még szót váltana a kazánival. Hogy szemrevaló asszony, ismételten megállapította, s jókedvű felesége jutott eszébe, amint mondani szokta: „Jóska, remélem, nem mustrálod a lányokat-asszonyokat az utcán?" Magában most is mondta, mintha az asszonyának mondaná: „Neked csupán hűséget fogadtam, de vakságot nem!" Hazulról nősült, falubelijét vette el, csupa élet és erő az a teremtés. Zizegtek kezében a jegyzetlapok, lapozott bennük. Meghallotta Petrásné sóhajtását, feléje nézett. Most jutott eszébe megkérdezni: mi az, hogy már vége az órájának?

– Miért? – kérdezte Petrásné. – A maga órája mennyit mutat?

– Nálam még csak tíz perc múlva lesz vége az órának.

Petrásné az órájára pillantott.

– Hajszálpontosan – mondta. – Ha jól tudom, kazáni óra...

– Kazáni...

– Vetekszik az én Omegámmal! – Kalamán olyan megrökönyödéssel nézett, el kellett nevetnie magát. – Józsikám, nagyon kérem, fel ne húzza már az orrát! – Várta, Kalamán szóljon még valamit, de hiába, a kazáni ismét csak a saját dolgaival törődött, s éreztette, felette áll a tanárnő öntudatlanul kibukkant csípésének. – Maguk, férfiak, nem is tudják, milyen betegesen érzékenyek!

Jöttek a tanárok sorba, egymás után, csak Birtalan késett. Kiváló pedagógusnak tartotta őt, most fokozódó türelmetlenségében mégis bírálta; a háta mögött szemére vetette, hogy képtelen ott hagyni a katedrát; igaz, ilyesmiért még sose zúgolódtak ellene a gyerekek, ami viszont arra utal, hogy megelégedésükre végzi a munkáját, és mi kell még ennél több? Addig-addig, míg megenyhült iránta – jó fej és szeretetre méltó egyéniség. Ami különös: ő kapja a legkevesebb jutalmat – legalábbis eddig ő kapta. Most, hogy új igazgató jön, talán változni fog a helyzet. Az új igazgatónak persze még a színét se látták, de majd... Szintai igazgatóhelyettes viszi ugyan az ügyeket, ez azonban majdnem nulla a vezetés szempontjából, mert annyi a gazdasági természetű munkája, hogy belefullad. Számára már az is boldogság, ha a tanári kar nem szorul rá, és nem zaklatják ügyes-bajos dolgaikkal – éppen elég feladatot jelent neki, hogy meg tudja tartani azt az egy szem takarítónőt. Hát még a kiöregedett fűtője, Melis bácsi! Menne már nyugdíjba, Szintai azonban könyörög neki, maradjon, ne tegye tönkre. S ahogy a takarítónőnek, Széplaki Ferencnének kezét csókolommal köszön, egyenesen megindító – a körülmények így tesznek gyávává és megalkuvóvá egy vezetőt, aki egyébként jó nevű biológus!

Kínjában minden eszébe jutott. Földerült, amikor az igazgatóhelyettes, mögötte Vigállal és Birtalannal, föltárta az ajtót.

– Lajos, kérem! – szólt. – Legyen szíves... Panaszom van. Kérem, hallgasson meg és segítsen.

– Vitam et sanguinem... – Leült a tanárnő mellé.

Birtalan türelmesen hallgatott.

– Csak semmi pityergés – mondta. – Nem rossz osztály az, csak... Úgy látszik, a csillagaik állásával van valami baj. Ez az, amiben melegiben kell intézkedni. Lesz most órája?

– Később...

– Akkor itt megvár, hogy jelenthessem: minden el van boronálva. Ha közben küldöttség érkezik magához, ki ne dobja, fogadja illőn. – Fölállt. – A diplomáciai kapcsolatot akarják majd felvenni... akármilyen rossz a közérzete, a mosolya ne hiányozzék!

Gyors sikert remélt és elviharzott.

– Ifjú hölgyek, ifjú urak, miért ez a zsongás-bongás, heves vitatkozás? – állt meg a katedra előtt; figyelte, hogy ugrálnak le a padok tetejéről, igazodnak lábra, és feszeskedve várják, mit akar tőlük a váratlan időben; a szünet az övék, ne lopja el tőlük senki, sütött a tekintetükből. – Micsoda kupaktanács a lányok posztján... talán védnökséget akarnak vállalni fölöttük?

Huhogós röhögés támadt.

– Nem rossz ötlet! – mondta Herkó.

– Szegény lányok – bólogatott Noszek –, kutyuskákra szalonnát...

– Tudják, miért jöttem?

Az arcok megmerevültek.

– Könnyű kitalálni: abban az ügyben, amiért szinte egyetlen gomolyaggá gyülekezve, éppen kupaktanácsot tartottak. Sorsdöntő kérdésben kellett dönteniük: mi legyen majd, ha a fizikatanárnőjük miatt előveszik az osztályt? Természetesen az a döntés született, hogy ki-ki felelőssége mértékében viseli

a következményeket. Vagy talán úgy határoztak, hogy egy mindenkiért és...

Pirulnak – gondolta Birtalan. – Még Herkó is, bár az ő szemében ágaskodik valami tiltakozásféle. Kutasra, majd Kovácsra, aztán a nagy szemű Molnárra és az árulkodni is kész, stréber Solymárra nézett. Igazán megborotválkozhattak volna – jutott eszébe –, szőrös majmok, hogy nem szégyellik magukat a lányok előtt!... Nem hát, mert a lányoknak semmi tekintélyük sincs előttük!

A lányokat is végigmérte. Sosem voltak még ennyire jellegtelenek – gondolta –, a pillájuk se rebben, arcuk, testtartásuk, fájdalom, akár a megátalkodottaké; most agyalják ki, mi is legyen majd. Talán azt hiszik, dicséretes magatartás a cinkosságvállalás...

Hátrább észrevette Dull Terézt Malaticcsal: a lány szemében látott egy kis riadalmat és némi bűntudatot. Két lágyító szó – gondolta –, és kiönti magából, amit kell.

Mosolyognia kellett: Malatics annál gőgösebben és feszesebben állt Teréz mellett, minél kitartóbban nézte őt. Hm... a kis kerti kakas, mikor birtokol, és felelősséget érez – nyilván hadakozna Terézért, csakhogy most nem ad rá neki módot... szegényke, elvakultságában most könnyen elvérezhetne!

Előrébb, a fiúk által ki tudja, miért, „vászoncselédnek" csúfolt Lindner Ibolyát figyelte meg. Ő volt az, akinek az arca a legkevésbé árult el belső feszültséget. Lángolón piros volt most is, mint máskor, pufók képe majd kicsattant az egészségtől, épp hogy a szeme... Mintha láz kerülgetné. Szelíden kérdezte tőle:

– Ibolya, csak nem beteg?

– Nem, tanár úr, kérem.

– Vagy talán maga elnökölt a kupaktanácsban, és bőven akadt dolga? – A tekintete máris továbbsiklott, Ibolya érezze: nem tart igényt a válaszára. A törékeny és sápadt Lovász

Saroltát figyelte: ez beszélne, csak kérdezni kellene! Kendőzetlen arcát és ajkát pillanatonként pír futja be, olykor meg is mozdul az ajka, nyílna szét – beszélne! A többi lány – Hajdú Valéria, Kiss Anna, Kertész Erzsébet és a többiek, mint a szfinxek!...

S megint a fiúk kerültek sorra. Tekintetével ide-oda pásztázott rajtuk. S azok állták a tekintetét, többségükben vigyorogtak; némelyek pedig mintha bosszankodtak volna.

– Na, kérem: in medias res... Hányan tapsoltak Petrás tanárnő távozásának?

Váltogatták a lábukat, köszörülték a torkukat – így adták Birtalan tudtára: a Petrás tanárnő contra Dull ügyben nincs mondanivalójuk! Nincs, mert ebben az ügyben még nem jutottak egymással közös nevezőre.

– Üljenek le, kérem. És lássák be, rettenesen megy az idő, és... vagy talán nem magyarul mondtam azt, ami az osztályra tartozik?

Malatics nyújtogatta a nyakát, majd a levegőbe lökte jobb kezét.

– Malatics? Maga aztán nagyon vigyázzon, mit felel! Talán tudja, mit számít annak a nyilatkozata, aki érdekelt személy...

– Bocsánat, tanár úr! – önérzeteskedett Malatics.

– Helyes. Ezek után feleljen!

Malatics nem felelt.

– Herkó, kérem, mi a véleménye? Szépen fejlett fiatalember, akkora, hogy akár családos ember is lehetne. A maga szava, tudom, a többieknél nagyot nyom a latba.

– Úgy emlékszem, sokan tapsoltak – mondta Herkó. – Nem néztem nagyon körül, de úgy hangzott...

Noszek Antal lesüti a szemét – vette észre Birtalan a fiú lapítását. Őt kellene kérdezni, a művészt, aki nem tud hazudni. A rajz elkövetését is egyetlen pillanat alatt beismerte; azt is, hogy a tanáriban volt valamiért és egy óvatlan pilla-

natban Petrás tanárnő jól ismert kosztümkabátjának zsebébe csúsztatta. Azóta is szégyelli a dolgot. Nem gyerek, akként is igyekszik élni, de... ezt a csínyt el kellett követnie.

– Lányok! – szólt Birtalan. – Nincs senki, aki túltenne a fiúk őszinteségi rohamán? Dull Teréz is nyilatkozhat: az egész osztály tapsolt?

– Többen – mondta Dull.

– Ez nagyjából vág azzal, amit Herkó mondott. A szfinxként hallgatók mit észleltek? Közülük legalább egy nyilatkozzon.

Hajdú Valéria nagyon fészkelődött a helyén, és átnézett padtársára, Kiss Annára, mintha ösztökélné, hogy ő szóljon.

– Tessék, Hajdú...

– Mi nem figyeltünk túlságosan, volt egy fontos témánk, arról beszéltünk Annával.

– Hát a szünetben, a kupaktanácsi gomolyagban?

Hajdú nem felelt.

– Na látják! Mondják meg őszintén, semmi következménye nem lesz: ugye, szervezkedtek a tanárnő ellen? Herkó volt a szólamvezető...

Lovász Sarolta, mintha a mögötte ülő Kertész Erzsébet vágta volna hátba, hirtelen előbbre hajolt, és kitört belőle:

– Az az igazság, hogy négyen tapsoltak! Az egész osztályból csak négyen.

– Tessék, a legtörékenyebb meri megmondani az igazat. Köszönöm, Sarolta. – Azt semmiképp se merte volna megkérdezni tőle, hogy ki volt a szóvivő; nem akarta, hogy kiszolgáltatott legyen, őneki épp elég elviselni azt, hogy lánytársai őnála mind szemrevalóbbak, s a fiúk őt lánynak sem tekintik. A lányok meg csupán alibinek tűrik meg maguk körül, meg olyannak, akinek elkotyoghatják sérelmeiket, pletykáikat, gügyöghetnek ábrándjaikról. Sarolta, a társtalan, beissza szavaikat, és hallgat, akár a sír.

– És maga, Noszek, miként vélekedik?

Herkó dörgött helyette:

– Tóni mit mondhatna? Saroltának pedig jobban áll az igazmondás... testére szabott valami az.

De azért Noszek sem akart pácban maradni – még az kellene, hogy ebből a hülyeségből folyóan a gyanú árnyéka vetődjék rá!

– Én eleget szerepelek – mondta. – Kell olyasmi is, amiből kimaradok.

Birtalan Herkó előbbi szavaira reagált.

– Értem én magát, Ödön... Reformer alkat, és sokáig nem bírja elviselni a nyugalmat és a rendet. Egy kis vihar legalább, magának lelki fürdő!

– Kétségtelen, tanár úr... Szeretem a mozgást, és utálom az állandóságot, amelyben az agy bedugul, és a levegő megáporodik; bele kell kavarni egy kicsit! A mostani kavarodás azonban nem az én bűnöm. Petrás tanárnő olyan... kihívóan ideges és felbőszített volt. Nem megtorlásként... meg akartuk mutatni...

– Így, többes számban?

– Hát... i-i-gen, tanár úr, kérem – nyekergett Herkó. – A diák is ember, és nem lehet csak úgy sarokba vágni.

– Még az a szerencse, hogy legalább maga olyan jól tudja ezt – mondta Birtalan, s nem haragudott Herkóra. Elismerte tehetségét, el a jól mozgó agyát; talán príma ügyvéd válik majd belőle, talán politikus lesz. Egy azonban mindenképpen baj: otthon nem nevelték önfegyelemre és önkontrollra. – Mindent jól tud, képességeknek sincs híján, a diákparlamentbe mégse magát küldeném. – Megvárta, amíg Herkó tekintetét elcsípheti. – Ért engem?

– Tökéletesen, tanár úr.

– Egyet is ért az ítéletemmel?

Herkó vigyorgósan megemelte a vállát, s oldalt ejtette a fejét. Nem válaszolt.

– A tárgyhoz még csak annyit – mondta Birtalan –, néhá-

nyuknak az volt a fő érvük a tanárnővel szemben, hogy felcsigázón ideges volt. Ebben nem kételkedem. A tanárnőnek azonban: minden oka megvolt az idegességre, és nem tehetett róla: az élet törvényszerűségei őrá is hatnak, és nem vonhatja ki magát alóluk... Asszony, igyekszik eleget tenni emberi kötelességeinek is... Hogy konkrétan mire gondolok? Nem gyerekek már, sejthetik. De ha nem sejtenék, majd látni fogják, többek között ez az, amit nem lehet véka alá rejteni.

A lányok utánozhatatlan bájjal mosolyogtak – Petrás tanárnő sorstársai ők abban, amiről Birtalan tanár úr nem akar beszélni – benne volt a nagyra tárult szemükben és a mosolyukban.

– Most pedig álljon fel két diák, gondolom, egy lány meg egy fiú, és induljanak azonnal: kövessék meg Petrás tanárnőt. Még akkor is, ha úgy érzik... Annak, aki emberséget gyakorolt, eddig még nem esett le az a bizonyos koronája...

Elsőnek Dull Teréz pattant föl.

– Így gondoltam – mondta Birtalan. – Ne vegye senki provokációnak: a fiúk közül Noszek Antal társuljon Dull Terézhez.

Noszek görnyedten állt föl. Zavarával elárulta: van mit helyrehoznia Petrás tanárnőnél.

– Járjanak sikerrel – mondta Birtalan, s fejet hajtott az osztály előtt. Épp jókor, mert az ajtóban megjelent Ábrahám tanár úr, hogy megtartsa a matekórát. – Kérlek, Danikám, engedélyezz Dullnak és Noszeknak ötpercnyi távollétet, a tanáriban van dolguk – kérte Birtalan. Lelépett a katedráról, s úgy érezte, a felszabadultság szárnyaltató levegőjét viszi magával az osztályból.

– Szerelem, szerelem, bajjal jársz – motyogta maga elé Kalász, és átszellemülten mosolygott. Majd azt mondta: – Hatalom van ezeknek a fiataloknak a birtokában, világot mozgató, erjesztő hatalom! – Megérintette Birtalan karját. – Menjünk! Nézzük, miből élünk!

Már úgy látszott, hogy akár az iskolaév végéig is rendben lesz minden, a diákok beidomultabbak és fegyelmezettebbek már nem is lehetnek; dorgálásra vagy éppen hogy az egész társaságot fékező és kordában tartó fejmosásra nem lesz szükség. Birtalan megelégedéssel mondta:

– Ádám, káprázatosan ügyes idomár vagy! Ez a csupa tűz sereg a kezed alá simult. Még néhány hét, és...

Kalász elhárította magától a dicséretet, s mentegetőzött: aligha hathatott rájuk annyira, hogy az eltelt idő alatt kezes bárányokká vedlettek volna; jó házból valóak és fegyelmezettek – mindegyiken meglátszik: volt gyerekszobájuk... Igaz, őneki is volt, épp hogy a trágyadombra nézett, és a disznóól állt mellette, a disznó meg állandóan röfögött; beszélt hozzá, és beszéltetni akarta.

– Tudod, Lajos, nemcsak az ember, az állat is társas lény.

Birtalan jóízűen nevetett, de az elmerengésén azért látszott, hogy a kép, amit Kalász felidézett benne, elgondolkoztatja – hát hogyne, gyerekszoba a trágyadombra!... Ő ilyet még nem is hallott. Eredeti ember ez a mester, biztos, hogy nem megbotránkoztatni, hanem derűt kelteni akar. Ez is bizonyság rá: a szívébe fogadta őt.

Kalász kuckója közelében álltak, s elégedetten nézték, milyen serényen folyik a munka körülöttük. A különféle szerszámok zaja ébren tartotta figyelmüket, mégis, egyre inkább érezték, zsongított.

– Tudod – mondta Birtalan –, akármilyen furcsán hangzik, itt nálatok egy hétre szólóan kipihenem magam. Még a csontjaimban is érzem, ez a műhelyi hangulat, ez az alkotáshoz szükséges krampácsolás, fűrészek vasat ríkatása, kicsit költői szó talán, de... Itt csak egyre kell ügyelni: a fiaink ne játsszanak! – Jól körülnézett, aztán visszafordult Kalászhoz, aki helyeselt:

– Bizony, kipihent medvebocs az valahány, hol itt csípnek egymáson, hol ott, és hajkurászásba kezdenek. No de... – S éppen magyarázni akarta, miért is bakterkodnak ők ketten a felügyelet nélkül nem hagyható medvebocsok körül, amikor éktelen sikítás hökkentette meg. – Az isten... – tört ki belőle, s már futott is a fúrógéphez, ahol csődület támadt, s ahonnan nyögés és hörgés hallatszott, és sopánkodást sopánkodás követett. – Emberek, a mindenüket, mi történik itt?! – kiáltotta. Széttaszigálta az összecsődült diákokat. A műhelyben szívszorító nagy csönd támadt, a munka mindenütt leállt, kinek kalapács, kinek kézifűrész lógott a kezében.

Az örökké elegáns, illatos szappanáról csukott szemmel is felismerhető Hoffmann kuporgott a földön; alélt volt, és viasznál is sárgább, a szája kerekre tátott, hápogott és hörgött. Hirtelenjében Kalász fölöslegesnek tartott minden kérdezősködést – mi történt, majd kiderül a vallatásnál –, most egy a fontos, segíteni! Hoffmann mögé állt, a hóna alá nyúlt, megemelte, hogy ültében a lábához támaszthassa.

– Na, barátom, föl, föl, segítse magát, üljön föl a seggére! – A fiúk egymást taszigálták félre, hogy segíthessenek, de Kalász nem engedte, itt most kizárólag neki van szerepe, az idejében alkalmazott elsősegély életet jelent. Mögötte, tudta jól, Birtalan szortyog és szipog beijedve, ami érthető.

– Hoffmann, kérem, hall engem? – kérdezte Birtalan, s a mutatóujjával a diák álla alá nyúlt. – A bőre, mint a pergamen, a füle vértelen. Levegőt, kérem, mélyen levegőt venni!

– Türelem, Lajos – mondta Kalász. – Ezt a fiatalembert kiütötték; de az is lehet, hogy önmagát ütötte ki! Hogyan?... Türelem, Lajos!

Hoffmann ekkorra becsukta a száját, s pihegve lélegzett. Két lábát ültében előrenyújtva, Kalász lába szárának dőlt. Arca lassan megszínesedett, de az ajka és a füle még mindig vértelen volt; szeme alján sarló alakú piros mező.

– Ez a helyzet – mondta halkan Kalász. – Az élet mindenütt veszélyes üzem, a szemünket emiatt csak az ágyban, éjszakára csukhatjuk be. – Hátranézett a mögötte görnyedten álló Birtalanra. – Jól van, no – mondta –, a fejem rá, hogy megmarad! Igyekezzék fölállni, és menjen a kuckómba, üljön a helyemre, csak azt ne higgye aztán, hogy itt most már maga lett a kapitány. Fiúk, emeljék meg a cimborájukat, és támogassák!

Birtalan feszült a nyugtalanságtól, felel értük, az ő kontójára hát egyikük se huszonnyolcaskodhat, a szüleik... Hej, a szülő, ha mértéket veszít, kegyetlenné vedlik, és nem ismer határt, fejet követel!

– Hoffmann! – mondta, s vadul csóválta a fejét. – Hoffmann, kérem, most, az én statisztálásom mellett akar kinyiffanni?

Kalász lagymatag kézmozdulatokkal nyugalomra intette Birtalant.

– Ne bántsd őt – mondta. – Hoffmann talán olyan ártatlan, akár egy ma született bárány, és a vétkest másban kell keresni. Nekem se mindegy...

A szűk helyiségben annyi diák szorongott Hoffmann körül, hogy Kalász és Birtalan nem fért be.

– Diák uraim – szólt Kalász –, ki-ki vissza a helyére! Folytassák a munkájukat. Ha azonban van maguk között, aki tudja, mi történt, kérem, várakozzék az ajtó előtt, szólítani fogom. – Birtalanhoz fordulva halkan mondta: – Üzemi baleset, nem térhetünk napirendre fölötte, kötelességünk kivizsgálni és jegyzőkönyvezni a tényállást.

– Jegyzőkönyvileg... – mondta rá Birtalan.

– Ez nem fölösleges előírás – mondta Kalász. Egy ilyen balesetnek a következményei hetek múlva is jelentkezhetnek, és a balesetet szenvedett jön ám, és benyújtja a számlát, a vállalat pedig köteles fizetni, és fizet is, mint a köles; de aztán keresi a felelős megbízottját, akinek ezt-azt a nyakába

varrhat – felelősnek lenni kell! Úgyhogy... – Visszafordult a még mindig gubbasztó Hoffmannhoz, ujjai hegyével megemelte az állát, és megkérdezte: a váratlan kellemetlenség elvette-e a kedvét a műhelyi gyakorlattól. Mert ha igen, akkor az ő számára hajlandó valami tisztviselői munkát szerezni – beletanulhat a kalkulációba, a levelezésbe, a személyzeti és a munkaügyi kérdésekbe, vagy részt vehet a vállalat levéltári anyagának rendezésében.

– Dehogy, tanár úr, kérem – nyögte Hoffmann, két kezével a gyomrát fogva. – Maradok a fiúkkal.

– Ez az, Hoffmann! – mondta Birtalan örömmel. – Megesküdtem volna, hogy maga nem futamodik meg.

– Most, kis barátom – mondta Kalász –, ha nem az volna a helyzet, ami, a nagy ijedtségre szívesen magába öntenék egy gyűszűnyi konyakot. – Bennünket megnyugtatni is szükség volna egy kupicára. – A telefonért nyúlt, tárcsázott, s a munkaügyi osztályról gyorsírót kért. Vitatkoztak vele, hogy most nem, majd később küldik, nekik is sok a munkájuk, nem nélkülözhetik az egyetlen gyors- és gépírójukat, de Kalász nem tágított: vegyenek el munkaerőt más osztályról, van belőlük fölösleges is, látta már, amint ásítoznak, piff-puff regényt olvasnak, meg piszkálják a körmüket. Mindegy, őhozzá haladéktalanul küldjék le azt az ugrifüles lányt, aki úgy tud, hogy szinte a diktáló gondolatait is kitalálja. Diákemberek dolgoznak a keze alatt, az egyikkel baj esett, a kivizsgálás nem tűr halasztást, az ilyesmit azon melegiben kell intézni. Szigorú arcvonásai felengedtek. Szélesen mosolygott. – Rendicsek, küldik Erzsikét! Köszönöm, nem háborgok. Béke velünk, béke mindannyiunkkal...

– Nagy diplomata vagy – mondta Birtalan elismerően.

– Ezekkel szemben nem lehet engedékenykedni. Az íróasztalok mellett gőg meg túlzott öntudat fejlődik ki az emberekben... talán nem túlzás: meg vannak győződve arról, hogy ők dolgoztatnak. – Felnevetett. – Ha ők nem volnának, meg

a penész, ugyan ki enné meg a kenyeret! – Mint aki hirtelen észbe kap, hogy fölöslegesen kotyogott, állát leszegve Hoffmannhoz fordult. – Persze maga, diák uracskám, nem hallott semmit...

– Tanár úr, kérem, engem nem neveltek pletykálkodásra! – mondta Hoffmann önérzetesen. – És megtiszteltetésnek veszem, hogy...

Jött Erzsike a nagyméretű füzetével, s belesett a kis helyiség poros ablakán, majd kopogás nélkül benyitott.

– Csókolom, Ádám bácsi! – Tekintetét körbefuttatta, s Birtalan felé biccentett. – Jó napot kívánok. – Hoffmannt is megmérte magának, mosoly hullámzott a szája körül.

– Baleseti jegyzőkönyvet veszünk föl – mondta Kalász. – A szokásos forma, helyszínmegjelölés, jelenlevők, dátum...

– Mindent tudok – mondta a lány.

– Akkor is, a félreértések elkerülése végett... öt példányban. Csak azt írja, amit én diktálok, semmi egyéniesítés és semmi... Csupán a tények!

– Tudom – mondta a lány. – Ádám bácsinak saját feje van. – Minthogy egyetlen szék volt a helyiségben, s azon Hoffmann ült, eléje állt, s felszólította, adja át. Leült. – Tessék... Kezdhetjük.

Pillanatok alatt kiderült, hogy Hoffmann miféle balesetet szenvedett. A fúrógép közelében álldogált, azt figyelte, hogy a fúró milyen hosszú, csillogó forgácsokat pöndörít ki a laposvasból, amely sírt és füstölt. A fúrógépen ketten dolgoztak: Sólyom, aki a laposvasat tartotta a fúró alá, s egyben az arra szolgáló karral lefelé szorította a fúrót; és Horváth, akinek időnként olajat kellett volna csöppenteni a fúró hegyére, hogy simán falhassa a vasat, azonban belefeledkeztek a fémek csikorduló hangjaiba meg a spirálosan kiperdülő fémforgácsok figyelésébe – Horváth nem olajozott, Sólyom pedig erejét megfeszítve kapaszkodott a fogantyúba, amellyel a fúrót, ahogy csak bírta, leszorította. S egyszer csak a fúró

nagyon vastagon mart a vasba, amelyet elkapott Sólyom kezéből, körbevitte, aztán kivágta, és neki Hoffmann gyomrának – leterítette a fiút. Játék?... Azt nem lehet mondani! Inkább körültekintés nélküli munka, ami tragédiával is végződhetett volna; mert ha az a vasdarab a száján találja el Hoffmannt, vagy fejbe kólintja, és belyukasztja, mint egy tököt, hát... Arról jobb szót sem ejteni! Ki az a gonosz, aki egy nagy reményekre jogosult szülői kedvencet akar eltemetni?

– Érti, barátom? – kérdezte Kalász. – Érti a gondolatmenetemet?

– De tanár úr, kérem...

– Tudom, maga szenvedő alany! Egyetértesz velem, osztályfőnök úr?

– Teljes mértékben!

Sólyom és Horváth Hoffmannhoz hasonlóan mondta el az esetet. Töredelmesek voltak és őszinték, amiért Kalász a legszívesebben megdicsérte volna őket, no de... A könnyen végzetessé is válható bajt ők okozták. Csínján hát, de meg kellett dorgálni őket. Birtalan helyeslése mellett nem eléggé körültekintő, aluszékony anyámasszony katonáinak mondta őket, akikre semmi szín alatt sem bízná az államkasszát.

– Most már, túl az óriási veszélyen – mondta még Kalász –, a két diák úrnak egyetlen, de éjjelekre és nappalokra szóló kötelessége marad: fohászkodni a kaporszakállashoz, óvja Hoffmannt minden utólagosan kibukkanható bajtól. A jegyzőkönyv ugyanis marad, abból a vétkes személyekre minden rábizonyítható... Fiúk, diák uraim! Ilyen mamlaszságot soha többé!

– Igenis, tanár úr! – zúgták kórusban.

– Magának, Hoffmann, fölösleges volt esküdnie, maga ártatlan! – mondta Kalász. – Na, fussanak a többiek közé! – Kitárta előttük az ajtót.

Birtalan észrevette, hogy Hoffmann kelletlenül lépdel,

s utolsóként somfordál a két *terhelt* és a *tanúk* között; úgy tetszett, szólni szeretne.

– Valamit akar még? – kérdezte.

– Azt szeretném, ha a szüleim nem tudnák meg ezt a kis zűrt. Éjjel-nappal hallgathatnám a dörgedelmeiket.

– Maga nem mondja meg nekik? – kérdezte Kalász.

– Én? Eszembe sincs!

– Akkor mi is hallgatunk Birtalan tanár úrral. Akarja az eskünket?

Hoffmann meghajolt.

– Ezt külön köszönöm. Tiszteletem... – Kilépett a helyiségből, s néhány kacsázó lépés után lopva visszanézett.

– Ez az érdeklődés magának szólt, Erzsike – mondta a gyorsírónőnek Kalász.

Erzsike felállt, s a fiú után nézett.

– Még nőnie kell – mondta. – De ha kifejlődik, mutat majd. Ki tudja, még elbírálhatom, beválna-e katonának.

Kalász és Birtalan nevettek a felvágott nyelvű lányon, aztán megállapították: mozgalmas nap volt ez a mai. Remélték, újabb bonyodalommal ma már nem szolgálnak a diákok. Kimentek hozzájuk, végigjárták a satusorokat, s elégedetten látták, halad a munka, ismét hátrahúzódhatnak, ne feszélyezzék a tanítványokat.

Alighogy visszaértek Kalász kuckójához, Kovács futott hozzájuk. Bal kezét a jobbjával markolta, és keservesen szűkölt. Most nem volt olyan büszke testtartású, mint egyébként. Az arca már nem is lehetett fájdalmasabb.

– Mi lelte? – kérdezte rémülten Birtalan, de Kalász válaszolt a kérdésre:

– Már megint a kezére vert a kalapáccsal! Érthetetlen...

Kovács mutatta a jobb kezének hüvelykujját: szilvakék volt, és a körömház sarkában vérzett.

– Rémes – mondta Birtalan. – Ha ez továbbra is így megy,

jó ideig nem verheti a zongora billentyűjét. Ádám, kérlek, ez is üzemi baleset?

– Sajnos! A jelentéktelenebbek közül való, de ugyanaz tökben.

– Megint jegyzőkönyv...

– Előbb kimossuk a sebet, és bekötjük. Csinos babácskát csinálunk a fiatalembernek, otthon majd dicsekedhet vele; épp és egészséges emberből így lesz maródi! Egy biztos: ha a hüvelykujjával tanulna, és nem a fejével, most mehetne betegállományba, és húzhatná a táppénzt. Ej, ej, jobb kézzel balkezes ember!

Kimosta a sebet benzinnel, aztán bekötötte.

– Házi rokkant – mókázott, és csodálta Kovácsot, milyen férfiasan tűri a fájdalmat. Eszébe jutott: nem ártana megröntgeneztetni az ujját, hátha összezúzódott benne a csont. Magában reménykedett, hogy nincs komolyabb baj, egy hét, és Kovács ismét ráverhet a kezére. Ad majd neki kisebb kalapácsot, azzal talán képes lesz barátságot kötni. – Otthon mi lesz? – kérdezte.

– Szörnyülködnek majd.

– És szidják a műhelyt?

– Tetszik tudni, apámék nem értik ezt... Nem értik ezt az egészet. Ők egészen más világ, és azt hiszik, tiltakozhatnék meg hivatkozhatnék... Könnyű nekik, ők kívül élnek mindenen, az anyám különösen, szárnyal csak, és... mit tudom én! Én azonban, tessék elhinni, ha tehetném, se tiltakoznék, és nem is hivatkoznék arra, hogy a kezeim eldurvulnak meg ilyesmi.

– Akárhogy is van – mondta Kalász –, maga az én emberem! Ezután föl fogok nézni magára.

– Köszönöm, tanár úr – mondta Kovács, és meghajolt. – Én szívesen járok ide... Olyan érdekes itt, egészen más, mint amit megszoktunk. Hogy eleinte eszünkbe jutott: egy új

földrész ez az egész, a távolságot is beleértve, meg a vidéket az emberekkel... fel kellene fedeznünk!

Kalász meglepődött: Kovácsnak szinte ugyanaz jutott eszébe, mint őneki a múltkor, amikor a feleségével hosszan beszélgettek. Ő is új földrésznek értékelte azt a külvárostól messzire eső iskolát az eleven eszű diákgárdával. De ő felfedezte, és nevet is adott neki: *hatodik földrész* – legalábbis az ő számára! Ilyet... Kovács ővele azonosan...

– Köszönöm szépen – mondta Kovács, és fordult, hogy megy, de Kalász rászólt:

– Azért csak ne olyan hevesen! A jelenlétében fel kell még szólnom Erzsikének, hogy sajnos még egy jegyzőkönyvet kell csinálnia.

Fogta a telefont, és hívta a lányt, aki pörlekedett a munka miatt. Kalász leintette őt: csak semmi brummogás, azért tartanak bennünket, hogy dolgozzunk. „Írja, hadnagy..." Kovács Elemérnek hívják az újabb balesetet szenvedettet. Bal hüvelykujj zúzódása... A többi szinte tök ugyanaz; még az időpont is stimmel. Minden jót, holnap délelőtt kérem a jegyzőkönyveket...

– Most már mehet, Kovács Elemér, és megismétlem: maga az én emberem!

Ezután már zökkenő nélkül ment minden. Egy idő múlva Kalász meg is jegyezte:

– A dolgaink olyan simán gördülnek, mintha beolajoztuk volna!

12.

Kalász a rendszeres, munka utáni szemléjét végezte a diákok öltözőjében, nem hagytak-e elöl olyasmit, aminek könnyen lába kelhet, a zuhanyozójukban elzárták-e a vízcsapokat,

ne folyhasson pocsékba a drága energiával melegített víz, amiből két órán belül bőségesen kell a többi részlegnek is. Malatics Dezsőt találta a harmadik sor fal melletti szekrényénél. Meglepődött: lám, azt gondolta, hogy hírmondó se maradt vissza húszból, és tessék!

– Csak nem beteg, hogy olyan feltűnő lassan tollászkodik? – kérdezte Malaticsot.

– Nem, tanár úr. Egészséges vagyok, mint a makk.

Bizonytalanfélének érezte a fiú hangját, s ezért, mielőtt elhagyta a szekrénysort, visszanézett. Láthatta, a lakatot abban a pillanatban kattintja Malatics a szekrényre.

– Akkor iparkodjon – mondta neki. – A többiek már a randit is lebonyolítják, mire maga kilép a kapun.

Malatics kuncogott egyet, mire Kalász azt mondta magában: „Drága mester, vigyázz a szádra, és ne nagyon komázz, ne is bizalmaskodj vele, a tanára vagy, a mértéktartás kötelező számodra, a vele szemben használt szavaid kizárólag olyanok lehetnek, amilyeneket a legszigorúbb Úristen előtt sem röstellnél... Azt se feledd, hogy a hátulgombolós nadrágból kinőtt férfipalánta már harapós lehet, az esze meg friss, akár a tavaszi szél..."

Az udvaron várta meg Malaticsot. Kíváncsi volt, miben sántikál a fiú, mert hogy valamit akar, azt egész biztosra vette.

Malatics lépéseit hallva feléje fordult.

– Az öltöző ajtaját, drága ifjú mesterem, legyen szíves csukja be! – szólt neki. – Vagy maguknál talán függöny van az ajtókon, félrehajtja, és minden rendben?

Nevetett hozzá egy sort, hogy enyhébbnek és barátibbnak tetsszen az a kis dorgálás, amit megeresztett, afféle mókának azzal szemben, akit már jó ismerősünknek, esetleg kis barátunknak is tekinthetünk.

– Bocsánat, elfelejtettem, hogy nem jár rugóra – mondta Malatics, és visszanyargalt, belökte az ajtószárnyat.

„No nézd ezt a pelyhes állú, mokány kis magyart! Veszi a lapot, és visszavág" – mondta Kalász magában.

Malatics futva igyekezett utána. Néhány lépést szótlanul mentek egymás mellett.

Kalász elmosolyodott a hirtelen jött, játékos gondolatán, ez a fiú talán kölcsön akar kérni egy húszast fröccsre, konyakra vagy egy házmesterre! Fél szemmel mustrálta Malaticsot, és nem tudta megállni, hogy ki ne mondja:

– Maga az a személy, akire nagyon ráfér egy kis katonaság... megtanítják pattogva mozogni és villámgyorsan öltözni.

– Azt én sem úszom meg – mondta Malatics, mit sem törődve azzal, hogy Kalász lustasággal vádolja. Nekifohászkodott a lényegnek, amiért utolsónak maradt. – Tanár úr, kérem, volna egy nagy kérésem!

Kalász megállt, és Malatics felé fordult.

– Nos, nyögje ki, miben kéri a segítségemet? – kérdezte, s magában hozzáfűzte: „Túlságosan kemény a hang, vigyázz, Ádám, elriasztod az ifjút!"

– Őszintén...

– Csakis! Különben harapok, régi, elhiszem, maradi szokás, de ez van!

– A legközelebbi foglalkozásról szabadságolni szeretném magam...

– Miféle elfogadható okból?

– Moziba szeretnék menni...

– Moziba, munkanap délelőttjén?! De mi közöm hozzá? Magát én tanítom, de szárazdajkául nem szegődtem. S ami ennél szorosabban tartozik magára: köteles tudomásul venni és elfogadni a tanításomat, legalábbis a műhely falai között, még ha utána, akár már az utcán, amint innen kitette a lábát, a világ szeme láttára ki is hányja bendőjéből a tanultakat.

„Erős szavak – rótta meg ismét magát. – No de moziba menne tanulás helyett!"

– Természetesen oda akar kilyukadni, hogy a moziba menetelhez én adjak hozzájárulást?

– Az jutott eszembe, és nagyon egyszerűnek gondoltam...

– Kiszemelt... bűnrészest csinálna belőlem, csakhogy én ahhoz alkalmatlan személy vagyok! Hová gondol maga, tisztelt Malatics, amikor... De hiszen nem is tartozik a hatáskörömbe ez az egész micsoda! Birtalan osztályfőnök úr azt állít elém az osztályból, akit akar. Akit nem állít elém, azt ugye nem taníthatom a szakmára. Van még valami megbeszélnivalónk?

– Ez volt minden, tanár úr, kérem... Mindenképpen szeretnék moziba menni, mert az a film a kérdéses napon megy utoljára, és akivel mennék... szóval az illetőnek is az a nap a legalkalmasabb, mondhatnám, csak az az alkalmas, mert a szülei olyanok, hogy a legszívesebben szita alatt tartanák, és... Hát igen, mint a középkorban vagy a keresztes vitézek hőskora idején a dolgukban nem biztos asszony- vagy menyasszony-*tulajdonosok*, erényövet csatolnának a féltett testrészre, de hát... ez ma már sehogy se megy! Viszont a békesség meg a nyugalom megkívánja az alkalmazkodást.

– Hogyan mondta... mit néznének?

– Egy príma filmet.

– Értem... De miféle film az?

– „Egy férfi és egy nő!"

– Egy férfi és egy nő?

– Igen.

– Miért éppen egy férfi és egy nő? Tudunk ennél jóval fontosabb dolgokról! Mert ugye, Malatics barátom, a férfi és a nő viszonyánál vannak fontosabb dolgok is. Beszéljek a vietnami eseményekről?

– Egy filmcím csak, tanár úr, kérem!

– Neveket és címeket nem véletlenül adnak a dolgoknak. Azokkal kifejezni vagy jelölni akarnak valamit. Vagy félreve-

zetni és figyelmet elterelni szeretnének. Sose szerettem a félrevezetéseket...

Átfogta Malatics vállát, s kissé magához húzta.

– Egész fölizgatott, barátom – mondta gyöngédséget éreztetve.

Már nem neheztelt rá, s a legszívesebben azt mondta volna neki: értem a gondját-baját, rendben van minden, menjen majd moziba azzal az erényöv nélküli teremtéssel, de... a mindenét annak a kacifántos világnak, semmi sem olyan egyszerű, mint amilyennek az első pillanatban, gőzös fejjel látja az ember. Hiszen nemcsak Malatics foglalkozásról való lógását segítené elő, hanem annak a mozitárs lánynak a jóhiszemű szüleit is becsapná. S minek a fölösleges lelki poggyász – nincs vagy nem volt már épp elegendő belőle?

– A kis hölgy, akivel moziba szándékozik menni, kicsoda? Már amennyiben nem vádol túlzott kíváncsisággal. Esetleg a szent magánügyébe való beavatkozással.

– Teréz...

– Nyilván az a szentté avatott...

– Dull Teréz. Osztálytársam. Az osztály előtt nem titok...

– „*Kajszi*" – mondta magában a lány becenevét.

– Aha! Már hallottam a kis hölgy nevét. Persze... Elkötelezték magukat egymásnak? – kérdezte.

– Ilyesmiről nem volt szó... ilyesmi nem merült föl köztünk. Teréz príma haver, és én is őneki.

– Az indulásnál minden összevág, minden az égvilágon, csak később, amikor az ég kezd dörögni, kiderül, hogy az egyik a mogyorós puszedlit nem szereti, a másik meg a törökmézet, mégis ilyesmikkel etetnék egymást, szakadatlanul ilyesmivel, és az istennek se értenék meg, hogy pont ez a *csekélység* az, amibe belefullad a szerelem.

– Mi nem vitatkozunk, tanár úr, kérem, mi sose! Megelégszünk azzal, hogy vagyunk egymásnak, és jól érezzük magunkat.

– Persze házasságra is gondolnak, miközben jól érzik magukat?

– Az nagy hülyeség lenne tőlünk! Ahhoz legalább sejtenünk kellene, mi lesz velünk néhány év múlva.

– No de a lány! – mondta szinte rémülten. – A lány megengedheti magának?... – Mit is... – kapkodott magában a szavakért, melyekkel inkább csak érzéseinek adhatna kifejezést, semmint a gondolatainak – mert mit is mondjon hirtelenjében arról, amit a maga tisztessége és a vérébe ivódott szokások és erkölcsi felfogás alapján, mára vonatkoztatott érvénnyel talán még sosem gondolt végig... sosem. De egyáltalán érne-e valamit bárki is az ő elképzeléseivel, más élethelyzetekben, egy tékozlásra és ki tudja még, mi mindenre kapható, anyagiakban, hazai falak közt gazdag korszakban? Amikor megváltoztak az erkölcsi normák, megváltoztak... No de akkor is, egy lány tékozolhat-e, engedékenykedhet-e csak azért, mert neki is jó a szerelem?

Már kint álltak a kapuban, s arcukról lerítt: valami elintézetlen maradt köztük – mindketten kielégítetlenek.

– Válaszoljon – mondta szelíden Kalász.

– Van, ami kizárólag a lányra, s van, ami ugyanúgy a fiúra tartozik. Egymás terhét, tanár úr, kérem, nem szokásunk átvenni... Ki-ki a magáét a legjobb igyekezete és tudása szerint!

– No de, barátocskám, hiszen itt a bibi! Itt van az, amivel nem lehet egyetérteni, már hogy mi nem érthetünk egyet vele! Mi, kiöregedő nemzedék úgy érezzük, a maguk érdekében sem... A terhek, kérem, ha nem közösek, a szerelemben is valamelyik fél megrokkanásához vezetnek. A teher és a felelősség együttes viselése, kérem, hogy úgy mondjam: az egyén és a társadalom életbiztonságát segíti elő...

Malatics egyik lábáról a másikra állt, ment volna már tovább Kalász ígéretével, hogy a maga részéről nem fogja majd hiányzónak tekinteni, de az öreg nem ereszti, s mintha nem is akarná továbbereszteni, amíg a csavarintos agyából

a végkimerülésig nem eteti a sajátos erkölcsi mazsoláival. Ó, ha tudná szegény feje, milyen elnyüvősen unalmas az avult gondolataival és a teljesen fölösleges fiatalságféltésével, és nevetséges is!

– Nem tudom – mondta csüggedten. – Mi, tanár úr, kérem, nem merülünk bele annyira a dolgokba... Mi már tudjuk, hogy nem is érdemes. Ma ez van, holnap meg az; mi nem akarunk idő előtt mogbolondulni! Egyszerűsíteni a lehető legnagyobb mértékben, ahol csak lehetséges, mint a matematikában, az egyszerűbb áttekinthetőség érdekében... és nem hinni, hogy messzire látó csodalények vagyunk, meg messiások, vagy mi a nyavalya... Tudni, hogy egyszerű lények vagyunk, és valahol egyszer a mi utunknak is vége szakad, és... közben, amennyire tehetjük, élvezni az életet fiatalon, mert mikor éljünk, ha nem akkor, amikor még fiatalok vagyunk, és tudunk is élni az élethez való jogunkkal? Szóval a többit nem tudom, tanár úr, kérem, és minek is akarnám tudni, bőven elég az, amit már tudok, annyira elég, hogy akár megmérgezhetem vele az életemet, és akkor aztán nincs... akarom mondani: hova tovább? Az elődeink után?... Így is, úgy is oda tartunk valamennyien.

„Hűha! – mondta magában Kalász. – Ez nem pelyhedző állú legény, hanem vénember."

– Pesszimizmus – mondta –, ugyan mi a csodát keres egy életerős fiatalemberben? Az öregapját szeretné elkáprázta tni vagy inkább halálra csüggeszteni? Kérem, ez balgaság! Én még, láthatja, se nem káprázok el, se nem csüggedek.

– Egyet azért mi is tudunk, tanár úr, kérem...

– Nos, okítson!

– Azt, hogy valamiből majd meg kell élnünk.

– Eredmény!

– És annak érdekében dolgoznunk kell.

– Eredmény a négyzeten! Maguk közt tanultam, remélem, jól értelmezem.

– Elmehetek a moziba Terézzel?

– Menjen! Ha majd a napos névsort olvas, a maga nevének említésekor süketnek tettetem magam. Természetesen mind a ketten tudjuk, hogy szabálytalanságot követünk el, s éppen ezért esküvel fogadja, hogy senkinek sem mesél róla, én egyébként sem adtam engedélyt...

Malatics megköszönte Kalász megértését, majd önfeledten kezet nyújtott.

Mint a haverjának! – gondolta Kalász, s egy pillanatig furcsállva nézte Malatics szétálló ujjakkal ajánlkozó fehér kezét, de aztán elfogadta, és keményen megszorította. „Még nem érzem, hogy vasasmunkát végez... olyan omlósan puha a keze, akár valami balerinának, aki a lábával keresi a kenyerét. A bőrkeményedésnek semmi nyoma, egyetlen bütyköcske sincs sehol..."

Elengedte a diák kezét, fusson most már a dolgára – fusson Terézhez a hírrel: a maga részéről szabaddá tette magát, szabadra áll a zászló, mehetnek megnézni az „Egy férfi és egy nő"-t. Hogy Teréz is ellóg a kötészeti oktatásról, biztosra vette – magától értetődő dologról miért is faggatná a szerelmes Malaticsot?

– Ide figyeljen! – szólt a diák után, amikor az már jól belelendült a menésbe, s legalább tíz méterre volt őtőle.

Malatics gyorsan fordult.

– Tessék, tanár úr!

– Merre megy?

– Villamossal a Nyugati felé.

– Ej, ej, hát magának még kocsija sincs?

– Tréfálni tetszik...

– Kinéztem magából egy Alfa Rómeót.

Malatics visszafelé lépdelt.

– Nekem még nincs. De van osztálytársam, akinek van Opelja és miegymás...

– Azt kérdezném, megvárna-e? Még egyszer körül kell néz-

nem odabent, de katonásan sietek, és máris... Együtt mehetnénk a Nyugati felé villamoson. – Láthatta, nagyot nézett a diák, bizonytalanul ugyan, de azért azt mondta:

– Kérem, tanár úr... semmi akadálya.

„Mit akarok még tőle? – kérdezte magában Kalász. – Egyelőre nem is tudom; felkeltette az érdeklődésemet, izgalomba hozott, és nehéz elszakadnom tőle; kíváncsivá tett, tudni szeretném, mi van még benne, miféle tartalom, amennyiben hajlandó jobban is megmutatni magát, s mi van mögötte, a háttérben?..." Eliramodott. A türelmetlenül topogó Malatics riadt arcát vitte magában. Mosolygott, ahogy eszébe jutott: „A diákom elmondhatja magáról: törököt fogtam, de nem ereszt!"

Öt percbe sem telt, egymás mellett haladtak a gyári utcán. Alig váltottak néhány szót, odaértek a villamosmegállóhoz, s várakoztak az egyre gyűlő tömegben. A villamos hamarosan eléjük gördült, hagyták, tülekedjenek az emberek, s lökdössék őket jobbról-balról, aztán nem léptek föl a kocsira.

Kalásznak olyan sejtése támadt, hogy terhére van a fiúnak. Szemrehányást is tett magának, amiért ráakaszkodott, kíváncsiskodó vénasszonynak mondta magát és röstelkedett. Azzal igyekezett vigasztalódni, hogy ez a Malatics Dezső, a többiekkel együtt, új világot jelent az ő számára, és aluszékony, huncut fráternek tekinthetné magát, ha nem tanúsítana érdeklődést iránta... Másrészt Malatics a *szolgálatait* kérte, és ő, annak ellenére, hogy tisztában van vele: bűnpártolásról van szó, ki nem mondottan ugyan, de belement a tilos játékba, és ezért... Hát felróható ellenszolgáltatás lenne az, hogy viszonzásul beszélteti?

Malatics olyan hosszan és áthatóan nézett a szemébe, hogy zavarba hozta. „Igaza van – gondolta – állok itt mellette, mint valami kuka." Megkérdezte:

– Volna kedve egy kis kutyagolásra?

Malatics válasz helyett fordult, és lelépett a járdaszigetről.

„Mégis hagyni kellene, menjen az útjára – gondolta Kalász. – Könnyen lehet, Terézzel van randija, lelkiismeretlenség visszafogni őt."

– Nem a kislányhoz sietne? – kérdezte. – Szóljon ám, mert mi, vénségek érzéketlenek vagyunk, mi több, tapintatlanok; ebből lehet, hogy bizonyos helyzetekben irigyeknek tekintenek bennünket.

– Nem sietek – mondta Malatics.

– Szóval vele fog találkozni?

– Többek közt ez a napi programunk.

Aha, harapós a fiú! Hát igen, ő is tudja a szabályt: amit megtehetsz ma, ne halaszd holnapra... De Malatics későbbre se akarja halasztani!

– Ha a tanár úr akarja, beszélgethetünk. Tessék kérdezni!

Aha, hivatalos faggatózásnak akarja alávetni magát ez a fiú!

– Csak barátian, az ízlésesség határain belül érdekel, ha már ennyire szépen összebarátkoztunk. Az érdekel, hogy s mint is van a maguk birodalmában, a fiatalságében, a miénk mellett. Mivel... hát ahogyan én sejtem időnként, a miénkből kilógnak, és úgy próbálnak rendeződni, mintha a saját fejük után el is tudnának szigetelődni tőlünk, holott az utolsó leheletünkig egymásra vagyunk utalva, és ezt mi nemcsak tudjuk, hanem halálos biztonsággal érezzük is... maguk viszont, jaj, csuda önfejűek! Mire benő a fejük lágya, ez persze nem vigasz, rájönnek, hogy maguk sem építhetnek egy egészen új világot, csupán a régit újítgathatják, a falait, falai közt a tartalmát, ameddig és amennyire futja az erejükből meg a tehetségükből. Mi a véleménye? Butákat vagy riasztókat lotyogok itt magának?

Malatics zavartalan mosolygott.

– Ilyesmiken én sosem gondolkodom – mondta. – És azt hiszem, mások is hasonlóképpen vannak ezzel.

Nem őszinte a fiú, ebben a dologban nem őszinte! Pedig nem holmi magánügyről van itt szó.

– Én már hallottam ifjakat – mondta –, fültanúja voltam fellengős, nagy szavaiknak, csúnyán felrótták az „atyáknak", de fel ám, hogy nagy bölcsességükben romhalmaz tetejére fészkeltek velük, az utódjaikkal, pedig egész életük során fenekedtek és gyürkőztek, hogy ők majd megmutatják a széles nagyvilágnak, mint kell, megmutatják az unokáiknak, milyen mennyeknek országát hagynak rájuk.

Ámul a fiú! – állapította meg Kalász. – Helyes, ámuljon csak, könnyen lehet, hogy most hall először effélékről, méghozzá egy épület- és műlakatosmestertől, aki... aki maga sem gyakran forgat a fejében ilyen gondolatokat, csak most... mintha megtermékenyült volna, feltüzelődött, a feje, igen, valósággal lüktet, és termi a gondolatokat.

– Tudja, barátom – folytatta –, felpiszkáltak az említett fiatalok szavai, közéjük törtettem volna, és türelmüket kérve rá akartam bírni őket: adjanak szót, hallgassák meg szerény véleményemet, válaszomat az atyáikat elmarasztaló szavakra. De nem mentem; maradtam a háborgásommal és a szomorúságommal... Mit mondtam volna, ha nem bírok ellenállni a kísértésnek, és közéjük toppanok? Gyöngéd lettem volna – ó, nem félelemből, hogy megkongatják a fejemet, aztán keresztben nyelnek le... dehogy azért! Tiszteletből a fiatalság iránt, akikben forradalmi tűz ég, és feszíti őket. Gyöngéden azt mondtam volna: drága fiúk, megéritek ti is, az atyák sorsára juttok; életetek derekán már hallhatjátok majd saját fiaitoktól az igaztalan vádat: zavart, kuszaságot hagytok rájuk, meg a reményt, hogy majd ők rendbe tesznek mindent, mindent, ami az előttük járóknak nem sikerült... Mondom, kifüleltem azokat az ifjakat, aztán egyedül maradtam a gondolataimmal, annyira felzaklatódva, hogy otthon a feleségem alig ismert rám; vele csattogtam, őt gyötörtem az indulataimmal.

Mellkasát kidüllesztette, és mélyeket lélegzett. „Én beszélek, ahelyett hogy Malaticsot beszéltetném" – jutott eszébe.

– Bocsánat – mondta –, akaratomon kívül kibukkan belőlem a vénember, és agyonuntatom.

– Megtisztel tanár úr... S legalább sejtem, mit gondolnak felőlünk az idősebbek.

– Miért, nem tudja?

– Az ember sokszor rémeket lát, és aszerint jár az esze; azt hiszem, megesik ez az idősebbekkel is. Az én apám is...

Elharapta a szót, s Kalászra pillantott, mintha megbánta volna, hogy épp az apját hozta fel.

– Értem, az apja is afféle spekuláló ember, rémeket lát, miegymás.

– Elmondhatom... Mindenféle vacakba belelovallja magát, minden kis szemét dolgot végzetszerűnek lát, és hogy pont az ő fia, így meg úgy, veszti a mértéket, majmolja a szerinte semmirekellő fiatalokat, és a tojáshéj még a fenekén van, de már csajt tart magának, meg ilyesmi!

– Csajt?...

– Pedig már megkértem, Terézzel szemben sose használjon utálatos szavakat. Van egy magyar író, bizonyos Grandpierre, aki dokumentumokkal bizonyította, hogy a *csaj* elnevezés német eredetű, és azokra a *rosszféle nőcskékre* mondták, akik... Talán nem kell kimondanom, a tanár úr előtt mégis szégyellném; talán a legmegbélyegzőbb kifejezés, és az én Terézem hát nem csaj, és nem is annak a magyar megfelelője. És éppen ezért, az apám felfogása szerint, nem is tartom magamnak, hanem szeretem! És Teréz is szeret engem, ezáltal egész a barátságunk.

– És *ezáltal* a tanulmányi eredményeik?

Malatics felkapta a fejét, s gyanakvóan nézett.

Jó füle van – gondolta Kalász –, érzékeny a félhangokra.

Malatics kemény, pattogó szavakkal mondta:

– Soha rosszabbat, tanár úr! Jelesek vagyunk, tiszta jelesek!

– Bocsánat ... Látja, ezt gondolhattam volna. Vegye a fáradékonyságomnak, tudja be a figyelmem időnkénti lanyhulásának. Egyébként baráti kérdés volt. Nyilván hirtelen természetű az édesapja.

– Eléggé. Ezt persze magára nézve sosem hajlandó elismerni, viszont körömszakadtáig bizonygatná, hogy én igen lobbanékony vagyok, és hogy vannak periódusok, amikor vér helyett húgy fut az agyereimben; megbélyegző, önkényes diagnózis!

– Orvos édesapa...

– Köszönöm a feldicsérést! Jogász. Mindent kihegyez, még a zabot is, és a paragrafus vonalaiba csavar mindent, talán még a hitét és meggyőződését is, aztán megguszt álja, és egy keze ügyében levő másik paragrafus horgára akasztja – diadal! És még azt szeretné, ha én is a jogászi pályát választanám, még hogy én is!...

„Kibeszéli az apját – hűlt el Kalász. – Így járunk mi mindannyian, így vagy úgy megbíráltatunk, aztán mehetünk, amerre a nap süt! Még az a szerencse, hogy a fiúk sorsában az apáké, az apákéban a nagyapáké, s ezzel, felmérjük ésszel vagy sem, a dolgok kiegyenlítődnek... az életben soha semmi se marad kiegyenlítetlenül!"

– Kemény férfi lehet az édesapja...

– A fiával szemben keménykedik, a lányát meg... A lánya, mint valami sikamlós szappandarab, kisiklik a két kezéből.

Elfogult a fiú – gondolta Kalász. – Családoknál gyakori ez: fiú a lányra, lány a fiúra irigykedik, és emiatt úgy értékel, hogy hátrányban van vele szemben. De hogy mondhatná meg ezt Malatics Dezsőnek úgy, hogy meg ne borzolja vele a kedélyállapotát?

– Kisiklott – mondta mélázón Malatics.

– A lányokkal nehéz – mondta Kalász. – A lányokkal mindig nehezebb. Gyengébbek és kiszolgáltatottabbak, éppen

ezért ne ítéljen túl szigorúan fölötte. Írja a javukra, hogy nem akarják tudomásul venni, hogy ők a gyöngébbek és a kiszolgáltatottabbak. Vagy ezt még nem tapasztalta? Terézkéje nem adott még példát ebből? Majd fog. Az én Irma feleségem bőséggel... megmutatta az oroszlánkörmeit, és meghátráltatott, hála az eltökéltségének és az akaraterejének. És az apák a lányuk ügyében – egy külön tészta, méghozzá milyen ragacsos! Abból is gondolhatja, hogy a paragrafushegyező – ha nem is pontosan magát idézem! – édesapja sem boldogult vele, valami kis gikszer közbecsúszott, gondolom, ez zaklatja magát!

Fejüket egyszerre fordították egymás felé.

„Elfogadnálak – gondolta Kalász –, el én, vér szerinti fiammá is. Tiszta a tekinteted, és ezzel a belsőd tisztaságát is érezteted." Ellágyultan mosolygott. Kipp-kopp, kipi-kopi – hallgatta cipőik kopogását, amibe a járókelők cipőinek zaja is beleszólt. „Csak ne én papolnék folyton" – gondolta, de máris kérdés tódult a nyelvére, és ösztökélte, kérdezze Malaticsot

– A lánytestvére... nem tudom, húga-e vagy nővére, hány esztendős?

– Betöltötte a huszonegyet. De tizenhétnek néz ki, elnyúzott, sovány gebe.

– Beteges?

– Az agya, tanár úr, kérem! Agybajos, mást nem is érdemes mondani róla.

– Akkor talán szánalmat érdemel – mondta. – Vannak emberek...

– Vannak, tanár úr, kérem, akiket megillet a szánalom. Egy kis ellágyulással a nővéremet is lehet szánni: most van teherben a második gyerekével! Nemsokára szülni fog, mert ő nem volt hajlandó óvakodni-védekezni, ő beleesett egy hapsiba, akit szőröstül-bőröstül vállalt, elvakultságában képtelen volt bármit is mérlegre tenni, neki gyerek kell,

megmondta kereken. Mert miféle szerelem az, amelyikből a gyerek kirekesztődik?... Ha jönne, meggátolják a jövetelét, ha már útra kelt, megölik. Mondják meg őneki az okosok, miféle szerelem az ilyen!

Nem lehet tisztességtelen az a lány – gondolta Kalász. Megrendülten hallgatott, és úgy érezte, jéghideg csíkok futnak végig a hátán. Mi is lenne ővele, ha történetesen neki kellene vállalnia azt a lányanyát? Akárhogy is... rettenetes volna! No de, kis barátom – jutott eszébe rögtön –, mi lesz veled, ha egyszer majd a te szerelmed, Teréz is megbokrosodik és kijelenti: „Dezső, vedd tudomásul, egy ideje már nem óvatoskodok-védekezek, és hála istennek, anya leszek, a te gyereked édesanyja!"

– És ott van a szüleim nyakán – mondta Malatics –, másfél éves a kisfia, fél év múlva kislányt remél, a kétszobás lakás csupa pisiszag meg gyerekbőgés. Az apám őrjöng, de ami csoda, és amit egyedül csak a csöpp gyerek képes elérni, bolondul is az unokájáért!

– Ez érthető – mondta Kalász. – Csak az nem, hogy a kedves nővére mindezt miért lányszerepben... Az anyának, különösen magzattal a hasában, támaszra van szüksége, és minél tökéletesebb biztonságra...

– Bonyolult dolog ez – mondta Malatics. – Eddig a szüleim zárkóztak el a kínálkozó megoldástól, hallani sem akartak a házasságról. Most, hogy útban a második gyerek, már belemennének, akár úgy is, hogy a férj majd hozzájuk költözzön; házasságot most már, mondják, mert különben a bőr sül le a képükről! De már késő: most már a srác nem akar hallani a házasságról. Olyanokat mond, hogy nem evett kefét... még hogy beköltözzön a bolondok házába, zsúfolódjon össze egy lakásba az ellenségeivel? Mert édesapát ellenségnek tekinti, és különben is: az a véleménye, hogy a szabadság mindennél nagyobb dolog, inkább fizeti a gyerektartást, de...

– Hát ez igazán furcsa dolog – dohogott Kalász.

– Pedig – mondta Malatics – a családi rendezés érdekében, meg hogy apám elképzelése is érvényesüljön: a nénikém háromszobás lakásának majdani megszerzése reményében én is elköltöztem hazulról. A nővéremet ugyanis nem voltak hajlandók magukhoz engedni, még teleszülné a lakásukat gyerekekkel, ők meg kiszorulnának a drága otthonukból! Külön szobám van a két nagynénémnél, zörgő csontú, rikácsoló matuzsálemek a nyolcvan év küszöbén. Ez, tanár úr, kérem... Szívesen beszélnék róluk még, de most már igazán sietnem kell.

– Ha nem is mondja, tudom: Teréz...

Malatics szemében tűz lobbant fel. „Teréz – gondolta –, még fel is kell csempésznem a lakásba... egy sor manőver szükséges hozzá: szirupos kedveskedés a két öreglánnyal, némi móka az éberségük elaltatására... szeretnek nagyokat rötyögni és biztonságban élni, én vagyok a házőrző kutyájuk meg a kis mindenesük! De annyi baj legyen, fontos, hogy elhiggyék: én vagyok nekik a főnyeremény, és sose nyissák rám a szobám ajtaját, mert isten ments, zavarnának az elmélyült tanulásban!"

A Teréz körút sarkához értek.

Malatics összekapta magát, s csípőben meghajolt.

– Tiszteletem...

– Hát akkor... „Egy férfi és egy nő" – ugye?

– Köszönöm szépen, tanár úr!

– Én semmit meg nem engedtem, én csak mélyen fogok hallgatni... És kérem magát: erről senkinek se pletykáljon. Viszont a megszívlelendő beszélgetést én köszönöm. – Kezet nyújtott, Malatics mohón kapott a vaskos, eres kézért.

– Tiszteletem...

– Részemről is. És nem felejtem el, hogy „Egy férfi..." – Nevetett, aztán elfordult Malaticstól, aki ellenkező irányba igyekezett.

– Szervusz, tanár úr! – köszönt Kalász Birtalannak, aki már előbb érkezett, mint a fiúk.

– Szervusz, Ádám! Hogy vagy?

– Prímán! Kutya bajom, ha tudom, hogy van valami értelme az életemnek.

Birtalan bólintott.

– Ez a lényeg. Magam is nélkülözök, tűrök és minden, csak azt tudjam, hogy értelme van. – Kezét nyújtotta. – Hideg van.

Kalász elkapta Birtalan kezét.

– Tyű, a kezed, mint a béka lába!

– Alacsony a vérnyomásom.

– Az enyém meg magas. Az orvos mondta. A kettőnkét nem lehetne valahogy összekombinálni?

– Ezzel már kihúzzuk azt a kis időt, ami még hátra van – mondta Birtalan.

– De csüggeteg vagy! Valami rosszat álmodtál?

– Már jó ideje nem álmodok – mondta Birtalan.

– Semmit?

– Semmit.

– Egyáltalán... olyan édes huncutságokról se?

– Huncutságról?

– Aha! – hunyorított Kalász, s megnyalta az ajkát.

– Értem... Az afféle álmok jó ideje elkerülnek. – Fejét magasra tartva, nyakát megmozgatta a bő gallérban, köhintett, aztán ajkai szorosra zárultak.

Kalász olvasott ebből; Birtalan azt mondta ezzel: hagyd el, pajtás, ez nem az én témám! Ha az enyém is volna még, nem ide való.

Kalász úgy érezte, ki kell mondnia:

– Kár... Az igazi szegénység, azt hiszem, ott kezdődik, amikor a magunkfajta kikopik az álmaiból.

Birtalan tekintete felmelegedett,

– Érdekes ember vagy. – Kalász vállára tette a kezét. Megszerette Kalászt, éreztetni akarta. – Miért, te talán kikoptál?...

– Álmodni még tudok! Ebből ítélve a kilencven esztendőt is túlélem.

Hangosan nevettek, a zsibongó diákok is felfigyeltek erre. Azt hihették, valami jó viccet meséltek egymásnak.

Az ablakon át Birtalan az eget kémlelte.

– Azt hiszem, hamarosan leesik az első hó.

– Ez a levegőben van – mondta Kalász. – Az ember megérzi... – Az óráját nézegette. – Mindjárt harangozok a híveimnek. – Dicséret kívánkozott a szájára: csupa tűz mindegyik fiú, mégis mekkora önuralommal fogják magukat, bajt ne okozzanak. – Derék fiaid vannak.

– A te fiaid is! – mondta Birtalan.

Kalász arcát forróság öntötte el.

– Na igen. De az alapokat te raktad le.

– Harmadik éve viszem őket. Eleinte kivétel nélkül szelídítésre szorultak. Még mostanában is előfordul, hogy nem férnek a bőrükbe.

– Akkor aztán elkapod a frakkjukat!

– Kényes dolog ez. Megannyiféle szülő, társadalmi tekintéllyel, magas beosztással és a mindig előtte járó hírével: kemény ember, kíméletet nem ismerő, a gyereke hét szentségnek számít előtte, és a keze messzire elér; ilyesmi meg cifrábbak is! Kapkodhatod a fejedet, és igazgathatod a radarkészülékedet, szuperáljon kellőképpen.

– Visszaélnek... – ámult Kalász.

– Ki tudja pontosan, milyen szóval lehetne illetni, melyik fejezhetné ki a lényeget...

– Befolyásolnak ezek a...?

– Inkább túlontúl diplomatáskodásra kényszerítenek.

– Hát... a befolyásolásuk hatására válsz diplomatává!

– Mit érne, ha tagadnám? De mennyivel a pályámhoz mél-

több hatás lenne az, ha a nemzetközi politikai életben kívánatos és elengedhetetlen viselkedésre meg a folytonos szimatolásra szorítás helyett inkább azt segítenék elő, hogy a nevelési képességemet meg a szakmai, tárgyi tudásomat a maximálisra fejleszthessem! És csak arra koncentrálhassak, hogy a megszerzett tudásomat melyik diáknak hogyan, milyen módszerrel adhassam át a leghatékonyabban. Mert ahány diák, annyiféle képesség és érdeklődés, annyiféle öröklött tulajdonság, amelynek a hatékony medrét a tanárnak kellene kimunkálnia, képletesen szólva.

Kalász lesütötte a szemét.

– Szégyellem – mondta. Műhelyi sapkáját feljebb lökte a fején, alája nyúlt, s zavarában, hogy mit is mondjon Birtalannak, hersegőn vakarta a fejét. – Szégyellem – ismételte –, mert többek között én is azon régivágásúak közé tartozom, akik felelősnek érzik magukat azért, ami történt és történik, függetlenül attól, hogy... Hát nézd, Lajos, az igazi ember olyan... hej, ezt neked, a tanárnak magyarázom én, a tökkelütött! ... szóval az igazi ember olyan, mint a hiszékeny gyermek, teszi a magáét, csetlik-botlik, beveri a fejét, sebeket szerez, és nem jut eszébe abbahagyni a játékát; legföljebb sír egy keservesen könnyítőt, aztán újra nekidurálja magát, mintha semmi sem történt volna, és játszik tovább, mert csak úgy érdemes, másként nem az igazi!

– Na – szólt Birtalan –, azért semmi sem olyan veszélyes és nem is annyira végzetes, mint azt első nekikeseredésében az ember érzi. Mindannyian hajlamosak vagyunk a túlzásokra, ez alól a tanár sem lehet kivétel. Minden helyzetben marad ugyanis a legfőbb feladat: a gyerek, a diák meghódítása! Csak neked mondom: hányszor a szülő ellenére, a szülővel szemben. Kicsikarni a szeretetét – talán idegenül hangzik, pedig így van! – kicsikarni az elismerését és a becsülését... olykor heroikus munka, hosszú hódítási folyamat, amibe nem szabad belefáradni. Ha meghódítottad őket, majdnem

mindent elérhetsz náluk. Ekkor, amennyiben gazfickóskodnának, előveheted őket, alkalmazhatsz keményebb lelki maszszázst, nem kerülsz már szembe velük. Hogy azért meg akarják tartani a *respektjüket* a tanáraik s főleg a lányok előtt, hagyd őket, eszedbe ne jusson lázadásnak vagy szembehelyezkedésnek felfogni a viselkedésüket.

– Életre szóló leckét kapok tőled – mondta Kalász. – Hogy mi minden van! Hogy mi minden, az valami csuda...

– Fantasztikusak a gyerekek. Van úgy, hogy a forradalmárok látszatát akarják kelteni, a forradalmárokét, akik meghalni is készek a vélt vagy valódi igazságukért. Olykor megható, de olykor, mi tagadás, felháborító. Hatódj meg, ha annak van meg az ideje, de háborodj fel, ha a legjobb meggyőződésed szerint arra van okod, csak a mértéket el ne vétsd.

– Végül is, úgy érzékelem, meg vagy elégedve velük.

– Szeretem őket. Egy ilyen csapat úgy hozzánő az emberhez, a negyedik év végén már szomorúságot okoz: itt az érettségi, és kirepülnek! A ballagásuk, butaság, vagy sem, engem meghat, és ezt az érettségi bankett sem oldja fel; olyanok nekem, mintha vérségi vagy talán még annál is erősebb kötelék fogna össze velük. Pedig hányszor törtek borsot az orrunk alá, hányszor voltak velünk szemben kegyetlen csibészek is!... De feloldozódtak a bűneik alól, és ez a lényeg.

Kalász úgy érezte, oktalanság lenne még kérdezősködnie, talán tapintatlanság is, hallgatott hát. Fejet hajtott, és két tenyerét, mint hajdanán, katona korában, a nadrágja varrásához lapította. Nem volt abban semmiféle alázat, de annál több melegség a tanár iránt, akit nagyon megszeretett – eh, ebből elég! Még majd meghatódik... Ha pedig ő meghatódik, ahogy ismeri magát, könnybe lábad a szeme, és hogy venné ki magát az ő korában az ilyen sírás?

– Lajoskám – mondta észrevehető megindultsággal –, megyek... A munkapad végében hagytam a dolgaimat, fel-

jegyzéseimet a gyerekekről, miegymást, elteszem. – Kezet nyújtott, pedig abban a pillanatban tudta, hogy fölösleges csacsiságot cselekszik. Mit csináljon, olyan érzése támadt, most is kezet kell fognia Birtalannal.

– Menj csak, Ádám – mondta elgondolkozón Birtalan. A vaskapu irányába nézett, amerről diákjai tódulnak be nemsokára.

Jöttek is a fiúk egymás után, s úgy, ahogy minden foglalkozás alkalmával, már várták a „harangozással" járó munkakezdést, ki-ki elfoglalta helyét a számára kijelölt munkapadnál, aztán munkába merültek.

Egyszer csak egész váratlanul Noszek történett el a satupadtól, ki az udvarra, majd be az öltözőbe.

– No nézd azt a fiút! – szólt Kalász, és Noszek után bámult. – Talán bizony hashajtót vett be! Ha így van, elég bolondság.

Noszek hamarosan visszatért, s laza papírtekercset forgatott a kezében. Feszeskedve állt Birtalan és Kalász elé.

– Engedelmet kérek, majd elfelejtettem: elkészítettem a brigád megalakulásáról szóló jegyzőkönyvet.

– Nahát, akkor lássuk a medvét! – mondta Kalász. Szomjas szemmel figyelte Noszek kézmozdulatait, ahogy széttekerte a vastag rajzlapot.

– Parancsoljanak, tanár úr!

– Az anyja szemét – csodálkozott Kalász –, hát ez egy valódi, művészi produktum! Tusrajz, ha jól gondolom.

– Jól van, Tóni – mondta Birtalan, s jelentősen nézett Noszekra, aki jól tudta: az osztályfőnök úr által keresztnevükön kizárólag csak akkor szólíttatnak a diákemberek, ha valamiért igen megelégedett. – Méltó munka...

– És mennyi név! – mondta Kalász. – Mind a húsz ifjú saját kezűleg hitelesítette az okiratot? Gyönyörű, becsületszavamra mondom, gyönyörű, olyannyira, hogy ilyet én még talán nem is láttam.

– Pontosan, tanár úr, kérem!

– Gratulálok, Noszek Tóni! S még csak azt kérem magától, írja fel az okirat bal oldalára a vállalat igazgatójának, szakszervezeti titkárának és a KISZ-titkárnak a nevét, hogy egész szabályos okirat legyen. A maguk KISZ-titkára, igen helyesen, szerepel itt. Köszönöm, nagyon sokszor, ismételten köszönöm... Ha ez az év befejeződik, ezt az okiratot magamnak követelem majd, hazaviszem, és föl a falra, a legszebb emléktárgyaim közé.

Birtalan megfogta Noszek karját, és kissé félrevonta. Füléhez hajolva súgta:

– Látja, Tónikám, egy művésznövendéknek ilyesféléket kell rajzolnia, és nem gúnyból holmi buggyos bugyogójú hölgyeket, még ha szépek is azok a hölgyek.

– Tanár úr, kérem...

Birtalan az ajkára tette az ujját.

– Csitt csak, csitt, fiam!

– A tanár úr tudja...

– Osztályfőnöke vagyok... Mit nem tudok én!

– Tanár úr, kérem... becsületszavamra a legnagyobb tisztelettel, tessék elhinni...

– Szeretném, ha megelégedne velem, mondom hát: elhiszem! Csak egyet ne feledjen: én is voltam rajongó fiatalember, meg álmodozó-ábrándozó és minden egyéb, ami nélkül nincs igazi, sóvárgó, bolondos fiatalság.

– És azt is tessék elhinni, hogy jobbára, esküszöm, jobbára dacból rajzoltam azt a micsodát... Dacból, mert azoknak az osztálybeli kótyagosoknak egy harmincéves belevaló nő már öreg, engedelmet a talán ízléstelennek ható kifejezésért: egy harmincéves!... Nagy hülyék!

– Érthető... A kosztümkabátjának a zsebébe is csupán dacból dugta be azt a rajzot, a fenébe, persze hogy csupán dacból! Na, üdvözöltetem a nagymamáját!

Küldte vissza a satujához, tegyen ki magáért ott is. Ne

felejtse el: Noszek Antal – többek közt – az a tanítvány, akire büszke szeretne lenni... És hogy a tehetségében nagyon bízik, és hogy már ebből folyóan is, amíg csak tanítványának hiheti, épít rá.

– Remélem, ez nem szorul bizonygatásra...

– Az csak természetes, tanár úr! Tiszteletem...

Noszek nekiállt a munkának, a szögvasak megfelelő méretén kifűrészelte a derékszögű háromszögeket, hogy aztán két satuval arrébb reszelővel simára és egyenesre igazítsák fűrészelésének nyomait, és még egy satuval arrébb már hajlítgassák, kalapácsütéssel szögletesre igazítsák a méret szerinti szögvas kereteket. „Megy ez, mint az ágyba csinálás – jutott eszébe Kővágó mester múltkori megjegyzése, mikor a neki segítő tanoncoknak kedélyeskedve mondta. – Megy ez... megy bizony!"

Később Noszek úgy intézte a dolgát, hogy néhány szót válthasson Kalász tanár úrral. A csirkesütő nyársat hozta szóba, amit az ő irányításával szeretne megcsinálni az apjának.

– Semmi akadálya, kis kollégám – mondta Kalász. – Nagyjából legalább vázolja fel, mit is szeretne, s a többi, majd meglátja, gyerekjáték. Ha mi ketten összefogunk – kacsintott hozzá –, olyat alkotunk, hogy még világszabadalom is lehet belőle, abból pedig dől ám a nemesebbnél nemesebb valuta a hazánknak, és mi élhetünk, mint Marci Hevesen! Gilt, kis kollégám? Skiccelje fel, és nekifogunk, hulladék vasból hozzuk össze, persze kérünk hozzá engedélyt a vezetéstől! Mert szabályosan kell menni a dolgoknak, senkit se érhessen vád, senkit, kis kollégám!

Amikor Noszek azt is felhozta, hogy sürgősen szeretné meglepni az apját, hadd örüljön, talán segítheti vele a gyógyulását, mert az utóbbi néhány hét alatt lefogyott, és nagyon rosszkedvű, ingerült és civakodó lett, Kalász nagyra nyitotta a szemét, s meghatottan mosolygott.

– De szép kis ember maga – mondta. – Hát annyira szereti az édesapját?

Noszek félrebillentette a fejét.

– Tetszik tudni, úgy van ez – mondta –, hogy akármilyen is a pillanatnyi helyzet apa és fia között, a fiú tiszta szívvel csak azt felelheti: szeretem! Ezt másképp sosem szabad... ez másképp lehetetlen.

Kalász annyira meghatódott, hogy majd kihullott a könnye.

– Talán nehéz ember az öreg? – kérdezte nagy zavarában.

– Hát... öntörvényű művész, kemény és konok. A más öntörvényei nyugtalanítják, és robbanni akar tőlük, nem képes elviselni.

– Tengelyt akasztottak már?

– Össze-összekoccantunk...

– Ebből következtetve otthon, az öntörvényű falak között maga sem... mit is mondjak?... Maga sem afféle szerzetesi lélek, hanem kemény és konok. Olyan, amilyen, hiszen azt tartják: az alma nem esik messze a fájától!

– Igen, elég baj az nekünk! Nekünk, mind a hármunknak, mert anyám is... bizony a zörejeinknek meg-megissza a levét. No de valahogy majd csak kibírjuk egymást. Én az ő egyoldalú hatalmát, ő meg az én „ruháskosár nagyságú számat", főleg a művészi felfogás kérdéseiben.

– Vitatkoznak...

– Viharosan.

– És mi mondanivalója lehet egy fiúnak, amikor az apja elismert művész? – Közben Birtalan után nézett, s magában dicsérte a tapintatáért: látja, hogy beszélgetnivalója van Noszekkal, hát félrevonul szemlélődni. – Mi, tessék mondani...

– Apám mostanában már csak rutinból fest! Hatalmas forma- és színérzékkel, de csak rutinból, és ezt én már látom, és a szemébe mondom, amiért ő dühös lesz, és majd meg-

pukkad a méregtől. Arisztokrata csemetének kiáltott ki, meg irigy festőfiókának, aki ahelyett hogy megküzdene a tehetsége kibontakozásáért, ami kínos-keserves küzdelem – és ez nagyon igaz! – irigyli az ő eredményeit. Irigylem a könnyedségét a művészetében. Nem újság ez. A világ ezer és ezer példát ismer ilyesmikből, amikor a fiak egy kanál vízben is megölték volna apjukat, mert féltek, hogy a tehetségük alatta marad apjukénak, és ahhoz lusták voltak, hogy nekigyürkőzzenek, és megmérkőzzenek a kétségtelen tehertétellel, függetlenül attól, hogy mi lesz a küzdelem eredménye.

– Tónikám, de befizetnék egyszer, hogy akár csak a kulcslyukon át is, lássam magukat, és kifülelhessem a vitatkozásukat!

– Félek, tanár úr, félek, hogy kiábrándítónak találná, amit lát és hall. Különösen az én „ruháskosár nagyságú számat".

– Hát talán túlontúl fenekedik az apjával szemben?

– Muszáj, sajnos muszáj, mert a hatalom meg a tekintély és minden apám oldalán van, el kell ismernem, az eredmények is, mert valóban, hol vagyok én még őhozzá képest, csakhogy az a nagy baj, hogy ezzel a hatalommal és tekintéllyel le akar hengerelni.

– Talán csak azt képzeli.

– Sokszor a méreg úgy felfűt, hogy berontok hozzá a műterembe, ami egyben a hálóhelyisége, ebédlője, fogadószobája, kutyájának játszótere és közös társalgójuk... A kutyájával ért ő egyet leginkább, óraszám cseveg vele és játszik; igaz, kedves állat, szeretni való – berontok apámhoz, meglátom a vásznát, és úgy fitymálom, hogy egyetlen szót sem szólok, de apám pontosan érzi, mit mondanék, ha ordítani is mernék. Érzi, mintha az atyai mágnesével tisztán fogná a vér szerinti fia mágnesének jeleit. Abban a pillanatban megáll kezében az ecset, s a legszívesebben a kutyáját uszítaná rám, marjon meg, és űzzön ki a szobájából. Csakhogy...

csakhogy a kutya engem is nagyon szeret, s ha uszítaná, szűkölni kezdene, mintha könyörögne apámnak, ne legyen kegyetlen, amit kíván tőle, nem teheti meg... És attól az okos dakszlitól az nem is csoda, hiszen ha rám néz, apámat látja bennem: ha apámra néz, engem fedez fel benne – úgy hasonlítunk egymáshoz, mint két szeplőtlen tojás, fejformánk, arcunk, kéz- és lábmozdulataink... Ha egy kicsit felönt a garatra, s teljes harmóniában van önmagával, átöleli anyámat, és azt mondja neki, isten áldja meg őt, amiért annyira az apámat szülte meg bennem...

– Látja, Tónikám, nagyon szereti magát az az ember! Meghatóan szereti.

Noszek nagyot sóhajtott.

– Tudom – mondta. – Szeret minden szenvedélyével, ami egy ilyen típusú apában csak lehet. Szenvedtető szeretet... akárcsak az enyém az ő számára. Most, hogy valami okból gyengélkedik, de orvosról hallani se akar, kevésbé nézem a képeit, kevésbé az ecsetkezelését és színeinek egymást kiegészítő összhangját. Inkább őt nézem, leginkább a földszínű arcát és az arcából, boltozatos homloka alól tűző két szemét, és küldöm a levegőre. Tiltom a sok munkától, és féltem, elégeti magát. Rosszat sejtek néha: három kilót fogyott az utóbbi időben! Fel nem foghatja, milyen sokszor mondom a közelében és tőle távol is: az isten áldja meg őt mind a két kezével, amiért a vasszorgalmával kicsiszolt tehetségéből annyit-amennyit átörökített belém! Ezzel... legalábbis, ahogy én gondolom, szebb lehet majd az életem, szebb, még ha kínlódásos is.

Kalász szüntelenül ingatta a fejét, s el-elmotyogta:

– De szép kis emberke maga, Tónikám... Ne haragudjon már, hogy ennyire bizalmaskodón szólítom, de egyre jobban megszeretem. Egy szó, mint száz, megcsináljuk azt a csirkesütő, forgatható nyársat! Mégpedig úgy, hogy két csirke sülhessen rajta egyszerre. Aztán... a legelső alkalomra, szíves

engedelmével, én magam is bejelentkezem, mert nálunk, lakatosoknál az a helyénvaló szokás, hogy ha egy ilyen kipróbálásra szoruló művel elkészülünk, saját kezűleg állítjuk be használatra. Amikor például még csináltuk azokat a kiállításra is alkalmas, szép asztali tűzhelyeket, olyanok voltak, mint a konyhai, díszes bútordarabok, smirglizendő keretekkel, ragyogtak, akár Salamon szemei, a beállítás után az volt az első, hogy begyújtottunk, s bele a sütőbe néhány megmosott krumplit: megsül-e húsz perc alatt? Megsült. És milyen finomra pirult! Be lehetett falni héjastul.

– Máris meghívtam tanár urat...

– De énelőttem nem lesz sem tengely-, sem bajusz-összeakasztás? És az ellentéteiket sem éreztetik velem...

– Csak a békés egymás mellett élés nagyszerűségét. Természetesen a kedves feleségét magával hozza tanár úr...

– Irmát? Magának élő, nehezen mozduló, de talán a kettőnk kedvéért hajlandó lesz eljönni. És azt... ugye megérti: semmiféle kivételezést nem remélhet tőlem!

Noszek riadtan pislogott. Kalász olyan szigorral mondta, amit mondott, hogy nem kételkedett: ennek fele se tréfa! Mondta volna, hogy mélységesen tiszteli a tanár úr mindenekfölött álló tiszta erkölcsi felfogását, de Kalász megelőzte:

– Tudja, még suttyó koromban olvastam egy verset, nagyon megjegyeztem, azt mondja, hogy:

Ha elveszted az erkölcsnek
Intéző fonalait,
Számtalan veszedelmeknek
Leled labyrinthjait.

Az egészből ez a szakasz maradt meg a fejemben, de ez azóta is örökkön-örökké int.

– Ki a költő, tanár úr, kérem?

– Na nézd, egy művelt diák kérdi ezt a pudvásodó öregtől! Tónikám, ez a költő írta azt is, hogy:

Romlásnak indult hajdan erős magyar!
Nem látod, Árpád vére miként fajul?
Nem látod a bosszús egeknek
Ostorait nyomorult hazádon?

– Berzsenyi Dániel...

– Bizony, bizony, Tónikám, a gyönyörű szavú, ódon zamatú Berzsenyi!

A szégyen pírját fedezte fel Noszek arcán. Megbocsátón mosolygott.

– Azért ne veszítse el a fejét, van úgy, hogy én sem ismerem fel rögtön azt, amit pedig fel kellene fedeznem; az ember feje nem káptalan!

Öröm töltötte el: milyen okos gondolat volt tőle tegnap este, hogy csak úgy, minden különösebb cél nélkül kis könyvespolcáról leemelte azt a réges-régi, poros verseskötetet! Irma még botrányozott is, mert a port bent, a szobai asztalnál fújta le a könyvről, ahelyett hogy kivitte volna a konyhába, a szemetesvödör fölé. Most volt mivel megfognia ezt a kedves gyereket, volt mit fitogtatnia. Hiába, szorítós helyzetbe került ezzel a tanári szereppel, nincs sok ideje a bambáskodásra, ennek-annak utána kell néznie – tanulni, tanulni, csiszolni az agyvelőt, felfrissíteni, amit lehet...

– De most már menjen – mondta Kalász. – Menjen, mert a többiek azt hiszik, hogy kivételezek magával, kivonom a forgalomból, ne kelljen fáradnia. Nézze, hogy meresztik a szemüket!

Noszek főhajtását Kalász főhajtással viszonozta.

– Tiszteletem...

– Részemről is...

„Viszi a híremet a fiúk közé – gondolta aztán, s elégedett

volt magával. – Megtanácskozzák majd, mi volt, hogy volt, s téma marad köztük a hazafelé vivő úton is." Malatics jutott eszébe – ül a páholyban, és öleli Terézt, aki a mai napon ugyancsak ellógja a politechnikai oktatást. Megkérdezte magától: „Nincs lelkiismeret-furdalásod? Mondd, Ádám, nyugodt vagy?"

Szétlebbentette a két karját. Jobb erről nem beszélni! Hányszor van úgy az ember élete során, hogy így kellene valamit csinálnia, mégis úgy teszi, az eszére hallgatva. Néha van úgy, hogy az első pillanatra helytelent kell helyeselni! Egyébként is: régi alapelve, hogy az őszinteség jutalmazandó. És Malatics megejtően őszinte volt.

Tekintete végigfutott a fiúkon – mind a munkadarabja fölé hajolt, és „űzte az ipart". Helyes – mondta magában, aztán elindult, hogy körbejárja a műhelyt, egy-egy diáknál megálljon, dicsérje, tanácsot adjon, esetleg bíráljon, megmutasson ezt-azt. Mire az utolsó satunál álló fiúval is szót vált, előkerül Birtalan, s kezdődhet a tízóraiszünet. Ma aztán különösen megcifrázza a pihenésre szólító harangozást – jókedve van, mert ez a Noszek Tóni is... Hallatlanul érdekes teremtmények ezek a szíve szerinti fiatalok! Eleinte valahány úgy mutatkozik, mintha csupa rejtély és csupa talány volna, meg munkától húzódozó lustaság, aztán kisül, hogy csupán a szájuk ízét kell eltalálni, és akár a vasalatlan, zörgő kocsidba is befoghatod őket, húzzák, és felrántanak vele a csillagos égbe. Falat kenyérre kenhetők, és... Milyen igaza van Birtalannak!

Balla – a kurta Balla – és Lázár – a cinkekecsességű Lázár – állt hozzá legközelebb. Hozzájuk lépett, hogy megérdeklődje: mi újság a munka frontján?

– Megy, tanár úr, kérem – mondták egyszerre.

– Értem: megyeget! – mondta Kalász, és nagyot kacsintott.

– Igen – pöttyintette ki Balla. – Amennyire a tehetségünkből telik.

– Meg az eddigi gyakorlatunkból – fűzte hozzá Lázár.

– Forog az eszük – dünnyögte Kalász –, indokolni meggyőzően tudnak. Aláírom: ügyvédjelölteknek megfelelnek.

Molnár – a bögölyszemű Molnár – húzódott közelükbe a szomszéd satutól, kezében a nagy reszelő, combja mellé lógatva, mint valami szakmai, szolgálati jelvény, amellyel ha a körülmények rászorítják, harcolhat is. Melléje sodródott Hoffmann is – a kajla fülű Hoffmann – és Horváth – a hattyúnyakú, őszszemű Horváth –, és közrefogták Kalászt; az ő kezükben a vasfűrész lógott, mintha éppen most találták volna, és nem tudnának mit kezdeni vele.

Kalász mókázón körbefordult a gyűrűben.

– Uraim, mi történt? Ennyire közrefognak, talán bizony számon akarnak kérni rajtam valamit?

Nevetések pukkadoztak, aztán engesztelő, gyengéd szavak hallatszottak:

– Dehogy, tanár úr, dehogy...

S egy megejtő vallomás:

– Szeretjük a tanár urat.

– Értem, úgy szeretnek, majd megesznek... Ki vallotta ezt a szépet, nézzen a szemembe, mert ez csak úgy igazi!

Lázár merészkedett előbbre, s magát kihúzva, pironkodón nézett Kalász szemébe.

– Köszönöm – mondta halkan Kalász a megindítóan nyílt tekintetű fiúnak. – Köszönöm szépen... – S még valamit szeretett volna mondani, mert úgy érezte, hogy ezekkel a mindenki által gépiesen használható, szükséges szavakkal nem fizetheti ki a cinkekecsességű Lázárt – csak ennyivel semmiképp! Sokkal többet érdemel, mert hát egész biztos, hogy a többiek nevében is nyilatkozott. – Istenem, fiúk! – mondta a mennyezet felé fordítva tekintetét. – Ha nekem ilyen szépet mondtak volna, mondjuk boldogult katona koromban, akarom mondani: kincstári béres koromban, hát... lemondtam volna a havi közlegényi zsoldomról, lemondtam

volna a havi Levente cigaretta-járandóságomról és a kormányzó úr őfőméltósága neve napján az ünnepi ebéd mellé dukáló üveg világos sörről meg a vacsorai, dupla szalonnaadagomról. Egy egész vagyonról, fiúk! De akkor és még sokkal később se mondtak nekem ilyet, pedig... talán megérdemeltem volna, mert... na, még majd szidást kapok maguktól, amiért panasznapot tartok, meg fölhánytorgatom – éppen maguk előtt, akik semmiről sem tehetnek! –, fölhánytorgatom, ami volt, s amit maguk el sem tűrtek volna, de mi eltűrtük, a rühes fészkes fene enné meg!

Két karját Balla és Lázár vállára fektette.

– Inkább azt mondják meg: hogy vannak?

– Köszönjük szépen, tanár úr, azt mondhatjuk, hogy jól – felelte Lázár szemérmesen. – Csak...

– Ki vele, ki vele, a negatívumok is érdekelnek! A panasz is, amennyiben van rá okuk.

Lázár a tenyerét mutatta, mi látható mindkettő közepén.

– Igen, „rendjelek"! – mondta Kalász. – Összevont rendjelei a becsületnek és a tisztességnek.

Balla is Kalász elé emelte jobb tenyerét: föltörte a szerszám, jókora vízhólyagok keletkeztek rajta egymás mellett.

Odasereglettek a többiek is, mindannyian a vízhólyagok miatt panaszkodtak.

– Összevont rendjelek – mondta a többieknek is Kalász. – Büszke vagyok magukra, és megértem, hogy kellemetlen viselniük azokat a rendjeleket így, munka közben. Garantálhatom, hogy rövid ideig tart az érzékenységük, hogy egyik vízhólyag elmúlasztja a másikat; el, ha mondom, mert ilyen a fránya természetük!

Hátrafordult, hogy tanúként magához szólítsa a Kővágó szakival dolgozó tanoncokat, mutassák a tenyerüket, nincs azon heg, nincs forradás se – az olajárkok és a kissé szarus keményedések azt mutatják, megdolgoznak a kenyerükért.

– Viseljék büszkeséggel ezeket a „rendjeleket"! Ezek azok, amelyeket minden állampolgárnak meg kellene szerezni, hogy aztán a saját hasznán kívül a másokét jobban lássa, és a saját nyavalyáján kívül a másokéra is érzékeny legyen.

Kezet nyújtott a diákoknak, hogy amint illik, gratuláljon a magas kitüntetésekhez, amit az ő körében szereztek, s amit lám, a tenyerükön viselnek!

Zsibongással, nevetgéléssel engedtek utat neki, hogy a többieket is megnézhesse. Látta az arcukon: jól érzik magukat a munkapadnál.

– Hegyezhetik a fülüket, mindjárt harangozok – mondta Kalász, s kényelmesen ment az ajtó felé, ahol már várta Birtalan. – A zsibogó tenyerüket alaposan áztassák meg, és dédelgessék, becézgessék a rendjeleiket!

Túl a téli szüneten, január közepe táján, foga lett az időnek. Gyengén, mutatóba hó szállingózott, a szél fehér porként gyorsan elhordta. A meleg műhelyből jólesett kinézegetni a komor ég aljára.

A műhely hátsó végének közepén, a bejárati ajtó közelében, óriási Meidinger kályhában tűz lobogott, a kályha oldala, mint az eleven hús, piroslott. A diákok hangja most tompítottabban szólt, mint máskor. Kalász gondosan végigmustrálta őket, nem betegek-e.

Mosolygott rajtuk: még mindig seték-suták... az igazi tanoncnakvalók ennyi idő után már mutogatják oroszlánkörmeiket, de ők... épp hogy érintkeznek az iparral, kóstolót vesznek belőle, hogy valami fogalmuk legyen róla, és hogy a műhelybeliek emberségéből is szoruljon beléjük valamennyi...

A fülével is figyelte reszelésüket: bizony eléggé fals zene! A reszelőt nem tolják egyenletesen és kitartón. Még az *alapállásuk* is sok kívánnivalót hagy maga után. A mozgásuk szin-

tén. Á, hogy fogják a szerszámot!... A reszelőjük csak úgy libeg-lebeg a vason.

Hát a kalapácsosok! Felfelé még csak jól emelik, de mire lecsapnak vele, félrebicsaklik kezükben – sír tőle és vetemedik az anyag. Gyakorolni, gyakorolni! A lakatosmesterség alapelemeit az anyja hasában még senki sem tanulta meg!

Birtalan osztályfőnök Kalász közelében álldogált, s a naptárában lapozgatott.

– Ádám! – szólt Birtalan. – Nézem a naptárt. Jövő hét péntekjén szülői értekezletet tartanánk az iskolában. Hogy állsz az időddel, mondjuk öt órakor? Öttől hétig?

– Ha a személyem fontos, állok rendelkezésedre!

– De mennyire! A te tárgyadból te tudsz kimerítőn tájékoztatni s a megfigyeléseidről beszámolni. Ha kívánságaid vannak a gyerekek miatt, a szülőkkel szemben... Gondold át, megfelelően csomagolva mindent eléjük tálalhatsz.

– Értelek – mondta Kalász. Izgalom fogta el. A nyilvános szereplést sosem szerette, sőt kifejezetten irtózott tőle, ez most élesen hasított tudatába. Álljon ki a dobogóra, és tartson előadást a tisztelt szülőknek?... Hogyan is zajlik le egy ilyen... – Mondd... Kérlek, tájékoztass egy kicsit: milyenek azok a szülők, te már ismered őket?

Birtalan megérezte, mi zajlik Kalászban. Komoly igyekezett maradni.

– Nézd, emberek... Ilyen is, olyan is van köztük.

– Némelyik úgy tesz, mintha ő találta volna fel a spanyolviaszt?

– Van, aki úgy hiszi, ő fújja a passzátszelet, de hát sebaj! Túltesszük magunkat rajta. Azzal, ami számunkra nem lényeges, nem törődünk. Természetesen fő a szerénység, mert mi sosem lehetünk kihívók! Ahol pedig megbecsülést és szeretetet kapunk, ott mindenünket feláldozzuk: időnket, erőnket, tudásunkat, mindent...

– Értem, már hogyne érteném! – mondta Kalász. – Számít-

hatsz rám. Ott leszek. – „Az ördögbe – futotta el a meleg –, azt sem tudom, hogyan szólítsam az apákat és az anyákat! Uram? Asszonyom? A kakas rúgja meg!"

Eltökélte magában: majd figyel. Szemével, fülével Birtalan osztályfőnökre tapad, issza a szavait, a mozdulatait. Szemügyre veszi még a testtartását is.

– Nem féltelek, fog az menni – mondta Birtalan. – Állsz te olyan magasan... a te belső tartalmad felér akármelyikével.

Kalász hálásan nézett Birtalanra. Lám, a füle hallatára felértékeli. Erősíti, hogy megállhassa helyét a szülők előtt. Mai értelemben véve: igazi ember, akinek az emberségén és az eszén kívül szinte semmije sincs – csak önmagát tékozolhatja el, apránként vagy egyszerre, ahogy a jó tanár teszi; mit is tehetne egyebet?

– Pénteken – szólt Birtalan, érezve, hogy fel kell oldania a megmerevedő Kalász nyelvét.

– Ott leszek. Minden kölyökről van mondanivalóm! Őszintén megmondom: egyelőre a dicséret hangján szólhatok majd. A kép ugye még nem lehet teljes bennem, de... Engem a fiúk máris megnyertek. Megszerettem őket. Mint a magamét nézem mindegyiket.

– Jó pedagógus lett volna belőled.

– Azt nem tudom. Az biztos, hogy beleszerettem ebbe a sok gyerekbe, s hogy ez az érzés újjászült engem. Te is, mintha az édes egy öcsém volnál. Sose bántanálak meg... A nyelvem száradjon el, ha terád valami apró gonoszságot is...

Birtalant megfogta Kalász kitárulkozása. Óriási felfedezés őneki ez az öreg – ilyennel még nem volt dolga! Azt mondják az ilyenre, hogy *egyszerű ember*. Szemre valóban úgy fest, de hát akiben a megrekedt világ egy továbbmozdító érintésre ennyire megmoccan, valóban olyan egyszerű ember?

Felemelte a fejét, hogy amilyen szelíden csak teheti, Kalászra nézzen, de az szorongással és zavarral küzdve, megint beszélni kezdett. Szüleiről szólt: a csókaszemű, hosszú lábú apjáról, aki kőműves volt, és Szatmár megyéből származott el, hogy aztán bolyongva keresse kenyerét, és a Dunántúlon rátaláljon feleségére, a fecskenevetésű, fürge Annára. Csókaszeműnek mondták az apját, mert ha indulat vagy szenvedély fűtötte, kékesszürke szeme, akár a csókáé, izzó fémgolyónak tetszett, barnás gyűrűvel. Anyja szelíd volt, törékeny és igénytelen. A nevetése!... Nevetésében a világ minden aszszonyától elütött. S lehetett akármilyen sanyarú az élete, bánthatta a gond, amint az ura megjött a munkából, elfelejtett minden gyötrelmet. Négy gyermeket nemzettek – négy fiút, sorrendben Ferencet, Jánost, Pált és nagy korkülönbséggel Ádámot. A három idősebb testvér legénnyé lett, aztán hősi halott az első világháborúban – magukkal vitték csókaszemű apjuk szemének fémes fényét és anyjuk nevetését, és maradt Ádám a gyásszal, a gyász pedig mindent elnyel: fényt, csengő nevetést, az élet értelmét s még a könnyeket is!

– Azt hiszem, érted ezt, tanár úr...

– Értem – mondta Birtalan. – Mindenki cipeli a maga keresztjét...

A diákok felé fordultak. Nem fogalmazódott meg bennük, de a tekintetükben mégis ott volt: az általuk megújuló életet tapintja a szemük.

14.

Végre elérkezett a péntek délután.

Munkavégeztével Kalász nagy irammal iparkodott haza. Azt szerette volna, hogy bőséggel jusson ideje mindenre. Amennyire az lehetséges, nyugodtan akar érkezni a szülői

értekezletre, amely az ő számára próbatevő újdonság – vizsgaszereplése lesz az, ünnepi ruhát és méltó komolyságot igényel...

Feleségének reggel említette: eljött az a pénteki nap, amikor az üzemi munkaidő lejártával még nem fejezi be a napi munkáját: a *kölykök* szüleinek is szemébe kell néznie; és azután valószínűleg havonként majd, változó napokon, ahogy idejüket a tanárok passzítani tudják.

– Mi, tanárok is, ugye, alkalmazkodunk egymáshoz... Mi döntünk, a szülők pedig tudomásul veszik.

Kalászné csak nézte az urát, hogy felajzódott. „Ez még mindig... – gondolta. – Ha a fejét ráadja valamire, teljes odaadással és erőbedobással megy bele." A szekrényhez ballagott, kitette a tiszta, fehér ingét, galambszürke nyakkendőjét, sámfára húzott, glancolt, fekete cipőjét, készüljön, ne mondhassa, hogy a felesége akadékoskodik... Menjen az ura, és díszelegjen a szülők közt...

Szemüveget tett fel, megnézte az ura kék ruháját, pihés-e. Puha flanellrongyért sietett, áttörölte vele fekete cipőjét. De azért néhányat csak sóhajtott. Sóhajaiban az volt: az ura minek zaklatódik fel annyira? Minek is kellett életükbe olyan *új*, amivel ők már nem számoltak?...

Kalász, mint aki neszekre és sóhajokra egyaránt jól van hangolva, felfigyelt. „Már megint – gondolta. – Ez több mint aggodalom!"

– Irma! – fordult hozzá, erőlködve az ingujjak begombolásával. – Kapd össze magad te is...

– Ha bolond lennék! Talán ünneplőben gubbasszak ott, a négy fal között?

– Gyere velem! Nézz és lásd... Telj el te is, izé... szippants egy jókorát abból az egészen különös iskolai... jaj, hogy is mondjam neked, hogy minél érzékletesebb legyen? Szippants egyet a *hatodik földrész* egyik darabkájának levegőjéből, aminek, hidd el nekem, árama van, és át- meg átszalad

az emberen, s csudára megbizserget. No meg ahogy szokták mondani: külön optikája is van! Bizony, optikája... Onnan, abból a helyzetből minden másként fest.

– Micsoda beszéd! – dünnyögte Kalászné. – S még hogy én, veled, a szülők közé?... Nagy ötlet. – Sandán nézett s húzódozott, vonakodott. – Óriási! Ilyesmi is csak neked jut eszedbe! – De aztán, akármilyen különösnek is tűnt a szemében, került-fordult, és máris nagyon természetesnek találta az ura hívását. Miért is engedné egyedül az ismeretlenbe, abba a... Biztonság kell ott a férjének, különben hogy állhatná meg a helyét! S egy kis biztatást várt még – ha Ádám biztatja, jól van, fut, és rendbe szedi magát. Lázféle kapta el, és rázta, öltözzön. – Hát... komolyan beszélsz?

– Öltözz!

Kalászné nekifogott.

– Leülsz a szülők közé, és figyelsz... Kinek kell azt tudnia, hogy hozzám tartozol? Meg aztán... ha innen-onnan megguszt álnak, gondolhatják, hogy a sok közül az egyik nagymami...

Karonfogva indultak útnak.

– Ádám, vedd tudomásul, ezután a színházat se hagyom! – robbant ki váratlanul Kalásznéból. – Havonta csupán egyszer, de... – Megrántotta férje karját. – Figyelsz?

Kalász feje most egészen másutt járt, s feszült a nyugtalanságtól, de azért a feltüzelőn tervezgető, lelkes feleségére is figyelt. A jelenlegi állapotukhoz mérten túlzottnak ható higgadtsággal mondta:

– Magától értetődik. Amit elhatározol...

Kényelmesen mentek, negyedórával mégis korábban érkeztek az iskola elé. Kalász úgy gondolta, idejükből futja, igyanak egy kávét a presszóban.

– Fényűzési adó! – mókázott Kalászné.

– A magasabb és a nívósabb beosztást sújtja – mondta Kalász.

– A pénzzel nem járó *nívósabbat* – helyesbített az asszony, most minden él nélkül. Ura arcát megsimogatta, félre ne értse szavait. Nem tehet róla, ez még mindig a bögyében van, s ha nem is nyomja már, figyelmezteti.

– Társadalmi érdek – mondta Kalász –, áldozatot igényel.

– Tudom, ezt azok szokták mondani, akiknek feladatuk, hogy agitáljanak... Én is voltam dolgozó!

Kalász nagyon szelíden nézett.

Kalászné dicsérte a feketét, mely ízével befutotta a száját.

– Adtál borravalót? – kérdezte.

– Nem rontom az embereket. A borravaló erkölcstelen!

– Igaz – mondta Kalászné. – Nálunk mégis szabály, egyes dolgozók arra építenek.

– Egyes szakmákban.

– Szakmákban, ahol lopni is lehet – mondta Kalászné. – Azt mondják, a tolvajlás félelmetes arányokat ölt. A kávét is...

– Itt nem lopták el, érezheted.

– Itt nem – mondta Kalászné. – Nyilván jobban ellenőrzik őket.

– Tételezd fel, hogy a becsületesek vannak többségben.

– Én még egyet sem csíptem rajta, de az ember, ha akar, ha nem, kénytelen gyanakodni: az újságok írják, a rádió mondja... És figyeld meg: igen sokan milyen nagyban viszik a rongyrázást. Szemet szúró fényűzéssel élnek, vajon miből?

– Aki nem munkából, az a miegyebekből és a külföldi rokonokból – mondta Kalász.

– Annyian?

– A magyar nagybácsik és -nénik kifogyhatatlanok. Szapora nemzet vagyunk, ha nekiduráljuk magunkat, ellátjuk az egész világot...

– Tréfálsz?

– Fele se tréfa! – mondta Kalász. – De ne is faggass; erköl-

csi kérdések, ha innen nézzük, így festenek, ha onnan nézzük...

– Mióta szeretnék egy fürdőszobás lakást, és nem jutok hozzá, mások meg pazar öröklakások tulajdonosai, autó, tengeri út, cifrálkodás és minden jut nekik.

– Az egyenlőtlen elosztásból fakad, majd megszűnik – mondta Kalász, épp hogy mondjon valamit; nem bírta megállni derű nélkül, hozzáfűzte: – Én rossz pályán mozgok, a vasat nem ehetem meg, és amellett hogy nehéz, olcsó is; talicskára valót se lophatnék össze egy hónap alatt, és a MÉH ki is rúgna vele. A legnagyobb hiba: nem születtem lopós családból, és ahol nevelődtem, a tolvajlás sose volt tantárgy...

Az iskola kapujáig is karonfogva mentek, ott Kalász kihúzta karját felesége karjából, s egymás után léptek be a kapun. A portás ajtaja előtt állt, távolabb az irányítást végző diákok az osztályból. A portás gépiesen mondta:

– A harmadikosok szülői értekezlete: második emelet tizennégy alatt.

A diákok köszöntek:

– Jó napot, tanár úr! – Vigyázzba rándultak. Kalász a felesége felé kacsintott: figyeled? A lépcsőig kísérték. – Fönt balra, tanár úr, kérem.

Kalászné távolabb húzódott, ne is sejtsék, hogy ő kicsoda. Magában csodálkozott: micsoda tekintélye van az ő urának, a diákok hogy tisztelik! Büszke volt. Eddig ismeretlen, különös érzés kavargott benne, s ez, mintha irigységgel vegyült volna! A gondolatra megijedt. Sose volt ő irigy az urára, éppen most lenne? Akkor... talán részesülni szeretne? Ilyet elismer – együtt fürödne vele a dicsőségben!

Kalász maga elé engedte feleségét, lépjen be elsőnek az osztályba.

– Keress helyet magadnak! – Aztán kalapját leemelve fejéről, maga is belépett a zöld színű, tiszta ajtón.

Birtalan osztályfőnök a katedrán ült, előtte az osztálykönyv, lapozgatta, nézegette. Kalászt meglátva bólintott s mosolygott. Üres szék állt mellette a katedrán, Kalász megsejtette: az ő részére került oda; zavarában kalapját jobb kezével combjához zárva tétovázott az ajtó előtt – ennyi ember... egyenesen hogy is menne oda? Nem pofátlankodik... Majd valahogy...

Felesége után nézett. A hátsó padokban jócskán volt még hely. „Jól van, asszony, oda ülj!"

Birtalan tanár úr nem szól. Jól van, majd... „Osztálykönyve" jutott eszébe. Szíve fölött megtapogatta a szövetet. Osztálykönyve ott volt, feljegyzései pontosak – minden kocka tárgyilagos észlelései és ítéletei foglalata, elfogultságot a maga részéről sose ismert.

Megindult felesége után, az utolsó padba.

– Ádám! – szólt Birtalan osztályfőnök. Vissza kellett fordulnia.

– Parancsolj...

– Ide mellém, legyél szíves.

Kalász a szempillák suhogását is hallani vélte, amint a szülők megmérték maguknak. Vissza hát a padsor széle mellett, és föl a katedrára... Biztos volt benne: felesége, ott hátul, feszít most. Jól teszi, feszítsen!

Kimért, egyenletes léptekkel, könnyedén haladt. Fellépett a katedrára, s máris annak kiterjedését vette szemügyre, majd az asztal fényes, zöld lapját.

Birtalan felállt, fejet hajtva köszönt, és kezet nyújtott.

– Szervusz – mondta Kalász hangosan, majd Birtalan füléhez hajolt. – Te – súgta –, én ilyesmin még valóban nem vettem részt!

– Nem tesz semmit! Belejössz és...

Kalász bátortalanul felnézett, feleségét kereste meg a leghátsó padban. Ott ült, pirosan, mint a pipacs. A szemébe

igyekezett sugározni: „Ne izgulj, Irma!... Birtalan osztályfőnök úr bízik bennem, és épít rám!"

Aztán zavartan vette szemügyre az első padsorban ülőket: úgy találta, fegyelmezetten és szép szabályosan ülnek – egy nő, egy férfi, egy nő, egy férfi... Helyeselte ezt a sorrendet. Viszont kifogásolta, hogy hátrább jóval több volt a férfi, s csak közbe-közbe ült egy-egy nő, azonban nem olyan szabályosan, mint az első padokban.

– Elkezdjük! – mondta Birtalan osztályfőnök. Felállt. Üdvözölte a megjelent kedves szülőket, és ismertette a szülői értekezlet anyagát. Mindenekelőtt diákjai tanulmányi előmeneteléről szólt, majd a sürgős tennivalókról. – Egyes diákok – mondta – szunyókálósan veszik a tanulást, mondhatnám úgy is, hogy félvállról, mint akik a saját szorgalmuk és képességük helyett úgyis az égi hatalmakban bíznak. Pedig fölösleges bizonygatni: holtbiztosan tudjuk, hogy nincsenek tanulásban segédkező égi hatalmak.

Jól beszél – gondolta Kalász, és biztató szemmel nézett Birtalanra: folytasd, öregem, folytasd! S azt szerette volna tudni, hogy az ő szereplésére mikor és milyen körülmények között kerül majd sor. Bár egy kis lámpalázféle még munkált benne, már nyugodtabbnak érezte magát. A szülők – szemlélődött – nagyon néznek...

– Napirendünk második pontja a politechnikai oktatás – mondta Birtalan. Kalászra nézett. – Kedves kötelességemnek teszek eleget, amikor...

– Irma, figyelsz?

– ...bemutatom Kalász Ádámot, a politechnikai oktatással megbízott kiváló szakembert. Szeretnénk remélni, hogy nemcsak erre az oktatási évre lett a tanártársunk.

Néhány tenyér összecsattant. Kalász úgy érezte, a felvert levegő az arcába zúg. Alig bírta megállni, hogy a kezét fel ne emelje: kedves szülők, mire való ez? Tartózkodjunk...

A padokban fészkelődés kezdődött; a szűk, világoszöld padok recsegtek-ropogtak.

– Fiaink – mondta Birtalan – Kalász tanár úr avatott vezetésével rövid idő alatt megszerették új munkájukat, amitől eleinte idegenkedtek.

Birtalan utóbbi szavaira Kalásznak is fészkelődnie kellett. Nyakát nyújtogatva feleségét kereste. Úgy látta, Irma mindinkább izgatott. Hát igen, a saját fülével hallhatja, miről van szó!... Most már igazán felnézhet és büszke lehet az urára.

– Az a lakatosműhely fiaink otthonává lett – folytatta Birtalan. – Pedig még nem mérték meg magukban kellőképp, csak tudomásul vették, hogy ez is van, és hetente egyszer ki kell kocsikázniuk Angyalföldre, ahol szerszámot és megmunkálandó anyagot vesznek kezükbe. Ismerkednek és talán elmélyült barátságot is kötnek a számukra eddig idegen termelőmunka világával. És azzal az atmoszférával is, ami társadalmi érdeklődésünk középpontjában áll. Ki tagadhatná, kérem: termelésből élünk!

Harmadik pontként – mondta Birtalan – beszélnünk kell egy javaslatról. A szülői munkaközösség indítványa: rendezzünk „fehérasztal-összejövetelt". Mindjárt elöljáróban: az iskola vezetősége ezt nem ellenzi, de hogy van-e erre szükség, a kedves szülők döntsék el. A szülői munkaközösség úgy találta, hogy most volna időszerű fehér asztal mellett összejönni... Vannak problémák, amelyeket ott lehetne szabadabban feloldani. Egyes vélemények szerint ugyanis távolság észlelhető az iskola és a szülők között. Fehér asztal mellett ezt a távolságot, ha létezik, meg lehetne rövidíteni, s talán ki lehetne küszöbölni. Magam is úgy látom, hogy üdvös lenne... A közös nevező, ha megtalálható, a felmerült kérdésben, úgy érzem, elengedhetetlen, hasznunkra lesz! Az iskola és az otthon egymás mellett kell hogy legyen, a legfontosabb közös érdek: gyermekeink képességének minél tökéletesebb kibon-

takozásáért... Ez a három napirendi pont a mai témánk. A kedves szülőkön a sor, nyilvánítsanak véleményt! A végén, szülői kívánságra, ismertetem majd gyerekeink eddigi tanulmányi eredményeit.

Még fél kilenckor is dőlt a szó a szülőkből. Kalász csodálta, hogy az előbbi közönyös arcok mennyire felengedtek, megteltek tűzzel és érdeklődéssel. Mindannyian egyetértettek Birtalan osztályfőnök úrral.

Méregette magában, egyeztetve is a felszólalók szavait Birtalanéval és a saját felfogásával. Meg kellett állapítania: kivétel nélkül mind azt mondták, amit tőlük a *hivatalos fórumon* hallani szeretnének. Mintha gombnyomásra kopírozódnának a szavak – még a szavak hőfoka is azonos! Talán úgy foglalhatná össze mondanivalóját: akik szóltak, szabályos, jó hangzásra törekedtek, de még nem sikerült. Más kérdés: mire jó ez, kinek van haszna ebből? Miért nem szól a szülő úgy, ahogy *hangolva* van? Miért kell kikényszeríteni, hogy ő is mosolyogjon, a tanár is mosolyogjon, és a szülők jó szereplését meg az értekezlet kimagasló sikerét könyvelve el, Birtalan príma jelentést készítsen: a szülők egymást is nevelve nyilatkoztak meg... Az értekezlet szokatlanul élénk és szerfölött tanulságos volt!

Á, úgy látszik, nagyjából minden értekezlet hasonlóképpen zajlik – értekezlet, értekezlet, az egyik kutya, a másik eb! – állapította meg Kalász. – De azért... akár kutya, akár eb, izgalmas kirándulást tett! – mosolyodott el. Az édesapukák és édesanyukák közt mintha máris kerekebbre nyílott volna a szeme. Csak már tudhatná, mikor kerül rá a sor! És ugyan melyik szülővel milyen találkozása lesz?... Azzal az ásítozóval szívesen szembeállna... Azzal a kalapján füstszürke színű, fehér pettyes fátyolt viselő édesanyukával is... Ápolt, szép asszony – bocsánat, hogy ebben a helyzetben így fogalmaz, de a tény tény: ápolt, szép asszony, és az ura legalább három vasas havi fizetését teszi egyhavi járandóságként

az asztalra. Nem irigységből gondol erre... az ő szeme nem csal!

Múlt az idő, s már úgy tetszett, Kalász sorra sem kerül – a szülők tudomásul vették, hogy van, s hogy egész évben számolniuk kell vele, számolnak is, de tovább semmi. Kitódultak Birtalan osztályfőnök úr elé, egyenként sorba álltak, mutassa meg fiaik-lányaik osztályzatait, és adjon instrukciókat.

Nem akarta – dehogy akarta! –, mégis megsértődött, mert azt érezte, hogy vele szembeni célzatosságról van szó, ki akarják kerülni – hogy is jön a csizma az asztalra!

Tüntetőleg, bosszúsan nyúlt belső zsebébe az összehajtott, saját használatú, külön osztálykönyvéért. Ha tetszik, ha nem, azért bemondja az adut! Állát leszegve, peckesen ült.

Birtalan megérezte, mi dúl Kalászban; felhívta a szülőket: döntsenek a fehér asztal ügyében, és ne feledkezzenek meg a politechnikai oktatásról sem. Kalászra mutatott: a tárgy nem érdektelen, és Kalász tanár úr jó megfigyelő is, forduljanak hozzá bizalommal.

Felvágósak! – jutott Kalász eszébe. – Csak úgy elsiklanának felette. Kellő érzékük sincs... – Kinyitotta, majd újra összehajtotta az osztálykönyvét, két öklét ráfektette.

A szülők egymást kerülgetve és vonakodva csak eljutottak Kalászhoz. Alig eszmélt fel, látnia kellett, hogy az érdeklődés középpontjába került. Ez mindjárt más! Azt az ásítót kereste, meg azt a füstszínű fátyollal borított kalapú, ápolt, szép asszonyt, de a tolongásban nem látta őket.

– Szabad a becses nevét? – kérdezte a mosolyogva eléje álló szülőt. – Értem... – Szemüvegét megigazgatta, s végigbetűzte az osztálykönyvi névsort. – Itt a fiú... Egy kis személyleírást kérnék róla, mert arcról mind ismerem, annak alapján az erkölcsi bizonyítványát pontosan kiállíthatom... Szakmailag a fiú biztos ötös, az osztályzatot azonban néhány összetevő befolyásolja.

– Zömök, kreol bőrű, hullámos hajú, eleven... Mondhatni játékos. Még játékos.

– Előttem van, kérem: loboncos hajú. Sőt! Hátulról azt hiheti az ember, hogy lányt csempésztek a műhelybe. Olyan hosszú a haja, hogy be is fonhatná. Ez egyetlen szépséghibája... Ez a szépséghiba azonban, tessék nyugodt lenni, nem befolyásolja a fiú osztályzatát.

– Hóbort ez a hajviselet – mondta az apa, fiához hasonlóan kreol bőrű. – A gyerek kinövi majd. – Köszönt, s továbbfurakodott az embergyűrűből.

A katedrához kitódult, majd lassan elvonuló tömegben Kalász kis ideig magára maradt – nem álltak eléje, s nem kérdezték. Kényelmetlenül érezte magát. Egy tanár, lám, ki van szolgáltatva! Némi bosszúság, majd szégyen tapadt meg benne. A szülő persze nyíltan ásítozhat, még a tenyerét sem teszi a szája elé! Legalább a szemébe nézhetne annak az édesapukának, s megkérdezhetné, mitől olyan kimerült s figyelmetlen. De hiába kutatott az elvonulók között, azt a férfit sehol sem látta. Annál inkább meglepődött, amikor váratlanul a füstszínű fátyollal borított kalapú, szép asszony került eléje. Nagyot dobbant a szíve, s mintha a fejéből pillanatra kiszaladt volna a vér. Rekedtes hangon mondta:

– Szabad a becses nevét? Igen... Egy kis személyleírást kérek, hogy pontos lehessek... Az adatok, tetszik tudni, azáltal élnek, hogy tudjuk, sőt látjuk, melyik személyhez kötődnek.

Kovács Elemér – mondta magában Kalász, s mintha láz vette volna elő. – Kiköpött anyja az a fiú! – S még akkor is mosolygott, amikor az asszony szemébe nézett. – Kiköpött anyja... úgy megmondaná, de nem mondhatja meg!

– Kovács... – Aztán biztonsággal tájékoztatott: – Az a jegenyehosszú fiú, jól ismerem. Igen jellegzetes emberke... Eszes és jó modorú. A technikai készsége ugyan nem a leg-

tökéletesebb, a kelleténél gyakrabban üt a kezére a kalapáccsal, de ettől függetlenül a fiú ötösre áll.

– Igen, de miért kell annak a gyereknek a kalapáccsal?... Egyáltalán, az a műhely...

– Sok oka van – mondta Kalász. Figyelte az asszony arcjátékát, ajkának ide-oda illeszkedését. Na, jutott eszébe, csak nem undorodik? Csak nem érzi magát megszégyenülve, mert elképzelése szerint rangján alulival kényszerül tanácskozni? Na... – Az egyik oka, hogy a fiú szereti azt, amit csinál.

– Elemér?... – ámult az asszony.

– Elemér! Elzavarni se lehetne.

– Lehetséges. De a keze! Talán ő is sebész lesz, mint az apja, olyan kézzel, tessék csak elképzelni, mire mehet majd! – Fintorgott, és a kezét nyújtotta, de úgy, hogy Kalász csak a keszty ujjak hegyét foghatta meg, azt is csak egy pillanatra, mert az asszony hamar elrántotta.

Letette a névjegyét – gondolta Kalász –, s menekülne. Menjen... S hagyta, forduljon tovább. De közben kimondta még:

– Addigra, mire sebész lehet az a fiú, kinövi a kezére veréseket.

– Egyetlen vigaszunk – torpant meg az asszony. – Köszönöm. – Kalapjához kapott, igazgatott rajta, aztán kígyózó mozdulatokkal kitörtetett a tömegből.

Az osztály fokozatosan kiürült, a szülők sietve távoztak. Kalászné is kisodródott a folyosóra, majd lement az utcára hogy megvárja az urát. A látottak-hallottak lélekben átfürdették és felfrissítették. Büszke volt az urára.

Birtalan vállon fogta Kalászt.

– Látod, így megy ez!

– Most már ezt is tudom – mondta elgondolkozón Kalász, s nem ment a fejébe, hogy a leginkább élenjáró és mondhatni hangadó diákjainak a szüleit miért nem látta. Azokét, akikkel ő – talán összeférhet az idevágó előírásokkal, és csorbát nem

ejt az iskolai rendtartáson sem – olyan szívbéli barátságot kötött: Noszek, Herkó, Malatics, Balla, Lázár, Hoffmann, Horváth, Solymár, Kardos, Molnár, Kutas szüleit... Na és azé a Dull Terézé, akihez ugyan tanárként nincs köze, de Malatics Dezső miatt mégiscsak megmérte volna magának azokat a szülőket... Ugyan mi az oka, hogy a harminchatból mindössze huszonnégy szülő volt jelen, amikor pedig a gyerekeikkel törődő szülőktől egy magafajta tanár elvárná... ugyan mi az oka? Talán annyira magabiztosak, és annyira bíznak a gyerekeikben? No de akkor is... az iskola iránti tisztelet sem hajtja őket? A gyerekeik második, nagyon lényeges otthona nem bírna akkora vonzerővel, hogy megmozdítsa őket, és azt parancsolja: gyerünk be az iskolába, lássuk, mi van a mi pernahajderünkkel, mi van a mi gézengúzunkkal és így tovább? Annak a túlfeszített életű tanárnak nem kell-e egy kis szülői segítség? Van-e elég türelme a nagy reményekre jogosult, időnként azonban akasztófavirág szinten is merész viselkedésű fiunkhoz, a mostanában titokzatoskodó és alkalomadtán túlontúl felvágott nyelvűre sikerült lányunkhoz?... Mi az, hogy a saját tizenéveseik sorsa kevésbé érdekli őket, mint a másoké, akiket keményen el is marasztalnak, ha itt-ott nyitott szemmel járva látják, hogy a szemérmetlenségig nemtörődömök, és semmibe veszik, hogy az utca nem az ő szerelmi magánterületük, nem is oldalakkal ellátott búvóhely a tizenévesek önfeledt csókolódzásának és egymást markolásának gyakorlására – ugyan mi az?...

Addig forgatta ezt a fejében, míg megkérdezte Birtalant, mi a véleménye.

– Megszoktam már ezt – mondta Birtalan. – Hol ezek jönnek el, hol azok... Vannak periódusok, amikor a szülői lelkiismeret erőteljesebben működik, s akkor berohannak, és csaknem alázatosan tudakozódnak a tanároktól; talán rosszat tapasztaltak, futnak hát, hogy az iskola segítsen nekik, a tanár helyettük fogja meg gyermekük nyakát és így

tovább. Egyébként magad is megfigyelhetted: egy ilyen nagy létszámú osztályba körülbelül öt-hat kimagaslóan tehetséges gyerek található, ezek a vezéregyéniségek, szinte uralkodnak, megszabják az osztály szellemi arculatát és színvonalát, a többi gyerek elismeri őket, vita nélkül, a mutatott képességek alapján dől ez el, ebbe beleavatkozni fölösleges, de reménytelen vállalkozás is lenne... Ebből következik hogy az erős tehetségek szülei gyérebben is járnak be az iskolába; minek, talán arra gondolnak, a kocsi az ő beavatkozásuk nélkül is eredményesen halad. Igazuk van-e? Biztos, hogy nincs, de nekem sem időm, sem erőm kutatni az okát!

– Értem – mondta Kalász. – Értem... Te sem szakadhatsz meg!

Aztán amiatt furdalta a kíváncsiság, Birtalannak mi a véleménye az ő ma esti szerepléséről, de szégyellt érdeklődni. Inkább megkérdezte:

– Mikor lesz az a fehérasztal-dolog?

– Februárban. A szülői munkaközösség intézi, megtudsz mindent idejében.

– Ott kell lennem?

– Helyes ott lenned.

– Akkor ott leszek.

Együtt zötyögtek le a lépcsőn. Kalászné a kaputól távolabb várt.

– Gyere, bemutatom a feleségem... Eljött, mert kíváncsi volt. Mint általában az asszonyok...

Kalász meghökkent: Birtalan kezet fogva feleségével, kézcsókot mímelve, keze fölé hajolt. Na, ezt talán mégse! – gondolta. Haragosan nézte asszonyát, mert hagyta, amit nem lett volna szabad hagynia. Miért nem kapta el a kezét? Ejnye, ebben minden nő egyforma!

Birtalan hamarosan elköszönt tőlük, s ők kényelmesen tovább-baktattak. Kalász gyöngéden karolta feleségét, s már el is felejtette, hogy a kezét nem kapta el Birtalan szája elől.

Várta, hogy az asszony rákezdje, mit látott, s a mai este milyen hatást tett rá.

Az asszony azonban hallgatott. Idő kell hozzá, míg azt a sok mindent rendezi magában...

Kalász nem bírta tovább.

– Egy szavad sincs? Hát hogy tetszett?

– Igen! – mondta az asszony, mint aki éppen szólni akart. – Tetszettél... Nem hittem volna, mennyi komolyság van benned! Meg... hogy is mondjam? Magabiztosság! Esküszöm, prímán tudtad a szerepedet. Tudtad, mikor, mit, hogyan, és... kifogástalanul tudtad, hogyan kell viselkedned, egyáltalán nem feszeskedtél ebben a... Mégiscsak afféle kényesebb kör volt ez! Megvallom: eleinte féltettelek, hogy zavarba jössz és hebegsz-habogsz, de egyáltalán nem!

Kalász felnevetett. Felesége karját szorosan oldalához zárva eszébe jutott: megsértődhetne, amiért a felesége annyi év után sem ismeri eléggé, de aztán eszébe villant – teljesebbé vált az élete! És ha meggondolja, felesége szavaiban bőséggel volt dicséret, mit akar hát? Ha mindent egybevet és kellően átérez, elkiálthatja: száz évig akarok élni! De még azután is: haljon meg az ótvaros nyavalya!

Önfeledten lépegettek, s ha valaki megkérdi őket, meg is esküdtek volna: boldogok! Kószálni jött kedvük, körbe-körbe a városban, ismert és ismeretlen utcákból ki- s befordulva, bámulni a neonfényeket, ámulni a megannyi villanyfénytől ékes ablakon, amelyek mögött családok élnek, szerelmek szövődnek, és megszületik az új nemzedék, amely életerősen lépi majd át a kétezredik év küszöbét, és teszi, amit tennie kell...

Kalász hirtelen megállt. Eszébe villant Kovács édesanyja, s arra késztette, hogy megkérdezze Irmáját:

– Mondd, külsőmben, már hogy az öltözékemben sem ütöttem el azoktól a kicsípett szülőktől? Mert ismerd el, alaposan ki voltak csicsásítva. Ha nem tévedek, még Birtalan

tanár úr is elütött tőlük... akarom mondani, kirítt közülük a hétköznapi ruhájával.

– Én úgy láttalak, tisztának és ünnepélyesnek, ahogy voltál – mondta Kalászné. – A te kék ruhád, még ha kicsit tükrös is, mindig modern; legyen akármilyen idő, sose megy ki a divatból!

– Lehet, de ismerd el, túlontúl molyirtószagom van benne.

– Molyirtó nélkül a molyok egy hét alatt megzabálnák a gyapjúholmit. Egyébként nem büdös az... Különben is miért szaglászod?

Hiszen – gondolta Kalász – nem is ő, hanem az a szép asszony. Halálbiztos, hogy bökte az orrát a bűzlő „szag". De erről már nem szólt. Fáradtságot érzett, s otthonába vágyott. Megemlítette: ez egyszer, a nagy nap méltó befejezéseként, hazamehetnének taxin. Felesége azonban, mint aki Kalász szavaitól megijedve új erőre kapott, meggyorsította lépteit.

– Értelek – mondta Kalász. – Miért is ráznánk a rongyot? – Felesége erejét és eltökéltségét érezve, jókedve kerekedett. Katonásan vezényelt az összecsengő lépéseikhez: – Egy-kettő, egy-kettő, egy-két, egy-két!...

15.

Kalásznak úgy tetszett, már nemcsak a nappalok, az éjszakák is igen megrövidültek. Röpül az idő, nappalt az éjszaka, éjszakát a nappal hajtja előre – csak előre, ő meg be a műhelybe, onnan haza, aztán megint a műhely. Csuda szép ez így!

A műhelyajtónál állt, és látta, hogy megérkezett Birtalan osztályfőnök – munkakezdéskor telefonált, hogy kivételesen tizenegy óra körül jön, mert családi ügyben fontos elintéznivalója akadt.

– Szervusz, Ádám! – köszönt Birtalan, s kalapját leemelve, kezét messziről nyújtotta.

Kalász eléje sietett. Sapkáját ő is lekapva fejéről, megmarkolta Birtalan kezét.

– Jó reggelt kívánok! – zúgták a diákok. A kalapácsok s a reszelők elcsendesedtek.

– Semmi baj? – kérdezte Birtalan.

– Az égvilágon semmi – válaszolta Kalász. Hosszan rázták egymás kezét, s a szemük körbejárt. A diákok mintha vigyázzban álltak volna a munkapadoknál s a fűtő a kályhánál.

Percek múlva Kalász megnézte az óráját.

– Itt az idő! – mondta, s elindult a kétszárnyú, széles bejárati ajtóhoz, ahol a szögletvasra akasztott síndarab lóg; kalapácsával alaposan cifrázva megverte. Ahogy szándékában volt, a lélekharang hangjait csalta ki az acélból.

A diákok felüvöltöttek, s futottak a mosdóba kezet mosni, aztán gyorsan bekapni az ételt, mert az ebédszünetből arra is kell jutnia időnek, hogy meghempergessék egymást a hóban, hógolyózzanak, és bőséges szót ejthessenek a lányokról és a táncról.

Kalász elmélyülten szemlélődve baktatott vissza Birtalanhoz. Kuckójából kihozta elemózsiáját, hogy beszélgetés közben elmajszolja – hagymás-szalonnás kenyeret hozott ebédre, és kis üveg szilvabefőttet. Ahogy terített magának a munkapad sarkán, s oldalt nézett, észrevette, hogy Kardos, a fűtő a satukat simogatva ide-oda sündörög, és nem ebédel. Nyomban szólt neki:

– Hát maga, talán bizony böjtöl?

Kardos nem felelt. Válla megemelkedett, majd visszaereszkedett rendes állapotába. Feje a jobb vállára hajlott, s ott maradt. Feltűnt Kalásznak már máskor is, hogy az alacsony növésű, zordnak ható fiú átcsellengi az ebédidőt, szemlélődik, mintha idegen helyre tévedt volna, és álmélkodva gyűjtené az impressziókat, de eddig még nem tette szóvá.

– Fiatalembernek sosem szabad koplalnia! – szólt újra Kalász, s várta, Kardos figyeljen rá, mert még van mondanivalója, Birtalan azonban, ajkához állított mutatóujjával jelezte, hogy ezt a témát helyesebb nem feszegetni.

Az osztályfőnök elmondta aztán, hogy kényszerokok játszanak közre Kardos ebédkihagyásainál: vallási felfogás folytán kilenc gyerek van a családban – az anyja beteges, és egyedül az apja a kenyérkereső. S bár a kilenc gyerek után szép summa családi pótlékot is felvesznek, úgy látszik, kevés. Kilenc gyerek... A két szülővel együtt tizenegy főből áll a család!

– Képzeld el, Ádám, csak kenyérből hány szelet kell ott naponta!

Kalász nagyot nyelt.

– Fantasztikus – mondta csendesen. Tekintete Kardos felé fordult. Úgy érezte, máris torkig van étellel, s ha még egyetlen falatot is lenyelne, fölfordulna a gyomra. – Hej, ez a fiú de korán cipeli a keresztet, amelyet mások akasztottak a nyakába!... Lám, milyen körültekintésre köteles egy pedagógus! Sosem tudhatja előre, hogy egy-egy gyereknél mi minden határozza meg azt, hogy a magatartásában ilyen vagy olyan!

Fiókjába visszatette, majd újra elővette ebédjét, fontolgatta, mit is cselekedjen, hogy senkit se sértsen meg, és legjobb szándéka szerint csak jót tegyen? Szívébe nyilallt, amikor eszébe jutott, hogy a Kardos-féle fiúk érzékenyek és nagyon önérzetesek.

A szilvabefőttes üvegért nyúlt, és mutatta az osztályfőnöknek.

– Nézd, a feleségem mindig becsomagolja nekem ezt az émelyítően édes befőttet, merthogy az én szervezetemnek sok cukorra van szüksége, meg az emésztést is elősegíti, miegymás... Nevetséges! Gyereknek való étel... – Izgatottan kérdezte: – Mit gondolsz, Kardosnak adhatnám-e, s ha adnám, a gyerek elfogadná-e?

Birtalan nagyokat pislogott. Mit tudja ő, Kardos hogy reagálna, ha Kalász felkínálná neki az ételt! Egyet tud: Kardos szófukar, kemény kis ember. Máris egy jó értelemben vett szent, aki a sorsát nem érzi áldozatnak.

Kalász kapta a befőttet, hasához szorította, és szinte lopakodva ment Kardos után.

– Fiam! – szólt.

Kardos megfordult.

– Ha meg nem sérteném – mondta Kalász. – Mentsen meg a feleségem haragjától. Rám tukmálta... Ha hazaviszem, állni fog miatta a bál. – Nyújtotta az üveget.

Kardos lángvörös lett. Csóválta a fejét. Körülnézett, ki látja a jelenetet. Az osztályfőnök elfordulva ült, a hó szállingózását figyelte elmerülten. Még az a jó! – gondolta Kardos. De aztán észrevette, hogy két osztálytársa, a bögölyszemű Molnár és a nagyképűségből görögöt tanuló Solymár mintha egyedül őt... mintha kizárólag őt néznék! Gyorsan határozott:

– Tessék megbocsátani, nem élek vele!

– Ezzel? – hökkent meg Kalász.

– Azzal!

– Hiszen ezt a gyümölcsfajtát, így elkészítve, a maga korabeli fiatalembereknek találta ki az isten!

– Az én természetem... az enyém valahogy nem állja. A figyelmességét ellenben nagyon köszönöm – mondta Kardos. Szeretett volna elsüllyedni a szégyentől. Tudta ő jól, mi indította hozzá a mestert. Legszívesebben kiszökött volna a műhelyből, és haza...

Kalász szégyellte a dolgot. Hihetetlen kudarc! Valósággal kullogott az osztályfőnökhöz. Letette a befőttet, s nézte. Nagy sokára falatozni kezdett. Egyikőjük sem szólt – minek is szóltak volna, megérezték szavak nélkül is azt, ami a másikban végbement.

– Tanár úr, kérlek szépen – szólt az osztályfőnökhöz –, van

idő, hogy rádöbbenek: a gyerekek közt is vannak óriások! Jellembelileg értem... A kis meósunk és fűtőnk, lelkemre mondom... Mit is mondjak? Megérted talán: érezni lehet inkább ezt, mint szavakba foglalni. – Jobb kezével megmarkolta kabátja szárnyát, félrehúzta, baljával a belső zsebébe nyúlt. Ujjai matattak az osztálykönyvön, majd gondolt egyet, és mégsem vette elő. Kardos érdemjegyét, a hozzávaló megjegyzéssel, dehogy írja be az osztályfőnök előtt! Az ilyesmit befolyásmentesen kell, mások ne is lássák... Még a becsülésre igazán méltó kartárs se! A pedagógus... Mi, pedagógusok... – Levette sapkáját. Fehér hajtincsei közül egy lefordult a homlokára. Leült a munkapadhoz. Szétterítve piros csíkos kenyérruháját, újra kirakta ételét. – Ülj le, kérlek – mondta Birtalannak, aki a munkapadhoz támaszkodva, szalvétából harapta a szalonnás kenyeret.

Birtalan maga alá húzta a düledező széket, és Kalász mellé ült. Térdük összeért.

Kalász fél szeme folyton a befőttesüvegen járt. Kínálná Birtalant, de hátha finnyás! A saját gyártmányú kenyérszelő késével a befőttre bökött.

– Nézd, milyen gusztusos! Úgy kuksolnak a szilvák az üvegben, mint a kifelé sóvárgó rabok.

Birtalan mosolygott.

– Mindjárt kiszabadítom őket – mondta Kalász. – Ha meg nem sértenélek, kérlek, szemezz majd belőle. A feleségem tiszta, gondos asszony. Ha a szilva levét szereted, azt is nagyon szívesen...

– És ha meglátszik rajtad, hogy nem mind te etted meg, mit szól a feleséged? – kérdezte Birtalan.

– Rá se ránts! – mondta Kalász. Nyújtotta a kiskanalát, Birtalan percig se tétovázzon. Lelkendezve magyarázta, mennyire kedveli a közvetlen embereket.

– Hát... köszönöm! Legyen úgy, ahogy te akarod.

Alighogy a befőttesüveg kiürült, az ebédidő le is járt.

– Megyek, és kongatok a fiúknak – mondta Kalász. Fölállva, nadrágját megemelte, majd sietett a „zenélő" acéldarabhoz.

A gimnazisták betörtettek az udvarról, és a munkahelyükre álltak.

Kalász, akár valami őrszem, körülnézett. Tekintete diákról diákra siklott. Ennyi szorgalmas diák!...

Az első szülői értekezlet hatása alól Kalász nem szabadulhatott. Bármit tett, bármiben volt is valami szerepe, azt a katedrai magaslatot igyekezett megtartani. Meg nem fogalmazta, de benne volt mozdulataiban és megerősödött öntudatában leginkább: az a katedrai színvonal őrá szabott mérce, az alatt ő már sosem szerepelhet! Szaktársai fejcsóválva nézték, mi bújt az egérszürke üstökű Kalászba. Haha! Felfuvalkodottságában az orra szinte fölfelé kunkorodik. S a lábait hihetetlen kényeskedőn rakja – akár valami parádézó, nyugdíjas balettos!

A szülői értekezleten szerzett ismereteit a fiúk között hasznosítani akarta. A kreol bőrű, zömök fiúhoz lépett.

– Fiatal barátom, maga igazán boldog ember lehet. Volt szerencsém megismerni a szüleit. Azt hiszem, dicséretesen áldozatos emberek. Rajonganak magáért. Eddig sem csalódtam magában, de... Ezek után mégis, valamivel magasabb nívót várok és több iparkodást. Megfigyeltem az udvaron: a focit jól rúgja, fürge is, mint a csík, és élen jár a dalolásban. Ha jól emlékszem, szájharmonikázik is.

– Úgy mellékesen, tanár úr.

– Helyeslem. Hozzátartozik az élethez. Ha itt az ideje, kérem, mindig harmonikázzon. Ha itt az ideje, mert a múltkor behozta a műhelybe, és egy-két futamot...

– Igen...

– Ez tilos, noha akasztás nem jár érte. Ki kell jelentenem:

a szüleinek erről egy szót sem... Ünneprontó sosem szerettem lenni. Meg aztán... tudom én, hogyan van az: feszeng magában az a kis patkolt ördög; igaz, fogja egy darabig, fogja, aztán csak nekiereszti. Értem én...

– Ezentúl óvakodni fogok, tanár úr, kérem.

– Nem kérem rá a becsületszavát. De azt igen, hogy egyszer majd, valamelyik szünetben eljátssza a nótámat a harmonikáján.

– Igenis...

– No de félre a tréfát! Mondom: a szülei valamivel többet érdemelnek magától. Legközelebb... azt szeretném, ha nem kellene fékezni a nyelvem, dicsérhetném, föl, a csillagos égig!

Átfogta a gyerek vállát, gyengéden magához húzta.

– Jól van, kis magyar, nincs itt nagy baj. – Ellépett. Viszszafordult. – Mondja: milyen pályára készül?

– Zeneszerző szeretnék lenni.

– Úgy! Már vannak kísérletei?

– Vannak, tanár úr.

– Mifélék?

– Dzsessz.

– Óriási!

– A tanár úr szünetre harangozását is lekottáztam...

– Örülök. Valami haszna hát máris van...

– A legközelebbi kultúrrendezvényünkön lejátsszuk.

– Meghívnak?

– Az természetes!

Kalász meghatódva lépett tovább. Nem szabadult a gondolattól, hogy ezt a fiókzeneszerzőt az ő műhelye annyira megfogta a hangulatával, hogy zenekomponálásra serkentette. Még inkább hitte: érdemes élni!

Az egyik nyurga fiú mögé állt. Apját idézte, széles vállát, domború mellkasát, bikanyakát, deresedő fejét.

– Hogy állunk, fiatalember? – szólította meg.

– Jó reggelt, tanár úr! – köszönt zavartan a fiú.

Kalász biccentett. Nevetett az egész arca; röpködő tekintete szívósan tapadt meg a fiún. Csodálkozott: apjához viszonyítva milyen vékonydongájú emberke áll előtte. Szomorúan vékonydongájú.

– Ízlik a munka?

– Barkácsoló vagyok. Otthon szerszámaim vannak, úgyhogy...

– Ezt jó hallani! Egyébként találkoztam és szót váltottam az édesapjával.

– Tudok róla...

– Édesapja említette?

– El van ragadtatva a tanár úrtól.

Kalász felemelte a kezét.

– Nem szabad!... – Körülnézett, állnak-e az ablaknál. A falnak is füle van, minek növelni az irigyek számát? A gépek kattogása és súrló nesze vert át hozzá felőlük. – Nem szabad – ismételte. – Az első impressziók csalókák is lehetnek. – Mélyet lélegzett. „Csuda jó érzés tudni, hogy megbecsülést szereztünk magunknak" – gondolta. – Édesapja figyelmes és tapintatos ember – mondta. – Spekulált: tapintatosat miért mondott? Ez a szó ott fölösleges és értelmetlen! – Azt hiszem, édesapja ügyvédember...

– Ügyvéd – mondta a fiú.

– Hatalmas erejű... Afféle Herkules.

– Fiatalkorában sportolt.

– Fiatalkorában? Negyvennek ha néztem. És milyen ügyekkel foglalkozik?

– Negyvenöt éves és büntetőjogász. Az az ő igazi területe. Híres az alaposságáról. Ha szükséges, éjjel is tanul. Ízekre szedi az ügyet, számba vesz mindent, ami lényeges. Úgy tartják, mint aki a bírónak munkatársa, és az ügyésszel, igazának tudatában, vitába is száll.

Kalásznak tetszett, hogy a fiú milyen lelkesen beszél apjáról.

– Jól van – mondta. – Ha valamiben vétenék, és vádat emelnének ellenem...

– Tessék nyugodt lenni!

Nyugodt, mint az édesvízi halak... – jutott Kalász eszébe. A fiú vállára tette kezét.

– Már alig érem el. Maga focizni szokott a szünetben.

– Ugrálok, szaladgálok. Egyébként kosaras vagyok. Az iskolai csapatban játszom.

Kosaras – mondta Kalász magában.

– Csak sejtettem én ezt, mint macska az esőt, de hát... mindent én sem tudhatok! – Kékeslila szegélyű, piros foltot vett észre a fiú kezén. – Ejnye! Már maga is a kezére ver a kalapáccsal?

– Egy kicsit odasóztam, tanár úr. Az a nagyobbik kalapács még eléggé szokatlan.

– Majd belejön. Ugyanezt mondtam az édesapjának is. – Bizonytalanul továbblépett, aztán visszafordult. – Milyen pályára készül?

– Orvos szeretnék lenni. Még eléggé messzi van, de... előbb még be is kell jutnom az egyetemre. Ménkű nehéz, rettenetesen nagy a verseny, ráadásul az a pokoli felvételi... Ki ezért, ki azért vérezhet el.

– Orvos... Szép pálya, s úgy hírlik, jól jövedelmez. Hamar össze lehet hozni az autót is.

– Az autó vele jár. És ma nem olyan nagy ügy az. Mondhatni minimális igény, és a mai élet, tanár úr, tessék elhinni, megköveteli...

– A vasasok nagy része más véleménnyel van erről – mondta szelíden Kalász.

A gimnazista kidüllesztette a szemét. Riadalmat árult el. Ehhez nem tudott mit szólni. A vasasok... Erről nincsenek megbízható ismeretei, de majd utánanéz, hogyan is van ez a vasasoknál.

Tiszta a szeme világa – gondolta Kalász. Megveregette a fiú vállát.

– Jól van, kis kollégám, bízom magában. Csak azt ne képzelje, hogy olyan jól olajozott, sima utat kap tőlünk, terülj asztalkámmal!

– Erre apám is figyelmeztet – mondta a fiú. – Sokoldalúan kell felkészülnünk. Azt azonban nem tudom, jó-e, hogy erre unos-untalan figyelmeztetnek. Hiszen, tanár úr, kérem, mi szívesen dolgozunk, de azért szórakozni is szeretnénk, sokat szórakozni, és miért baj ez?

– Ez bizony igaz – mondta Kalász messzire nézve, át a műhely falán is, és nem volt biztos benne, helyesen szólt-e a diák szavaira. – Higgye el, mi, felnőttek majd igyekszünk... – Abban sem volt biztos, hogy a felnőttek majd valóban igyekeznek. Azzal lépett tovább, hogy erről az elevenbe vágó témáról alkalomadtán még szívesen ejtene szót, akár úgy is, hogy a többiek bekapcsolódjanak a beszélgetésbe.

Az utcán hazafelé, amint tehette, a fiúk közé sodródott. Hol ezt, hol azt fogta vállon, és faggatta őket, hogy érzik magukat, mit szeretnének csinálni leginkább. Volna-e valami kívánságuk, amit teljesíthetne? A diákok tülekedtek körülötte, ricsajuk zúgatta a fejét, de nem bánta.

Birtalan rászólt a diákokra:

– Nana, fiúk! Mire jó ez a tülekedés? Fölmásznának Kalász tanár úr hátára. Mérsékeljék magukat. Ejnye, még majd ledöntenék a lábáról! Ejnye, ejnye, a kiskésit a világnak!

„Szeretnek – gondolta Kalász. – Kis bocik... szeretetből sok mindent szabad! Kis bocik..." Külön is boldog volt, hogy ez a gimnazistáit becéző szó – kizárólag magánhasználatra! – eszébe jutott.

16.

Birtalan elindult a tanáriból, hogy megtartsa osztályfőnöki óráját. A tanítás kezdetét jelző csengő robaja még a levegőben úszott, amikor ő már, osztálykönyvvel a hóna alatt, a folyosón baktatott. Úgy szól az a csengő – számtalanszor eszébe jutott már –, mintha a nem létező házi tűzoltókat riasztaná az épület ereszéig elharapódzott tűz oltására! A holt lelkeket felveri, az élőket ingerli... Ej, ez a csengő! Alaposan kizökkentette gondolataiból. Pedig ma a megszokottól elütő osztályfőnöki órát akar tartani, és úgynevezett kényes kérdésekről folytatnának eszmecserét a diákjaival. Például... úgy gondolta, hogy bensőséges beszélgetést kezdeményez a mai életről, s ennek keretében legfőképp a diákember helyzetéről és jogállásáról a családban. Volt már máskor is ilyen szándéka, de eddig még sosem vagy alig sikerült megvalósítania. Megpróbálja – hátha ma valóra válhat az elhatározása...

Ahogy belépett az osztályba, az eddig megszokott kép mellett most újat is tapasztalt: a kis Balla és Lázár rendbontó módon nem a helyükön várták az óra kezdetét, hanem a belső ablakok melletti padsoroknál tartózkodtak. Balla Kurucz Zsófival, Lázár pedig Kiss Annával csevegett elmélyülten. „Alakulnak a dolgok – gondolta, s el kellett mosolyodnia. – Így van ez, ha korábban nem is, a harmadik-negyedik évben fiúk-lányok biztosan elindulnak egymás felé... Hogy milyen lesz a megérkezésük, s egyáltalán megérkeznek-e egymáshoz, ki mondhatná meg előre?"

– Ki-ki hazatalál a helyére! – mondta határozottan, de még mindig mosolyogva, amiből az őt jól ismerő diákok kiolvashatták: nincs ellenére Balla és Lázár „fejlődése".

Diákjai még álltak. Intett, üljenek le. Aztán várta a hetes jelentését. Tudta, minden rendben van, semmi lényeges nem

történt – ilyen nap is van! –, az osztály létszáma hiánytalan, mégis... A bevezetett rendet nem szabad megbontani – a hetes jelentsen!

Töprengett, hogyan is kezdje komolyabb dolgokra fordítani a szót – egy osztályfőnök talán mindenkinél jobban tudja: ez sosem könnyű! Kötetlen beszélgetésbe kezdeni, vitát provokálni a gyanú felkeltése nélkül... „Ej, a Lajos – jár ilyenkor a gyerekek fejében –, bele akar vinni bennünket valamibe, kicsiklandozná belőlünk az ilyen-olyan véleményünket... Vigyázat, srácok, vigyázat, csajok! Ismereteink szerint eléggé ártalmatlan fej, mégis! Na és ha kötélnek állunk, mi az eredmény? Hová-meddig jutunk általa? Itt mindenkor mindenki csak a véleményünkért fut – miért? S mi értelme, ha végül így vagy úgy meghallja? Ha el is pofázzuk a mit tudom én... tud-e valamit kezdeni vele? Rágja csak, rágja, és emészthetetlen marad számára a véleményünk. Sok évvel fiatalabb emberállomány vagyunk, más a látószögünk, és valami mást – egészen újat igénylünk, mivel... mi vagyunk az ifjúság!"

„Ismerem őket, akár a rossz pénzt" – fejezte be gondolatait Birtalan.

– Minden rendben van? – kérdezte aztán derűsen. – Minden az égvilágon, és nincs semmi baj a kréta körül?

Feszítő csend támadt. A tömérdek szem Birtalanra szegeződött.

– Mire tetszik gondolni? – kérdezte Malatics.

– Mindenre az égvilágon – válaszolta Birtalan. – Mi van a házuk táján, egyéni problémáik, viszályaik ezzel-azzal, szerepük a családban... mit tudom én! Élnek, lélegzenek, közlekednek a világban, kitérnek, összeütköznek... Kinekkinek talán már a házassági szándéka érlelődik... – Jól van, Malatics, köszönöm a háromszavas kérdését, máris megkönnyítette a dolgomat.

Erre felszabadultan nevettek. Az istennek se mondták volna ki, de Birtalan kiolvasta a szemükből: néha állati jópofa az osztályfőnök úr!

– Apám az ilyesmire ki szokta jelenteni: fiam, a tojáshéj még a fenekeden van, hanyagold el a nőszemélyeket! – mondta Kovács, amire a lányok egyáltalán nem nevettek, a fiúk pedig fanyalogtak.

– Elég fafej az öreged! – mondta Horváth, s a hattyúnyakán csavart egyet. – Konzervatív, azt se tudja, hol él. Azt hiszi, a mai fiataloknak is meg kell várniuk, amíg befonhatják a fehéredő szemöldöküket, s akkor jelentkezhetnek az apukáiknál: testben-lélekben készek, vihetik őket háztűznézőbe!

Kovács védte az apját, kiáltotta is, hogy egyáltalán nem konzervatív, hanem életet ismerő és körültekintő; a fiú–lány kapcsolatát is csak úgy hajlandó elfogadni és áldását adni rá, ha azt minden szempontból megalapozottnak látja, mivel – ahogy ő hiszi – a könnyelműsködések korszaka, ha nem is régen, de lejárt. Bőséggel van már állami gondozott gyerek, akiknek egy részéből úgyis lelki roncs lesz, mert felelőtlen, az orrukat tisztességesen megtörölni sem képes „atyjuk és anyjuk" életre hívták, de hűtlenül magára is hagyták őket... – Harsogta volna tovább is, de belefojtották a szót, amiben, furcsállható módon, a lányok vitték a fő szerepet.

Mindenekelőtt Dull Teréz csattant föl. Kikelt Kovács kulturálatlan fogalmazása és az általánosítása ellen.

– Először is – mondta – jelentős dolgokról felelősségteljesebben illik beszélni, és ezt Kovács már tudhatná. Meg válogatottabb szavakkal. Másodszor: azért, mert valakinek lesújtóak a tapasztalatai, még körülnézhet a világban... és nézzen körül, hogy láthassa: ahogy sokfélék a fiúk, úgy a lányok is sokfélék, ilyen is van köztük, meg olyan is! Úgyhogy vigyázzunk, hogyan fogalmazunk, mert annyit már megtanultunk, hogy a szájalók meggondolatlanul mindent csak leán-

tanak. Le ám, egészen a sárga földig, holott maguk sem tudják, miért. Talán csak azért, mert ilyen a természetük!

Átnézett Malaticsra, mit olvashat le az arcáról, helyesli-e, amit mondott, vagy talán ő is egy követ fúj Kováccsal? Nagyon elvörösödött, amikor meglátta Malatics faképét és a pad felé forduló tekintetét. Leverten fordult vissza, aztán éles hangon a lányokhoz szólt:

– Ti is mondjátok meg... Mondjatok véleményt, igazam van-e... Ki vele, nektek is okotok lehetett a sértődésre!

– Persze hogy igazad van – mondta Kutrucz Zsófia. A kétszer kettőt miért kellene olyan nagyon bizonygatni?

Kiss Anna köszörülte a torkát, s illesztgette ajkát.

– Tessék, Anna, látom, szólni akar – biztatta Birtalan. – Bátran csak, hadd illeszkedjenek össze a vélemények. Mert össze kell illeszkedniük, éppen annak érdekében beszélgetünk.

– Az a véleményem – mondta akadozón Kiss Anna –, meg kell érteni Dull Teréz felindulását... A gondolkodását helyeslem, de azért... annyira nem kellett volna lemarnia Kovácsot, mert ő nem a saját, hanem az apja véleményét mondta el nekünk, méghozzá az apja modorában. Ki tehet arról, hogy az apja így vagy úgy beszél? Tudomásom szerint a mi korunkban még, ha valamicskét hatunk is a szüleinkre, nem mi neveljük a szüleinket, hanem... Ők legalábbis meg vannak győződve arról, hogy kizárólag ők nevelnek bennünket, és mi, afféle bábuk, ugye, mindenben az ő szájízük szerint elmélkedünk! Szóval... Kovács lényegében nem tett mást, mint bemutatta az apját szőröstül-bőröstül. Kovácsnak énszerintem nem lehetnek olyan perdöntő tapasztalatai...

A fiúk vihogtak és röhögtek erre, némelyik a pad lapját csapkodta jókedvében. Mások kiabáltak:

– Anna, a Kovács-szakértő!

– Csudára meglepően ismeri!

– A mulya Kovács, akinek még nincsenek férfiúi tapasztalatai!

Birtalan megkocogtatta az asztalt. Rendet igyekezett tartani, de azért a diákjaival együtt nevetett. Amikor az újabb asztalkocogtatásra enyhült a vigalom, azt mondta:

– Fegyelem! És mindig csak a jóízlés határain belül. Mindenről szót ejthetnek, csak tudják, mit miért; és ne feledkezzenek meg arról sem, hogy hol vannak. És még egyet: maguk azzal, hogy kijárnak a műhelyekbe dolgozni, akármilyen kis mértékben, de túlléptek az iskola küszöbén, és megnőtt a felelősségük; erősödött az erkölcsi súlyuk. Mielőtt véleményt mondanak, netalán ítélkeznek, gondoljanak arra is, hogy mellettem ül Kalász tanár úr és...

– Szabó tanár úr! – kiáltották a lányok.

– Igen, és Szabó tanár úr a nyomdai kötészetből – folytatta Birtalan. – Nekünk ezek után már mindig számolnunk kell velük, gondolatainkban és érzésvilágunkban helyet kell szorítanunk nekik, önmagunkért, őértük, mindannyiunkért... Értik?

– Igen! – zúgták.

– És egyetértenek velem?

– Igen!

– Akkor hát menjünk tovább. Úgy, mintha a politechnika tanárai is itt ülnének mellettem az ipari üzemekből.

Hajdú Valéria feszengett a helyén; úgy tetszett, szólna.

– Halljuk, Valéria! – mondta Birtalan, és rámutatott.

– Megszívlelve a tanár úr szavait, úgy gondolom, ahány ház, annyi szokás és annyiféle felfogás – mondta Valéria.

– Ez az óra a lányoké! – dörögte Herkó.

– Ödöné pedig az önfegyelmezés kötelessége! – mondta Birtalan. – Hajdú Valéria tette le a garast. Nos, Valéria?

– Minden félreértés elkerülése végett, először is leszögezem: a felmerült témákban nem szakértőként nyilatkozom...

– Vali megszakítás nélkül szerény és szemérmes! – dörmögte Molnár.

– Rögtön mentegetődzik! – vágta rá Horváth.

Birtalan keze a magasba emelkedett, meszelte a levegőt: nyugalom, fiúk, nyugalom, és csak parlamentárisan, nem a piacon és nem is a Lordok Házában vagyunk!

– Akinek van miért, az mentegetőzhet! – mondta pirulón Hajdú Valéria. – És akinek van mire, az szerénykedhet is!...

– Halljuk, halljuk! – ösztökélte Birtalan, mert Hajdú Valéria, fejét kapkodva elhallgatott, és nagyokat nyelt.

– Az elfogultság – kezdte Valéria ismét – elítélendő... Rengeteg galiba okozója, és bármiből táplálkozzék is, elítélendő!

Súlyos csönd lett. Hajdú Valéria körbehordozta tekintetét, s a többiek mintha a szeméből sugárzó, néma átkától is félnének, lapítani látszottak.

Telitalálat! – gondolta Birtalan.

– Az én apám – folytatta Valéria – sosem használ olyan szavakat, mint... És a lánya előtt eszébe sem jut felidézgetni az ördögöt. Elrettentő példákat sem hoz fel, hogy elriasszon ettől-attól... Tudja, hányadán áll velem, azt is tudja, hogy a koromnak megfelelően, a lehetséges mértékig felvilágosult vagyok, és hogy a fogamzás kérdéseit meg a gyermek születését illetően nincsenek téves fogalmaim. Ezek a dolgok a csókkal kezdődnek, és azért... annak érdekében, hogy az emberi faj tovább élhessen! A gyermek, az újabb emberke meg akar születni! És ehhez a nő szerepe a komolyabb... nem azt mondtam, hogy fontosabb! Komolyabb, alapvetőbb és... hiszen az ő testében lesz valaki az a...

– Biológiai folyamat ismertetése, lírai körítéssel – jegyezte meg Solymár.

– Kiselőadás könyvek alapján – mondta álmosságot mímelve Herkó.

– Költészet nélkül minden-minden cudarabb, mint szeretnénk – mondta Birtalan. – Helyeslem Valéria felfogását. Folytassa!

– Lényegében... lehet, hogy egy kicsit elkanyarodtam a témától, de... lényegében azt akartam hangsúlyozni, hogy bizalomra van szükség a szülő és a gyerek között. Bizalomra, különösen az élet legjelentősebb dolgaiban, és én a szerelmet annak tartom, annak még egy sor igen fontos dolog között! És a szüleinkkel ismernünk kell egymást, különben minden helyzetben csak hadakozunk egymással... Az én apám ismer engem. Talán azért van ez így, mert ötéves korom óta egyedül nevel. Mert az én anyám... kereket oldott, és azt sem tudjuk, hol van, apám számára meghalt! De az én számomra... többek közt ez az, amit a fiúk, helyesebben a férfiak talán fel sem foghatnak: az én számomra sosem halhat meg! Én még ma is, és talán örökké, amíg csak élek, a testére emlékezem, amelyben kihordott, semmi másra, csak a testére! A képzelet, fantáziálás dolga volna az egész?... Mondhatják rám, hogy bolond vagyok... lírikus alkat, mondhatnak rám, amit csak akarnak, a felfogásomból és a képzeletvilágomból nem zökkenthetnek ki!

– És még csak annyit – folytatta Valéria –, ugyancsak apám szavaival: az ujjaink sem egyformák, hogyan lehetnénk hát egyformák mi, emberek? Kimondom azt is: azért, hogy valaki biztosan tudja, mint a társai, ő sincsen fából, még nem szükséges tékozolnia! És az is fontos, hogy az ember ne csupán az ösztöneire hallgasson. Az eszével is készüljön a saját életére, akkor talán... akkor kevesebb lesz az állami gondozott gyermek, és kevesebben lesznek a lelki roncsok, akikből bőséggel található a felnőttek világában is. Ezzel... talán nem csoda, ha valamennyire Kovács édesapjának véleményével értek egyet!

Hajdú Valéria állt még egy kis ideig, s az ajkait illesztgette, mintha szólna még, csak a gondolatait szedi össze, pedig csak az apjával nézett farkasszemet, mint mindig, amikor alapos beszélgetésük után kutatódnak egymás tekintetében, világos-e, amiről szót ejtettek, a másik képes-e annak meg-

emésztésére. Pillantása lecsúszott apja csonkult kezére, szeme azon időzött legtovább. Valahányszor látta, meghatódott, és elismételte magában: háborúban járt, ott szerezte – ő a háborúban is megszenvedte a magáét! Közkatonaként – óne rang, óne cafrang, ahogy az apja mondja – pont a lova harapta meg olyan csúnyán. Ez az érthetetlen: pont a lova, az az egyébként ártatlan állat, amikor éreznie kellett, hogy a gondozója mennyire szereti. Ó, szegény apa, a csonkult keze ellenére mégis imádja az állatokat, hát még a lovat!

Hirtelen leült, s úgy kért elnézést a hosszas fejtegetésért.

– Köszönjük – mondta Birtalan. – Azt hiszem, az elhangzottak mindannyiunk számára magvas gondolatok voltak.

Herkó Ödön kért még szót. Azt fejtegette, hogy valahányan nem lehetnek egyformán fejlettek, s kétségtelen, érniük kell még, hogy zökkenők nélkül tudjanak eligazodni az útvesztőkben.

– Nemcsak a fiú–lány kérdésében, hanem egyéb vonatkozásokban is, ami engem ugyancsak izgat...

– Nos – szólt Birtalan –, szívesen hallanánk arról is valamit. Hátha ajánlhatunk iránytűt hozzá.

– Ez is olyan, tanár úr, kérem, hogy ahányan vagyunk, annyiféléről van szó, egyénenként, s mi több, az egyéniségektől függően változóak az útvesztők. De nem valami rejtélyes elmefuttatásról van szó. Nem is a csodák világába tartozókról, hanem ahogy mondani szokás: a növekedésünk nehézségeiről. Épp hogy ezek a nehézségek ma bonyolultabbak, mint tegnap voltak, és holnap, a mi srácaink számára még bonyolultabbak lesznek, mint amilyenek ma a mi számunkra.

– A lényegre... – szólt Birtalan.

– Döncikém, ne körmönfontoskodj! – mondta Kardos, ami ritkaságszámba menő megnyilatkozás volt, mert ő mindig mély hallgatásáról volt ismeretes.

– A lényeg... – sóhajtott Herkó – ti is tudjátok, hogy a lényeg azért mindig, de főleg abban, amit mondani szeret-

nék, bonyolult! Mégis... ha nem mondanék valami eredeti dolgokat, torkoljatok le, fojtsátok belém a szót! A lényeg... tudott dolog, hogy társadalmunkban egy erőteljes gazdagodási folyamat zajlik... tollasodunk, tollasodunk, és felduzzadnak a bankbetétek...

– A tied is? – kérdezte Kutas gúnyosan.

– Az apámé, te hólyag! A szüleimé, a szüleidé, az ő és az ő szüleié, sorba, végestelen-végig. Épülnek az álomvillák a budai hegyoldalakon, atombiztos pincékkel; készülünk, akarom mondani, a szüleink készülnek az örök életre. Már most, virágzó férfi- és nőkorukban minden pénzt megadnának – és a pénz mellé az egész világ lelki üdvösségét, a gyerekeikét is! – csak hogy valami balzsamra lelhessenek... Balzsamra az életfolyamatok romlása ellen, penész ellen, szuvasodás ellen, a bőrük ráncosodása ellen, a... az ereik meszesedése ellen, csúz és minden más nyavalya ellen, fiatalságuk épségben maradása, állandó vagy sűrűn változó szerelmeik konzerválhatósága érdekében. Bizony, bizony, fiú- és lánybarátaim, ez a nagy helyzet!

Az is tudott dolog, hogy itt vagyunk mi, sok-sok százezren, az ifjúság, ahogy becéznek bennünket, és reménykedve vagy utálattal néznek végig rajtunk, mert tévelygünk, mert botladozunk... Sokszor bizony útban vagyunk a hülyeségeinkkel, az igényeinkkel, amelyekről nem tehetünk, hisz hibánkon kívüliek; a szüleink fogantatták meg bennünk az életmódjukkal, s mi azt mondjuk: ha ők így, mi miért ne?... A pénzükből futja, adják meg nekünk az élet teljességét. Hogy mi az élet teljessége? Az, hogy élünk... Éljük mindazt, amire a testünkkel képesek vagyunk! Mert a lelkünkre még csak csínján hivatkozhatunk, az valahogy lassabban érik a testnél. Ez az, amire a szüleink nem figyelnek, különben nem hangoztatnák folyton: a mai gyerekek korábban érnek... Szerintem, abban is van valami ravaszság, hogy ezt tudják. Elismerik jogainkat például a szerelmi életre – csi-

nálják, a természet olyan, hogy nem lehet elfojtani, meg egyéb lélekaltatás, csakhogy felmentve érezzék magukat, amiért sosincs idejük a családi élet kellő ápolására. Mi meg, próbáljuk mutatni szüleinknek, hogy mi másfélék vagyunk – még másfélék! –, és ezt a másféleséget éreztetjük, hányszor a dühös átkozódásukat érdemelve ki a lyukas vagy rongyosodó farmerünkkel, lomposságunkkal, torzonborz hajunkkal, szakállunkkal. Különbözni akarunk tőlük! Ismerjétek el, különbözni akarunk! És eközben keressük is önmagunkat, hogy aztán csak önmagunkra hasonlíthassunk – egyszer majd, ha megérhetjük, csupán önmagunkra! Addig pedig... tévelygünk, tanár úr, kérem, és botladozunk, időnként megütjük magunkat – meg hát, mert az már azzal jár, és úgy dukál. De ezt, tanár úr, elnézését kérem, amiért ilyesmi eszembe jut: mindezt csupán magunk között, magánhasználatra! Úgyis van elég bajom, apám időnként anarchistának kiált ki, meg horribile dictu: maoistának, holott az ezekhez szükséges érettség és tudásanyag hiánya miatt, semmi sem vagyok. Egy bajom van csupán: szemüveg nélkül is látok!

– No de Ödön! – szólt Birtalan kissé zsibbadtan mindattól, amit hallott. – Különbözni a szülőktől... külsőségekben különbözni? Lássa be, ez majdnem az értelmetlenséggel egyenlő. Bensőben, a lélek gazdagságában, az életfelfogás filozófiai magasabbrendűségében, ideálok keresésében és megtalálásában, a munka tiszteletében és szeretetében... Ha ilyesmikben akarna különbözni, az életem feláldozása árán is, engedelmet a nagy szavakért, támogatnám...

– A munkát, amit a képességeimhez mérten el tudok végezni, szeretem! – mondta Herkó. – Megszerettem én odakint a műhelyben is a munkát, szeretek odajárni! Ott... ott az ember valami nagyon lényeges dologra jön rá, az alkotás ízére, arra, hogy milyen örömöt adó letenni valamit az asztalra, illetve átadni a meósnak: nesze, pajtás, ezt én csináltam. De ez megint más, tanár úr, kérem... oda kimegyünk,

aztán visszajövünk, és haza az „akváriumba", ahol azok a buta halacskák, magunkban vagyunk. Egyedüllét vesz körül, van szülőnk, és még sincs senkinek... valahol valami módon magunkra maradtunk, azt hiszem, itt, ebben van a mi korszakos nyavalyánk.

– Súlyos és fájdalmas szavak – mondta Birtalan. – Nem is hittem volna, hogy maga, Ödön...

– Az iskola, különösen a tanár úr, más lapra tartozik! – mondta szinte ijedten Herkó.

– És mások... maguk többiek is efféleképp látják a helyzetüket; a felfogásuk egyezik az övével?

– Sok igazság tévedésekkel és némi túlzással – mondta Kertész Erzsébet. Vállat vont. – Világjelenség ez. Óriási, beláthatatlan átalakulás folyik mindenütt, a technika, a tárgyi világ és minden... úgy gondolom, az élethelyzetek változása szinte semmissé tesz mindent az emberek körül és bennük... Hát ez az többek közt, amit helyesen pedzett Ödön: bennünk nem a rend válik uralkodóvá, hanem a káosz, a rendetlenség, a bizonytalanság és... és így tovább, kikbenkikben az erkölcsi mérték elvesztése. Való igaz: magányosak vagyunk! Ezt én sem kiáltanám ki otthon, minek a rémüldözés meg a fölösleges bonyodalom, de... Egy apróságot: anyám egy ideje viszolyogva csókol meg, mert gyanakszik... A fejébe vette, hogy összeadtam magam valakivel! Az elképzelése szerint idő előtt olyasmibe kezdtem, amivel, én is tudom, nemcsak illik, hanem önmagammal szemben – és mindenekfölött emiatt! – kötelességem is várni, mivel... Úgy puszil meg, hogy érzem, valósággal utál. Éppen csak hogy odaleheli arcomra pusziját. Ezzel adja tudtomra, hogy véglegesen kinőttem a tenyeréből, hogy nagynak tart, és ez nincs ínyére, pedig... De nem hisz nekem, hogy úgy vagyok, ahogy voltam, és van magamhoz való eszem, a szimpla csók... Hát azt az egyet senki sem tarthatja bűnnek! Hát nem furcsa állapot ez, tanár úr, kérem? Dönci azt is helyesen

mondta: keressük magunkat, különbözni igyekszünk a felnőttektől, és eközben ilyen-olyan sebeket is adunk... nincs benne rosszindulat, gyűlölet se, legföljebb türelmetlenség, és nem is tudom, miért!

– Köszönöm – mondta Birtalan. – Tanulságos beszélgetés volt, nagyon sokat tanultam az egy óra leforgása alatt. – Órájára pillantott: mindjárt csöngetnek. – Még csak annyit, Erzsébet: maga is jól érzi magát a könyvkötészetben?

– Most már nagyon, tanár úr, kérem! Amióta a könyvkötőmester bevezetett bennünket a művészi könyvkötészet rejtelmeibe, és megmutatta annak megannyi csínját-bínját, élvezet odajárni.

– Már aranyozást is csináltunk! – mondta Kutrucz Zsófia. – Csudaszép munka. Alig várjuk, hogy működhessünk.

Éppen lecsöngették az órát. Mozgolódás támadt. Birtalan felállt. Most szúrt neki szemet Noszek hallgatagsága.

– Tóni! – szólította meg. – A maga véleményét nélkülözte az osztály. Egy szót se... se mellette, se ellene.

Noszek csüggedten állt föl.

– Majd máskor, tanár úr, kérem. – Sápadt volt és bágyadt. Az apján járt az esze, aki egyre gyöngül, és hiába minden szép szó, csak fest és fest... a takarékbetétet szaporítaná az ő számukra, azzal a gyűlöletes kisipari pingálással! Most már mindannyian érzik – még a kutyájuk is! –, nem lesz ennek jó vége. Ráadásul milyen ingerült, folyton csak az a kemény, sokszor csúnya beszéd, amiben istent és embert egyaránt bemocskol...

– A legközelebbi osztályfőnökin – mondta még Birtalan elmenőben – maga folytatja a vitát, és mond ítéletet elevenek és holtak felett. Remélem, az is izgalmas lesz, a mi mondandónkkal együtt izgalmas eszmecsere...

A diákok nagy robajjal álltak fel, padjaik és cipőik együttes zaja úgy hangzott, mintha az épület egyik szárnya omlott volna össze.

Kalásznak megint csak az idővel gyűlt meg a baja: fut, fut kíméletlenül! Alig kezdi meg a napját, máris itt a dél. El kell ezen gondolkodni... Ilyen heves iramban talán még sosem élt... Ha ez továbbra is így megy, ripsz-ropsz megvénül. Persze csak papírforma szerint, mert meg kell vallania: ennyire fiatalnak még sosem érezte magát. Nyilván ez a sok telivér csikó vérmérsékletű diák teszi ezt, akikből átsüt őbelé a fiatalság árama, és akarja, nem akarja, újjá gyúródik általa. Ez az igazi csoda! Határozottan érzi: a szerkezet helyrebillent őbenne. Ha a tennivaló szorítja, akár föl is fut az emeletre, de azért is, hogy bizonyítsa: őbenne még van két évtizedre való erő! Két évtized... Még legalább annyi ideig szeretne lábon maradni.

– Tanár úr, kérlek – szólította meg a műhelyben hátratett kézzel sétálgató osztályfőnököt. – Feltűnt-e már neked, hogy körül se nézünk, és máris vége egy munkanapnak? Szörnyen megy az idő! Ki hinné, milyen rohamosan tavaszodik...

Birtalan mosolya és felcsillanó szeme jelezte: Kalász kérdéseit forgatja ugyan a fejében, de mielőtt felel rájuk, át kell váltania előző gondolataiból. Családján járt az esze, a csupa szelídség felesége jelzésére emlékezett: „Bajba kerülünk... Egy kereset a négytagú családnak... Engedd meg, hogy dolgozzam, bármit, csak hogy legalább ezer forinttal hozzájárulhassak a család eltartásához..."

– Igen, barátom – mondta Birtalan –, az idő... Az idő a mai ember egyik fő problémája; érdemesen kihasználni művészet! – Szemével Kalászra figyelt, de a fejében csak az otthona járt, és az, amit tegnap este mondott a feleségének: „A gyerekek fiatalok még, a napjuk nagy részében szükségük van az anyjukra... Hogy jól látó, alapos tudású és határozott emberekké bontakozhassanak, meg kell alapozni az életüket. Tisztelet és hála minden iskolai nevelőnek, akire

a szülők a gyerekeiket bízzák, de akármilyen lelkiismeretesek és odaadók, a más gyerekét, minden ízében és sokrétű tulajdonságaiban, a szülőhöz hasonlóan nem ismerhetik, és emiatt a szülőt sosem helyettesíthetik..."

– Az az érdekes – mondta Kalász –, hogy erre azelőtt ilyen mértékben sosem figyeltem fel. Pedig elmondhatom neked: a fejemet sosem hordtam a hónom alatt, gondolkodtam. Idő... Úgy mértem, hogy hétfőtől szombatig egy hét, és papíron bizonyíthatón mennyi munka ment ki a kezem alól. A teljesítménnyel meg voltam elégedve, és sose vártam epedve a szombatot. De eljött. Nálunk csak az asszonynak volt fontos az idő mihamarabbi múlása, tudod, a fizetés miatt.

– Az asszonyok meg a pénz – bólogatott Birtalan, s magában továbbra is a feleségéhez beszélt: „Egy-két évet húzzunk ki még..." – A pénz, Ádám – mondta mélázón. Kalász vállára tette a kezét. – Igen, igen... látod, még téged is birizgál!

– Az előbb – szólt Kalász – olyan nagyon elcsöndesedtél. Már kérdezni akartam: hol jársz olyan elmélyülten? Vagy ahogy a költő mondja: „Hová merült el szép szemed világa?..."

Birtalan elmosolyodott.

– De kedves tőled! Semmi különös bajom... Egy kicsit elgondolkodtam diákjaim életén. Ahányan vannak, annyiféle eredet s annyiféle lehetséges életút, előttük a jövő! Nézd csak... – És hangosan sorolta, melyik diákjáról mit tud, melyik milyen pályára készül, s hogy kitől mit remél. Elismeréssel mondta: annyi a tehetséges gyerek, nem is tudja, mi lesz, hogy lesz majd, mert az egyetemek felvevőképessége korlátozott, és kétségtelen: a termelőmunkához is szükséges a kellő utánpótlás! Csupán művészből, mérnökből, orvosból és pedagógusból nem állhat egy ország. Sajnos ma már igen kevés azoknak a száma, akik fizikai pályán akarnak dolgozni. – A ti kaputokon is látom a táblát: keresitek a szakmunkásokat, a segéderőket.

– Világos – mondta Kalász, s úgy érezte, annyira igaz Birtalan minden szava, hogy ahhoz ő mit sem fűzhet hozzá. – A korszellem – merészkedett mégis a szóval –, némelyeknél, azt hiszem, baj van a korszellemmel... főleg talán a szülőknél!

– Lehet – mondta Birtalan. – Bonyolult problémák láncolatáról van szó, sok-sok részigazsággal. Az emberi józanság az egyetlen biztosíték...

– Kérlek – szólt Kalász –, nem gondolod: ha csupán az emberi józanságra kellene bízni magunkat, mindannyiunknak rossz volna?

Meghitt beszélgetésüket szakadozott, éktelen ordítás szakította félbe:

– Hülye állatok, nem én voltam! Hagyjatok!...

Meglepődve pillantottak a műhely belső része felé, ahol az összecsődült diákgomolyag közepén, heves taszigálódást pillantottak meg. Egy másodpercbe sem telt, ugyanott pofon csattant.

– Te állat... Te dög! – hallatszott, amit egybehangzó kiáltás követett:

– Piszok áruló! Ezzel kvitt, a béredet megkaptad!

A gomolyagtól távolabb Kővágó mester kalapácsától pengett az üllő, de mind halkabb lett, majd abba is maradt.

– Halló, diák urak! – kiáltott Kővágó. – Heves vérű kakasok, mit képzelnek, hol vannak?

– Fúj, a szemét alak! – zúgta néhány diák. Ezzel szét is libbentek, majd sebtében körülnéztek, s mint akik jól végezték dolgukat, visszaszállingóztak a helyükre.

– Hülye állatok – mondta belenyugvón a satujánál egyedül maradt diák.

Kalász és Birtalan egymás sarkát taposva iparkodott a helyszínre.

– Solymár a kárvallott – mondta Birtalan.

– Palotaforradalom, ugyan miért? – mondta rá Kalász. – Ezek a prímábbnál prímább fiúk elvesztették a fejüket, mértéket tévesztettek!

Solymár arcán kivehető volt az öt ujj nyoma, az elcsattant pofon ékes bizonyítéka – gondolta Birtalan, és Solymár mellé állt.

– Van valami magyarázat? – kérdezte.

Solymár, kezében a fémfűrésszel, szembefordult Birtalannal, és vigyázzba kapta magát.

– Ezek – bökött állával a távolabb buzgón munkálkodó társai irányába – megvádoltak, és egyben rögtön ítélkeztek. Minden védekezés, illetve magyarázat bevárása nélkül, csak úgy, tanár úr, kérem, egy tömegben...

– Munkahelyen!... – méltatlankodott Kalász. – Kérem, hogy a hitemen... mit a hitemen! A bizalmamon ne csorbítsanak...

Birtalan felemelte a jobbját.

– Kérlek szépen, Ádám, ha megengeded, az első néhány szót én szeretném... Aztán természetesen alárendeljük magunkat a te akaratodnak. Mindenesetre szégyenteljes valami: az iskola szégyene, az enyém, és ennek a kezdetben olyan álomszépen bemutatkozó kollektívának a szégyene...

– Munkahelyen... – mondta megint Kalász. – Az arcomról a bőr, kérem, úgy, ahogy mondom, az arcomról végestelen-végig... Jobb házból való, kulturáltnak tetsző lények, pofon verik egymást!...

– Solymár – szólt Birtalan –, őszintén legyen szíves... Mi történt? Illetve ki kent le magának, és miért?

– A Dönci...

– A Herkó... Értem. Gondolhattam volna – bólongatott Birtalan. – Maga sincs éppen lekvárból, még ha puha ember is, Herkón kívül ki merte volna szájon törölni magát. Meg hogy áruló!...

Mindent értett már. Kalászhoz fordult, s engedélyt kért

tőle, hogy Solymárral a vezetői helyiségbe mehessen néhány szóra.

– Természetesen tarts velünk, Ádám, és akár... Kérlek, nem találnék semmi kivetnivalót abban, ha úgy döntenél, hogy Herkót és Solymárt egy időre kicsapod a műhelyből. Szégyelljék magukat!

Mint valami gyászmenet indultak meg, elöl Kalász, mögötte Birtalan, majd Solymár. Menet közben szólt Birtalan Herkónak, induljon raportra. Herkó a libasor végére állt, sápadt volt, de azért kacsingatott a fiúknak, s a vállát vonogatta: mi történhet?... A fejét biztos, hogy nem veszik le, és halálbiztos: itt sem esznek emberhúst! S ha netalántán megnyúznák, akkor is gyűlöli az árulókat!

A helyiségben Birtalan bevezetőnek csak annyit mondott:

– Ábrahám Dániel tanár úr... – Egy ideig fürkészte az elpirult arcokat, aztán megkérdezte: – Az elcsattant pofonnal kapcsolatban mond-e valamit ez a név önöknek?

– Tanár úr, kérem, nem gyűlöljük őt! – mondta Herkó sebesen. Ugyanazzal a lélegzetvétellel folytatta: – A kelleténél jóval keményebb és követelődzőbb volt velünk szemben, mindenben legalább a száz százalékot követelte meg, és soha egyetlen baráti szava, egy morzsányi megértése és elnézése. Ezért... Így volt, Solymár?

– Így volt, de én senkinek egyetlen szóval se szóltam arról, hogy mit igyekeztünk megtorolni, akarom mondani elégtételt szerezni... Áruló hát nem vagyok!

– Az osztályfőnök úr is megtudta... – mondta Herkó.

– Meg, minden részletében az elítélendő, sorozatos becsmérléseiket, de nem Solymártól. Ha Solymárt mondanék, ugyanolyan besározás volna, mintha azt mondanám, Herkó Ödöntől tudom, hogy hetente háromszor, különböző napokon, este, telefonon hívták azt a magányos, idős embert, és válogatott disznóságokat mondtak neki; becsmérelték, lepocskondiázták, megveréssel fenyegették, és miért? Mert

megkövetelte az előírt tananyagot, és azt merte mondani maguknak, hogy őt ugyan nem érdekli, kinek a fiai-borjai, valahányukat elbuktatja, ha lazsálnak, elvégre hol van az előírva, hogy az osztály valamennyi diákjának egyetemre kell menni – egyetemre, silány tudással? Az ő szakmai becsülete meg az iskola hírneve még ma is ér valamit. Márka a piacon, elkapatott, anyagi javakban dőzsölő, gyermekszobát nélkülöző diák urak és hölgyek!

– Pontosan így volt, tanár úr, kérem – mondta Herkó. – És ezt, ennyire betűre...

– Legyen elég magának: nem Solymártól tudom. Bár magával együtt ő is ott volt abban a bizonyos lakásban, ahonnan telefonálgattak. Összesen hatan voltak... soroljam őket név szerint?

– Nagyon szeretnénk, tanár úr, kérem – mondta Herkó. Birtalan összeszorította a fogait.

– Látja – mondta –, maga megérdemelne egy jókora fülest, mert még most is csak kihívó tud lenni. De azért hallja: Kovács, Malatics, Herkó, Solymár, Dull Teréz és Lovász Sarolta. – Kalászhoz fordult, mi a véleménye, a mai rendkívül csúnya viselkedése után Herkó maradhat-e a műhelyben, és egyáltalán?...

– Az önbíráskodásért nálunk azonnali hatályú elbocsátás jár – mondta Kalász. – Megütni valakit, mert... A pofon meg különösen: a becsületsértés egyik módja.

– Értem – mondta Birtalan. – Akkor hát... mondjuk, ha illőn bocsánatot kérne Herkó Solymártól, tudomásul vehetnénk, helyesebben eltekinthetnénk a kicsapástól? Mert a cselekedet súlyos, és ha innen eltanácsolás lesz a vége, a dolog nem állhat meg az iskola falai közt, Herkó onnan is repül. És akkor már azok a telefonálgatások is a terhére rovódnak – mint értelmi szerző súlyos elbírálás alá esik; s ahogy az lenni szokott, az esetleges eljárás során minden kitudódik, és magával rántja a többieket, bűnhődnek mind a hatan!

Herkó nagyon nyugtalan lett. Alig várta, hogy szólhasson.

– Én szívesen, tanár úr, kérem – sietett kimondani –, hajlandó vagyok Solymárt megkövetni, csak üljön el a vihar. Bocsáss meg, cimborám – hajolt Solymár felé, s két kezét nyújtotta. – Te jól ismersz, én még senkinek sem akartam rosszat, Ábrahám tanár úrnak sem, épp hogy a fejébe akartuk vésni azt a csekélységet, hogy a régi módon már nem megy, és hogy a diák is ember, akit nem helyes lekezelni! Egyébként tessék elhinni, tanár úr, ártalmatlan semmiség volt az egész. Az árulás persze megint más, rettenetes tudni, hogy hatunk közül valaki, miután közösen kiagyaltuk és az agyalmányunkat végrehajtottuk, egyvalaki megtért és mószerolt! Ez szörnyen felpipásított, és forró fejjel, tanár úr, kérem, nekiestem Solymárnak. Végtelenül sajnálom... Cimborám, bocsáss meg, mindketten áldozatok vagyunk!

Birtalan fejbiccentésére Solymár kelletlenül elfogadta Herkó kezét.

– Nálad – mondta lehajtott fejjel, duzzogósan – ez nem az első, de nem is az utolsó eset. Bízol a fizikai erődben, és emiatt nem ismersz sem istent, sem embert. De egyszer, vigyázz, nálad is rosszul jöhet ki a lépés, aztán... Akadhat valaki, aki összezúzza a pofádat.

– Azt a megütött arcot – mondta Kalász – megérinthetné az ajkával. Úgy lenne igazi a bűnbánat.

Herkó, Solymár húzódozása ellenére, azonnal teljesített. Aztán az apja viselkedéséről mondott néhány szót:

– Az utóbbi időben túlontúl elöntötte a szülői öntudat, cézárkodik, folyton csak vezényel: ezt tedd, így meg úgy, kuss, már megint nagy a pofád meg ilyesmi; azt képzeli, hogy az otthoni szemétdombon egyedül és kizárólag ő az úr, elnyomás, szolgaság, épp hogy nem énekli, s hogy milyen gyorsan eljár a keze, arról jobb nem beszélni, hányinger ez, tanár úr, kérem, az ember ki van szolgáltatva, ki ám, méghozzá milyen cefettül, az szinte hihetetlen, az ember azt sem

tudja már, hogy tulajdonképpen hol is él. Ez is... befolyásolt abban a marhaságban.

– Jól van, Herkó – szólt Birtalan –, elítélem, de ez egyszer még örüljön a szerencséjének, és menjen a helyére. Befejezve azonban még semmi sincs, alkalomadtán majd csevegünk mindenről.

A két diák vigyázzba rándult, s katonásan hátraarcot csinált.

– Tiszteletem – mondták egyszerre.

Herkó vállon fogta Solymárt.

– Ne marhulj – mondta neki. – Most már hiszek az ártatlanságodban. Írd nekem jóvá azt a hülye hirtelenkedést, aztán... úgy mind a ketten jól járunk. Én majd igyekszem, amiben lehet, melletted állok. Valld be, sokkal rosszabbul is járhattunk volna. Ha például elragadtatod magad és visszaütsz... No de hamut rá! Inkább azt mondd meg, szeretnéd-e, ha egy számodra is alkalmas *pulykát* átjátszanék neked, csak úgy, semmi hála és semmi ellenszolgáltatás alapon?

– Mit hülyülsz, figyelnek, és mindent hallanak! – mordult Solymár. Hátrapillantott, Birtalan és Kalász egymás mellett álltak, és nézték kettőjüket.

A többiek zajongva fogadták őket, és felszabadultan röhögtek rajtuk.

– Marhák! – mondta valamelyikük. – Kell nektek főszerepet játszani...

Pillanatokon belül rend lett a műhelyben, a szerszámok zaja elnyomta a kinti beszélgetések és véleménynyilvánítások morajját. Birtalan szembefordult Kalásszal és elmondta neki, hogyan tudta meg Ábrahám tanár úr, a diákok közül kik vettek részt „az utálatos telefonálásokban". Rendszerint egy *hölgyike* mondta a szöveget, amelyben gyakran fordult elő ismétlődés, többek közt az, hogy: „..mert úgy van az, kérem..." A tanítása-feleltetése közben aztán erre figyelt, és meg is fogta a „kis hölgyet" Lovász Sarolta személyében

– sápadt, ványadt, magányos lány, az apja magas poszton ülő káder, ez tette nehézzé és bonyolulttá a dolgot. Ábrahám tanár urat kilelte a hideg a gondolattól: még hogy ő kezdjen ki egy hatalmassággal, négy év múlva nyugdíjba megy, becsukja maga mögött a kaput, és alászolgája, egyék az utódját, aki nyilván fiatal lesz és béketűrő. De azért csak tudni akarta, jól következtetett-e. Cédulára felírta: „Tisztelt Lovász Sarolta, a saját érdekében kérem, hogy valamelyik tízpercben okvetlenül keressen meg a tanáriban! Erről persze, ha esze van, a többieknek egyetlen szót sem – fölösleges ribillió lenne belőle, és amiről szó van, azt jobb csöndben elintézni. Ábrahám tanár." Befejezte az óráját, a nem hibátlan feleletéért hármast adott Saroltának, aztán kérte őt, hozza ki az ellenőrző könyvecskéjét, mivel úgy emlékszik – de ez tévedés is lehet! –, hogy a múltkor bejegyzett valamit, és az még elintézetlen.

A lány hozta a könyvecskét, Ábrahám belelapozott, és úgy, hogy Sarolta észre is vegye, belecsúsztatta a maga céduláját. Sarolta a helyére ment, elolvasta a cédulát, majd fölpattant, és Ábrahám után sietett, akitől megtudta: a neki szólt és durva szavakkal többször is megismételt telefonálgatások körülményeiről szeretne hallani. Ezzel ott hagyta Saroltát a folyosón. Az csak természetes, hogy Ábrahám tanár úr ezek után a tanáriban elmondta sérelmét az osztályfőnöknek.

Alig múlt el néhány perc, jött ám Sarolta, és kérdezte, miféle telefonbeszélgetést kérnek rajta számon... Egyáltalán nem volt magabiztos, sőt! De azért eleinte, ahogy ilyen ügyekben szabályos, keményen tagadott, és a szülei egészségére is megesküdött, hogy neki bármiféle alávalóság eszébe is jutott volna. S jaj, az édesapja, aki... Jaj, ő még csak meg se sejtse, hogy effélével gyanúsították, ideges és büszke ember, tudja, hol, kihez kell fordulnia, a legkisebb sérelmet sem viseli el... Hagyták, öklendje ki magát, és szinte önmagától törjön

meg az ellenállása, aztán ketten közrefogták, és meglepő gyorsan gyónásra bírták.

Nem egyedül csinálta, azt az egyet kereken kimondta, de arra, hogy kik voltak a részesek ebben a csúnya viselkedésben, sehogy se akart emlékezni.

– Jól van, kislány, van, ahogy van, az édesapját behívjuk; egyelőre ettől az egytől nem tekinthet el az iskola.

Sarolta rögtön kétségbeesett: elmond ő mindent, csak a szüleit ne keverjék bele semmibe. Mondta a neveket, mint a vízfolyás – az élboly egy részéről van szó, megállapíthatták. Miért tette Sarolta? Miért ment bele ilyesmibe egy lány, akinek az apja...

Kibírhatatlanul magányos volt – vallotta. – Senkije az égvilágon, se barátnője, se fiúbarátja, se egy vakarcs testvére. – Sírásba csuklott a hangja; vad, rázkódtató zokogás lett belőle. – Osztálytársnői mindegyikének volt már haverja... igen, ilyen vagy olyan fokon haverja, csak éppen őneki nem jutott. Félt, hogy örökre magára marad – tizenhat éves elmúlt, rettenetes volt az egyedüllét... Van magnója, lemezjátszója, rádiója, külön kis tévéje – minitévé, ülve, fekve, minden helyzetben nézheti, de csak egyedül – mindent, de csak egyedül... Hülyítő állapot, nem lehet sokáig kibírni. A fiúk közül – úgy találta – egyedül csak Kovácsnak nincs lányismerőse, illetve haverja, és őt látta a legszendébbnek meg a legszelídebbnek, elképzelte, nincsenek túlzott igényei, megelégszik egy olyan sovánnyal is, mint ő; ha *mindent* követelne, hát... a lányok némelyike azt mondja, modern életfelfogás szerint kell élni, amije van az embernek... szóval ha Kovács akarná, csupán azt kérné tőle, szeresse is, akkor magától alakul minden – kicsit kéretné magát, mert talán azért úgy az igazi, de... Fokozatosan közelített Kovácshoz, aki furcsán figyelt: csapdáról van-e szó, vagy valóban olyan nagyszerű fiúi képességekkel rendelkezik ő, mint ahogy Sarolta beállítja? Mert amint vita robbant ki az osztályban,

Sarolta talán fel sem fogta, miről is folyik a szó, máris azt kiabálta: Kovács jól mondja! Neki van igaza! Kovács kedvéért akár a fején is járt volna, csak bebiztosíthassa magának. Az utcán melléje sodródott, szokja meg, s ne higgye, hogy nélküle is baktathat hazafelé. Később bulin törte a fejét – bulit kellene rendeznie, de a szigorú szülei, az önzők és a zsugoriak nem fogják megengedni!...

– Gyere fel hozzánk – mondta Kovácsnak. – Nézd meg, hogyan lakunk.

Kovács húzódozott, de aztán...

Mindketten nagyon boldogok voltak. Kimondták nyíltan és rajongva: ez a szerelem! Egy szombati napon kisütötték, hogy egy-két jó havert fel kellene csődíteni a lakásba – Sarolta szülei vidékre mentek, jöjj el, szabadság, és lám, eljött! Herkó jött szóba, meg Malatics a „feleségével" és Solymár. Üvöltve helyeseltek, Herkó különösen, mert a szerelmével éppen rosszban voltak, és lyukasnak meg nyamvadtnak ígérkezett a szombat estéje, de Lovászéknál még elefántként is jó lesz. A fiúk sört hoztak, pezsgőt, és pirított földimogyorót. Állati jó volt, táncoltak, ordítoztak és... Akinek volt kivel, az félrehúzódott és élt. A móka tetőfokán jutott a srácok eszébe, hogy Ábrahám tanár úr már megint elvetette a sulykot! Ki kellene már pödörni a nem létező bajuszát, jól fel kellene bosszantani, különben még nagyon sok borsot tör az ifjúság orra alá. Herkó, a villámeszű, máris fölkapta a telefonkönyvet, és kikereste Ábrahám tanár úr telefonszámát. Ezzel kezdődött. És azzal, hogy eldöntötték: kizárólag lány telefonálhat. A telefonkagylót Sarolta kezébe nyomták: te kezdd... olyan érett női telefonhanggal a világon talán senki sem rendelkezik... A szöveget, amit mondani kellett, ők súgták, kicsit disznó volt, kicsit...

„Tanár úr, kérem, ez a színtiszta igazság! Csak a szüleim

meg ne tudják, mert... Én öngyilkos leszek, Isten engem úgy segéljen!"

– Ez a helyzet, Ádám – mondta Birtalan. – Ha a fiúk megtudnák, hogy Sarolta mindent kipakolt, talán meg is vernék. Mit kezdjünk?... Behívassuk sorba a szülőket? Mindenekelőtt Sarolta szüleit kellene behívni, de akkor... Az a lány esetleg beváltja az ígéretét. Mit tegyünk? Sakk-matt állapot, hallgatunk. Megtorlatlanul marad egy sor komiszság, de hát... Szükséges rossz, tudomásul vesszük.

– Azt hiszem, igazad van – mondta Kalász. – Tyű, de bonyolult az élet! – Spekulált, mit tenne, ha ő pottyanna annyira áldatlan állapotba, mint amilyenbe Birtalan jutott Ábrahámmal, de semmi okos megoldás nem jutott eszébe. Lehet, hogy ő is megalkudna? A cél érdekében és az élet biztonsága érdekében valószínű... Hallatlan, mire képesek ezek a gyerekek! Amíg lehet, móka ötért a tanulás mellett, aztán ha szorul a kapca, dacból meg fejetlenségből odavágják: öngyilkosok lesznek! És ezek a korai, elmélyült szerelmek... Birtalan megkeményedett arcvonásait is figyelve, tovább szőtte volna még gondolatait, de az üveges bejárati ajtó mögött feltűnt Lukács László könyvtáros tanár. Mielőtt benyitott a műhelybe, bekukucskált. Elébe siettek.

– Lacikám! – örült meg Birtalan.

– Tanár úr! – mondta kissé zavartan Kalász. – Örülök... Jó szél kapaszkodott a vitorládba, és kiröpített. Vártalak már, hiszen bírtam az ígéretedet.

– Most volt egy kis időm, gondoltam, kiugrok hozzátok – biccentgetett Lukács. – Már rég szerettem volna látni ezt az alkotó műhelyt, ezeket az embert formáló falakat és benneteket, a gyerekeinkkel... – Kalász és Birtalan között belépett a műhelybe, s nyomban beleszimatolt a levegőbe. – Kovácstűz illatát érzem! – mondta megittasultan.

– Tanár úr! – kiáltották a fiúk, s pillanatokra megállt a munka. – Tessék jönni, tanár úr – invitálták maguk közelé-

be, mint akik már gazdák ott, ahol Lukács tanár úr alighogy vendég.

Lukács tanár, két karját magasba emelve, integetett a diákoknak.

– Jó napot, fiúk! Jó napot... – s mosolygott. – Folytassák csak, folytassák, egyetlen percük se vesszen kárba. – Fél szemmel máris a kovácsolással foglalatoskodó Kővágót és a segítőjét figyelte. Csupa derű volt az arca, és a fülét valósággal hegyezte az üllő-kalapács-melegvas együttes hangjaira.

– Nosza, Laci, kapj bele! – biztatta Birtalan.

– Majd velem gyakorol egy kicsit – mondta higgadtan Kalász. – Velem, mert hisz nekem dicsekedett, akarom mondani... jaj, meg ne bántsalak már, tanár úr, kérlek! Hogy mit tudsz, úgyis kiderül majd a vallatásnál; se szó, se pecsétviaszos dokument nem kell ide, csak a tett...

– Ingujjra, magyar! – mondta Lukács tanár, s mutatta, máris hajlandó vetkőzni és bizonyítani a tűznél.

– Tessék beszállni! – mondta Solymár. – Tessék megmutatni, hogy ma egy tanár is...

– Pszt! Hagyja a szólamokat, gyorsan hagyja abba! – intette le Lukács. – A becsület sose harsány szavakkal szerezhető meg, sokkal inkább munkával! Érti, Solymár? – Közelment hozzá, lássa, mit csinál szerszámmal a kezében. – Nos, akassza bele azt a fűrészt a vájatba, és fűrészeljen! – mondta neki.

Solymár szó nélkül, készségesen fordult vissza a satuba fogott szögletvashoz, és fűrészelt.

– Finom – mondta elismerőn Lukács. – Szépen, egyenletesen, rángatás nélkül... Ez az, meg vagyok elégedve magával! Ebből majd keret lesz, ugye?

– Ráma, tanár úr, kérem.

– Ráma, keret, egy kutya!

Megnézte a többiek munkáját is. Elismeréssel mondta:

– Teremtenek... Viszonylag rövid idő alatt belejöttek

a munkába, és teremtenek! – Kalászhoz fordult. – Gratulálok, ez mesterműl!

– Kitűnő diákanyaggal gyerekjáték – mondta Kalász. – Akarnak, és érzékük is van hozzá. És mint a bárányok, szelídek! – fűzte hozzá kacsintva, jó hangosan, hadd hallják a fiúk. Hogy nagyokat kuncognak rajta, magától értetődőnek vette.

Lukács közben körbetekingetett, de a szeme huzamosabb időre mindig Kővágón meg a segítőin tapadt meg. A fehéren izzó – a majdnem hiccelő – vas látványa az emlékeit frissítette fel, nagyapját látta az uradalmi kovácsműhellyel, a csengőbongó üllő hangját hallotta, a melegvasra zuhogó kalapácsok tompa robaját.

– Kérlek – szólt szinte rimánkodón Kalászhoz –, vigyél oda... mutass be a mesternek! Nem akarom feltartani, biztosan teljesítménybérben dolgozik, de egy-két perc nem a világ, emiatt talán a tervteljesítéssel sem lesz baj, és a nyereségrészesedésetek sem kerül veszélybe.

– Gyere! – mondta Kalász, és karon fogta Lukácsot. – Megbeszéltük, itt az alkalom, hódolhatsz a szenvedélyednek. De... ebben a ruhádban?

– Oda se neki! Majd vigyázok, ki ne égjen valahol a nadrágom szára. – Olyan izgalomba jött, megköpte volna a tenyerét, mint valamikor a nagyapja mellett, amikor rávert a nagykalapáccsal. – Csak egy kis kóstolót, Ádám...

A bemutatkozás után Kővágó félreküldte a segítőjét, és átadta a kalapácsot Lukácsnak.

– Valóban... kovácsolt már valaha életében? – kérdezte némi gyanakvással. Arra gondolt, hogy ha netán kapkodcsapkod, sutáskodik ez az úriember, kiverhetik egymás kezéből a kalapácsot, és vihetik mindkettőjüket a fényképészhez, megörökíteni az ügyesség felelőtlen, vérző bajnokait.

Lukács máris lekapta magáról a kabátot, átadta Kalásznak, fogja meg. Kibújt zakójából, azt is Kalász kezébe nyom-

ta, ingének ujját felgyűrte, aztán, mintegy harcra készen, megmarkolta a ráverő kalapácsot. Szabályosan igyekezett fogni, hogy Kővágó már abból is vegye észre, nem valami szájhőssel van dolga. Várta elismerő mosolyát vagy fejének biccenését. S hogy milyen csend lett körülötte a műhelyben, fel sem fogta most, azt sem, hogy a diákok szájtátva nyomakodnak köréje.

– Most éppen ácskapcsokat csinálunk – mondta Kővágó, és egyáltalán nem mosolygott, de nem is biccentett, szemében azonban ott volt: úgy nézem, konyítasz hozzá... – A tanoncok is megcsinálhatnák, de sürgős és...

„Ide vele, verjük hát!" – jutott Lukács eszébe, de fegyelmezte magát. Azt mondta nagyon szerényen:

– Ismerem a munka folyamatát, nagyapámtól eleget láttam.

Kővágó kiemelte a méretre leszabott gömbvasat a tűzből, az üllőről fölmarkolta kézi kalapácsát, aztán nyújtani kezdte a szikrázó vas végét, majd az üllőt cifrázón pöcögtetve, biztatta Lukácsot: ide hát, üssed, nocsak üssed!...

A kalapácsok alatt zuhogós, tömör hangokat adott a vas, jeléül annak, hogy a szerszámok teljes felületükkel érik az anyagot.

– Fáin! – mondta Kalász. – Ami ide kell, a véredben van. Ez az, amit mondani szoktam: amit egyszer gyerekkorában megtanul az ember, soha többé... nem azt, még akasztott állapotában sem!

A negyedik munkafolyamat után Lukács lihegve állt félre.

– Újra kellene szoknom – mondta, s megköszönte Kővágó kedvességét. Homloka kigyöngyözött, érezte, milyen méltóságteljesen szivárog orra hegyére a verejték. Kezet nyújtott Kővágónak, s a három tanonc felé fordulva fejet hajtott. – Maguknak is köszönöm... Viszontlátásra! – szólt. Remélte, itt a műhelyben senki nem hiszi őt bolondnak.

Birtalan távolabb várta, Lukács bújjon vissza a kabátjába, és jöjjön hozzá, hadd gratuláljon neki a sikeres *bizonyításért*. Életrevaló, szeretetre méltó embernek tartotta mindig, de most aztán óriásit nőtt a szemében – Lukács bánni tud a szerszámmal, s ez az ő szemében külön is komoly, emberi érték.

– Kis komám – szólt –, nem állnál be ide, gyúrni az ipart? Mellékfoglalkozásként...

– Másodállásban... – mondta töprengőn Lukács, mert eszébe jutott az a néhány évvel ezelőtti tanártársa, aki folyton fiúért epekedett, de négyszer egymás után mindig lányuk született, ráadásul a felesége belerokkant a szülésekbe – már ahogy a tanár mesélte –, sokat nyüglődött, és huzamosabb ideig nem vállalhatott állást. Szegény kolléga... Ahogy a lánykái nőttek, úgy szaporodtak a gondjai. Hát még amikor a kelleténél jobban kinyílt a szemük és az érzékenységük arra, hogy észrevegyék: a többi lány mennyivel jobban öltözködik! Ilyen gönc, olyan gönc, választékos cuccok, ők meg... S egyszer csak a legidősebb lánya, a tizenöt éves Joli eléje perdült és kifakadt: Miért nem volt elég eszed?... Csináltad a rakás gyereket, és nem tudod rendesen ellátni őket. A húgaim öröklik a holmijaimat, rendben van, de én... Itt a tavasz, kabát kellene, jön a nyár, ruha kellene, de csak várjak, majd lesz... lesz, mondod, de miből? Az agyba-főbe veréssel felértek a lánygyerek szavai, de mit tehetett volna? Akkor semmit. Később, már az első nyári szünetben, s aztán rendszeresen, segédmunkásállást vállalt...

– Miért ne! – szólt Lukács felvidámodva, hetykén. – A zászló az én számomra is áll... Egyszer nekidurálom magam, és bekopogok a műhely ajtaján. Ki van írva a kapura: lakatosokat felvesznek, szabad szombat, üzemi koszt biztosítva, üdülő a Balaton partján; mi kell még a munkásosztály fiának?...

Egyórai időtartamra ugrott el az iskolából, a könyvtár

ajtajára kitűzte a cédulát, mikorra ér vissza, sietnie kell hát – mondta Lukács –, kereshetik.

Kalász és Birtalan nem tartóztatták. Kikísérték a kapuig, s ott összeölelkeztek vele.

– A mielőbbi viszontlátásra...

– Viszlát!

Kővágó már megint javában kovácsolt – pattogott a kovácstűz, pengett az üllő, és zuhogtak a kalapácsok.

A diákok még álltak a munkával, s Lukács tanár úrról beszélgettek.

– Remek fej! – lehetett hallani.

– Ennek aztán nem büdös a munka!

– Nem vallottunk vele szégyent! – mókázott Hoffmann. Szavaira magasba csapott a nevetés. Aztán, amint meglátták Kalászt Birtalannal, visszafordultak a satukhoz.

Hazafelé menet Kalász arra gondolt, hogy a Herkó–Solymár-eset ellenére ma különösen szép napjuk volt. Azt azonban zokon vette, hogy a munka végét jelző harangozására a tülekedő, ricsajozó diákok mintha menekülve hagyták volna el a helyüket – szép volt, jó volt, de azért csak ki innen, minél hamarabb!

Egy darabon együtt baktatott Birtalannal, aki most feltűnően csendes volt. Rá-rápillantott, s azt forgatta a fejében: ez a mai az az alkalom, amikor meg kellene hívni őt egy pohár borra. Friss krumplis pogácsát is ehetnének, hogy jobban csússzon rá a bor, de hát összesen négy forintja ha van!

– Szervusz, Lali! – köszönt el Birtalantól. – Feleségedet, gyermekeidet szívből üdvözlöm.

– Szervusz, Ádám. Feleségednek kézcsókom...

Március első napjaiban Kalász kétszínnyomással készült meghívót tett a felesége elé, olvassa.

– Okuláréval! – szólt rá kedélyeskedve. – Névre szóló, fontos dokument, Birtalan osztályfőnök úr saját kezűleg adta át.

Kalászné fülére akasztotta a drótkeretes szemüvegét, s mozgó szájjal betűzte a meghívó szövegét: „A szülői munkaközösség fehérasztal-találkozót rendez..."

– Na fene, de sok a pénzük!

Kalász magyarázni kezdte, hogy nem úgy kell azt felfogni, sok-e a pénzük vagy kevés; a modern pedagógiai nevelés eszközei között a fehérasztal-találkozónak is helye van... A szülői munkaközösségeket azért hívták életre, hogy a tanárokkal karöltve buzgólkodjanak... vegyék ki részüket a nevelés olyan feladataiból, amik kilógnak az iskola kereteiből.

– Kilógnak, kérlek!... A szülői munkaközösség, nem akarok erről neked kiselőadást tartani, de... nekem mindenről tudni kell. Ami iskolai vonatkozású, arról legalább fogalmamnak kell lenni. De én szeretek a mélyére is nézni, ha már egyszer közérdekből beleártottam magam. Egy szó, mint száz, fehérasztalnál fesztelenebb az érintkezés a szülő és a tanár között... az úgynevezett kényes témák is szóba kerülhetnek – ugye, tudni szeretnéd, hogy mifélék?

Hát ide figyelj! Név nélkül, akár az orvos a betegéről, ha a rendkívüli kóreset kapcsán valamit szóba hoz: az egyik ifjú – el kell ámulni, mik vannak! –, az egyik fiú pi-ro-má-ni-ás volt. Ahogy mondom: pi-ro-má-ni-ás. Gyújtogató szenvedély... Félelmetes. A pad tetején, óra alatt meg az ablakpárkányon, a vécében nap mint nap újságpapírt gyújtott. Betegség... Egy másik ifjún pedig olyan szenvedély vett erőt, hogy az iskolából hazafelé menet, lefelé a lépcsőn, meg-

lóbálta a könyvekkel zsúfolt iskolatáskáját, és előrehajította a gyanútlanul lépkedők fejéhez. Több sérültje lett ennek a szenvedélynek... a tudományos nevét elfelejtettem, de ha érdekel, Birtalan tanár úr majd felírja nekem. Na! Fehér asztalnál orvos apák és mindenféle tudós szülők ülnek, az osztályfőnök a karmester köztük; szégyen nélkül mindent megvitatnak! A jó eredmény sem marad el, a diákok górcső alá kerülnek.

– Szegénykék – jegyezte meg Kalászné. – Csoda, hogy kibírják, és nem vesznek meg tőle.

– Tudományos nevelés folyik – mondta Kalász.

– A politechnikai is? – kérdezte Kalászné.

– Amennyire a körülmények engedik – mondta Kalász.

Kalászné megint betűzni kezdte a meghívót.

– Mondd: eszem-iszommal jár az a fehér asztal?

– Az nyilvánvaló – mondta Kalász. – A fehér asztal, természete szerint, ételt-italt kíván. Anélkül csak templomi szegénység, hófehér díszben. Bor, sör, szendvicsek, ahogy dukál. A lényeg azonban: meg kell jelennem, hivatalból kötelező a jelenlétem. Velem jössz! – mondta határozottan.

– Úgy szokás? – kérdezte Kalászné.

– Bevezetjük. A koromra tekintettel nyugodtan elmondhatom: nélküled mozogni sem tudok. Ez a biztonságom miatt is helyes: annyiféle jól szituált ember között egy-két félhanggal melléfoghatok, legalább megjegyzed...

Amikor megegyeztek, hogy Kalászné elmegy a fehérasztal-találkozóra, az öltözködés került szóba: mit vegyen fel? A tél már múlóban, a vastag, meleg gönc hát nem való. A fűtött helyiségben nem is akar megveszni. Tavaszias ruha kellene, nem világos, de nem is valami banyára való, gyászidőt szolgáló kacat.

– Egész egyszerű ruhában – mondta Kalász. – A természetednek megfelelően.

– Üssek el a módosaktól? Akkor inkább el se megyek.

Kalásznak főtt a feje. Hm, mi ütött a feleségébe? Miért ne volna jó az a ruha, ami a szekrényben lóg – tavaszi is, nyári is!

– Újat akarsz? – kérdezte.

– Rám férne – mondta Kalászné. – Kikoptam a holmikból. Egyik-másik akár a pókháló...

Mennyi gond! – töprengett Kalász. – Ki hinné, hogy ha az ember társadalmilag fontosabbá válik, farkasfogakkal tép belé a gond? Hiába, alkalmazkodni kell, meg ne szólják, és ki ne nézzék maguk közül azok, akikért fontosabbá lett.

– Van ruhára való pénzünk? – kérdezte.

– A nyű! – vágta rá Kalászné. – Talán bankbetétet sejtesz a zsebemben?

Kis híján összekoccantak. Órákba telt, mire Kalász esdeklő szemmel nézett feleségére: minek a pénz miatti folytonos vita?

– Irma! – szólt.

Kalászné várta ezt. Feléje fordult.

– Szóltál? – Nem bírta megállni mosoly nélkül.

– Mondanék valamit...

– Hallgatlak.

– Kérlek, soha többé ne marakodj velem!

– Ej! – ingatta fejét Kalászné. – Már szólnom sem szabad... véleményem sem lehet? – Magában megígérte: „Többé nem bántlak!" – Amióta avanzsáltál, bennem is motoszkál ám valami, és azt mondatja velem: valahol eltévesztetted a te uraddal, tizennyolc-húsz évvel ezelőtt másfelé kellett volna kanyarodnotok...

Kalász legyintett.

– Az volt bennünk, ami volt, és azok lettünk, akik lehettünk.

– Hallgass! A szerénységet savanyú káposzta levével se fizetik! De nem erről van szó... Ha most lennék negyvenéves, nem hagynálak tespedni, nem hagynálak elsikkadni,

Fognám a füled, és beledonognám a terveimet. Kiismerném az erődet, és lefaragnám a gyöngéidet. Csuda, mit hoznék ki belőled! Röhögj ki, az is eszembe jutott már: miért éppen belőled nem lehetett volna gyárigazgató?

Kalász topogott, két karját emelgette, felesége hagyja már abba ezt a csillagokba rántó ábrándozást, de Kalászné elemében volt, leintette:

– Csitt, te szerénység mintaképe, én tettem le a garast!

– A józanság még senkinek sem ártott! – kiáltotta Kalász, hogy túlharsogja felesége szavait. – Értékelj józanul. Ha a lehetőségeinket magunkban is hordjuk, a saját árnyékunkat, legyen akármilyen történelmi sorsforduló, nem léphetjük át.

– Beszélhetsz, amit akarsz, én akár gyárigazgatót is kihoztam volna belőled... És ha te előreugrottál volna, én is... Húsz évvel ezelőtt harmincöt múltam, és az eszemet nem a könyökömben hordtam, emelkedhettem volna. Ma nem kellene afféle nyugdíjas, meddő konyhamalacnak lennem. Állami autó szaladgálna velem...

– Eső után köpönyeg... Inkább mondd meg, Irma: miben jössz el velem a fehérasztal-találkozóra?

– Akármelyik göncöm veszem föl, biztos, hogy elüt az ottani asszonyok ruhájától.

– Nincs alkalmas ruhád?

– Hát van, de az nem modern!

– Sajnállak – mondta Kalász letörten. – Belátom, amit te mindig is tudtál, s amit nagy fegyelemmel elviseltél: egyszerű János voltam, és majd életem végéig az maradtam. Különösebb ambíció sosem fűtött. Én az éveimet, az évek pedig engem zabáltak meg...

– Keseregned azért nem kell. Ha újrakezdhetném veled...

Az asszony szavai feloldották Kalász feszültségét. Nyújtotta a kezét, fogja meg az asszony, aztán, mint már annyiszor, minden zaklatást elboronáló szándékkal nézzenek egymás szemébe.

– Nyisd ki a szekrényt, nézzük meg, milyen ruháid vannak – mondta Kalász.

Behajoltak a szekrénybe. Találtak egy fehér blúzt és egy őszi kosztümfélét, ami Kalász szerint a legkényesebb igényeket is kielégíti. Kalászné elmerülten forgatta a ruhát, s hirtelen ötlete is támadt hozzá: van egy csomó mütyürkéje a dobozban, kiválasztja a legalkalmasabbat, és a kosztüm hajtókájára tűzi. A blúzt meg csipkével díszíti.

– Nem lesz nagyanyós az a csipkedísz? – kérdezte Kalász.

– Csacsi! – mondta az asszony. – Azért a csipke, szépen elhelyezve, divatos.

Kalász sóhajtott: nem gondolta volna, hogy a felesége is annyira bonyolult lélek; hogy mi minden fortyog benne, elképesztő! És ő milyen türelemmel viseli. Egy biztos: jó helyre jönne az a bizonyos, felesége által ábrándozott kormánykitüntetés...

Hogy milyen fölösleges volt a félve készülődés, az első pillanatban kiderült. De az embernek a lehetetlenre is fel kell készülnie, meglepetés ne érhesse. Ezt szem előtt tartva, Kalászné leloholt a fodrászhoz, rendbe tétetni a fejét.

Mire Kalász indulásra készen állt, és csupán kényességből cipőjét törölte át puha flanellruhával, felesége visszaérkezett a fodrásztól. Idegen, édeskés illat áradt belőle, peckesen lépdelt, két kezével fejéhez kapkodott, haját gyengéden simogatta. Kalász kényeskedőnek találta: asszonyi természet – lappangott benne –, s most kitört! Hátulról is gusztálta: kétségtelen, mutatós így... Az asszonyokat időnként el kell engedni a regeneráló üzletbe.

– Szép vagy! – mondta hirtelen.

– Huszonöt forint!

– Csekélység! – mondta Kalász. Nyelvével csettintett. – Potom pénz. Igazán megéri.

– Csúfolódsz?
– Dehogy!
– Jól tettem?
– Huszonöt forintért...
– Megadod majd?
– Miből adnám meg? A fizetésem szalagostul adom le.

Forgolódtak a tükör előtt, minden rendben van-e rajtuk, aztán elindultak. Kalászné az ura tenyerét kereste; szétigazgatta ujjait, s a magáét belefűzte.

A kitűzött időre érkeztek.

– Szokásunkhoz híven, látod, halálpontosan – mondta Kalász Birtalan osztályfőnöknek, aki ugyancsak ünneplőben volt, s zakójában fehér díszzsebkendő háromszögletű sarka virított. Hm... a díszzsebkendőt ő is kitehette vona! Kék ruháján jól festene a fehér színfolt.

– Kezét csókolom – köszönt Birtalan Kalásznénak; fejet hajtott az asszony keze fölött.

A nagyteremben voltak. A hosszú asztalok keményített, fehér damasztterítővel fedve s megterítve. Ételneműek, boros- és sörösüvegek sorakoztak gazdagon. Sokan voltak már, a nők és férfiak csevegése zsongítón hatott. A tekintetek érdeklődéssel szegeződtek rájuk.

Alacsony, molett asszony termett Kalászék mellett.

– Az elnöknő – mutatta be Birtalan Kalásznak. – A múltkor nem volt szerencsétek egymáshoz.

– Beteg voltam – mentegetőzött a szülői munkaközösség elnöknője.

– Kalász Ádám... A feleségem – nyúlt oldalt. Feleségét maga mellé húzta.

– Szervusz – mondta Rudasné Kalásznénak. – Engedd meg, hisz nem sokkal... Akarom mondani, majdnem egykorúak vagyunk. – Fiát említette, a drága Tomit, aki életének megkésett termése, sajnos, negyven volt, amikor jelentkezett, igazi ajándék.

– Főnyeremény, igaz-e, tanár úr? – fordult Birtalanhoz.

– Derék kis ember – mondta Birtalan. – Példás szorgalmú, példás magaviseletű.

Az őszintének érzett emberi hang megfogta Kalásznét. Szerette volna az ura fülébe súgni: „Rudasné máris megnyerte tetszésemet. Nem is hittem volna..."

Birtalan karon fogta Kalászt.

– Gyere – mondta –, ismerjenek meg mindannyian.

Kalász a feleségébe karolt.

– Ne maradj le...

– Jó híred van köztük – súgta Birtalan Kalász fülébe.

Arcok elé kerültek: az egyik sovány, a másik kövérkés – állapította meg Kalász. Érdeklődés árad belőlük, amitől mintha delejessé válna a levegő. A székről felemelkedve tisztelik meg feleségét is, akinek a férfiak azt mondják:

– Kezét csókolom...

Mellettük Rudasné elnöknő áll, minden bemutatkozás után lép egyet, akár a fogadásokon a hivatalos kíséret. Kalász többször is hallja a jó hangosan mondott nevek után: „Doktor..." S mivel Birtalan a politechnika tanáraként mutatta be, ő sem restelli neve után mondani: a politechnika tanára. Feleségét gyengéden mindig maga mellé igazítja, el ne maradjon, őutána... illetve őmellette érezze a saját jelentőségét. Amit elért, ahova eljutott, nem tagadja, vele, általa volt lehetséges.

Amikor az asztalfőn, Birtalan tanár és Rudasné közé leültek, megkönnyebbedtek: a nehezén túljutottak! Kalászné két tenyere feje két oldalán járt; meggyőződött: a haja helytáll!

Rudasné rövid beszédet mondott.

– Ünnepi találkozó ez, de azért a fő kérdések szóba kerülhetnek – mondta. – A fő kérdés: gyerekeink előmenetele. – Bejelentette, hogy a szülői munkaközösség felkérésére Medvegyi Endre nagyapa néhány szóval beszélni fog a szülői

munkaközösség munkájáról és feladatairól. Fontos erről szót ejteni, mert bizony előfordul, hogy a szülők nem is tudják, ez a kis közösség miért is van tulajdonképpen.

Közben ettek.

Az első pohár borral felköszöntötték egymást a szülők.

Fogyott a szendvics, s fesztelen, meghitt csevegés folyt a szomszédok között.

Poharat kocogtattak meg. Szakállas, tudósforma, idősebb férfi állt fel. A szülői munkaközösség feladatairól beszélt.

– Tüdőkutató – súgta Birtalan Kalásznak. – Nemzetközi tekintély.

Kalász áhítattal s azzal az eltökéltséggel figyelt, hogy a tudós embertől megtanulja azt, amiről ő vajmi keveset tud. Mind feszültebben figyelt, a körülményesen elmondottakból azonban alig értett valamit. Birtalanhoz hajolt.

– Az öregfiú nem készült! Hasal. De milyen csúnyán hasal!

Birtalan mosolygott.

– Ez sosem áll az unokájára!

Ahogy Medvegyi befejezte kiselőadását, a szülők folytatták a beszélgetést, mindenféléről, ami a gyermekek nevelésével kapcsolatos. Egy harciasnak ható apa azt fejtegette, milyen törést okoz az, ha nincs kellő összhang az iskolai nevelés és a szülői ház nevelése között. A törésnek – gyerek, szülő, társadalom, egyformán látja kárát. Mintha igazságaival mindenkit lehengerelt volna, néma csend fogadta szavait.

– Ez a szülő politikus alkat – mondta Birtalan. – Jogászember. Vitatkozna, de nincs kivel. – Nyakát nyújtva figyelte a szülőket. – Tessék – szólt –, aktuális téma, érdemes foglalkozni vele...

Középkorú, jól öltözött szőke nő a gyerekek túlterheltségéről beszélt. A maga részéről félt, hogy a gyerekek túlzott igénybevétele megbosszulja magát. Javasolta: illetékesek nézzék meg, mit lehetne levenni a fiatalok válláról. Több szabad időt nekik, tudjanak játszani is! És ábrándozni...

Enyhe zúgás hallatszott, helyeslés érződött ki belőle, de senki sem szólt hozzá. Birtalan úgy döntött, neki fölösleges bármit is hozzátenni. Egyébként is: másutt szabják meg azt, hogy miből mennyit. Az iskola így vagy úgy, eleget tesz az előírásoknak. Vitázni fölötte? Ő ugyan nem indít vitát! Épp elég az, hogy ez is felmerül, és nem intheti le a szülőket – meg kell hallgatnia; legföljebb a jelentésében említi meg, hogy ez is „elhangzott, de vitaanyaggá nem érett".

– Tessék! – szólt körülnézve, van-e vállalkozó. – Más téma? – tette hozzá.

A bor megint csobogott az üvegekből, a poharak csendültek, és a szülők nagyokat nyeltek. Itt-ott menni készültek.

Birtalan az óráját nézte.

– Az idő szalad. – Kalászra nézett: nem erőlteti, de... hátha szólni kíván valamit.

– Fontos? – kérdezte Kalász.

– Magadtól...

Kalász megfészkelte magát a széken, vegyék észre, ha nagyon akarják.

– Kérem szépen! – szólt harsányan. – A magam részéről annyit, ha már ilyen szépen együtt vagyunk: a fiúk egytől egyig derék emberkék. Csupa jót mondhatok róluk. Valahányan őszinte meglepetésemre szolgáltak.

Megtapsolták.

– Siker! – mondta Birtalan.

Szedelődzködtek. A szülők közül egyesek csak távolból meghajolva köszöntek el, s egy kis fagyosságot és feszélyezettséget hagytak maguk után. Mások – ki feleségével, ki anélkül – Birtalanhoz léptek, s fejet hajtottak.

– Köszönünk mindent...

– Természetes... – mondta Birtalan. – Nemcsak hivatásbeli kötelességből, egyébként is. A fiad tehetséges... Valami motoszkál benne, figyeljük, szemmel tartjuk, és segítjük kibontakozni. A neki való pálya felé igazodását támogatjuk.

Kalász Birtalan mellett állt, és a pórusaival is figyelt. Várta, hogy Birtalan után ő kerüljön sorra – a szülő vele is szót váltson, ő meg a szülővel, megfontoltan, a kulturált, udvarias emberi érintkezés követelményeinek megfelelően. Előre is mondta magában: „A fiúról semmi rosszat nem mondhatok... Az előbb már általánosságban dicsértem. A fiú jellemzője a komolyság és az igyekezet... fő jellemzők, aranyat érőek! A fiú alapanyaga príma..."

– Kedves tanár úr, önnek is hálás köszönet – lépett eléje a szülők közül egy vonzó mosolyú, őszes férfi.

– Szóra sem érdemes – mondta Kalász. – Az ön fia remek anyag... Öröm foglalkozni vele. Szerény, kedves gyerek. Az ilyet a magaménak érzem.

– Köszönöm szépen... Szervusz.

– Szervusz – mondta rá. Ha a felső körökben így szokás... Felnézett. Feleségét kereste.

Ott állt az asszony a hosszanti asztal végénél, és figyelt. Mindent észrevett. Azt is, hogy az ő ura ugyanolyan becsben van itt, mint Birtalan osztályfőnök úr. Igazán nagy dolog – meghatottan ismételte magában. Büszke volt.

A búcsúzásnál Birtalan osztályfőnök úr megint úgy tett, mint aki kezet akar csókolni Kalásznénak. Kalász nagy szemeket meresztve röstelkedett, de aztán felderült, látva, hogy felesége elhárítja Birtalan igyekezetét. Ezek az asszonyok!... Született diplomaták. Ezért csak gratulálni lehet Irmának!

– Becsöngessek hozzájuk? – kérdezte Kalászné, amint Fodorék ajtaja elé értek. – Elmondjam, hol voltunk?

– Hagyd! – mondta Kalász. – Nem vagyunk egyformák. Dühösködő emberek, nem értik meg... elfutja őket... Minek a baj?

Kalászné esze máris másutt járt.

– Szép nap volt ez a mai – mondta. – Tudod, hogy leginkább mi lepett meg engem? Azok a szülők, mind jobb módú emberek, tudósfélék, és hogy paríroztak kettőtöknek.

– A szülők nagy része alkalmazkodik – mondta Kalász –, ezt-azt szívesen tudomásul vesznek. Minden különösebb idomítás nélkül tanulják meg, mi a helyes irány. Persze... már ahogy Birtalan osztályfőnök úr mesélte, eleinte a legtöbben ágáltak a politechnikai oktatás ellen, és tompított hangon, érveiket és ellenszenvüket sztaniolba csomagolva fújták: „A zsenge teremtéseknek hajnalban kell kelniük, hogy az isten háta mögötti műhelybe kiérjenek." A diákok pedig ezt még megtoldották: „Robotosok közé, zsúfolt villamoson, akár az igazi proletárok!..." De megy az idő, és akár a tüzes testen a borogatás, lehiggaszt. A szülők is lecsendesedtek. Látva fiuk örömét, el is gondolkodtak: csakugyan, ki a bolond itt? Hát az ő fiúk nem mimóza, és azt sem lehet rá mondani, hogy harmatcseppekből állt össze! Ami miatt nyafogott, kedvére lett, alig várja a műhelyi napot, ami elüt a többitől, és elüt minden eddigitől. Így bizony... Az idő továbbfut, belepi a sérelmeket, gyógyít, és eloszlatja a kételyeket, majd reményt csíráztat ki: talán ez a jó... újabb korunkban így kell haladnia az életnek... üvegkaszniban ma már csak növényeket óvnak, gyermekeket nem... Érted-e, Irma?

– De mennyire!

– Én – mondta Kalász – az elmúlt rövid idő alatt rengeteget tanultam. De ezen a fehérasztal micsodán... Ez azért nem volt az igazi! Ahogy utólag értékelem: ez még egy roszszul sikerült értekezletnél is silányabb volt. A tűz... igen, a tűz hiányzott belőle, meg az elmélyültség. Beérték az eszem-iszommal és a langyos fecsegéssel, és zsupsz, siettek haza! Az a néhány mondat, amit elszónokoltak, suviksz. Persze könnyen lehet, hogy azért sikerült silányra az egész, mert jóformán csak a fiús szülők voltak jelen. Azt hiszem, nem tévedek: a fiús szülők valahogy magasabb rendű lényeknek képzelik magukat, a fiús mamákról nem is beszélve! Legyen boldog az a lány, akinek a fiukat adják, meg hogy, ha

valami baj történik, sírjon a lány anyja, meg ilyesmi, ez nekem egyáltalán nem tetszik...

Kalászné a fiús-lányos szülők ügyében egyetértett az urával, ő is tapasztalt már ilyesmit nemegyszer. Most azonban kerülte ezt a témát, és jelentőségteljesen nézett az urára.

– Hogy rengeteget tanultál – mondta –, azt magam is tapasztalom. Még rám is... az utóbbi időben egészen másként nézel, meg aztán... dicséretedre mondom: tapintatosabb vagy. No, azok közé sose tartoztál, akik asszonyukon átnéznek, mert feszíti őket a férfigőg. De mostanában a szavaid és minden... Ha mondjuk, megfeledkezem magamról, te nem veszted el a fejed...

– Ideges vagy. Sajnos, az ember nem készülhet időt álló cementből, és hamar kopik.

– A pénz miatt, ha birizgállak, csak a te érdekedben: legyen egy kis tartalékunk, és hogy semmiben se szenvedj hiányt; amit a szemed-szád megkíván, előteremthessem...

– Magadat nézd elsősorban – mondta Kalász.

– Magamat is csak rajtad keresztül nézhetem. A te érdeked az enyém is, hiszen azért vagyok...

– Több pénzt, Irma, honnan a szagos mennyországból?

– Most ne hozd föl! Én se... Isten ments!

Kalásznak eszébe ötlött felesége szavaiból: „Legyen tartalékunk..." Volna spórolt pénze? Ez a művész képes lett volna félretenni valamit abból, amit letett neki az asztalra? Furdalta a kíváncsiság, de nem mert kirukkolni a kérdéssel. Inkább dicsérte némely rátermett asszony csodálatosan gyümölcsöző képességét – a semmit is képesek forintra átváltani! Markukban – isteni tenyerek! – a forint szaporodik.

Jól számított: felesége ekkora magasztalásra megnyílt, s mint akiben források bugyborékolnak, felkuncogott.

– Ravaszkodsz – mondta. – De nem baj! Tudd meg: egyévi kitartásunk volna, ha mondjuk... De az ördögöt nem szabad a falra festeni! Elég az hozzá: egyévi aranytartalék, eddig

nem szóltam róla, de... Úgy tudom, az államháztartás aranytartalékáról sem beszélnek, csupán csipegetik, ha szorul a kapca...

– Azt hiszem, ez a helyzet – mondta Kalász. Biztonságérzete és nyugalma erősödött.

– Egyszer majd szóltam volna – mondta Kalászné. – Az emberrel mindig történhet valami, tudj róla...

Kalász a zárba csúsztatta kulcsát. Majd felesége karjáért nyúlt s előreengedte.

Kalászné, akár fiatalasszony korában, hálásan búját férje oldalához. Fejét a vállához hajtotta.

– Mesélj majd nekem úgy, ahogy annak idején szoktál. Olyan jó az a valóság mellé!...

19.

Borús, szeles, hideg reggel volt, itt-ott szemerkélt az eső. Gyászos idő, rosszkedvre hangoló – mondta magában Kalász, ahogy türelmetlenül járkált kuckójában, s hol a csuklójához, hol pedig a könyökéhez kapkodott, nyomkodta, mert hasogatott. Sűrűn lesett ki az ablakon, ki-kisétált az ajtóba: Noszekot szerette volna látni – a többieket is persze, a derűjükkel és sugárzó erejükkel, de Noszekot különösen... Talán azért, mert adósa még azzal a bizonyos tervrajzzal, talán... Ki tudja! Nyakát behúzta, borzongott a hidegtől.

Nyikordult az utcai vasajtó: Herkó fordult be rajta, hajadonfőtt, mellén hosszan nyitott pulóverben.

Már ennek sem kell megbolondulnia – gondolta Kalász, amint meglátta. S bár messzi volt még, és egyáltalán nem felejtette el neki a múltkori, Solymárnak lekent, diktátori pofont, hát még azt, hogy meggondolatlan tettének súlyát édesapja besározásával igyekezett enyhíteni, rákiáltott:

– Ej, ej, kis kollégám, megveszi az isten hidege! Nem fél, hogy magába fagy a lélek?

Herkó nyugodt léptekkel ment Kalász felé. Ujjára akasztott karikán slusszkulcsot forgatott.

– Semmi vész, tanár úr, kérem, kocsival vagyok! – vigyorgott, majd köszönt: – Jó reggelt, drága tanár úr! Csak nem... olyasmi is előfordulhat, hogy én vagyok az első?

– Amint az ábra mutatja. Hogyhogy... miféle kocsival, kis kollégám?

– Nem olyan nagy szám, mint egyesek gondolják: Volvó! Másfél éve fut, tizenötezer kilométer van benne, apám maholnap kicseréli valami újra, most azonban, a mai napra kölcsönvettem, azaz hát úgy is mondhatnám, hogy eloldottam a ház elől, és neki a nyájas Angyalföldnek!

– Volvó...

– Ma már nem nagy ritkaság, és kétségtelenül jó dög! És nem közönséges a családfája. – Hogy ezen mit ért, hirtelenjében maga sem tudja. Az öregnek valami elkápráztatót akart mondani, és ez jutott eszébe, kimondta hát, rágódjon rajta az a kaporszakállas úristen, mit jelent, és egyáltalán jelent-e valamit.

– Elkötötte?... Akkor úgy bejelentés nélkül, suttyomban cselekedett!

– Pontosan! Meg akartam büntetni a drága jó atyámat!

– Hogyan? Megbüntetni egy apát?...

– Tegnap este piásan állított haza, belém kötött és megütött. Merthogy az ő nagyobbik fia, mármint én, széllelbélelt, felelőtlen vagabund, nem viselkedik úgy, mint egy elsőszülött fiútól elvárhatná. Tyúkászik például, esténként elcsavarog, lemezklubba jár, „érett nőkkel, félhomályban járja a bolondját", ahelyett hogy keményebben tanulna, és az egyetemi felvételek miatt jeles helyett kitűnő lenne! És mindezt piás fejjel rótta fel. És piás fejjel fegyelmezett. Hát így! – sóhajtotta. – Mit csinálhat ilyen helyzetben egy első-

szülött fiú? Tűr, és bosszút esküszik. Amiből persze reggelre alig marad valami, mivel... Hát józanul egészen másként viselkedik az öreg haver.

Kalász levegőért kapkodott – amiről szó van, az nem az ő világa, ha ilyet hall, se nyelni, se köpni nem tud. Kínban van, és a legszívesebben letolná Herkót, le bizony, mint egy szennyes gatyát, mert apa és fia között hogyan fajulhat el annyira a helyzet, egy tinédzser férfipalánta... egy felelős poszton működő családos apa...

– És most mi van, vagy mi lesz? – kérdezte.

– Egy ideig hadiállapot – felelte Herkó. – Aztán békét kötünk.

– Hadiállapot – motyogta Kalász –, családon belül... hogy lehet azt kibírni újabb és újabb frászok nélkül?

– Apa engem kerül, én meg apát, míg... Idő kérdése, a gyengébb beadja a derekát: a pénz apa zsebében, tehát ő az erősebb! Anya rimánkodásai is puhulásra kényszerítenek, sorozatos lelki masszázs: pimasz voltál apáddal szemben, mégiscsak te vagy a gyerek... és apád jót akar, annyit már igazán tudhatnál. Meg aztán: amíg a kenyerét eszed, engedelmességgel tartozol, tanulj már meg végre viselkedni... és így tovább, szörnyű gyermetegen... Apa akkor borult ki igazán, amikor azt mondtam neki: te azt sem tudod, mi az igazi munka! Gyere ki velem egyszer Angyalföldre, tapasztalni fogod, hogyan kell kenyeret keresni. Tyű, de toporzékolt!...

Azt már nem akarta elárulni, hogy apja még azt is kiáltotta: „Az emberek között, amióta világ a világ, az a különbség, hogy van, aki az eszével, s van, aki a két kezével keresi a kenyerét! Akiben elég spiritusz van..."

– Cédulát hagytam neki az asztalon: a kocsidat tanulmányútra vittem! Mivel Angyalföldet még sose látta, újdonságot jelent a nemes járgány számára... Tessék jönni velem, csináljunk egy kört!

– Hajtási jogosítvány?

– Mindene egy diáknak sem lehet! Jövőre majd benevezek... Addig erősen nyitott szem és fül, valamint fokozott óvatosság, és lehetőleg a mellékutcák. A sebesség pedig maximum hatvan...

– Akkor maradjunk itt, a szolgálati helyünkön – mondta Kalász.

– Tyű, elképzelem, milyen pipa az apám! Ebben az időben szokott szedelőzködni, és ballag le az utcára, a sarkon megissza a dupláját, aztán be a Volvócskába... A Transit igazgatója bizony káromkodik is ilyen helyzetben! No de miért pofozkodik, illetve miért iszik annyit, hogy ne tudjon parancsolni az indulatainak? Világgá üldözné az embert, világgá, s minek az, amikor itthon is Amerikában élünk! S annyira azért a fia is viheti, mint amennyire ő vitte! Arról pedig, hogy anya évek óta betegeskedik, ki tehet? Azt hiszem, ők választották egymást, és nem én őket; tehertétel, megengedem, no de... Ez van, tanár úr, kérem!

– Köszönöm, Herkó, hogy megtisztelt a bizalmával.

– Én köszönöm a tanár úrnak, hogy meghallgatott. Néha... néha olyan jólesik egy kicsit megnyitni a szelepet.

– Efféleképp szól az asszonyok törvénye: ha nem bírod tovább cérnával, nyisd ki a szelepet, zúdulhasson ki belőled a robbanni akaró feszültség!

Nyikordult a vasajtó, s hárman is befordultak az udvarra.

Hoffmann, Balla, Lázár – vette számba őket Kalász.

Herkó fejét lógatva lépett tovább, de amint belökte az öltöző ajtaját, már fütyörészett.

Kutya baja – gondolta Kalász –, se bú, se gond nem fog rajta!

Az ötödiknek érkezőben Noszek Antalt ismerte fel. Ezzel meg mi történt? – kérdezte magában. – Nem lóg a szemébe a haja, és nem is lobog a szélben, amint szokott. Talán hátul összefonta, és a hátára lóg, akár a lányok varkocsa...

Aztán a hajlottsága szúrt neki szemet. Ha nem röstellte volna, elébe megy, belekarol, úgy segíti, és közben faggatja, miféle bánat nyomja-roskasztja. Most nagyon vágyta, hogy Noszek Antal azzal a régi, emlékezetes megszólítással toppanjon eléje: „Drága mester... Jó reggelt, drága mester!" Állna rendelkezésére, feszült érdeklődéssel hallgatná.

Alig várta, hogy megelőzhesse a köszönésben:

– Jó reggelt, Noszek Antal!

– Jó reggelt kívánok, tanár úr! És bocsánatot kérek, szándékomban volt idejében köszönni.

– Csakhogy én szeretek ám huncutkodni! Még nem tudja? És súlyt helyezek arra a csekélységre, hogy a köszönésben lehetőleg senki ne előzhessen meg.

Kalász nagy szemekkel nézte Noszekot: a szakrament! Ez a fiú levágatta a haját.

– Mi történt? Maga hogy néz ki, a mindenségit? Ej, kis kollégám, Noszek Antal, félő, hogy a többiek kigúnyolják! Egy olyan brancsban, mint a magáé, gondolom, nem tévedek: ez a tett valóságos lázadás! Egy brancs, amelynek maga az egyik kitűnősége, fel fog hördülni... még talán ki is golyózzák maguk közül!

Noszek mind szomorúbban nézett, s piros foltok futották be az arcát.

Szakajtófeje volt – gondolta Kalász –, s most, mintha kétöklömnyi gyümölcsöt tartana a nyakán abból a régi szakajtóból. Jókora kókuszdió, kócával...

– Az apám... – mondta Noszek.

– Mi van az édesapjával?

– Végre kötélnek állt: ma orvoshoz megy, megröntgenezteti magát. A fájdalmai fokozódtak, a röntgen elkerülhetetlenné vált, és ezt ő megértette, megadta magát. Rajtam volt a sor, hogy bizonyítsam: akármennyit morogtunk is egymásra, és duzzogtunk, mi... akarom mondani én, mindenre képes vagyok érte! Divat ide, divat oda, hóbort vagy szeszély,

annyit neheztelt a hajam miatt, hát levágattam... Eléje álltam a korszerű dísz nélkül, és... Kívüle ezután senkivel se törődöm, legyen az haver vagy bárki más, most már a magam útját akarom járni, és amennyire lehetséges, apámra akarok hasonlítani, hiszen... hasonlítunk is egymásra! Mi értelme hát a nagy lobonccal elütni tőle?

– Értem, kis kollégám – mondta Kalász. – Nagyon is értem. Mondja: édesapja egészségi állapotával kapcsolatban valami nagyon rosszra, valami kegyetlen dologra gyanakszik?

– Az orvos szerint a gyanú alapos... Erre utal a nagymérvű fogyása, az időnkénti, hastáji fájdalom... Marékszám nyeli a fájdalomcsillapítót, valameddig megenyhül tőle, akkor aztán fest és fest, mert amint talán már említettem, rólunk akar gondoskodni: a két szelíd tehetetlenről a kemény feltételeket szabó világban! Pénzt, minél többet azzal az ipari festéssel! Már nem mondja, hogy százezret-e vagy még többet, csak pénzt, hogy egy jó ideig ne fájjon majd a fejünk. Ő hát, ebből is gondolhatja tanár úr, rosszat sejt. Vagy talán már biztos abban, ami... De ezt nem szabad végiggondolni... ez mindennél rettenetesebb! Ezért, tanár úr, kérem, én ezután már senki másra... én már csak őrá akarok hasonlítani; eddig bármi volt is köztünk, nem akarok különbözni apámtól!

Sírnivalóan szép – gondolta Kalász, és nem volt mit mondania. Szemét összehúzva biccentett a fejével, s hagyta, hogy Noszek továbbforduljon tőle. Annál is inkább, mert a többiek az öltözőajtóban tülekedtek, és röhögtek a „kopaszított vasason".

– Mi van a tervrajzzal? – szólt utána.

Noszek szembefordult vele. Kabátjának zsebére mutatott: készen van, de...

– Nem akarja, hogy örömöt szerezzünk a művész úrnak?

– Nagyon-nagyon akarnám, de... előbb megvárnám a vizsgálati eredményt.

– Talán igaza van, kis kollégám. Van idő, és mi ketten három-négy délután összeütjük azt a hússütő szerkezetet. – Kacsintott. – Úgy lesz...

– Megőrültél? – hallatszott az öltözőből.

– Behívták katonának! – kiáltotta Herkó.

– Dehogy! – mondta Lázár. – Tónit elítélték liliomtiprásért és holnap elkezdi a büntetés letöltését.

– Szülői diadal ez! – mondta Hoffmann. – Addig gyötörték, amíg megtörték. Szegény Tóni, a magam részéről együtt érzek vele; őszinte részvétem, és fúj a szülői zsarnokságnak!

Noszek hallgatott – mi értelme is volna magyarázkodnia? Arról, ami most már hetek óta dúl benne, hogy is adhatna számot ezeknek a harcias fiúknak? Nem rosszak ezek – ó, dehogy rosszak, épp hogy... másféle töltésűek, és ezzel a másféle töltésükkel természetes, hogy elütnek őtőle!

Jöttek a többiek is, betódultak a vaskapun, aztán rohantak az öltözőbe. Amint felfedezték Noszekot a „konzervatív" frizurával, harsogva röhögtek.

– Ez is – mondta Solymár – így ellenforradalmárkodik!

– Kiss Anna látta-e már, mit műveltél? – kérdezte Malatics, aki szerint Noszek az utóbbi időben nagyon a lány keze alá idomult, s mintha illenének is egymáshoz, legalábbis ahogy ő látja a nemes viszony alakulását!

– Nem látta – szólt Noszek. – De ha meglátja, majd tudomásul veszi, hogy ez a helyzet.

– Kisfiúvá változtál – mondta Malatics. – A kisfiúkat pedig a nagylányok lekezelik. Óne csók, óne egyéb...

– Nem számít – mondta Noszek.

– Ez a nagylányok véleménye is – dörmögte Malatics.

– Tóni! – szólt Hoffmann. – Akarod, hogy fölvonuljunk a szüleid házához, kiverni a balhét?

– Semmit sem akarok – mondta Noszek. – Viszont kérlek benneteket: legyetek türelemmel és megértéssel. Legyetek... amennyiben használni akartok.

Erre csend lett. Hosszú pillanatok múlva Balla hangját lehetett hallani:

– Tessék, ez is egy ifjú! Jön a tavasz, ő meg haldoklik vagy mi.

Kiszivárogtak az udvarra, lökdösődtek, hajkurászták egymást, s Kalász számára idegen szavakat kiáltoztak. Sejtése szerint mondogatta magában: latin... angol... orosz... francia. Akik csoportokba verődtek, futballról, tévéműsorról vagy matematikai megoldásokról beszélgettek. Kalászt izgalomba hozták, s amennyire tehette, a közelükbe húzódott s fülelt, hátha itt is tanulhat még valamit tőlük – mi az, hogy tanulhat, hiszen a szellemi tudományok terén valahány növendéke kis professzor őhozzá képest! Örült, hogy Noszekot békén hagyják, figyelte, hogy a „kisfiú" milyen önmagába roskadtan kering a csoportok körül, és enged utat az egymást hajkurászóknak. Odament volna hozzá vállon fogni – mert az kell most annak a szomorú diáknak, az, hogy biztonsággal fogja valaki a vállát, de hát a tanárnak mindenben mérsékletet kell tanúsítania...

Herkó kemény hangjára figyelt fel az egyik ötös csoport közepén. Nyilván Noszek hajlevágásának ürügyén a szülőket, mindenekelőtt az apákat bírálta:

– Nézzétek, tiszta sor, amit persze az apáink nem akarnak beismerni, mert a presztízsük, ugye, csorbát szenvedne, és jaj, az a kutya tekintélyük a srácaikkal szemben! Utat tévesztettek, utat önmagukkal és önmagukban is, ezt azonban, mondom, az atyaúristennek se vallanák be!

– Azt tartják – szólt Malatics –, amíg ők vannak, jól van már úgy, ahogy van, tíz év, talán húsz, elmennek az árnyékvilágból, s utánuk az özönvíz meg az utódjaik, akiknek ha nem jó az, ami rájuk maradt, majd kimesterkednek maguknak valami másfélét...

– Igen ám, ha a dolog ilyen egyszerű volna! – szólt Herkó. – Csakhogy ennek a dolognak is van ám egy másik oldala, s mi

hajlamosak vagyunk azt szem elől téveszteni! Az osztályfőnöki vita után elgondolkoztam én egy s máson, és noha tudom, hogy zömében igazam volt, most... az a véleményem, nézzünk magunkba is egy kicsit, és próbáljunk legalább önmagunkhoz őszinték lenni, valamennyire őszinték. Apáink utat tévesztettek, ez tény, amit leszögezhetünk, de mi, ha úgy hirtelen magunkra maradnánk, vajon mit tennénk, merre mennénk? Nos, gondoltatok-e már ilyesmire? És arra leginkább, hogy szemét módon nagy a pofánk, ó, nagy ám, de hozzá milyen felhőkarcoló magasan buták, képzetlenek és tapasztalatlanok vagyunk, eszetekbe jutott-e? Közbevetőleg: ha sért valakit ez a... és netalán becsmérlésnek venné azt, amit mondok, akkor... őróla nincs szó!

– Kis komám – szólt higgadtan Malatics –, fél igazságokat pedzesz! Vagyis a ránk vonatkozó igazságok felét, mert... Mi aztán valamennyien keresnénk, hogy együtt és különkülön is, merre menjünk... keresnénk azt is, hogy drága atyáink hol s miért tévesztettek utat, no de hagynak-e bennünket keresni-kutatni és kimondani a véleményünket?

– A nyavalyát hagynak! – mondta Solymár. – Igaza van Malaticsnak: mi keresnénk-kutatnánk, de nem engedik. Hát még a babérjaikat megtépázni!... Aztán: édesatyáink kizárólag a saját mondanivalójukat szeretik hallani és a saját szavaikat; amikor ők így meg úgy, ezt meg azt csinálták, bezzeg, ti kis szarháziak, csak éltek a készből, dúskáltok ebben-abban, követelődztök, igényt igényre halmoztok... Hát igen! Lehet, hogy ők ezt meg azt csinálták – biztos, hogy van benne igazság, de miért nem jut eszükbe az a csekélység: mi még semmivel sem dicsekedhetünk, semmivel, mert az a dolgok menete, hogy mi majd csak ezután... No de én úgy érzem, hogy édesatyáink pedagógiája szörnyen hibás! Hibás, mert dühít, utálatot kelt, és kedvet szeg! Nahát! Hogyan fejlődjünk, ha a szűkebb környezetünkben leginkább, de egyebütt is, az öregek mindig önmagukat magasztalják?

Esküszöm nektek, nincs is annyi hőstett, mint amennyiről nekünk zenélnek!

– Fújják, mint mi a slágereket – jegyezte meg Balla. – Egyszer majd – folytatta – föllázadunk a szülői önkényuralom ellen, föllázadunk, mi, új férfiak! Mert ugye... Én például még eléggé járatlan krapek vagyok, ebben-abban tudatlan is, de azért látok... Különösen azzal hergelnek fel, ha a szélesen alapozott meséikre megvonom a vállam, és ők azt mondják: nyegle fiatalember!

Megint Herkó vette át a szót, nem törődve azzal, hogy témát váltott, azt mondta:

– Az az erkölcsi kérdés is, amit a múltkor olyan szenvedélyesen feszegettünk... Úgy gondolom, a szerelmi vonatkozásait... Megmondom megint őszintén: én csak az érettebb nőkkel vagyok hajlandó szövetkezni holmi... Gondolom, értitek, mire célzok? De még azoknál sem eszem azt a... hogy úgy mondjam, gátlástalanságot és féktelenséget. Idegesít, amikor a nők támadnak, és erőltetik a dolgot, mintha az aktivitás az ő vonzerejük volna. Egy frászt! Egy idő után azzal csak riasztanak. Fiúk: a nők – legalábbis az én tapasztalataim szerint! – tévhitben élnek, mesterségesen szítják fel a vágyaikat, s elméleteket agyalnak hozzá, olyanokat, hogy csúnyán lemaradtak, és be kell hozniuk a lemaradásukat. Hát ebben az egyben aztán nincs mit behozniuk! Mindig hajlamosak voltak arra, hogy túlhajtsák a dolgaikat, úgyhogy... Nincs messze az idő, amikor a java férfiak föllázadnak: elég volt a nők támadásaiból!

Harsogva röhögtek, s némelyek hátba veregették Herkót.

– Egyelőre csak hadd támadjanak! – mondta Hoffmann. – A magam részéről állom a rohamaikat!

– Gyerekek – szólt Lázár –, nem is olyan röhögni való a Herkó Dönci állítása! Az én apám például szerelemgyerek, tudjátok, úgy balkézről lett, s mindig oktat: vigyázz, fiú, a nők részéről állandóan veszély fenyeget, rá ne szedjenek!

Csicseregnek, duruzsolnak, ereszd el a füled mellett, a csábos idomaikat pedig még jó ideig ne vedd észre...

– Félt, mert kicsire nőttél, és könnyen eltűnhetsz abban a rejtelmes rengetegben, amire már Ádám apánk is ráfizetett – mondta Hoffmann.

– Ne marhuljatok! Mondtam: apám úgynevezett szerelemgyerek, és sok mindent tud. Az ő apját is csőbe húzták, cefettül csőbe, egy életen át nyögte a butaságát, szerencsére a szülei nem csapták agyon.

– Istenem, ha akkor agyoncsapják, most talán ha pókháló lennél valamelyik szoba sarkában – mondta Balla.

– Szegény Kertész Erzsi, mert tudom, átpártoltál Kiss Annától, és szegény Kutrucz Zsófi! – mondta Hoffmann. – Ez a két szegény kifogta a két betojt gyámoltalanját!

Meghallották a vasajtó nyikordulását, s mintha mindannyian biztosra vették volna, hogy Birtalan érkezett meg, oda figyeltek, s kicsit össze is kapták magukat.

Kalász eléje lépdelt, s a szívélyes üdvözlés után azt mondta Birtalannak:

– Jó, hogy jössz. Már nagyon vártalak.

– Valami baj?...

– Baj, Lajoskám?... Zajlik az élet, és ezek a diákok egyre inkább a színes, izgalmas életet jelentik nekem...

20.

Március közepén úgy látszott, a tavasz az egész szemét rányitotta a világra. Napközben szép meleg idő volt, a fákon, bokrokon duzzadtak és kibomlottak a rügyek.

A tavasz ereje a diákokon is meglátszott: a szemük szakadatlanul ragyogott, és a munkapadok mellett alig bírtak meg-

maradni. A napsütötte ajtót, ablakokat nézték, ábrándosan lestek a műhelyen kívüli világra.

Kalász figyelte őket; aztán került-fordult és töprengett, mivel szerezhetne minél több örömöt a fiainak – vészesen nyargal az idő, s egyszer csak valóban év vége lesz, és el kell szakadniuk egymástól! Arra az időre legjobb lenne ólommal bélelt vacokba húzódnia, zárják rá, hang se, fény se törhessen át rajta. Gondolatait a telefon berregése szakította félbe.

Az igazgatóhoz hívatták. Nagyon meglepődött. Az első riasztó gondolata az volt: na fene, talán csak nem váltanak le?

Úgy, ahogy volt, kissé borzasan a tavaszi széltől és a megannyi hajladozástól a diákok között, föltrappolt az emeletre.

Amikor az igazgató egy tömött, fehér borítékot adott a kezébe, szóhoz se tudott jutni a megilletődöttségtől. A fehér borítékban az elismerő igazgatói levél, ezerkétszáz forinttal „a dicséretre méltó oktatói tevékenységéért". Az igazgató ezután az Ifjúsági brigád részére is átnyújtott egy fehér borítékot – a három tanonccal együtt összesen huszonhárom fő részére – kettőezer-háromszáz forinttal.

– Nahát! – nyögte ki végül, s megint csak nézett, és meghatottan gondolta: mekkora megbecsülés, mekkora tisztesség! És csak hápogott és tátogatott, mint valami frissen kifogott hal a szatyorban, amint magát elképzelte.

Az igazgató vagy háromszor biztatta, számolja meg azt a pénzt, nehogy egy piros hasúval kevesebbet vigyen az embereinek, mire nagy nehezen a köszönömöt ki tudta nyögni. S nevetséges-e vagy sem, mit bánta ő, gyerekesen megállt aztán a nála fejjel magasabb igazgató előtt, és ígéretet tett: ezután még nagyobb odaadással igyekszik végezni a munkáját. Magában lázasan fűzte hozzá: ezt nem magamért, hanem a diákokért!...

Életében talán még sohasem érezte magát olyan felfrissültnek, mint most. Futott a diákjaihoz – mintha üvegfalú, óriási

burában iramodott volna neki, üveghangon zuhogott lába alatt a lépcső.

Alig bírt örömével, mégis megvárta a munkaidő végét, aztán a három tanonccal együtt magához csődítette az embereit. Égette az izgalom, amikor a becsületes munka elismeréséről kezdett beszélni, és felmutatta a százasoktól kis párnaként duzzadt borítékot. Hát még amikor a fiúk hurrát kiáltottak!... Majd kibuggyant a könnye. Emiatt többször is eszébe jutott, milyen gyenge legény vált őbelőle, már az igazi, nemes örömöt se bírja el meghatódottság nélkül.

S amitől nagyon elámult: Herkó Ödön, Malatics Dezső, Solymár, Balla, Lázár, Hoffmann a rájuk eső pénzösszegről, mint tehetős, rá nem szoruló diákok, az első pillanatban lemondtak Kardos javára, aki hiába tiltakozott, „a megruházás következményeinek terhe mellett" el kellett fogadnia a pénzt.

– Üdvözülj végre, hólyagok hólyaga! – mondta Solymár. – A húgaid és az öcséid imába foglalják a nevedet.

– Hogy lásd, kikkel van dolgod, egy-egy üveg kólát fizethetsz a banda tagjainak! – mondta Herkó.

– Helyes, igyuk le magunkat! – kiáltotta Kovács, és ő is Kardosnak engedte át a maga százasát.

Horváth és Kutas sugdolózásba kezdtek, éreztették, hogy ők annyira hirtelen nem képesek dönteni.

Noszek Antal csüggedten álldogált, szinte fel sem fogta, mi történik körülötte. De egyébként is: kinek jutott volna eszébe jótékonykodásra bírni őt? Kalász el is döntötte magában, hogy ha Noszek is felajánlaná a maga pénzrészét, tapintatosan figyelmezteti: nézzen előre, gondoljon az esetleges fekete jövőre, ami e pillanatban egyedül őt fenyegeti a társaságból!

Valamivel később megtisztálkodva és útra készen, a diákok visszaszivárogtak Kalászhoz. Köztük volt az örömtől megittasultnak látszó Birtalan is. Minden különösebb bevezető nélkül kijelentették: március utolsó szombatján tánccal egybekötött kultúrestet rendeznek az iskolában, amelyre sze-

retettel meghívják Kalász tanár urat – természetesen a feleségével együtt!

Herkó és Noszek állt legközelebb Kalászhoz, kinyújtott karját a vállukra tette.

– Értem, kis kollégáim – mondta kissé elérzékenyülten. – Értem, és köszönöm a meghívásukat. Ott leszek a párommal. A táncban persze sosem voltam élenjáró, úgyhogy... Ha a mostani rozzantságomat is figyelembe veszik, nem csodálkoznak majd, ha mondjuk csak egy keringő, na meg egy kurta csárdás erejéig kapacitálhatnak... A feleségem, ah, a nők mindig más lapra tartoznak, belemenősebb volt, ha táncról volt szó, akár hajnalban is kiugrott az ágyból, és ropta.

– Megtáncoltatjuk a nénit – mondta Herkó –, már amennyiben szabad így szólítanunk!

– Kiss kollégáim, szabad-e? Kötelező! Csak úgy szabad szólítani!

Jólesett látnia, hogy a két ifjú tanítványának eltátódott a szája, isszák a szavait. Boldogság – jutott eszébe, és úgy érezte, ha semmi mást, ezt az egy szót világgá kellene kiáltania.

Noszek feszeskedett, ment volna már tovább, ne tartsák föl a tanár urat, meg hát neki haza kell sietnie, minél előbb szeretné tudni az apjával kapcsolatos fejleményeket. Összekoppintotta a sarkát, s fejet hajtott.

– Élni fogunk a lehetőséggel – mondta.

Kalász kezet nyújtott a diákoknak.

– Maguktól persze, kis kollégáim, elvárom, hogy a tánc során alaposan rázzák ki a bolhát a nadrágjukból, már ahogy népiesen mondják!

– Kirázzuk a lányokéból is – ígérte Herkó. – Fut az idő, nem lazsálhatnak.

Noszek hirtelen fordult. Kalásznak feltűnt a férfias, kemény mozdulat és a feszes tartás.

– Noszek, kis kollégám, ugye, maga kitűnő tornász?

Noszek visszafordult.

– Miből tetszik gondolni?

– Látom a kiállásán meg a mozgásán.

– Igen, talajtornában első vagyok. Vigál tanár úr szerint vihetném valamire, ha több időt fordítanék rá.

– Nosza!

– Csakhogy nekem más ambícióim is vannak, amihez ugyancsak tömérdek idő kell. Édesapámnak van egy igaz mondása: két szeretőt egyforma hűséggel nem lehet szolgálni!

– A művészet...

– Bár már azt tudnám, melyik ágán induljak el: festészet? Szobrászat?

– Én bízom kis kollégámban... bízom, hogy a legjobb irányban indul. – Úgy érezte, még valamit okvetlenül meg kell kérdeznie Noszektól. – Ugye, maga jó latinos?

– Igen, tanár úr.

– És egyéb nyelvek?

– Már otthonról: német és angol.

– Hát az orosz?

– Fontos világnyelv, az iskolában sok rám ragad, de... rá fogok állni! Apám szerint is favorizálnom kell az orosz nyelvtanulást.

Herkónak jutott eszébe: a kultúrestet megelőzően rendezhetnének egy baráti találkozót a vállalati KISZ-istákkal. Program?... Dumcsi a megannyi problémáról, lányok-fiúk, mifene, szerelem és a többi, ami magától jön, kóla, esetleg valami más, habzó alkalmatosság mellett. Aki pezsgőre is gondol, az nyújtsa fel a kezét!

Helyeselték.

Kalász rögtön magához kiáltotta a Kővágónak segítő ipari tanulókat.

– Mihály, Laci, Feri! Gyertek ide, fiaim!

A fiúk elkéredzkedtek Kővágótól, és futottak Kalászhoz.

– KISZ-esek vagytok, tessék, itt egy jeles ajánlat, beszéljétek meg.

– Üssük nyélbe! – mondták a fiúk. – Ráértek a héten, pénteken vagy szombaton?

– Mi időmilliomosok vagyunk! – mondta Herkó. – Se feleségünk, se nyavalygó szeretőnk. Ha vihar, vihar; ha ár, ár, úszunk vele...

– Döncikém! – intette Birtalan. – Föl a féket!

– Igenis, tanár úr, a pofaféket!

Megegyeztek a pénteki napban, aztán kölcsönösen hurrát kiáltottak, és „szevasztok, srácok, szevasztok, tisztelet a nagymamáknak, tisztelet a nagypapáknak, csók az áldozatos szülőknek és üdv a néphadseregnek!" kiáltásokkal és pukkadozva a röhögéstől, eltávolodtak egymástól; ki erre, ki arra húzódott, szétszéledtek.

– Nagy mókamesterek! – mondta Kalász.

– És a régebbi fiaid – mondta Birtalan az ipari tanulókra célozva – prímán veszik a lapot.

– Mai gyerekek, az eszüket egyazon fuvallat mozgatja, egy szó, egyetlen jelecske, s máris tudják, honnan fúj a szél, egyetértenek... A szólam, amit az egyik megfúj, figyeltem én eleget, a másik száján szinte minden tanulás nélkül tovább szól, nagyszerű ez! A mai gyerekek zöme énszerintem semmiféle vonatkozásban nem magányos, valami újszerű testvériség, valami... Nem is tudom, mi!

Ebben a pillanatban Kalásznak mintha sok lett volna a megannyi új öröm, amiben eddig része volt, s aminek még elébe nézhet: meglepően fáradtnak látszott, arca fakó, szeme üvegesedő lett. A nap úgy ontotta gyújtó sugarait a műhelybe, hogy a szétszéledő diákok szinte megtáltosodtak tőle, Kalász szeméről azonban lefordulni látszott minden fény. Járása elnehezült s meg-megtántorodott. Ha a távozóban levő diákok valamelyikét elérte, elkapta a karját, és belefogódzott. Nagyon méltatlankodva mondta:

– Ejha! Ilyesmi is előfordulhat? Mi a szösz van velem?

A még ott levő diákok közrefogták és pátyolgatták.

– Egy kis friss vizet, tanár úr? – Hóna alá nyúltak, megemelték. Megesküdött volna: a lába nem éri a földet.

– Rohama van – hallotta, mintha mély álmából ébredezne a vastag falú lakásában, nyáron, az ablak mellett, s a zöld muszlinfüggönyön át kellemes, hűs levegő mosdatná.

– Ádám... – Birtalan hangja jutott el a tudatáig. – Ádám, kérlek, rosszul vagy? – Két tenyérrel paskolta az arcát.

A csacsi – fordult meg a fejében –, nézd csak, gyöngédkedve ugyan, de pofozkodik! – Még mielőtt teljesen kinyitotta volna a szemét, felkuncogott. „Nicsevo!" – mondta magában, s dehogy árulta volna el, hogy a tavalyi apróságok ismét próbálgatják rajta erejüket: meg-megdöntik, s hogy el nem zuhantatják, kíméletből teszik; a diákjai, a feledhetetlen kisbocik közt hogy is festhetne fölbukva! Pedagógust sose érhet akkora gyalázat! Csorba esne a tekintélyén, mert... A pedagógus sose építsen tanítványai szánalmára és könyörületére. De szent igaz: meg sem rémisztheti őket! A diák olyan emberke, aki sose döbbenhet rá a tényre: szeretett tanára is törékeny lélek, elég megbotolnia a saját lábában, és kész – befejezte földi pályafutását. A tanár... hm, a tanár is csupáncsak ember!

Állt a diákok gyűrűjében, bal keze csípőjén. Tekintete, akár valami üzenetekkel teleírt, gonddal formált palack a vihar utáni vízen, körbeúszott a műhelyben. A tanár – mondta volna, de a folytatásra érdemes dolog most nem jutott eszébe. Pillanatok múlva Birtalanhoz fordult.

– Kérlek, a mai minden... a megannyi öröm, úgy látszik, a dinamónak sok volt egyszerre! Vagy talán a fejem szemtelenkedett?

Kétségbeesett diákjaira tévedt a tekintete. Mosolyognia kellett: őrködnek, mint az édesapjuk fölött, aki megvénült, és időnként szívszorító mértékig megrendül az egészsége...

Szegény Noszek! Kereste őt a többiek közt, de nem találta. Melegség öntötte el. Egyetlen mondókája lett volna még, az, hogy – feküdj, kisboci, kelj fel, kisboci, és nagyon figyelj, mert hihetetlenül gyorsan fut az idő, alig nézel körbe, itt az illatos május, és... Ki tudja?...

Az ide-oda settenkedő Lázárt pillantotta meg.

– Nicsevo! – mondta neki. Majd megkérdezte tőle, tudja-e, mit jelent ez a szó.

– Igen, tanár úr! Annyit jelent, hogy nem baj... nem tesz semmit.

– Helyes! Ki tudná-e fejezni ugyanezt angolul is?

– Egyetlen szóval, tanár úr: nothing!

– Hát franciául?

– Rien du tout!

– Hát – csóválta a fejét Kalász –, öröm hallani magukat! Még egy kérdést, ha megengedi... ha nem tart ízléstelen kíváncsiskodónak. A tizenhét évével, remélem, még nem foglalkozik komolyan a lányokkal?

– Egyéb se hiányzik, tanár úr! Bár... apám néha, amikor nem megyek haza a kívánt időre, és bevallom, hol jártam, rám támad és erősködik, nősüljek már meg, ha annyira beleestem abba a fruskába. Így akar elriasztani tőle – festi az ördögöt a falra. „Szoros és huzamos közelség a nővel – ez az ő véleménye – a gyógyíthatatlan csömör eredője!" Egyébként: aki az ő szemében fruska, a miénkben pulyka!

Kalász billegtette a fejét. Nagy idők – jutott eszébe –, ami még tegnap volt, mára már csak emlék, s ami ma... Beláthatatlanok az utak – az ember a végtelen lehetőségek megteremtője!

Sor került a KISZ-esek találkozójára. Noszek kivételével mind ott voltak a diákok, s az volt az első teendőjük, hogy Kalásznál kimentették őt: az apját kísérte el a kórházba, valami nincs rendben a „harcos természetű művésszel". Tóni szerint már csak árnyéka önmagának, s látszik rajta, hogy egy idő óta a halál angyalaival viaskodik, de az ecsetet nem hajlandó letenni.

Kalász sajnálkozott, és szegény kis barátjának nevezte Noszekot, aki a jelzések szerint hamarosan a testet-lelket őrlő megpróbáltatások idejét fogja élni. Szinte sikoltva mondta: bárcsak Birtalan tanár úr jött volna el, hogy beszélhetne vele Noszek Tóni rendkívüli helyzetéről! Bár... mit is segíthetne, hiszen vannak élethelyzetek, amelyekben kinek-kinek önmagának kell helytállnia, akár „harcos természetű művész", akár apját szerető diák, aki már számolni képes az élők sanyargatására kitalált halál angyalaival...

– Köszönöm, kis kollégáim, köszönöm a tájékoztatásukat! – mondta körbefordulva diákjai között. – Birtalan osztályfőnök úr is halaszthatatlan családi ügye miatt nem jelenhet meg a mai összejövetelen. Kívánsága volt, hát megmondom: rám bízta magukat. Ez pedig annyit jelent, hogy magukért én felelek... még az esetleges, mit tudom én, milyen, előre nem látható magatartásuk következményeiért is! Például?... Hát nézzék: a vállalati KISZ-esek sörről is gondoskodtak a maguk kedvéért – bolondság, de ez a helyzet! Namármost... ha maguk közül valaki annyira benyakal a sörből, hogy elveszti a józan ítélőképességét, és hazafelé randalíroz, hát... azt hiszem, fölösleges ezt bővebben magyarázni! Arról nem is szólva, kis kollégáim, hogy valamelyikük autóval jött ide ki; Herkót láttam a kapu előtti kocsiknál, de lehet, hogy tévedek.

– Sajnos én nem, tanár úr! – mondta Herkó. – Az öregem

most óvatosabb, mint a napokban volt. A slusszkulcsot a pizsamája zsebében az ágyba viszi magával! De itt a Kovács – mutatott a közelében álló diákra –, ő kocsival van, nem is akármilyennel! BMV-vel dicsekedhet... Előleg az apjától a becsületszóra megígért kitűnő érettségi bizonyítványért; a fiú is egyetemre készül, úgyhogy...

– Nem fogok sört inni – mondta Kovács.

– Na! Ezt az ígéretét szerettem volna kicsikarni, kis kollégám. Hiszek... bízom... Egyébként pedig nem elfelejteni: maguk is felelősséggel tartoznak!

– Majd hazaröpítem a tanár urat – mondta Kovács, amint Kalász kinyúlt értük, hogy az előtérből beterelje diákjait a tágas klubhelyiségbe, ahonnan kellemes zsongásként beszélgetés hallatszott.

– Hallják? – mutatta a megütközését Kalász. – Fekete angyallá szeretne átváltoztatni! Kis kollégám, engedje meg nekem, hogy villamoson tegyem meg az utat haláig! Tudja, az én Irma feleségem megérezné, hogy eltérek a megszokottól, hogy parádézok egy... miféle kocsin?

– BMV...

– Igen, egy olyan pénzes ember fiának valón, és mi lenne a feleségemmel, ha... Mi ketten úgy összenőttünk, hogy a bütykeink, ha hasogatnak...

– Philémón és Baukisz – mondta lágy hangsúllyal Balla.

Kalász nagy szemeket meresztve firtatta, ugyan mit mondott az a lányos arcú, galambcsontozatú fiú.

– Két mondabeli öreg, tanár úr, kérem – pironkodott Balla.

– Tudom, kérem – bólogatott Kalász. – Tudom, nincs oka a pironkodásra. Két mondabeli öreg, ugye, mint az Irma feleségem meg én... Két rozzant öreg, hasonlítunk rájuk.

– Pontosan, tanár úr – mondta Balla.

– Hát már hogyne hasonlítanánk a halál angyalainak közelében... – Örült, hogy ki tudta vágni magát; hej, egy Kalász

Ádámot nem olyan könnyű ám tudatlanságon fogni! Különösen néhány hónap óta...

Kalász félreállt, s karját oldalt nyújtva mutatta: befelé hát!

– Az üzemiek nem az utca felől jönnek, hanem bentről, a részlegeiktől, úgyhogy...

Amint az ajtó feltárult, a bentiek felálltak helyükről, s úgy várták, nyomakodjanak be a diákok.

– Gyerekek – suttogta Herkó –, meg vagyok hatva! Úgy fogadnak bennünket, akár az igazi fejedelmeket szokás.

– Kuss! – szólt rá Malatics. – Meghallják...

– Megérkeztünk – mondta Kalász némi zavarral, s a két csoport közé állt. – Tessék, kezdjék el a barátkozást! Aztán... szátok van – fordult az üzemiek felé –, mondanivalótok még több, föloldódva neki, és... Csak meg ne tépjétek egymást! Mert ezek is szilajok ám, s ki tudja...

Föloldódva! – ismételte magában. – Hogy őneki mi jut eszébe! De azért nagyon jó, hogy eszébe jutott, valahogy el kell kezdeni a bemelegítést.

– Nicsak, Kántor is itt van! Meg Kővágó is. Nagyon helyes, legalább ütközhetnek a generációs vélemények, ha ugyan van ütköznivalójuk! – Sürgette a diákokat, közelebb hát, egymás után, ha kezelni akarnak egymással. Az ördög, ha tudja, mostanában mi a szabályos. Látott ő már olyat, hogy szevasz, szevasz, aztán... mint akik már abban a másik világban is ismerték egymást, tojás korukban. – Na, Herkó, maga itt a legférfiasabb jelenség... Na, Malatics, jöjjenek előre, s aztán a többiek is, ne féljenek, itt senki se harapós! Meg hát itt vannak az ismerőseik: Mihály, Laci, Feri! És a szakma mesterei: Kővágó és Kántor szaktársak...

Kalász kezet nyújtott Kővágónak, majd Kántornak, s a hátukra veregetett.

– Na, öreg fiúk, úgy látom, némi nyomás alatt álltok! – mondta a közelükbe hajolva. – Sör vagy tömény?...

– Vegyes – mondta Kántor. – Vegyes, mértékkel elegyítve.

Kővágó papának nevezte Kalászt, s kérte, hogy tegye fel a sötétebb szemüvegét, akkor nem vesz észre mindent. Övele ugyan se így, se úgy nem lehet baj, mert ismeri saját magát, és tudja, miben hol a határ, két konyakra két üveg sör önála csak a minőségi kedély fokozására jó!

Közben már folyt a bemutatkozás: szívélyes kézfogás és szevasz, Dönci vagyok, szevasz, Dezső, szevasz, Laci, Béla és így tovább, úgyhogy meg sem jegyezhették egymás nevét.

A néhány lány láttán a diákoknak eszükbe jutott: a fenébe, elhozhatták volna az osztálytársnőiket! Ismerkedhettek volna igazi, hamisítatlan melósokkal... rájuk fért volna! Aztán egy-két hangszert is hozhattak volna, hegedűt, harmonikát... dobnak ott van az asztal lapja vagy a székek ülőkéje! A fenébe... így, friss ismeretséggel, majdnem málén, nehéz a dumcsit elkezdeni.

– Üljetek már le! – szólt a diákoknak az egyik eleven tekintetű, barna lány. Körbemutatott: van hely bőven, akár egy kaszárnyára való kiskatonának is elég volna.

– Ne ítélj heveskedve! – mondta Herkó. – Férfi ez mind, csak bátorításra szorulnak.

– Te is?...

– Én is, kislány! De ha én felbátorodom, kiverni sem lehet a lányos házból.

– Nősülős természetű – mondta Malatics –, rögtön azt nézi, kinek a kezét kérhetné meg.

– Komoly szándékkal ám! – mondta Hoffmann. – És kitartóan: kéri, kéri, szakadatlanul kéri a hölgyek kezét.

Butaságokat lotyognak – gondolta Kalász. – A zavartságuk teszi. Szólt a diákok által jól ismert fiúknak, töltsenek valami italféleséget.

– Mihály, Laci, Feri! Fiaim, ültök itt, mint akiket csörgőkígyó bűvölt meg. Kérdezzétek a brigádtagokat: mit innának? Narancs, kóla, ásványvíz ... Minthogy keserűvízzel úgysem szolgálhattok!

Lett erre nagy hahotázás – még hogy keserűvíz!... Az volna csak a szívós vendégmarasztaló.

Kántor és Kővágó a sört ajánlgatta, Kalász azonban leintette őket: az ő jelenlétében a diákok csak hűsítő italt igyanak! És maguk is csupán azt igénylik, a lélekmérgezésnek pedig minden helyzetben ellenállnak!

– Igaz-e, kis kollégáim?

Kórusban üvöltötték:

– Igenis, tanár úr!

Kalász belevörösödve figyelte, nem hatott-e gúnynak a diákok harsány bömbölése. Örömmel állapította meg: csak a szakik vigyorognak, ők sem a gúny jeleként, inkább ünnepélyességből.

A poharakba csobogott az üdítő ital és a sör.

– Szevasztok – koccintottak mókából a kólával és a narancccsal.

– Egészségükre! És a minél teljesebb gyarapodásukra! – emelték magasba poharukat a sörösök.

Kalász, a tanítványai iránti szolidaritásból, kólát ivott.

– Igyunk, hogy pirosodjunk! – mondta. Herkó mellé ülve felsóhajtott: – Szegény Noszek! De sajnálom, hogy nem lehet köztünk!

– Az az édesebb gyerek? – kérdezte Kántor.

– Egy se mostoha! – mondta Kalász. – De aki bajban van, arra fokozottabban figyel az ember, mi van vele, hogy s mint...

Herkó az eleven tekintetű, barna lányhoz fordult.

– Te is melós vagy, Zsuzsika?

– Először is: Terka! És melós vagyok. Méghozzá hegesztő!

– Terike – pironkodott Herkó –, bocsánat, a legújabb hölgyismerősöm Zsuzsi, és annyira rááll a nyelvem, hogy...

– Ez a rabság – mondta Terka. Alaposan megmérte magának Herkót. – Kicsit talán korai...

Herkó úgy tett, mintha eleresztette volna a füle mellett

Terka véleményét, pedig nagyon is felfogta, mit mondott. A lányt fürkészve azt mondta:

– Hegesztő... szép munka lehet! Azt hiszem, a hátralevő idő alatt mi már nem tanuljuk meg, hogyan kell. Ígéret volt rá, de...

Kővágó nevetett.

– Amióta az a bohó társuk a kovácstűz készítésénél annyira összeolajozta magát, és ráadásul majd fölrobbantotta a műhelyt, a hegesztés...

– A füle is olajos lett – mondta Malatics, mire a többiek térdüket csapkodták nevettükben.

– A füle is!... – kiáltották néhányan, mire Solymár szelíden megjegyezte:

– Akkor még gyakorlatlan voltam. Ma már tudnám, hogyan...

– Öröm nézni magukat! – mondta Kővágó. – És ahogy elnézem mindannyiukat, az jut eszembe, hogy negyvennégyben afféle legényke lehettem, mint most maguk... Az orrom alatt, mint valami kölyökegér hátából kinyesett csík, az alig pelyhedző bajusz. De jaj, föl ne bosszantsam már valamelyiküket, amiért a saját fiatalságomból hozok föl valamit, amivel talán untatok...

– Témánál vagyunk – mormogta Herkó.

– Dehogyis! Tessék csak mesélni – mondták a többiek.

– Tizenhat éves levente voltam, és harmadik éves inasgyerek Angyalföldön, amikor katonai behívót kaptam. Vittek volna ki, valahova a francba, de én olyan helyre sose szerettem járni. Azt tartottam, hogy ott aztán szörnyűségesen büdös a levegő, és onnan visszafelé nem vezet út, így hát nem vonultam be. A rendőrök azonban nem értettek egyet az ilyen egyéni felfogással, jöttek kettesével, és ahol tehették, begyűjtötték a bevonulni vonakodókat.

Jöttek hozzánk is. Alig múlt reggel hat óra, verték a kerti kaput, és bömböltek: „Kővágó Elemér! Kővágó Elemér!"

Igen ám, de volt egy szép, óriási komondorunk, akkora, mint valami fejlett hím oroszlán, éber és vad, idegenekkel szemben szakadatlanul szétmarcangolós kedvében, hát még a rendőrökkel szemben!... Igazi forradalmár abban a nyíves világban. Az ólja a kerti kapu közelében, akkora, hogy egy közepes borjúnak is megfelelő szállás lehetett volna – óriási kutyaól Szultánunknak, de... az lett az én menedékem! Sejtik talán? Jöttek a rendőrök, én meg, ahogy éppen voltam, be a kutyaólba, a komondor meg az ól előtt, rövid láncon, karóhoz kötve, a vérszomjas oroszlán dühével...

„Fogják meg azt a rohadt dögöt!" – a rendőrök messziről ordították. És anyám meg is fogta, aztán az ól bejárata elé ültette. A kutya közben hörögve-fulladozva vonyított és szűkölt. Mintha pont nekem panaszkodott volna, amiért nem bánhat el a rendőrökkel. Toporzékolva forgolódott, és habzó szájjal be-bekukkantott hozzám, és megnyalt – velem békében élő társbérlő, az életemet mentette meg. És anyám hiába mondta, hogy az ő fiát már napokkal korábban elvitték, réges-rég mundérban van, s ki tudja, hol szemléli a magyar eget, a rendőrök látogatásai ismétlődtek... Akiket a zsiványok összeszedtek, angol bombáktól haltak leventehalált a fehérvári pályaudvar sínjein, a tehervagonokban – tizenöttizenhat éves gyerekek!... Az egy szem fiam a napokban volt annyi idős...

Kővágó megmarkolta söröspoharát, és fölállt.

– A fiam – mondta sóhajosan –, mintha magamat látnám, éretlenül azzal az alig pelyhedző, füstszínű bajusszal, tökugyanaz a figura... van benne valami megható, hogy az egyetlen kölyök annyira az apját jeleníti meg, de... annyira azért nem lágyít el, hogy időnként, amikor rászolgál, szájon ne kapjam... Valami fertőzöttség van a fiúban, modernnak képzeli magát, és ímmel-ámmal tanul, helyet azonban – szédítő és meghánytató pofával – már most, azonnal, óriási mértékben követel magának a nap alatt. Hát ez az, ami nálam

nem megy! Az én környezetemben a modernség mindenekelőtt a munkával kezdődik, és azzal is végződik – bocsássanak meg, ha úgy ítélik, hogy avult és penészes felfogással szeretném etetni magukat, mivel a fiam... Azt hiszem, jó hasonlattal élek, amikor azt mondom: afféle vezérlő tábornoknak hiszi magát a szülői házban is, ahol a szülei maximum három csontcsillagos tisztesek, rangban ugye mélyen őalatta! Na, remélem, benő a feje lágya, s a mai, számára is nyitva levő lehetőségeket nem szalasztja el, és megbecsült, rendes szakmunkás válik majd belőle.

Pohárral a kezében az ajtóig lépdelt, s úgy tetszett, meg sem áll a kapuig. De a nyomasztó csendre, ami utánanyomult, felfigyelt, és szinte ijedten fordult meg. Meglepődött, amikor kissé meghökkent tekintetekkel találta szembe magát.

– Bocsánat... – hajtott fejet – bocsánat, ifjú, tanult barátaim! Nem szoktam... Időnként azonban, leginkább a némi szesszel meglocsolt alkalmakkor, elfog a buzgalom, és miután elgondolom, mi lett volna velem, ha nem kerülhetek társbérleti viszonyba a komondorunkkal, megered a nyelvem...

– Olyan vagy, mint én – szólt Kántor. – Én is zenélhetnék egy s mást a lányomról meg a fiamról. Hm... Néha fáj is, néha meg nagyon bosszant, hogy az enyémek is jó dolgukban olyan szörnyen elkanászkodtak, és ebben-abban nem ismernek határt! Pedig tacskók még, és... No de nem panasznap ez a mai!

– Gyere haza! – szólt Kővágó Kántornak. – KISZ-esek összejövetele ez, mégis folyton mi tátogatunk. Mintha bizony a fiatalok kizárólag a mi szavainkra szomjaznának... Gyere, ne legyünk itt kerékkötőnek! Bőségesen elegendő, ha csupán Kalász szaki, illetve „tanár úr" lábatlankodik itt.

– Szaki bácsi – szólt Malatics –, ne tessenek elmenni!

Kővágó elvigyorodott. Ez kedves ettől a kis mokány gyerektől – gondolta. – És amit mondott, illik is hozzá.

– Valóban – mondta Herkó –, kérjük a mestereket, maradjanak még.

Ekkorra már Kántor is talpon volt, és Kővágó mellé húzódott, karját a karjába fűzte. – Igazad van, menjünk! Valahol még lenyelünk egy duplát, aztán haza az asszonyhoz.

A diákok felálltak. Nehézkesen és vonakodónak látszón, az üzemi fiatalok is követték példájukat.

– Mindent egybevetve – mondta Kővágó –, jól éreztem magam. Ha lesz még valami ilyesféle, várom a meghívást.

– A magam részéről én is – mondta Kántor.

Néhány diák hálálkodott, amiért Kővágó és Kántor mesterek eljöttek a fiatalok közé, és egy kis fesztelen, baráti beszélgetés során véleményt mondtak a fiatalokról úgy általában.

– Ez a vélemény kitehető a kirakatba? – kérdezte Kántor.

– Miért ne! – mondta hetykén Kovács. – Nincs mit szégyellnünk rajta; miért szégyellnénk, hogy néha nagyobb a szánk a kelleténél, és igaz, hogy mi még sok mindent nem érthetünk meg, de azt hiszem, valahogy így volt ez régen is, amikor a jóval mostohább körülmények közt, az új nemzedék feszegette a kényelmetlennek érzett, örökölt kereteket, és a fejét ki akarta venni a túlságosan gyámkodó szülői tenyér alól... Hogy közben buta volt, és ebből folyóan hetvenkedő is, a világról való elképzelése pedig majdnem semmilyen?... Nagy földrengést azért nem okozott – morgott, morgott, aztán betört, és bekullogott a sorba húzni, öregedni és vitatkozni a maga utódjával...

– Azt hiszem, valami efféle a helyzet – mondta Herkó. – Legalábbis nagy vonalakban, mert... Azért remélem, hogy az élet képlete és a jövőé leginkább, mégsem olyan egyszerű; még ez a szerencse, különben magunkra húzhatnánk azt a bizonyos vizet! Tőlünk azért sok minden függ, épp hogy még nem tudjuk, mi minden. – Kővágóhoz fordult. – A magam részéről elnézést kérek, ha egy kissé elvetettem volna a sulyo-

kot... Itt, ebben a környezetben nem volt szándékomban...

– No nézd azt a verebet, hogy gyón! – mondta Lázár. – Gyón, pedig miközöttünk szakadatlanul sasnak képzeli magát!

Nevetés támadt. Szívből nevetett Kővágó is, majd azt mondta:

– Szeretem a jó modorú embereket. Azokat is szeretem, akik módot találnak a magukba szállásra. – Kezet nyújtott Herkónak. – Tegye rá, elkapatott fiatalember! Egy a sok közül, batyu a szülők hátán!

Herkó szinte Kővágó elé zuhant nagy igyekezetében, hogy elkaphassa a feléje nyújtott kezet.

– Köszönöm – mondta zavarában, mert úgy érezte, hogy meg nem érdemelt megtiszteltetés érte.

– Maga is befarol majd a sorba – mondta Kővágó. – Akármekkora ma a mellénye, nem marad egyéb választása, befarol és igazodik, hogy aztán a friss eszével, a keménységével meg az elszántságával megtegye a magáét.

Elengedte Herkó kezét. „Valamiféle csudabogár lehetek a szemükben" – gondolta, ahogy végignézett a diákokon, és firtatta, mi mindent árul el a rászegeződött tekintetük.

– Lényegében klassz fiúk maguk – mondta mélázón. – Valami másfajta levegőt hoztak magukkal onnan, ahonnan közénk jöttek... azt nem mondhatom, hogy frissebb levegőt, csak másfélét. Remélem, maguk meg miközülünk visznek, ha nem is frissebb, de másfajta levegőt oda, ahonnan ide kivillamosoztak. – Széttárta karját, mintha az egész világ átölelésére tenne reménytelen kísérletet, miközben arra gondolt, hogy most, az elmúlt percek alatt értette meg Kalász „tanár urat", miért is van olyan nagyra a diákjaival, és miért mondogatja folyton, mekkora változáson ment át a néhány hónap alatt – ennyi jófejű s különféle világokat képviselő ifjú megteszi a maga hatását! Nahát, gyere, Kántor! – mondta éle-

sen. – A mi mandátumunk itt lejárt. Kalász tanár úr itt marad bakternak, mi meg... Békesség nekünk, és békesség az ifjú nemzedéknek!

Két kézzel integetett, és fordult volna el, de Herkó megfogta a karját.

– Kedves mester! Még csak annyit, hogy mindenütt mindenben így kellene... közeledni innen s közeledni onnan, egyeztetni a felfogásokat és egyeztetni a különféle látásmódokat... Engedni, amiben tarthatatlan az, ami van, és nem szembehelyezkedni és vicsorítani egymásra, hanem kiengesztelni és kiengesztelődni... megérteni és érteni egymást...

– Szervusz, öcsi! – mondta neki Kővágó. – Szervusz, és visszategezhetsz! A fiammal is tegeződöm, míg valami rossz fát nem tesz a tűzre... Minden jót, fiúk!

A fiatalok Kalásszal együtt zúgták rá:

– Minden jót!

Kővágó és Kántor nagy csendben, óvatoskodva tették be az ajtót.

Ezután nagy nehezen s nyögdécselőn indult meg a társalgás. Valami érezhetőn nyomta a kedélyeket – nem rossz, de nem is jó, rajtuk ült, és nyomasztotta őket. Hogy valamit tenni kell a tompultság ellen, a lányok hamarosan felismerték, s átvették a mozgósító szerepet. Töltöttek a poharakba, s hörpintésre biztatták a fiúkat. Majd futottak a zenegéphez, táncdalt szólaltattak meg, oldódjék a fagyossá lett hangulat. De még ezután is csak ültek a fiúk, és nagyon kókadtnak látszottak.

A galambcsontozatú Balla nyögdécselő szavai keltettek aztán némi derűt, amikor Kalászhoz fordulva azt mondta:

– Tessék ide figyelni, tanár úr. Valami baj van itt, na nem ebben a helyiségben! Hanem úgy általában, a felnőttek és a fiatalok viszonyában. Tudniillik... mit bánnám én, ha néha napján leszarháziznának a dicső múltú, értünk felelősséget érző felnőttek, közelebbről felmenő rokonaink, ha úgy nagy vonalakban legalább elismernének bennünket. Folyton csak

a ledorongolás meg a fenyegetés, hogy ezt vonunk meg tőled, kutyafülű, meg azt, mert nem tartottuk be az etikett szabályait, és mert... Istenem, mert egy idő óta már mi is elkezdtük a *kísérletezést*, és van úgy, hogy belefeledkezünk, és egy órácskával később találunk haza...

– Szörnyű szülők! – jegyezte meg Hoffmann. – Nem roszszak, csak szörnyű a felfogásuk.

– És nem bíznak bennünk – mondta Balla.

– Kutyába se vesznek! – mondta Malatics. – Önmagukat rontják meg így, és gyöngítik, bennünket meg...

– Valahogy fele-fele alapon kellene viszonyulnunk egymáshoz – mondta Herkó –, legalább ilyen mértékben, és mindjárt más lenne minden. Mert a legtöbb felnőtt nem is tudja, mennyi jó tulajdonság van benne, és azt sem tudja, hogy a fiatalok lényegében felnéznek rájuk, és szeretni akarják őket, hogy viszont... De mit tapasztalunk? Örökös sarokba vágást, nem is tudjuk pontosan, miért. Pedig vannak jó felnőttek, és van sok jó gyerek, csak hát megértés nincs, és kellő, kölcsönös tisztelet sincs!

– Ilyesmiről már volt szó nálunk is, a KISZ-ben – mondta Terka. – Kevesebb önzés kellene, mindkét oldalról kevesebb, csakhogy ki kezdje az engedékenységet, illetve az alkalmazkodást? Ez nehezen dől el, ehhez több bölcsesség kellene!

– Éljen Terka! – mondta Herkó.

– A munka ég a fiatalok kezében is – folytatta Terka –, és ez komoly érték, az idősebbek is elismerik, jutalmat is adnak érte.

– Mondom én, egész kis valami kellene erről a részről, aztán arról – mondta Herkó, s föltűnt neki, hogy a haverrá lett három fiú milyen egykedvűen hallgatja a beszélgetést. – Nektek ez nem izgalmas? – fordult hozzájuk.

– Nálunk ez nem téma – mondta a bunyós. – Tiszteljük a szüleinket, ők meg türelmesek velünk szemben. Igaz, fiúk? – kérdezte két társát, akik bólogattak.

Kalász összeverte a tenyerét.

– Figyelem, ifjú férfiemberek! Izgalmas témát feszegetnek, de hát ma este van jobb is ennél. Nézzék: a lányok ásítoznak, mert parlagon hagyják őket! Ejnye, tűz van a lábukban, lobogni akaró, neki hát, ha egyszer szól a zene! Mihály, Laci, Ferkó! – szólongatta az ipari tanulókat is. – Föl hát, ne hagyjatok pácban!

Végül is Herkó megemberelte magát, és Terka elé lépett.

– Mint régi ismerőst, szabad?

– Arra vártam... Elég sokára vettél bátorságot. Mire vártál?

– Szeretem, ha kapacitálnak. Tudod, anyás természet vagyok, ez az oka mindennek... anyám, bár szeretem, hosszan rimánkodik, mire megmozdulok.

Táncba vitték a többi lányt is, suhogtak a párok, libbentek a szoknyafélességek, földet súrolón csavarodtak a bő nadrágszárak a lányok vastagtalpú cipői fölött.

– Emeletes lábbeli, csoda, hogy le nem szédülnek róla; csoda, milyen biztonsággal forognak benne! – motyogta maga elé Kalász, s úgy érezte, felforrósult a levegő a teremben, a forróság megcsapkodja, és arra ösztökéli, bámulja a fiatalokat.

Időnként elragadtatással tört ki belőle:

– De mókásan táncolnak! Jaj, de mókásan járják! Élmény ez, méghozzá idősödőknek, hadd irigykedjenek. – Csakhogy Kalász nem olyan... Kalásznak nincs miért irigykednie, megérti azt is, amiben ő már nem lehet részes. Megérti, s talán ebben van a lényeg: az ifjak iránta való bizalma és szeretete – igen, a szeretete! Ezzel magyarázható az is, hogy amikor a felnőtteket így vagy úgy elmarasztalják, biztosan érzi, őróla nincs szó... Kalász Ádám a ritka kivételek közé tartozik, azért is beszélnek őelőtte nyíltan, minden köntörfalazás nélkül, és... ha az ifjúság egy olyan egységes tömörülés lehetne a morcoskodó, elégedetlen és fölényeskedő felnőttekkel szemben, akkor őt – erre akár mérget is vehetne! – kül-

döttség keresné fel, és tiszteletbeli, helyesebben pártoló taggá választanák. Hej, szép ifjúság! Hej, elnyomhatatlan ifjúság!

A fiúk hamarosan beleuntak a táncba, és a lányokat karolva visszahúzódtak az asztalkákhoz még egy kis beszélgetésre.

„Tégy úgy, mintha magadba mélyedve, rájuk se néznél – mondta magában Kalász. – Mintha nem látnád s nem hallanád őket..."

Félre is húzódott egy távolabbi asztalkához, és narancslevet szopogatott. Herkó hangjára figyelt föl, amint Terkát faggatta, hogyan lett hegesztő. Erre aztán mégiscsak feléjük illeszkedett, mert Terka válasza őt is érdekelte.

– Egyszerű történet – mondta Terka. – Vidéki lányok vagyunk Borival... – oldalt fordult, hogy megmutassa, melyik is az a Bori. Ujjával rámutatott. – Ő... a haveroddal dumcsizik, a Malatics Dezsővel, ha jól emlékszem.

– Pontosan, a nagy dumás Malaticcsal.

– Előbb textilgyárban dolgoztunk. Hirdetésre jöttünk fel, s egykettőre beálltunk, mi mást tehettünk volna? A dörgést nem ismertük, a fővárosban senkink se volt, hacsak azok nem számítanak valakiknek, akik unos-untalan leszólítottak bennünket az utcán, és gyémántos kerítéssel bevont jövőt ígérgettek, csak menjünk el velük, és ne féljünk, merjünk élni az alkalommal... Merjünk, hisz fiatalok vagyunk. Nyavalyát! Adjunk nekik öt-tíz percet az életünkből, aztán... Nem a, kis és nagy pajtások! Azért, mert vidékiek vagyunk, még nem pocsékolunk! A gyártól kaptunk ágyat a munkásszálláson, főzőcskézhettünk is, a pénzünk is megvolt, egy idő után mégis... Előbb Bori lépett tovább – nem bírta a nagy zajt a gépek közt. Vasüzembe ment át, betanított munkás lett, és a pénze több. Én meg Bori nélkül árvának éreztem magam, keseregtem, és vágytam utána. Mentem is. Amikor a munkakönyvemet kértem, hiába mondták, hogy hálátlan és hitvány vándormadár, az istennek se maradtam volna. A vasüzemben engem is hegesztőtanfolyamra küldtek, oklevelet szereztem,

és... azóta egyszer már kiemeltek tisztviselősdit játszani, fehér köpenyben. Nem ellenkeztem, gondoltam, megpróbálom, de nem ízlett, untam is meg... a fene tudja! Hát így... Megkeresem a három-háromezerkétszáz forintomat, és a kutyának se mutatok utat. Borival együtt lakunk...

– Várjátok a tisztességes szándékú fiatalembereket – mondta Herkó. – A látókat és a jó ízlésűeket, akik az érett, komoly nőkre esküsznek. Terka, ha én... ha már olyan számításba jöhető fickó lennék...

– Csitt! – intette Terka. – A KISZ-helyiség nem udvarlásra való hely.

– Nesze neked, fiú! – szólt közbe Malatics. – Bori is hasonlóval fizetett ki engem. Pedig csupán egy puszit adtam neki tánc közben, és kértem rá a viszonzást...

– Csibész! – mókázott Herkó. – Csattanós pofont érdemeltél volna. Hallod, visszaélni a vendégjoggal! – Borira kacsintott. – Szép, barna lány...

Herkóék mögött egy nagyobb diákcsoport beszélgetett, összebújva az ipari tanulókkal. Feri, Laci, és Mihály között most egy sápadt arcú, nyúzottnak ható másodéves ipari tanuló vitte a szót. Lerítt róla: öröme telik abban, hogy beszélhet arról, ami bántja. Kalász jól ismerte a gyerek problémáit, tudta, hogy a szülei mellett afféle szánalomra méltó kitaszított. Fejét kissé megemelve figyelte, mit mond Boros Kálmán.

– Nagyon odafigyeltem, amikor a felnőtteket, köztük a szüleiteket is csipkedtétek. Én is... nem nagyon illik erről mások előtt beszélni, nem is igen szoktam, inkább magamba nyelem, ami... De hát ti más lapra tartoztok. Őszintén szóltatok, és én, hogy lássátok, a mások háza táján is akad baj, elmondom... el kell mondanom: a fiatalok közt vannak kivert kutyák is! Nem panaszképpen mondom, jaj, ne higgyétek, hogy panaszképpen... És piás se vagyok, bár én helyettetek is ittam sört! Tudjátok, tizenhét éves vagyok, nem több, és nem kevesebb: tizenhét. De élettapasztalatban

felérek egy viharvert harmincévessel. Megszámolni se lehetne, hányszor sírtam már el ott, ahol senki se látta: nem érdemes élni... kakát se ér az élet, legalábbis az én számomra! Egy lakásban az elvált szülőkkel, fogalmatok sincs, mit jelent. Rosszabb a diliháznál!

Körülöttük megszűnt minden beszéd, és az eddig kedélyeskedve társalgók maguk elé nézve, csak Boros Kálmánra figyeltek.

– Két éve már... – folytatta Boros. – Miattuk hagytam abba a gimnáziumot is, csak hogy minél hamarabb függetlenüljek tőlük, csakhogy nem olyan egyszerű ez! Marják egymást a kényszerű, közös lakás miatt; a szögről nem akaszthatnak le új főbérletet, s jönnek hozzám látszólagos igazságaikkal, döntsem el ezt meg azt, tegyek igazságot – én, a kis bitang, a szarházi, az élősködő, az alamuszi, a halálukat leső, ahogy gyűlöletükben ordítozzák, mert a vége az, hogy ellenem fordulnak. Két könnyűipari fejes, harmadikán kapják a fizetésüket, apám aznap este leadja nekem a maga nyolcszáz forintos tartási összegét, anyám azonban csak négy nap múlva, mintha el akarná bliccelni a fizetést. Ezerkétszázból aztán...

– És be tudod osztani? – kérdezte Hoffmann.

– A nyavalyát! Ahhoz én még gyermeteg vagyok... nincs elegendő akaraterőm: megkívánok valami ínyencséget, megveszem. A múltkor például – kiröhöghettek! – halikrát vettem... kíváncsiságból, mivel olyat én még nem ettem. Az én zsebemhez állati drága, de mit vacakoljak, a szafaládé után be két dobozzal! Minden harmadikától, körülbelül két hétig, úgy élek, mint jobb háznál a lakodalmas kutyák. Ez idő alatt... Van egy kis partnerem, olyan életben itt tartó kislány, a Lili, átérzi a sorsomat, és... De a hónap elején konyakot is elfogad tőlem, fél konyakot és két rigójancsit! Hát így... Adaléknak amellé, amit ti... Itt a műhelyben persze jó, a munka szép, hagynak önállóan is dolgozni.

És jó a KISZ is, nálunk legalábbis olyan, mint egy parádés otthon, sok-sok testvérrel...

Amikor Boros elhallgatott, a csöndnek nyomasztó ereje lett. Ráfeszült a tarkókra és a homlokokra. Pillanatokig senki se mozdult. Egy idő múlva Herkó állt fel Terka mellől, gondterheltnek látszott, ahogy a szavakat a fogai közt szűrve szólt:

– Szép volt, nagyon jó és nagyon tanulságos, de most már... Ma este még tanulnunk is kell, s ami nem utolsó: a népségnek haza kell sietnie a családhoz, várja őket a melegház, illetve az akvárium... Irány haza, különben kitör a palotaforradalom, és ihatjuk a levét!

– „Végét vetik a zenének, hazamennek a legények..." – szavalta Malatics. Tenyerén puszit dobott a lányoknak. – Szevasztok, szevasztok... – és elsőnek fordult az ajtó irányába. A többiek követték.

– Köszönjük szépen, tanár úr! – mondták Kalásznak. – Mindent köszönünk!

Két héttel a KISZ-esek összejövetele után az iskolai kultúrműsor is lezajlott, s Kalász bánatára, az őt nagyon szórakoztató táncnak is vége szakadt. „A tűzlábú csikók táncának", ahogy magában nevezte, s betelhetetlenül gyönyörködött benne. A mulatságra engedélyezett idő vége felé, a rendezők szívós kunyerálására és a forró hangulat puhító hatásaként ráállt, hogy a „tanár úr kedvéért is", valamivel tovább tartson a dáridó. Eljárt Birtalan osztályfőnök úrnál, engedjen a negyvennyolcból, és a korábban kikötött éjfél helyett egy óráig hosszabbítsa meg a mulatság idejét.

A hosszabbítást kieszközölte, a diákok tovább ugráltak és vonaglottak, Kalász pedig ámult, s megittasultan járt-kelt. Időnként ki-kitört belőle:

– El vagyok ragadtatva! Mi mindent tudnak ezek a ruga-

nyos emberhajtások, mi mindent! Feleségével összefogódzva meg-megállt egy-egy táncos párnál. – Nézd, Irma, hogy csinálják! Nézd, Irma, mit művelnek! Nézd, akár az igazi akrobaták! – mondogatta. Amikor pedig a zene abbamaradt, a diákokkal együtt kiáltotta: – Hogy volt, hogy volt!

A zeneszünetben egyesek közrefogták Kalászékat, és áradoztak sikeréről, amit Birtalannál elért, s kifejezték örömüket a „záróra meghosszabbításáért". Hogy Kalász elejét vegye a netalántán Birtalan csepüléséig fajuló beszédnek – a diák diák, nem árt az óvatosság! – közbeszólt:

– Nézzék, nekem sokkal könnyebb itt a dolgom. Én még... a kellő határokon belül, ugye, fejetlen, vén diák módján, még könnyelműsködhetek is – valamelyik kis diáklánytársukat csípőjén fogom, és neki, hoppszaszázok vele, röpül az a falatnyi szoknyája, csosszantunk, dobbantunk, rikkantgatunk... Nekem, amint bizonyára tudják, az oktatásügyi miniszter, hogy úgy mondjam, fegyelmi vonatkozásban nem a legfelsőbb felettesem, minélfogva... Viszont Birtalan osztályfőnök urat ebben az épületben nemcsak a maguk felelőssége nyomja, hanem a fegyelmi felelősség is! – Kacsintott. – Az osztályfőnökük most ennek az egész micsodának a főnöke, és a gyeplőt nem engedheti ki a kezéből. Nohát! – Ismét kacsintott. – Felhatalmazom magukat: számítsanak rám. Amit az iskolai és kartársi fegyelem megenged, igyekszem megtenni. Most pedig menjenek, és ugráljanak tovább; ropják azt a táncot, ha már egyszer úgy nevezték el ezt a testedzésnek beillő teljesítményt!

Mentek is, de mivel először most kínálkozott alkalom, hát gyorsan bemutatták „kis osztálytársnőiket", akikkel állati jól érzik magukat. Így került eléje Malatics Dull Terézzel; *Egy férfi és egy nő* – jutott eszébe, de máris ott állt előtte az apró Balla, majd Lázár Kutrucz Zsófiával, illetve Kiss Annával; olyan szemrevaló lányok voltak, hogy az forgott a fejében: hej, hej, ezek a mai lányok mintha sokkal szebbek

volnának, mint azok a régebbiek, akik közül, ha szerét ejthette, ő bizony csipegetett magának – mert hát az ő idejében is nagy volt az aréna, és nem volt hiány a csókos párra vadászó lányokban, és istenem, ölelt is természetesen – az alapfokú gyakorlat megszerzése céljából! Irma mellett hogy is nézett volna ki bután-mulyán?

Emlékezése megszakadt, mert eléje bukkant Herkó is a forgatagból kilépve, kicsípve, mint... Jézus neve napján, és ezt kis híján a szemébe mondta – talán megnyílt volna alatta a föld, és elvitte volna a tekintélyét, de vissza tudta még fogni, és ez a fő! Herkó „érett" hölgyikével volt, valóságos dámával a diák úr. Örült nekik, és most először a diákokkal való kapcsolata óta, valami megmagyarázhatatlant érzett – talán a fájdalomnak és az irigységnek gyötrő keverékét. A feleségébe kellett karolnia, hogy a több évtizedes biztonságát ismét érezhesse.

– Jól van, jól van – mondta aztán, és mutatta a zenekar tagjait, készülődnek, oda hát eléjük a placcra, gyakorolják azokat a filmre való tornamutatványokat, hadd nevettessék meg újra a tanárukat, az Irma feleségével!

– Milyen szépek ezek a fiatalok – mondta Kalászné elragadtatással. – De helyesek, de helyesek! Ezek tudnak viselkedni; ezek nem olyanok, mint amilyeneket olykor látni az utcán...

Kalász most mélyen hallgatott. A meghatottság is benne munkált még az előadástól – az a vékony, rövid hajával egész kisfiús Noszek a szavalatával meg a bravúros zongoraszámával elragadta... Az apja, most már biztos, halálos beteg, és mégis... Adyt szavalt! Hm... az az óriás, hogy föltüzeli az embert! Sopein – remélhetőleg jól ejti ki –, Sopein... Noszek tolmácsolásában a bőre alá is befészkelődött a muzsikája... És az a nagyon mulatságos Karinthy-színdarab! Pukkasztóan megnevettették vele, még egyszer végiggyönyörködné az egészet. Ezek a fiúk!... A hallgatóság, a szülők meg a barátok

csak néztek, amikor bravót kiáltott – néztek, mint a sült hal!

Eszébe jutott: megint be kellene néznie Birtalanhoz meg a többi tanárhoz, a „vendégfogadó" nagyterembe, ahol a szülői munkaközösség tagjai fehér asztal mellett buzgólkodnak a szülőkkel s a tanárokkal. Az előbb kövidinkát ittak, savanyú volt, akár az átok, és virslit meg debrecenit falatoztak. Kínálták őket is, de nekik ez sem ízlett, meg az sem, inkább otthagyták, és visszamentek az ifjúság körébe, tanulmányútra. Ki tudja, lesz-e még valaha alkalmuk ilyesmire?...

Szólt a zene, ritmusa el-elkapta, képzelete elragadta, s egy-egy pillanatra magát is afféle rikoltó zenétől megtáltosodó embercsikónak vélte. Kedve kélt utánozni a diákokat.

– Mi van, Irma, te csak lapítasz? – kérdezte feleségét.

– Öröm látni őket – mondta Kalászné.

– Élvezed?

– Csudára! Azt hiszem, az emberiséget nem kell félteni a besavanyodástól.

– Az emberiséget? Túl messzire nézel, asszony! De azért igazad van, hiszen mi magunk is beletartozunk az emberiségbe, nem savanyodunk be!

Valamivel később arra figyelt fel, hogy a diákjai párosan ki-kiválnak a táncolók bolyából, és félresomfordálnak, majd nagy suttyomban ki a folyosóra. „Ejha! Ugyan, mi dolguk odakint, a kihalt folyosón?"

Ideges lett, s bánni kezdte, hogy szorgalmazta a táncidő meghosszabbítását – lám, ez lett belőle! Elkuncsorognak... Nem tehet róla: felelősnek érzi magát a fiatalok viselkedéséért! Ahol ő jelen van, ott rendnek kell lenni! Mialatt a szülők, nagyszülők és a tanárok még esznek-isznak, a diákok a maguk életét élik – ej, ennyire nem szabadna magukra hagyni őket! A szemüknek rajtuk kellene lenni, hiszen olyanok ezek a vérdús ifjak... Olyanok, hogy semmi sem lehetetlen, minden megtörténhet velük!

– Miért rángatózol? – kérdezte Kalászné, mert a férje megmegrántotta a karját, s éreztette, futna el. – Mi lelt?

– Maradj itt egy pillanatra! – szólt Kalász. – Fontos, szólnom kell Birtalan osztályfőnök úrnak.

Míg a különterem ajtajáig jutott, többször is kísértésbe esett: megy ő, és kikukkant a folyosóra, mi folyik a szögletekben, vagy ki tudja, hol! De aztán szerencséjére nyomban eszébe jutott: csak nem alacsonyítja le magát leskelődéssel! És a diákok... milyen kínos helyzetbe hozná őket, ha mondjuk... Á, képtelenség!

Birtalant komoly beszélgetésben találta néhány szülővel. Nem sokat teketóriázott, hanem a füléhez hajolt, és kérte, jöjjön ki vele az ugrabugrálókhoz. Olyan forró ott a légkör, olyan felfűtött minden, és olyan... Látni kell azt!

Birtalan előbb megütődött, aztán alig észrevehetően elmosolyodott.

– Jó, hogy itt vagy, Ádám! – mondta. – Épp rólad volt szó... A kedves szülők mondják, hogy a fiaik egész beléd szerelmesedtek.

– Örülök – motyogta Kalász, s közben meghúzta Birtalan kabátját. – Gyere...

– Különösen a Balla meg a Lázár – mondta Birtalan nagy lelki nyugalommal.

Kalász a fehér abrosszal fedett asztal belső oldalán ülő, két őszes férfira nézett. „Aha – gondolta –, magam is észrevehettem volna: a két ifjú kiköpött apjuk!"

– Már mondtam a kölyöknek – szólt nagy biztonsággal Balla apja –, legjobb lesz, ha a tanárod nevére íratlak, és hozzá is költözöl. Bármi kerül szóba, a kölyök Kalász tanár urat hozza fel, összevet vele, a tanár úr ezt úgy látná, a tanár úrnak ez meg az lenne a véleménye... Néha bizony kihoz a sodromból!

Csipogós hangon és némi zavarral küszködve hasonlóképp nyilatkozott Lázár apja is, de hozzátette:

– Különös kor ez, be kell látnunk, egészen különös. Mert maholnap abban sem lehetünk bizonyosak, hogy az egy szem fiúnk mellettünk áll, és értünk, akarom mondani, a mi elképzelésünk szerint hajlandó tevékenykedni! Márpedig a gyerekbe fektetett szülői áldozat... Á, nem szabad ebbe belemelegedni!

„Nyafogtok – gondolta Kalász –, és a nyafogástoknak van némi alapja, de hát... jó a felfogástok: egészen különös kor ez! Gyereket neveltek, és nemcsak magatoknak nevelitek, ennyire még sosem volt nyilvánvaló! Az sem, hogy az ideálokat nem biztos, hogy az otthon falai közt keresi és találja meg a gyermek..."

Kalász ezután csak nézett. Majd meghajolt.

– Bocsánatot kérek... Lajos, kérlek, kijönnél néhány szóra? Közölnék valamit...

– Bocsánat – mondta Birtalan, és fölállt. Kalászba karolva kérdezte: – Történt valami disznóság?

– A diákok – mondta Kalász idegesen –, mintha becsíptek volna, feneketlen jókedvűek, és...

– Szeszről, szó sem lehet! Ezt megbeszéltük – mondta Birtalan. – Ismerem őket, nem szegik meg az adott szavukat. Biztos... itt ők olyat nem tesznek. Te Ádám! Nem kell azoknak szesz, berúgnak azok önmaguk erejétől is, és legfőképp egymástól.

– No de – próbálkozott az ellenvetéssel Kalász – ellenőrzés...

Látták, amint fiúk-lányok egymásba karolva szállingóztak vissza a folyosóról, röhigcséltek, fejüket összedugták.

– Mindenütt nem lehetünk a nyomukban – mondta Birtalan. – Megértelek, de minden lépésüket mégsem tarthatjuk számon. Aztán... hinnünk kell, hogy van valamiféle egészséges erkölcsi tartásuk és felelősségtudatuk. Amennyire lehet, hagyjuk hát őket szabadon, és bízzunk bennük! A gyakorlat azt mutatja, hogy érdemes.

– Megnyugtattál – mondta Kalász. Szégyent érzett. Miért is történtett be Birtalanhoz a sejtésével, mi a fenének!

Birtalan karon fogta Kalászt.

– Kérlek, gyere be a szülőkhöz. Néhány szóra, pohár borra csak. Gyere, koccints velük!

– Irmához megyek. Ő egy kicsit félszeg, meg aztán jobban szeret nézelődni idekinn. Asszony, tudod, hogy van az...

– Vele együtt, az természetes! – Nem engedte el Kalász karját. – Érte megyünk és beinvitáljuk. Tudom én, hogy van az: mi, nagylegények már csak a feleségünkkel együtt... jók és rosszak egyaránt csak velük és általuk...

Kalászné szabódott egy ideig, de aztán engedett az erőszaknak, és a két férfi karján – ha már csak pont ő hiányzik a díszes társaságból – megindult. Kikötötte, hogy a bor pusztításában nem vesz részt, a töménytől pedig különösen ments isten, legföljebb ásványvizet iszik, esetleg üdítőt, mint azok a feneketlen kedvű, bohó diákok. Az ajtó előtt pedig ura szavát vette: nem merül bele semmiféle témába, és most már hazaindulnak.

A terembe lépve Kalásznak eszébe villant: ugyan hol lehet Kovács Elemér édesanyja azzal a fehér pöttyös, fátyolos kalapjával? S ha már Kovács anyjára kíváncsi, Lovász Sarolta édesanyját is szemügyre venné férjestül. Ej, ők miért hiányoznak erről a szépen sikerült ünnepségről?

Birtalan visszament a Balla és Lázár szüleivel szembeni helyre, ahonnan Kalász elhívta őt.

– Úgy illik – súgta Kalásznak. – Muszáj is, mert érzékenyek, azt hihetik... – Mellette volt két hely, a székeket kijjebb igazította Kalászéknak. – Méltóztassatok!

– Tiszteletből – mondta Kalász, s fejet hajtott a két szülő előtt, majd jobbra is, balra is biccentett, aztán megvárta, amíg a felesége szaporán köhintgetve leül Lázárral szemben.

Rögtön eszébe villant az az ásítozó férfi a szülői értekezleten: különös – gondolta –, az a viselkedés nem volt valami szép látvány! S lám, mintha a sorsa bűnhődtetni akarná ezt az édesapát, pont eléje tálalja! Semmi vész... Kalász azt az ásítást is megbocsátja! Igyekezett teljes biztonsággal leülni a székre, nem úgy, mint a felesége, aki, látni való, féloldalasan ül, s mintha lesné: merre menekülhet. Vigyázott a nyelvére, meg ne kérdezze őt: „Irma, jól ülsz?" Nézzetek csak – gondolta –, nem vagyok olvadékony – s viszonozta Lázár és Balla firtatását. Kis feszültséget mégis érzett. Ha Birtalan idevágóan érdeklődne tőle, simán bevallaná... Azt is, hogy beszédet kellene kezdenie, de e pillanatban nincs mit mondania. Ugyan miről is beszélgethetne ezzel a két édesapával?

Balla Kalászné felé hajolt.

– Remélhetőleg megforgatták a táncban? – kérdezte. Meg sem várta, míg Kalászné válaszol, ajánlta, igyék egy jó kövidinkafröccsöt; nem kontyalávaló, de felhangol, s könnyebbé teszi a lábat.

– Se tánc, se bor – mondta Kalászné. – Egyébként is kísérő vagyok, afféle szolgálatos; szolgálatban pedig, úgy tudom, ez is tilos meg az is.

Nevettek egyet, majd Lázár szólalt meg; azt bizonygatta, hogy van idő, amikor üdvös dolog áthágni a szabályokat, mert ki bírja ép ésszel a folytonos leigázó kötelmeket?

„Ha szüksége mutatkozik, ásítsunk – gondolta Kalász. – Például ásítsunk!"

Birtalan a megszokott életritmusról és beidegződésekről kezdett beszélni, aztán öröklött tulajdonságokról meg nevelésről, amik kinek-kinek meghatározzák az életét.

Balla bort csobogtatott a poharakba, és inni buzdította a környezetét, savanyodás és a túlzott bölcselkedési kedv ellen. Lazítást ajánlt ezen az estén szülőnek és pedagógusnak egyaránt, a tisztább látás érdekében. Feszült állapotban semmi se megy normálisan, a nyelv, még a nyelv se forog gát-

lástalanul. Meg sem várta, míg a többiek poharat fognak, fölhajtotta a magáét.

– Jobb a kovászos uborka levénél – mondta. – Jobb, nekem elhihetik! – Laposan nézett, s mintha szúróssá vált tekintetével Kalász érzékeny pontjait puhatolná. Fejét fölvágva nekiszegezte a kérdést: – Ön afféle régi ember, ugye?

– Bizonyára a koromra céloz... – mondta Kalász. Remegés futott át rajta, de igyekezett fogni magát. „Csak semmi bolondság – gondolta –, itt helyt kell állnod... Forró fejjel eddig még, tudhatod, mindig csak bolondságokra vetemedtél." Megfogta a poharát, s nagyon lassan emelte az ajkához. Fél szemmel feleségére sandított, láthatta, sápadt, arcéle megkeményedett, s a két szeme, mint a sasé – felfogta hát a kihívást!

– Nem – mondta Balla nagy sokára. – Az életkor... az itt másodlagos valami!

– Értem, a jelen társadalomhoz tartozás kérdése izgatja inkább. De hát az nem éppen a vénülők ügye, az önök fiai-lányai... Mit mondjak?

Kissé távolabb nők ültek egymás mellett, nevetgéltek, csacsogtak, és ide-oda tekingettek. Az egyik, koromfekete hajú hirtelen Balla irányába fordult. Éles hangon szólt:

– Tibor! – Ujjával megfenyegette. – Megígérte...

– Szívem, semmi tilalomszegés, semmi könnyelműsködés – magyarázkodott Balla. – Ismerkednem csak szabad. Kalász tanár úr személye... hogyisne! Kérem, csupán az érdekel, hogy a régi harcosok közül való-e?

– Kijelenthetem: igen! – A kijelentés, Kalász jól érezte, kissé keményebbre sikerült a kelleténél, ezt láthatta Balla arcán is, aki mintha előrenyújtóztatott orral szimatolna, mit is érez, és igaz-e az, amit érez.

– Köszönöm – mondta Balla. – Ennyit akartam tudni, és semmivel sem többet. – Kissé meggörnyedt. – Azt hiszem, senkit sem sértettem meg, ilyesmi... ünnepi alkalommal ki-

nek jutna eszébe. – Birtalanra fordult a tekintete, néhány szót azért elvárna tőle, néhányat, afféle osztályfőnöki eligazítót, hogy... Az öreg szaki azért semmiképp se értse félre szavainak minőségét. Birtalan azonban konokul csak maga elé nézett, szorosra zárult ajka, szürke, rezzenéstelen arca mit sem árult el gondolataiból. „Elmarasztal, és a borát nézi – gondolta. – A borát, miközben a verset mondja: Fölfelé megy borban a gyöngy, jól teszi... "Megmarkolta poharát, és megemelte. – À votre santé! – S megint anélkül ivott, hogy a többiekkel koccintott volna.

Kalászné az urához fordult.

– Később jár.

– Mindjárt megyünk. – Rámosolygott. – Férfiak közt, tudom én, unalmas neked. – Tekintetével végigpásztázta a távolabb ülő s nagy beszédben levő asszonyokat, s arra gondolt: „Azok meg nem hívnak maguk közé... nem rosszaságból, erre akár meg is esküdnék neked, hanem dölyfből. Talán elvárnák, hogy te húzódzkodj közéjük, s ebben talán még igazuk is van."

– Barátaim – szólalt meg váratlanul Lázár –, időnként és alkalomadtán rá-rádöbbenek: a gyerekeink által ismerjük egymást, és így, fehér asztal mellett is találkozunk egymással, mégis... mintha nagyon távoli világokból kerültünk volna össze...

Kalász hevesen bólogatott: ez az! – gondolta.

Lázár cigarettát kapott az ajkai közé, s nagy ívben gyufát lobbantott hozzá.

– Egy kalapnyi égbolt alatt élünk, közeli és távolabbi kerületekbe soroltan, mégis... ha innen oda, onnan meg ide vetődnek emberek, egymás számára mintha egy hatodik földrész társadalmi békességre szomjazó lakói lennének. Heves vagy szelíd szóval egyengetnék-nyesegetnék az elválasztó gátakat, zsugorítanák a távolságot, de az akarat kevés... mondom, egyetlen kalapnyi égbolt alatt!

– Ez helyes beszéd! – vágott közbe Kalász. – Magam is és némely diákom, például az a Kovács nevezetű ugyanilyen értelemben...

– Nagyon örülök – mondta Lázár. – Igazán, szívből, tanár úr...

– Csakhogy! – mondta élesen Kalász, s fölállt, kezét nyújtotta a feleségének. – Ideje volna már... kölcsönösen ideje volna honosoknak lennünk egymás földrészein, azon a bizonyos jelképes, de nagyon is létező hatodik földrészen! Amint honosok lehetünk, valahogy minden másként lesz, valahogy érdemesebb... – Meghajolt, s elnézést kért, senkit nem akart megbolygatni, kedélyeket rontani se állt szándékában... – Jó éjszakát mindenkinek, a viszontlátásra!

Feleségét karolva ballagott ki a teremből. A háta mögül Birtalan szavait hallotta:

– Kikísérlek, Ádám... Elnézést, rögtön visszajövök...

A kinti teremben még javában állt a bál, a diákok trappoltak, suhogtatták cipőiket, és izzadtak a féktelen táncolásban. Amint észrevették Kalászt a feleségével, harsányan kiáltották:

– Kezit csókoljuk! Kezit...

– Ölellek benneteket, Ádám – köszönt Birtalan, s a lépcsőnél útjára bocsátotta őket. – Mindent köszönök... az okos fegyelmedet különösen.

A kapuban Kalász megállt.

– Ez is megvolt – mondta. – Ezek után pedig taxin megyünk haza; ekkora társadalmi szereplés után bűn volna másként!

– Taxin?... – rémült el Kalászné. – Fölösleges pénzkidobás!

– Ami azt illeti... Hej, te Irma, ha én még egyszer legalább ötvenéves lehetnék!...

Akár egy hangyaboly – figyelte Kalász a műhelybe betódult s egy kupacba verődő fiatalokat. Attól tartott, megint összeakaszkodnak egymással valami miatt, csakhogy most Kovács Elemér lesz a szenvedő fél – körülötte csoportosultak és tülekedtek. Távolról figyelte őket, s esze ágában sem volt a közelükbe húzódni, érezzék, a munkakezdésig a maguk urai. Persze ha megint pofon csattanna, az egészen más! Akkor közéjük ugrik, s megmarkolja a kakaskodó grabancát, sőt... jogában áll: ki is tessékeli az illetőt, aztán majd Birtalan tanár úr eldönti, mi történjen végérvényesen.

Kalász egyedül volt még, várta Birtalant, akinek a jelenléte mindig fokozta biztonságérzetét, belátta, ennyi öntörvényű, eleven süvölvény közt ő az első számú, hivatásos karmester. De ha ma késni fog, hadd késsen, nem ő tanulja a szakmát!

Mivel csak heves párbeszédek hangzottak, és pofon nem akart elcsattanni, nyugalmat érzett, és jobban tudott figyelni. Egy biztos – vette szemügyre a boly közepén bágyadtan forgolódó Kovácsot –, akár egy bánatos nyúlnak, lóg füle-farka. Hogy mi lelte, hamarosan meghallhatta.

– Nagy szarba estél! – mondta mindenekelőtt Herkó, s beleborzolt Kovács hajába.

– Majd kiheveri – legyintett Malatics. – Minden csoda három napig tart, régi igazmondás.

– Az a bosszantó – mondta Kovács –, hogy mindez azután történik, miután megúsztuk Ábrahám tanár úr dühét, és letett arról, hogy megtáncoltassa az „ilyen-olyan úri kölykökből verbuválódott bandát".

Zúgón fölnevettek.

– Pedig akármilyen betojós – mondta Solymár –, biztos, hogy feljelentést is akart tenni.

– Öregem, kezet tudnék csókolni magamnak a príma ötletért: ötven szál piros rózsát az öregnek! A küldönc szerint

majd elsírta magát! Gyerekek, biztos vagyok benne, ez az ember életében még nem kapott virágot a tanítványaitól. Képzeljétek: három forint borravalót adott a küldöncnek! Most jut eszembe: az érdekeltek mind befizették a virágköltségrészüket?

– Eridj, piszok alak! – kiáltották a többiek. – Részüket!... Te vagy köztünk a legfejesebb pali, mi neked az a néhány száz forint?

– Jó, hosszú lejáratú, kamatmentes kölcsönnek tekintem, és feljegyzem a kéménybe. De ha valami csapás érne: tűzvész, árvíz, gyermekáldás, és sanyargatnának, pénzt, pénzt, gyorsan és nagy marékkal, fogjátok tudni, hol lakik az isten?

– Világos! – kiáltották.

– De engem most mindenekelőtt Kovács érdekel! Mesélj! Mindent, tüzetesen.

Kovács mintha lábujjra emelkedett volna, kinyúlt a többi közül, s Kalász felé nézett.

– Ne izgasd magad – mondta Malatics –, a mi emberünk, szeret bennünket; és mit törődik ő azzal, hogy mi mit beszélünk. Különben sem figyel.

Mielőtt a kör szorosabbra zárult volna Kovács körül, Kalász észrevehette, hogy a diák szeme alja véraláfutásos – biztos bunyózott! Ej, ej, már ez a lelkipásztor-szelídségű gyerek is az öklével tesz igazságot? Előbbre lépett a műhelyajtóból, s az eget kémlelve közelebb is került a diákokhoz – szégyen-e vagy sem, nem érdekelte, hallani akarta, mit mond Kovács.

– Hát az úgy volt... Az egész egy istentelen pech következménye! Arra int, hogy szerelem dolgában mindig észnél legyek. No de akkor mit ér az egész? Ah! Ki számíthat arra, hogy lányos háznál egy bejáratos férfi már le sem vetkőzhet?

Huhogós röhögés és tombolás:

– Egy férfi! Egy bejáratos, gatya nélkül, miegymás!...

Aztán Kovács ismét elkezdhette, hogy az úgy volt...

A kultúrműsoros estet megelőző napon Saroltával minden meg volt beszélve, a szülei színházba mennek, színház után a szokásos, könnyű vacsora a Royalban, sört isznak rá, kocsiba vágják magukat, tizenegy körül érnek haza – addig pedig szüret az ő számukra! A fene egye, ha már elkezdték a házaséletet, hát gyakorolni is kell! Mivel spóroljanak? Ami a szerelemhez kell, van önekik bőséggel, s ki ne tudná: edzeni szükséges, akár a valamirevaló sportolónak... Igaz, srácok? Igen ám, de ki számíthat arra, hogy egy érdemes művész is náthás lesz, és elmarad az előadás? Nyolc óra sem volt még egészen, amikor Sarolta szülei beállítottak a lakásba – hallatlanul csendben jöttek, vagy mi, de az is lehet, hogy ők – inkább ez az igazság! – az első szerelmi dühüket követő szendergésből nem ébredtek föl. És ha fölébrednek, mi van? Legföljebb nem a teljes meztelenség, hanem... ingben-glóriában sem lett volna szebb az ábra. Így azonban... A köpcös-hasas ember meg a szemlátomást fehéredő és vékonyodó asszony toporzékolhatott – mars ki az ágyból!... Mars ki a házamból!... Így aljas csibész Elemérre, meg úgy aljas izé Saroltára, bizalomrablók és lélekgyilkosok – őelőttük, az ő szemük láttára mégsem lehetett kibújni a takaró alól, elvégre szemérem is van a világon – saját magamon tapasztaltam, hogy szorongatott helyzetben látszik ez meg leginkább. Kérni kellett a két szülőt, szíveskedjenek... legyenek egy kis türelemmel, mindent megmagyarázunk, majd mindent, de...

– Képzeljétek el azt a rettenetes szitut – folytatta Kovács. – Haláli... Amikor egy zabszem se... értitek, egy zabszem se férne a lyukatokba, és menekülnétek akár a kulcslyukon át is, a lány nélkül, mezítláb, csak ki a kutyaszorítóból, aztán... valami biztos, hogy történik...

Máris történt: Sarolta anyja két kézzel esett a lánya hajának, és tépte, cibálta. Sarolta meg bömbölt, mint a csapdába esett kölyökmacska, hagyják békén, ha neki semmit sem tudnak elnézni, akkor...

A céklavörös, köpcös-hasas ember pedig, mintha a lánya sivításától kergült volna meg leginkább, a felelőtlen „csábítóra" vetette magát – mert az a hibás, az ő lánya sose volt olyan, az ő kislánya tisztán akart a felnőttkorba lépni, hogy aztán annak rendje és módja szerint...

Kovácsnak nem állhatott módjában megszámolni, hány vaskos pofont kapott és mellportot – sokat, annyi bizonyos. Elugrani?... Visszaütni?... Meztelenül?... Téboly! Még ruhában is reménytelen kísérlet lett volna, csupa vastag húsember, Papp Laci legyen az, aki az ilyet képes megfegyelmezni.

– Hát nagy szarba estél – mondta ismét Herkó, s hahotázott. – És nem hagytak magatokra, hogy felöltözhessetek?

– Eleinte – mondta Kovács – egész bediliztek. De aztán...

Aztán Sarolta anyja tért magához hamarabb, leköpködte a lányát, leköpködte a „csábító huligánt", és a férjébe karolt, magával húzta. Fúj, ezerszer is fúj – fejét lóbálva hajtogatta. Meg hogy őneki már lánya sincs, meg hogy ezért szüljön az ember kölyköt a világra, ej, ej...

– Hát azért – szólt Hoffmann – gondoljátok végig ezt a micsodát, rájöttök, hogy nem is olyan egyszerű dolog lenyelni... hogy is mondjam... piszok egy helyzet látni, hogy a lányuk...

– Kétségtelen – mondta Herkó –, nem lakodalmi állapot. És aztán?

– „Ki vagy, csirkefogó? Kik a szüleid? Mi az apád" – kérdezte Lovász bácsi. Már fél kilenc is elmúlt, de őt ez nem zavarta, még ezen az estén beszélni akart apámmal. Ha annyira egymásba őrültünk a lányával, egye meg a fene az egészet, házasodjunk össze! Látott ő már takonypócokból is házaspárt, együk... zabáljuk meg egymást. „Előre, szarházi!" – s szinte vitt magával. Sarolta meg egyre bőgte: megöli magát, megöli, az hétszentség!

– Sarolta ezt könnyen kimondja – szólt Balla. – Hisztis alkat.

– Hiszti ide, hiszti oda, mit pofáztok? Sarolta, mire az apja hazament, beszedett egy csomó szart az anyja házipatikájából; reggelig hánytatta az ügyeletes orvos – mondta Kovács. – De az apja... Volt pofája eljönni a „szarházi huligán" szüleihez, és előadni a követelését: most már van, ahogy van, a két kölyök házasodjon össze! Éhen nem fognak halni, a két szülő ugyebár jól szituált, ez meg az, biztosítják a kényelmüket... a két szülő ugyebár összeüthet nekik egy öröklakást, miután... Van, ahogy van, szebb lett volna tisztességesen, de hát...

De hát távoznia kellett a „nagyra becsült főovos úr" otthonából, és az elképzeléseire nem kapott ígéretet, fenyegetést annál inkább – „szinte éjnek idején tör rá egy családra, hogy képzeli Lovász úr, a mindenségit a világnak!" Mutatták neki az ajtót, de ő nem akart mozdulni, hasát a főorvos hasának szorítva állt, mint aki lecövekelt, és azt hajtogatta, hogy majd ő megmutatja, hogy a fiatalúr elveszi az ő lányát, neki még van és jó ideig lesz is akkora hatalma, hogy...

„Azt tesz, amit akar, de menjen a dolgára, és a fiamat, akármennyire összeszűrte a levet a lányával, verje ki a fejéből – nem kaparinthatja meg!"

„Majd én megmutatom magának!..."

„Maga az én számomra egy mínusz, úgyhogy..."

„Maga mínusz a köbön, főorvos úr!..."

„Maga matematikához sem értő mínusz, Lovász úr! Jegyezze meg magának: a fiam nem nősül, és teszek róla, hogy külföldön folytassa majd a tanulmányait, csak hogy... Érti a gondolatmenetemet? Ha a két kölyök ügyködésének valami következménye lenne, kérem, nyújtsa be a számlát. Ennyi a mondanivalóm! Hozzá talán még annyit: a fiammal én elintézem, amit kell, maga intézze el a lányával... Semmi közünk egymáshoz. Mars ki!..."

– És Lovász bácsi fölfuvalkodottan, füstölögve a méregtől, elkotródott – mondta Kovács.

– Klassz kis sztori – mondta Herkó. – Azóta nincs szerelem Saroltával... Azóta csak szevasz, szevasz, és az ájulásig bámuljátok egymást.

Kalász megnézte az óráját, és elindult harangozni. „Szédületes – gondolta. – Ezek a gyerekek és azok a szülők!..." Megcifrázta az acélhangokat, s gyorsan abbahagyta. Ma nem volt kedve hosszabban szórakoztatni a diákjait. „Élnek, mint a dúsgazdag nagyok – mondta magának, ahogy nagy ricsajjal elhúztak mellette. – Sztori" – ismételte Herkó szavát. Előreiparkodott, hogy kiadja gyerekeinek a munkát. Most értette meg, hogy Kovács és Lovász Sarolta, szüleikkel együtt, miért hiányoztak a csodásan sikerült, táncos kultúrestről.

23.

Április végén a diákok ismét nagyon megdobogtatták Kalász szívét: az osztályról tabló készül, és a tanár úrról is fényképet kell csináltatni, legyen szíves megjelenni a fényképésznél – nem fáradság, időveszteséggel se jár, néhány pillanat csak, és semmire se lesz gondja.

A diákok sürgetése után Birtalan is szólt: a tablót májusban szeretnék kitenni valamelyik kirakatba, Kalász tanár úr nem hiányozhat róla.

Nem tehetett mást, nekikészült – tükörsimára borotválkozott, bajuszát szabályosra igazgatta, s a két végén megvékonyította.

Felesége lopva figyelte. Egy darabig ellenállt a csípésre igazodó nyelvének, aztán csak megkérdezte:

– Mi az, koma, mennybemenetelre készülsz? Ó, milyen ingerlően puccoskodó fiatalasszony vált volna belőled! – Rög-

tön meg is bánta. Magában mondta el: a fene sem érti, miért olyan rossz nézni, amikor a férj gondosan ünneplőbe vágja magát, a feleség meg marad a sarokban. Jaj, az asszony akármilyen okos is, sose eléggé bölcs! Valami mindig fáj...

Butaság ez, jól tudta, de mégis az jutott eszébe: a férjüket a társadalmi ranglétra magas fokáig hűségesen elkísérő feleségek miért nem jönnek számításba akkor, amikor férjük holmi tablóra kerül? Azon a tablón, urához szorulva egy csöppnyi hely nem illethetné meg, ha igazság van a földön?

Kalászné a küszöbig kísérte férjét.

– Siess haza – mondta. – Ezt a sikert kettesben megünnepeljük! – Fodorék ajtajára mutatott. – Azok ott pukkadnak majd az irigységtől!

Az orgona- és akácillatos május közepén Kalász a fiúktól értesült, hogy a tablót kitették a belvárosi divatüzlet kirakatába, s hogy „Kalász tanár úr nagyon klassz a társaságban".

– Láttad-e a képet? – kérdezte Birtalant. Maga is csodálkozott, milyen nyugtalan, s mennyire futna el megnézni, hogy fest a nála jóval fiatalabb pedagógusok közt.

– Még nem láttam, de majd megnézem. – Újságolta, hogy az igazgató tüzet csinált, amiért engedett a diákok erőszakoskodásának. Rendbontásnak nevezte a harmadikosok különcködését, amit akkor sem hajlandó méltányolni, ha a politechnikai oktatásban való első részvételüknek akarnak emléket állítani.

– A kaporszakállas isten éltesse az igazgató urat! – mondta Kalász. – Egy kis különcség néhanapján olyan, mint a hegyi levegő: felfrissít!

Amint hazaért, feleségét karon fogva sietett volna a belvárosi divatüzlethez.

– Hahó! – kiáltott rá Kalászné. – Én is kíváncsi vagyok, de azért előbb egyél. Csinálj fészket a bornak!

Hát igen – állapították meg aztán a kirakat előtt –, ez

a tabló méltó betetőzése Kalász tanári munkájának! Ez a korona rajta – méghozzá milyen ékes! És nem mondhatja senki, hogy Kalász kirí a társaságból... hogy ázott verébként elüt a többi tanártól. Olyan odavaló természetességgel néz a világba, mint... Remek!

– Irma! – szólt Kalász. – Bár nem vagy ott a képen, én szavamra, odalátlak...

A bort útközben, hazafelé megvették – majd otthon elszopogatják. Emeletükre felérve, mielőtt Kalász megakadályozhatta volna, felesége Fodorék ajtajánál termett és becsöngetett.

Fodorék, szokásukhoz híven, párosan jelentek meg az ajtóban. Tréningruhájukban most is kövéreknek s túlontúl lomposaknak tetszettek.

– Jó estét...

– Puszi, puszi, kedveseim! – lelkendezte Kalászné, aztán rákezdte, mi járatban vannak. Kérte, fussanak el megnézni azt a tablót! Az ő ura... jaj, valóságos professzor abban a díszes társaságban!

Fodorék elfintorodtak. Hátrálva dörmögték:

– Hogyne, azonnal indulunk!

Kalász biccentett.

Kalászné oda se figyelt Fodorék gúnyos tekintetére, mondta tovább:

– Én csupán figyelmességből, a szomszédság nevében, mivel... nem fölvágásból szóltam be, hanem... Hadd örüljenek velünk...

– Szép – mondta Fodor –, a szomszédság nevében... Igazán köszönjük! Ha majd a tabló felé járunk, megnézzük! – Becsapta az ajtót.

Kalászék úgy léptek be a lakásukba, mint akik fontos dolognak értek a végére. És eszükbe jutott: ugyan mi jöhet még ezután?...

Kalász az utolsó májusi foglalkozásra készült. Diákjai változatlanul nyolc órára özönlöttek a műhelybe, ő azonban, vérébe ivódott szokása szerint, már hét órakor benyitott a csikorduló, haragoszöld vasajtón. Most is a gondosan vasalt, pihéktől megtisztított ünnepi ruháját vette fel, mint már annyiszor tanári tevékenysége alatt. Nyűtt aktatáskája ebédjétől púposodott. Kezében elmaradhatatlan mindennapi újsága, kettőbe hajtva.

A karikán függő kulcscsomót óvatosan vette ki nadrágja zsebéből, aztán megkeresve az ajtóba valót, a kulcsot a zárba csúsztatta. Mozdulatai a kényeskedőn körültekintő ember mosolyogtató óvatosságára vallottak, de amit kizárólag az ünnepi ruhája okozott. Dupla talpú, alaposan kiszáradt fekete cipője zenélőn nyikorgott, amint a kulcscsomóval illeszkedve lábujjra emelkedett, s a kulcsot megforgatta a zárban.

A vasajtó csikordulva-nyikordulva feltárult – hányszor már évek óta, de most mintha köszönésféle lett volna azokban az éles hangokban!

A műhelyudvarba lépve, Kalász hátrább lökte feje búbján a kalapját, s egy ideig szemlélődött. Nézte a műhely falának tövében megmaradt szénrakást – jól gazdálkodtak, a télire való szénből legalább öt-hat mázsát megtakarítottak! Szemre vette az időjárás viszontagságának kitett szerszámokat s a javításra váró satukat, esztergagép-alkatrészeket – nem olyan régen kerültek a szabad ég alá, de biztonságos helyre kell raktároznia!

Kitárta a műhely ajtaját. A műhelybe beszökött napfény, szeszélyes partszegélyű aranyfolyamnak tetszőn, a belső falig nyúlt, medre mélyén olajtól fekete vasdarabok; följebb kúszva a málló falon, mintha súlyos akadályokat leküzdve, izzón átütötte volna a falat, hogy másutt vasak és szerszámok ábráit vetítse a padozatra.

Csodálkozott, mi mindent vesz észre ezen a reggelen! És a szavak, amelyek a látottakkal eszébe jutnak, mintha versbe

igazodnának. A mindenét... Még sosem jutott eszébe verselni!

Mindegy... Ma osztályozni fog, aztán szárnyukra bocsátja a fiúkat.

Mindegy... – gondolta újra. – Nagy cécót nem csinál, diákjait egész éven át figyelte, és az eszük járását is kiismerte, jól tudja, melyik mit ér, és milyen osztályzatot érdemel. Egy biztos: őtőle még a leggyámoltalanabb kölyöknek sem kell félnie!

Kalapja helyett ezért, mint valami szolgálati jelvényt, sapkáját tette a fejére, s kiállt az ajtóba, átfutni a reggeli újságját. Előtte azonban még elmélázott. Tekintete előbb megmegállapodott a tárgyakon, aztán felfelé fordult. Az égbolt kékségét vattaszerű felhőfoszlányok pettyezték – állani látszottak, s Kalászra úgy hatottak, mint messzi vidékek vándorai, formátlan csomagokkal, amint éppen lehúzták előttük az égi sorompót, és várni kényszerülnek. Akár a földi utasok idelent...

Orgona és akác vegyes illata hömpölygött az orra alá. Maga sem tudva, mit, fütyülni kezdett – ezáltal csordult ki lelkéből az a felesleg, amitől szabadulnia kellett.

Hm... annak a művésznövendék Noszeknak megadja az ötöst! A meósfűtő... éles szemű és szolgálatkész... a szociális helyzetéről sem szabad megfeledkezni – több húst, több zsiradékot és gyümölcsöt kellene ennie! Az imponáló szemérmességét is szem előtt tartva: ötös! Vasas úgysem lesz abból ebben a büdös életben!

Súlyos doxaóráját elősimogatta mellénye zsebéből. Mindjárt jönnek, bezúdulnak az utcáról, mint az áradat, nyakon verik, elgáncsolják és lemarházzák egymást – csúnya, hozzájuk méltatlan szó, ez az, amiről nem bírta leszoktatni őket!

Megérkezett az első csoport, zúgón kívántak jó reggelt, aztán eltűntek az öltöző ajtaja mögött. Mint annyiszor már,

Kalásznak most is eszébe jutott: nálánál mennyivel műveltebbek! Harmadikosok, de mi mindenről tudnak! Latinul... A régi rómaiak és a görögök életéből vonnak le tanulságokat... Matematikában a szinusz meg a koszinusz és az ördög öregapja tudja, még mi a fő gondjuk. Annyi bizonyos: az ő számára megannyi, rejtőzve maradó .világ – az is marad most már örökre! Angyalföldi vasasnak azelőtt mi dolga is lett volna annyiféle tudománnyal? De azért jó lett volna legalább belekóstolnia!

Megérkeztek a többiek is, a vasárnapi futballmeccsek eredményeiről vitatkoztak. Kalásznak csak az nem tetszett, hogy állandóan a Fradit meg az Újpestet hangsúlyozták, a jelenlegi éllovasokat, a Vasasról viszont, mintha nem is létezne, meg sem emlékeztek.

Felemelte a kezét.

– Figyelem! Vége a csevegésnek. – Ismertette a mai munkaprogramot, s jelentőségteljesen hangsúlyozta: vizsganap, osztályozni fog.

Tekintete végigfutott a komollyá vált arcokon. Mosolyognia kellett: fékezhető csikók ezek!... Nicsevo! Néhány pillanatig fürkészte őket, majd azt mondta:

– Nothing. – Ugyanezt ismételte franciául, ahogy Lázártól tanulta: – Rien du tout. – Gurgulázón nevetett, és kacsintott a közelében álló Lázárnak.

– Nicsevo! – mondta Lázár cinkosan, mire a többiek észbe kaptak, és megéljenezték Kalászt.

– No de tanítványok! Mondtam már, ezt ne... ilyesmit sose! – A messzeségbe nézett. – Mindig így volt a világban... az emberek egymástól tanultak. Én is, ugye...

– Tanár úr, kérem, első hallásra? – kérdezte Lázár.

– No de... Erősen figyeltem ám!

Kiadta a parancsot: mindenki foglalja el megszokott helyét a műhelyben.

Nagy igazodás kezdődött. Kalász az ajtót leste, jön-e már Birtalan osztályfőnök úr, jó lenne, ha jelen lenne az osztályozásnál – jó lenne, mert bár az osztályozás a saját reszortja, Birtalannak lehet valami észrevétele, megjegyzése és... Elvégre emberek vagyunk!

Satuba fogott egy munkadarabot, majd kezébe vette a nagy reszelőt, s várta, gyűljenek köréje, még utoljára is, ismétlésként magyarázni szeretne a reszelés rejtelmeiről.

– Érthető, amit mondok?

– Igenis, tanár úr! – kántálták.

Kalász négyszögletes vasdarabot vett fel a padról, felmutatta, aztán satuba fogta. Bal lábát előrecsúsztatta, a reszelőt az anyagra tette, s néhány lengedező mozdulatot téve, a nagy reszelő éles fogait megmorogtatta a vason.

– Amint kezdetben magyaráztam: csak könnyedén, erőlködés nélkül... a reszelőt egyenesen tartva, a könyök és a csukló munkája összhangban... A reszelő nem billeghet! Érzékkel... a reszelő egyenletesen csússzon, marja le a maga részét, és oda se, vissza se bukdácsoljon.

Mosolygott. A satutól félrehúzódva, katonásan mondta:

– Rajta! – Égette a kíváncsiság, melyik diákján mennyit fogott a szava. A súlyos műszert a mellette álló kezébe nyomta, tegye hát a magáét. Szemüvege – mintha külön is kíváncsi lett volna – lecsúszott az orra hegyére. – Rajta, rajta, kis kollégám, ne szégyellje magát, zenéltesse meg azt a vasat!

Hoffmann működésbe kezdett, s a vas, mintha valami nem tetszett volna neki, brummogott, a reszelő pedig szinte felhördült. Ez sértette Kalász fülét, s a reszelőt tapintatosan kivette a diák kezéből, orra hegyéről fellökte a szemüveget.

– Vízszintesen azt a szegény szerszámot az anyagon – magyarázta –, és úgy ám, hogy anyagnak, szerszámnak egyaránt kedve teljék benne. Elégszer mutattam kis kollégámnak is, és hiszem, sikerült megéreztetnem, hogy ebben mi a csízió... – Ránehezedett a vasra, aztán a teste, mint valami csuklós

szerkezet, ide-oda ringott. – Figyelik?... Zenei hangokat ad a szerszám és az anyag szakszerű együttese!

A hátrább állók is mind sorra kerültek.

– Rajta csak! Úgy, úgy! – vezényelt Kalász. – Bátran, hisz nem harap az a szerszám.

A vizsgáztatást befejezve eldöntötte: nem lesz szigorú. Az a legfontosabb, hogy jóra formáló erőt visznek magukban ebből a műhelyből... Remélhetőleg egyikben sem hagy neheztelést, inkább megbecsülést és szeretetet, amiből minél többet kellene elhinteni a világban, szippantsák be az emberek, repedésmentesre azzal passzíthatják össze az egymástól elhidegült lelkeket. Szeretet... életében kevés része volt benne, mégis azt bányászná ki a csontja velejéből is, hogy kiporciózhassa tanítványainak – ó, ezek a drága kisbocik!...

– Noszek, kérem! Herkó és Malatics!

– Tessék, tanár úr!

– Maguk elbújnak?

– Dehogy, tanár úr!

– Na, jól van. A maguk képességeit alaposan ismerem, próbára hát egyiküket sem teszem. Mivel azonban idegen nyelveket is beszélnek, a vasat legyenek szívesek angolul...

Egymás szavába vágtak, Kalász amiatt nem értette, mit mondtak – talán csak amiatt!

– Nicsevo – mondta. – Rien du tout. – A felragyogó arcokról láthatta: elkápráztatta a diákokat. Haj, haj... ha a jövő évben is tanítaná a kisbocikat, megmutatná nekik... utánanézne annak a szinusznak, meg a koszinusznak is! A hátrányt, amennyire tehetné, behozná!...

Eszébe jutott: napokkal ezelőtt a körúti könyvüzlet kirakatát nézegette. A sok, izgalmasnak igérkező könyv csábította, nézze meg közelebbről valamennyit, lapozzon beléjük, és valami meglepetésnek valót mazsolázzon össze belőlük, s vigye a kisbocik elé, bizonyítson. Mit és minek?... Egyszerű: a tanárnak mindig legyen valami újdonság a tarsolyá-

ban. A pultra kitett könyvek közül néhányat a kezébe vett. Az eladók kérdezték, mit parancsol, azt felelte, hogy az újdonságokat nézi – tájékozódik. Na!

– Kis kollégáim! – szólt körbefordulva. – Engedjék meg nekem, hogy az olvasottságukat illetően egy kicsit tapogatózzam... Nem kell félniük, a feleletük akármilyen is lesz... Nos: Fermi!... Mit tudnak róla?

Többen is szóltak: Enrico Fermi, olasz származású, amerikai fizikus...

– Igen, igen! – vágta rá Kalász, aztán mondta a könyvüzletben tanult fülszöveget: – „1942-ben az ő irányításával épült atommáglya megindításával elsőként szabadította fel a földön, emberi beavatkozással az atommag méhében szunnyadó energiát..."

Diadalmasan nézett körbe.

– Megengednek még egy kérdést?

– Tanár úr, egész nyugodtan!

– Hát Pavlov?... Lázár, hol van, ezt magától kérdezném!

– Itt vagyok! Pavlov orosz fiziológus és gondolkodó, a vérkeringésnek, az emésztésnek és az idegrendszer... Az említett funkciók fiziológiáját dolgozta ki.

Noszek a kezét nyújtotta.

– Az agy fiziológiájában is maradandó eredményeket ért el.

– Az agy fiziológiájában?... – Kalász ezt újnak találta. Nem csoda, sok ideje nem volt a könyvüzletben – gondolta. – Helyes!... Még egy kérdés motoszkál a fejemben, s talán nehezebb az előbbieknél: Davy!

Morajlás hangzott.

– Egyetlen jelentkezőt kérek. – Körbefordult, s öröm feszítette: sakk-matt! Megfogta őket. – Egy régebbi világnagyság a kémiában... Sokoldalú egyéniség, nemcsak vegyész, fizikus, orvos, geológus... Verseket is írt!

Belevörösödött a szellemi erőlködésbe, de sikerült – nem jutott csődbe! Csupa diadal volt a tekintete.

– Ne tessék haragudni – szólt Lázár.

– Ugyan, kis kollégák! A maguk feje sem káptalan! És emlékezetem szerint ez nem is kötelező a harmadikban. – Mint valami elégedett szertartásmester, kilépett a diákok gyűrűjéből, karját széttárva hátrált és félrehúzódott. Megint nagyon sajgott benne ez az utolsó nap. Kisbocik... nagyon hiányoznak majd – arcuk belevésődött emlékezetébe, velük fog járni-kelni, s éjszakánként talán velük álmodik...

Mélyet lélegzett. Úgy látszik, Birtalan tanár úr ma nem jön... Így hát az osztályzatokat tiszta papírra leírja, és majd beviszi az iskolába, vezesse be a feledhetetlen kisbociknak... Megnézte óráját, korán volt még, de úgy döntött, ez egyszer rendbontó lesz.

– Szünet! – kiáltotta.

A diákok kiözönlöttek az udvarra. Kalász most is úgy tett, mint aki nem veszi észre, diákjai mit művelnek, s miről csevegnek. A szeme azonban rajtuk volt, s a füle szinte nyújtózott feléjük. Utolsó percek... esküszik, nem rosszból kíváncsiskodik – diákok, egy egész más világ képviselői...

A kajla fülű Horváth zsebre tett kézzel toppant a többiek elé.

– Srácok, figyelem! – mondta fojtottan. – Valami ajándékot kellene vennünk az öregnek. Tiszta sor: csak úgy nem mehetünk szélnek. Mi volna helyes, gondolkozzatok egy kicsit.

Voltak, akik valamiféle édességet javasoltak – nem vackot, hanem finomat! Mások márkás bor vagy konyak mellett kötöttek volna ki.

Kardos halkan szólt:

– Tartsátok a szátokat, az öreg figyel!

Zsongásuk abbamaradt. Figyelték Kardost, milyen sebesen sodródik tovább. Mintha érzékeltetni akarta volna velük: helyes, vegyünk valami ajándékot, de pénz dolgában énrám ne számítsatok!

– Mi a véleményetek, nyilatkozzatok – szólt Horváth hal-

kan –, vegyünk egy liter pálinkát? Szilvát talán... Az ára egyáltalán nem borsos, úgy értem, húszunknak!

S míg a többiek fontolgatták, a pálinka alkalmas ajándék-e, s a liter nem pocsékul kevés-e, Horváth úgy találta, hogy javaslata életrevaló, és nincs különb. Határozottan mondta:

– Elő a bukszákkal!

Sapkájával körbejárt, gyűlt belé a forint. „Szaporán, csak szaporán, és ne remegjen a kezetek – lehetett hallani. – Ide, bele csak, kis apuskáim! Fürgén, fürgén, srácok!"

A srácok megmarkolászták Horváthot, és kérték, eszébe ne jusson meglépni a pénzükkel, mert akkor... A legkevesebb, hogy elcsaklizzák tőle az Emmikéjét, s vita esetén, amennyiben többen is igényt tartanának rá, hát kisorsolják!

– Emmim magánügy – mondta Horváth. – Csiba te, mondom, hogy magánügy!

– A srác veszettül szerelmes! – ugratták. – Szerelmes borjúcska... – S Emmit odalátták melléje, amint az iskola bálján twisztelnek, az iskola folyosóján pedig, a szünetekben „foglalkoznak egymással", Horváth kezében rejtve cigaretta, Emmi is szippantgat belőle, és éberen lesik, jön-e az ellenőrző tanár. – Szerelmes borjúcska... ha minden jól megy, szüret után lesz az esküvőd!

– Marhák! – Horváth röviden mondott véleményt, majd továbbsomfordált. A srácok pedig ámulhattak, milyen ügyesen surran ki a kapun. Némelyikük, hogy az idő jobban teljen, tornamutatványba kezdett – kézállást csinált, segítséggel szaltót mutatott be. A többiek pedig kiáltották: ez jobban megy Vigál tanár úrnak! ez aztán Vigál műfaja!...

A latinban élen járók Catullus-verset elemeztek. Az ábrándozók fejüket ég felé vetve, angol és amerikai slágereket dúdoltak. Hoffmann és Kovács szólót táncolt.

Kalász messziről gyönyörködött bennük, és arra gondolt, le kellene fújnia a szünetet, aztán becsődíteni őket a műhelybe, és mondani nekik valamit útravalóul.

– Vége! – kiáltotta, és a műhelyi bejáratra mutatott, befelé csak néhány percre, hogy aztán... Azt sem váratja meg a fiúkkal, míg a gyár szirénái a delet vijjogják.

Amikor az utolsó diákot is beterelte a műhelybe, megrendülten mondta:

– Kis kollégáim, vége az itteni tanévnek! – Zsebkendőt vett elő, megtörölte a homlokát, s az orrán hosszan igazgatta a szemüvegét, amely úgy tetszett, nem akar visszatalálni a megszokott helyére. Mondani kellene nekik valamit útravalóul... olyasmit, hogy sose feledkezzenek meg a munkájukról, mindig az legyen az első, amiből a boldogságuk kisarjadhat – a szerelmük is, amiről annyit suttogtak. Effélét kellene, de hát az ő szókészlete a nála műveltebb gimnaziszták számára, különösen ha ennyire megrendült állapotba kerül...

Felpillantott. Horváthot látta maga előtt, aki – érdekes, ezt most vette észre először! – az orra körül nevetségesen szeplős. Pulykatojás!

Horváth valamit szorongatott a kezében, és bátran nézett. A többiek mögötte rajzottak, és mind közelebb szorították Kalászhoz, aki nem sokáig csodálkozhatott, mert Horváth beszélni kezdett:

– Drága tanár úr, ki sem tudjuk fejezni, milyen hálásak vagyunk a fáradozásaiért... Ígérjük, megtartjuk emlékezetünkben.

A diákok zúgón és hosszan tapsoltak.

„Tanár úr – mondta magában elérzékenyülve Kalász. – Hát így vésődött az emlékezetükbe!" Alig bírt lábon maradni. Hát megelőzték... lepipálták!

Horváth üveget nyújtott feléje, zörgő-zizegő papírban. Nem is tudta, mit tesz, reszkető kézzel nyúlt az üvegért, és megmarkolta. Kis ideig még néma maradt, de aztán csak rákezdte:

– Ejnye, kis kollégáim!... Mi, öregek nem azért vagyunk ám, hogy maguk nekünk a munkánkért bármit is adjanak. Ej,

hogyan is képzelik?... De most már, ha egyszer így történt... hogy meg ne sértsem magukat, ezt a... nagyon köszönöm! Félfordulatot tett. Az üveget munkapadjának sarkára csúsztatta.

– Jól van, ezt is megértük! – A diákokat tolta kifelé a műhelyből, siessenek öltözni.

Ahogy mentek egymás után, az utóbbi időben nagyon görnyedt testtartású Noszek állt melléje.

– Drága mester! – szólította meg.

– Drága kis kollégám! – mondta Kalász meghatottan. – Látja... ilyen hamar vége. Pillanatnál alig volt több az egész... Az Ifjúsági brigádot is... hát igen, ezennel és hivatalosan megszűntnek tekintjük.

– Egyelőre, tanár úr, kérem! Jövőre, ha valami közbe nem jön, felújítjuk a működését.

– Bár igaza lenne, kis kollégám! – Ellágyultan nézte a diákot, várta, mit mond még valami vigasztalót, de Noszek egyetlen kukkot sem szólt. Hogy a kettőjük közti csendet megtörje, megkérdezte: – Hiányozni fog-e az ifjaknak ez a műhely és a diákemberek számára orvosságnak is beillő lakatosmunka?

– Nagyon – mondta Noszek. – Az iskola mellett ez volt a második otthonunk. Tanár úr pedig...

– Psszt! Erről nem kérdeztem. – Mindketten mosolyogtak. Kalász Noszek kezéért nyúlt, megfogta ujjai hegyét, aztán a hüvelykujjával elmélyülten tapogatta a diák tenyerét, vajon nőtt-e rajta tyúkszem. – Nyugodt vagyok – mondta. – Ami vékonyka bőrkeményedés lett rajta, azt még ezen a nyáron leviszi a Balaton vize. Mennek a Balatonra?

– Ezen a nyáron, tanár úr, kérem... Hisz tetszik tudni a helyzetünkről...

– Bocsásson meg, kis kollégám...

– De tanár úr, a kedves feleségével...

– Hogyne, ide a Dunára! A lépcsőn ülve isteni a lábáztа-

tás. De nekünk ott a Dagály is... vén csontok vagyunk, és nehezen mozdulunk, megelégszünk a helyben levő vizekkel. Azt mondják, csuda lágy a Balaton vize...

– Bársonyos – mondta Noszek.

– Egyszer azért felkerekedünk a mamával... – Forgolódott. Lázárt kereste, a hegedű mesterét, de az Noszek szerint már messze járt.

– Tetszik tudni – mondta Noszek bizalmasan –, Lázár siet: a Százévesnél találkozik a kislánnyal.

– Mondják meg neki: az ő tenyerét is szerettem volna megnézni. Ha a pulóverujj és a szarvasbőr kesztyű használata ellenére is feltört volna, vegyen rá szarvasfaggyút a patikában.

Noszek a többiek után iramodott. A diákok hangja felverte az egyébként csendes utcát. Mint valami diadalmámorban szétzilálódott csapat, egyik járdától a másikig hullámzottak.

Kalász roggyantan állt a vaskapuban. Kínlódva érezte: erőteljes iparkodással mind messzebb visznek őbelőle valamit – pörgetik, akár a gyorsan forgó spulniról a cérnát, magukkal húzzák, és ürességet hagynak a mellkasában.

Beljebb húzódott a kapuból. Az a múltkori szédülés vagy mi, egy parányit, de megérintette. Ijedtségéből felocsúdva, belépett a műhelyudvarba, de amíg az utolsó tanítványa is el nem tűnt a szeme elől, merőn nézte. Szája szögletében a szenvedés barázdái ütköztek ki. A műhelyudvar hangulatában ott volt a focipufogás és a zsivaj. Számára megfejthetetlen latin szavak lágy labdacsokként éledtek újra emlékezetében, és az ifjak szerelmeire utaló suttogások emlékei figyelmeztették a szögletekből...

– Kisbocik... – mondta Kalász – kirőpültek! Kínos lesz nélkülük. – Nehézzé vált, merev karja elmozdult combjától. Ujjai, mint a szélverte, zsugorodott falevelek, ide-oda jártak. – Nicsevo... Rien du tout...

A belökött vasajtó felsírt rozsdásodó sarkain, s rezgőn becsapódott mögötte.

KOZMOSZ KÖNYVEK

Megjelent

Siklós László: Válunk, válogatunk
P. G. Wodehouse: Hübele Sámuel
Dr. Nicolas Dobo: Orvos a fegyverek között
Pintér Lajos: Fehéringes folyók
Kiss József László: Parancsolsz egy kézigránátot?
Jevdokija Muhina: Csíz jelentkezik
Adam Bahdaj: A holdfény-rend lovagja
Vagyunk az ifjú gárda (4. kiadás)
Vidor Miklós: A kihívás
Barbara Kaye Greenleaf: Amerikaláz
László Lajos: Esték a klubban
Fény és mosoly
Kavabata Jaszunari: Kiotói szerelmesek
Horace McCoy: A lovakat lelövik, ugye?
Mezei András: Noé bárkája
Hogyan kell harangot önteni?
Oázis rakétákkal
Bert Engelman: A Rajna urai
Kiss Dénes: Hét gömb rendje
Feliksz Lev: Figyelem a fiamat
Gondolatolvasó
Szerelmesek
Jármer Ferenc: Két és fél óceánon át
Thiery Árpád: Szerelmes korallok
Molnár Gál Péter: Színházi holmi
Szapudi András: A szél torkában

Mocsár Gábor: Ég alatt, föld felett
Csák Gyula: Örökzöld
David Westheimer: Az elrabolt expressz
Makszim Gorkij: Huszonhat férfi – egy leány
Bárány Tamás: Kitagadottak
Pálfalvi Nándor: Rohanás
Bajor Nagy Ernő: Munkatársunk jelenti
Bertha Bulcsu: A kenguru
Gáll István: Április bolondja
Szárnyatlan madár
Sándor Iván: A vizsgálat iratai –
Tudósítás a tiszaeszlári per körülményeiről
Add tovább!
Fenákel Judit: Az Igazi Nagy Nő
Vaszilij Akszjonov: Örvényes Ifjúság
Szinnyei Júlia: Szivárványhíd
Kántor Péter: Kavics
Simonffy András: Idegen városban
Papp Márió: Arckép háttérben ifjúsággal
Miskolczi Miklós: Velem üzentek
Gorillák és gitárok
Pálfalvi Nándor: Jelentés félútról
Vidor Miklós: A kirakat rendezés alatt
Fábián Zoltán: A vízipálma
Szántó Gábor: Láthatatlan gyökerek
Elzbieta Jackiewiczowa: A bitófa árnyékában
Siklós László: Picasso a gyárban
Arabok
Julio Travieso: Halál a farkasra
Kelemen Sándor: Jó utat, Anna!
Újhelyi János: Vágyódás
John Braine: Hely a Tetőn
Szőnyi Sándor: Hatodik földrész

Felelős kiadó: Szilvásy György
Felelős szerkesztő: Fazekas László
Műszaki vezető: Gonda Pál
Képszerkesztő: Szecskó Tamás
Műszaki szerkesztő: Maczó Péterné
6800 példány, 16 (A/5) ív, MSZ 5601–59
IF 2759 – e – 7779

Készült az Egyetemi Nyomda fennállásának 400. évében

77.5399 Egyetemi Nyomda, Budapest
Felelős vezető: Sümeghi Zoltán igazgató

18,– Ft